

SCI-CONF.COM.UA

**SCIENCE AND SOCIETY:
MODERN TRENDS
IN A CHANGING WORLD**

**PROCEEDINGS OF VIII INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
JULY 8-10, 2024**

**VIENNA
2024**

SCIENCE AND SOCIETY: MODERN TRENDS IN A CHANGING WORLD

Proceedings of VIII International Scientific and Practical Conference

Vienna, Austria

8-10 July 2024

Vienna, Austria

2024

UDC 001.1

The 8th International scientific and practical conference “Science and society: modern trends in a changing world” (July 8-10, 2024) MDPC Publishing, Vienna, Austria. 2024. 277 p.

ISBN 978-3-954754-01-4

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Science and society: modern trends in a changing world. Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Vienna, Austria. 2024. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/viii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-society-modern-trends-in-a-changing-world-8-10-07-2024-viden-avstriya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: vienna@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2024 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2024 MDPC Publishing ®

©2024 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Fedelesh-Gladynets M. I., Burba I. I.* 9
PARASITES OF LOBESIA BOTRANA AND WAYS TO ENHANCE
ITS ROLE IN LIMITING THE POPULATION OF THE GRAPE
LEAFROLLER IN THE CARPATHIAN REGION

BIOLOGICAL SCIENCES

2. *Valiyeva G. A., Huseynova L. S.* 12
REGIONAL DISTRIBUTION OF GLUCOSE-6-PHOSPHATE
DEHYDROGENASE DEFICIENCY IN AZERBAIJAN

MEDICAL SCIENCES

3. *Tkachenko S. S., Rodynskiy O. G.* 17
CHANGES IN THE MODULATORY EFFECT OF SPINAL CORD
INTERNEURONS ON THE CENTRAL LINK OF THE SOMATIC
REFLEX ARC IN THE LONG TERM OF ANDROGEN
DEFICIENCY
4. *Горобець Н. І., Починок Т. В., Горобець Н. М., Горобець А. О.,
Горобець Р. М.* 23
СКОЛІОЗ У ДІТЕЙ
5. *Коренюк О. С.* 30
ОСОБЛИВОСТІ ВИГОДОВУВАННЯ НЕМОВЛЯТ З
НЕДОСТАТНЬОЮ ВАГОЮ НА ТЛІ ВАЖКОЇ НЕВРОЛОГІЧНОЇ
ПАТОЛОГІЇ
6. *Котельбан А. Ю., Лучинський М. А., Лучинський В. М.* 33
НОЗОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ЗАХВОРЮВАНЬ ТКАНИН
ПАРОДОНТА В ОСІБ МОЛОДОГО ВІКУ
7. *Музичка Ю. І., Петрух А. А.* 35
СОЦІАЛЬНА ТА МЕДИЧНА АДАПТАЦІЯ
ВНУТРІШНЬОПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО
ЧАСУ
8. *Слічний С. В.* 40
ПОКАЗНИКИ РОБОТИ ТРАВМАТОЛОГІЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ
БАГАТОПРОФІЛЬНОЇ ЛІКАРНІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ
9. *Чигиринська Н. А., Тимченко О. М., Похил С. І., Костиця І. А.* 44
DIENTAMOEBA FRAGILIS. МЕТОДИ ЛАБОРАТОРНОЇ
ДІАГНОСТИКИ

PHARMACEUTICAL SCIENCES

10. *Притула Р. Л., Маганова Т. В., Бушуєва І. В.* 51
ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІНОВОЇ ЧУТЛИВОСТІ СПОЖИВАЧІВ ДО
ДОСЛІДЖЕНИХ ПРЕПАРАТІВ ЗА ЛІКАРСЬКОЮ ФОРМОЮ
«КРЕМ» КОМБІНОВАНИЙ ПРОТИГРИБКОВИЙ З
ДОДАТКОВОЮ ПРОТИЗАПАЛЬНОЮ ДІЄЮ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ
МІКОЗУ СТОП (ПОВІДОМЛЕННЯ 2)

TECHNICAL SCIENCES

11. *Taradai O.* 56
ANALYSIS THE ACTUAL APPLICATION OF BOILER HOUSES
USING DIFFERENT TYPES OF FUEL
12. *Литвяк А. Н., Кочук С. Б.* 61
ОСОБЕННОСТИ МАТЕМАТИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ
ТЕЧЕНИЯ ЖИДКОСТИ В КЛАПАНЕ СОПЛО-ЗАСЛОНКА
13. *Мельник В. М., Козак Ф. В.* 67
ПОКРАЩЕННЯ ПАЛИВНОЇ ЕКОНОМІЧНОСТІ ГІБРИДНОГО
АВТОМОБІЛЯ ФОРД КУГА 2,5 PHEV ЗА РАХУНОК
ОПТИМІЗАЦІЇ РЕЖИМУ РОБОТИ ДВЗ
14. *Миколаєць Д. А., Остроумов І. В., Рубцов А. Л., Свірко В. О.* 70
ЕРГОДИЗАЙН БЕЗПЛОТНИХ ПОВІТРЯНИХ СУДЕН.
ФЕНОМЕН ЛЮДСЬКОГО ЧИННИКА
15. *Миколайчук О. М., Вертенецький О. В., Кулинич В. І.,
Власовець В. М.* 76
ФОРМУВАННЯ ЗНОСТІЙКОГО РОБОЧОГО ШАРУ ВИРОБУ З
ВИКОРИСТАННЯМ РОБОТИЗОВАНОГО ПРОЦЕСУ
НАПЛАВЛЕННЯ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

16. *Yemeljanov S. I.* 79
ANALYSIS OF MODERN APPROACHES TO USING SVG AND
JAVASCRIPT IN WEB DEVELOPMENT

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

17. *Вушневич І. В.* 82
TRACKING THE LARGEST LAND MAMMAL:
PALEOICHOLOGICAL ASSESSMENT, PEDOBAROMETRY,
AND DISCOVERY POTENTIAL OF THE TERTIARY
RHINOCEROS (*PARACERATHERIIDAE*) FOOTPRINTS

PEDAGOGICAL SCIENCES

18. *Гасанова Улкер Фикрет к.* 88
ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДИДАКТИЧЕСКИХ
МАТЕРИАЛОВ В ПРЕПОДАВАНИИ ИСТОРИИ

19. *Гуменюк М. С., Галатюк Ю. М.* 92
 ФОРМУВАННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОГО
 СЕРЕДОВИЩА У КОНТЕКСТІ НАВЧАННЯ ФІЗИКИ В НОВІЙ
 УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ
20. *Долбня О.* 98
 ВПЛИВ МЕДІА НА МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК
 ДОШКІЛЬНИКІВ У КОНТЕКСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ
21. *Задоріна О. М., Тушкова Н. Г., Стерненко А. В.* 103
 ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ СКОФФОЛДІНГУ ПРИ
 ВИКЛАДАННІ МАТЕМАТИКИ У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ
 ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

22. *Атаманчук К. М.* 110
 ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ
 СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
23. *Беляєва Н. Є., Ляшенко Б. Ю.* 115
 ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ ПОВЕДІНКИ ВЧИТЕЛІВ
 СТАРШИХ КЛАСІВ
24. *Кобець І.* 119
 ВПЛИВ ЖИТТЄВИХ КРИЗ ТА ТРАВМАТИЧНИХ ПОДІЙ НА
 КАР'ЄРНІ ЗМІНИ
25. *Пріснякова Л. М., Моцик Н. Ю.* 125
 АГРЕСИВНІ ПРОЯВИ ОСОБИСТОСТІ У МОЛОДШИХ
 ШКОЛЯРІВ
26. *Пріснякова Л. М., Павлова Н. О.* 130
 ОСОБЛИВОСТІ І ХАРАКТЕРИСТИКИ СТРЕСОСТІЙКОСТІ
 ОСОБИСТОСТІ
27. *Пріснякова Л. М., Рудницький О. В.* 136
 ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНИХ СТОСУНКІВ В
 СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

SOCIOLOGICAL SCIENCES

28. *Беглова Н. М., Клябіна Т. М., Беглов К. К.* 141
 ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ INSTAGRAM, FACEBOOK ТА
 ТІКТОК НА РОЗВИТОК ЛІЦЕЇСТІВ, СТУДЕНТІВ ТА
 ДОРΟΣЛИХ ЛЮДЕЙ В УКРАЇНІ В 2023-2024 РОКАХ

JOURNALISM

29. *Власова Н.* 154
 ДНІПРОВСЬКИЙ ТЕЛЕКАНАЛ «ВІДКРИТИЙ» ЯК МІСЦЕВЕ
 КОНВЕРГЕНТНЕ МЕДІА

POLITICAL SCIENCES

30. *Бутенко І. Р.* 164
КЛЮЧОВІ РИЗИКИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН ТА
МЕТОДИ ЇХНЬОЇ МІНІМІЗАЦІЇ НА ФОНІ ПЕРЕМОВИН ПРО
ВСТУП УКРАЇНИ ДО ЄС
31. *Садовий О. С.* 170
ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН
ТУРЕЧЧИНИ У ДИСЕРТАЦІЯХ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ
32. *Фастовець Н. В., Заворотній С. Р.* 174
СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ: СТАНОВЛЕННЯ
ТА РОЗВИТОК
33. *Федун Р. М.* 182
МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: ПІДВИЩЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ У КОНТЕСТІ
ТЕНДЕНЦІЙ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ/ГЛОКАЛІЗАЦІЇ

PHILOLOGICAL SCIENCES

34. *Drofyak N.* 187
MODIFICATIONS OF THE MODERN ENGLISH NOUN PHRASE
35. *Kazymir I.* 192
CONTEXTUAL SYNONYMS IN SPORT MEDIA TEXTS
36. *Кайгородцева Б. О.* 195
АВТОБІОГРАФІЧНІСТЬ В ЛІТЕРАТУРНІЙ КРИТИЦІ ХІХ
СТОЛІТТЯ (ПОСТАТІ ТА ДОСЛІДНИКИ)

ECONOMIC SCIENCES

37. *Власенко Т. В., Ковалишин О. Ф., Власовець В. М.* 200
ВИКОРИСТАННЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ЧАСОВИХ РЯДІВ З
AMAZONE FORECAST ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ
ПРОЄКТАМИ В ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ
38. *Кадол О. М., Кадол Л. В., Вейс І. С.* 204
ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ВИСОТНОГО БУДІВНИЦТВА:
СТРАТЕГІЯ І ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ
39. *Калинович А. Р., Рошко Н. Б.* 209
ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ ІЗ
ПРОГНОЗУВАННЯМ ТА ВРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ДІЯЛЬНОСТІ (НА МАТЕРІАЛАХ ПРИВАТНОГО
ПІДПРИЄМСТВА «ФАБРИКИ ВІКОН ЛЮКС»)
40. *Ларіонова К. А.* 216
ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ СЕРЕД СУЧАСНИХ
КОНФІГУРАЦІЙ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ФОРМИ ПРАВЛІННЯ
41. *Панасюк І. П., Якимець П. І., Засєдатєлева Я. О.* 221
HR-МЕНЕДЖМЕНТ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ВІЙНИ

42.	<i>Урбан О. А., Чиж Н. М., Урбан Д. В., Поліщук Т. В.</i>	227
	ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В КРАЇНАХ ЄС	
43.	<i>Хмельницький С. С.</i>	233
	ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПЕРЕШКОДИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	
44.	<i>Шевченко Є. В.</i>	239
	ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ БУДІВНИЦТВА В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	
45.	<i>Юрченко О. А., Неділько М. С.</i>	245
	КОМУНІКАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН	
LEGAL SCIENCES		
46.	<i>Крайник Г. С.</i>	249
	ПРАВОВІ ПИТАННЯ ОБМІНУ ПОЛОНЕНИМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	
47.	<i>Кучмак Ю. Я., Явний О. І., Чорній Б. І., Погребняк А. Т.</i>	253
	ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ	
48.	<i>Любарський В. С.</i>	257
	ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ	
49.	<i>Марданов О. С., Тінін Д. Г.</i>	264
	ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ КОМЕНДАНТСЬКОГО ЧАСУ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	
50.	<i>Медвідь А. Б., Медвідь Ю. О.</i>	267
	ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕРМІНУ «ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ» У РІШЕННЯХ ЄСПЛ ТА ДОКУМЕНТАХ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	
51.	<i>Нагорний О. Р., Наточій А. Д.</i>	274
	ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВ ПЕРСОНАЛУ	

AGRICULTURAL SCIENCES

PARASITES OF LOBESIA BOTRANA AND WAYS TO ENHANCE ITS ROLE IN LIMITING THE POPULATION OF THE GRAPE LEAFROLLER IN THE CARPATHIAN REGION

Fedelesh-Gladynets M. I.

Burba I. I.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
13 Heroiv Oborony str., Kyiv, 03041

Growing grapes requires sufficient experience, constant study and updating of knowledge about the changes taking place in vineyards. An important reserve for increasing the production of fruit and berry products is the use of the most advanced pest control technologies. The transition to an ecological, agrobiocenotic basis involves scientifically based management of the phytosanitary condition of plantations through the maximum use of natural regulatory factors of agrobiocenosis.

Biocenotic approaches not only ensure the preservation and reproduction of the number of beneficial organisms of the agrobiocenosis, but also make it possible to significantly reduce the consumption of pesticides for protective measures with almost complete preservation of products [1].

Methods: field research.

Research results. To protect grapes from bunchy leaf miner, various methods are used, including agrotechnical, mechanical, ecological and chemical. In some years, natural parasites play a significant role in suppressing the number and development of bunch leaf miner. Mechanical measures include the collection and destruction of damaged bunches. Agricultural and mechanical measures, as well as entomophages, cannot reduce the number of pests. Annually, yield losses in perennial plantations from pests amount to about 60%, of which the shortfall in yield is about 26.5%. In such a case, a reasonable use of chemical protection is required.

There are about 130 species of various parasites, predators and pathogens in vineyards [3]. In fruit and berry plantations in Ukraine, more than 40 species of entomophages and entomopathogens have been found on *Lobesia botrana* [2], parasites affect 3.5-9.8 caterpillars of *Cydia pomonella* and *Lobesia botrana*. In 2023, 28.3% of caterpillars and pupae of *Cydia pomonella* and *Lobesia botrana* were destroyed by parasites in household plots in the Carpathian region, and the population of caterpillars and pupae in industrial gardens was 2-4 times lower.

It was found that the following species of parasites belonging to the family (Braconidae) were isolated from caterpillars and pupae during the study period. This is a large family of small hymenopteran insects. Adult insects feed mainly on flower nectar, larvae are parasitoids of insects: beetles, lepidopterans, dipterans, and bedbugs. Braconids are important in reducing the number of crop pests [1]. *Bracon hebetor* parasitises the caterpillars of various species of pest butterflies. *Pimpla instigator*, pupal endoparasite; *Apechthis pichipes* Pran.

In 2024, up to 18% of caterpillars and pupae were infested with hymenoptera parasites.

Tymia westermanni Ltt. was frequently encountered from the Tachinidae fly family. This species of Tachinidae flies lays its eggs on the body of caterpillars, and the larvae cocoon in the body of pupae.

In 2023, 26% of the areas adjacent to umbelliferous plants were infested with Tachinidae flies, and up to 3% in areas without flowering vegetation.

Thus, the calculations have shown that in those areas of vineyards that are sown with vetch, mustard, dill and other nectar-bearing crops, leafhoppers are destroyed at all stages of development by up to 52-80%. Hence, the creation of a continuous belt around the vineyards or in the row spacing is of particular importance in limiting the reproduction of the bunch *Lobesia botrana*.

LIST OF REFERENCES:

1. Baranets L. O. Pests in Ukrainian grape plantations: monitoring data. Journal of Viticulture. 2020. P. 8.

2. Dyadechko M. P, Padii M. M. Shelestova V. S. et al. Biological protection of plants. Edited by Dyadechko M. P. and Padiy M. M. - Bila Tserkva, 2001. 312 p.

3. Dyadechko M. P. Rational use of resources in the protection of crops from pests // Scientific Bulletin of the National Agrarian University. 1998. № 5;

BIOLOGICAL SCIENCE

REGIONAL DISTRIBUTION OF GLUCOSE-6-PHOSPHATE DEHYDROGENASE DEFICIENCY IN AZERBAIJAN

Valiyeva Gulnara Ajdar

Huseynova Lala Samaddin

Azerbaijan Medical University

Department of Medical Biology and Genetics

Baku, Azerbaijan

Keywords: Glucose-6-phosphate dehydrogenase, infections, erythrocytes, inherited enzyme deficiency, oxidative stress.

Introduction

The first enzyme encountered in the pentose phosphate pathway is Glucose-6-phosphate dehydrogenase (G6PD). It is also the most rate-limiting enzyme in the pathway. For RNA, DNA and nucleotide synthesis to take place in this same pathway, ribose-5- phosphate must also be produced. Another product of this pathway is nicotinamide adenine dinucleotide phosphate (NADPH), which increases reduced glutathione and thus prevents oxidative stress [1].

Due to the fact that there are no mitochondria within the erythrocytes, the pentose phosphate pathway is the sole route of production of NADPH. Inhibition of G6PD restricts NADPH production and thus, when exposed to drugs and infections, erythrocytes are subject to oxidative stress. G6PD deficiency is an inherited disorder. Men are mostly subject to G6PD deficiency due to its X-linked transmission. To date the number of reported G6PD mutations is 230, and it is present in 0.5 billion of the world's population-making it the most prevalent inherited enzyme deficiency [2, 3].

Aim

The single most inherited enzyme deficiency is that of G6PD with a presence

in almost 400 million of the world's population. The number of reported G6PD mutations is 186. Furthermore, geographical location is a determining factor for the prevalence of G6PD. Therefore, much of the existing epidemiological literature concerning this issue in Azerbaijan has reported data specific to cities and regions. The purpose of this study was to examine G6PD deficiency in a sample of subjects. Outcome measures reported in this study include the clinical factors associated with the deficiency, as well as in geographical dispersion across regional locations in Azerbaijan.

This is a retrospective, cross-sectional study. The sample comprised 100 subjects with a G6PD diagnosis. Subjects presenting with this deficiency were also diagnosed with haemolytic anaemia that was attributed to favism. Over 90% of subjects diagnosed with a critical G6PD deficiency.

Material and methods

Demographic data analysed included patient age, home city and medical history. Clinical histories prior to diagnosis of G6PD deficiency were questioned in the anamnesis of the patients and noted. The clinical measures from each patient included in the analysis were; complete blood count, serum AST, LDH, total and direct bilirubin levels. Quantitative spectrophotometric methods were utilised to measure G6PD levels - a reading of over 4.6 IU/gHb was recommended to be a normal value for G6PD levels by the testing kit manufacturer.

Results and discussion

In 20% of the subjects, diagnosis of G6PD had followed one or more episodes of acute haemolysis, of which 11 had been attributed to drugs, 3 to infection and 2 to chemicals [12].

Diagnosis of G6PD deficiency following favism-related haemolysis accounted for 19.7% of the subjects' diagnoses, while 8.7% followed haemolysis after prolonged neonatal jaundice. Family history of G6PD deficiency was the preceding factor to diagnosis in 5.5% of the subjects – all of whom had not previously experienced haemolysis.

Geographical dispersion is an influential factor in G6PD deficiency incidence,

while ethnicity impacts on the prevalence of the deficiency too. Findings concerning the geographical dispersion of plasmodium falciparum and G6PD deficiency are comparable. In patients with G6PD deficiency, there is an argument to support the effectiveness of plasmodium falciparum resistance [4, 5]. In 1989, the World Health Organizations reported that one or more G6PD deficiencies were present in at least 5% of the world's population [2].

The most affected populations were those of sub-Saharan Africa with a prevalence of 15%, and Southeast Asia at 26% [2]. This contrasted with Turkey with a percentage ranging from 0.5% to 2.9%, while similar findings were reported in other countries in proximity to the Mediterranean Sea, as well as the United States of America [2].

The majority of existing epidemiological data collected in Turkey concerning G6PD deficiency has focused on geographical distribution across regions, with the greatest frequency being reported in Cukurova at 5.8-8.5%, while other regional frequencies include the Aegean at 2.3%, and the Black Sea at 5% [6, 7].

Additionally, in those screened for neonatal hyperbilirubinemia, G6PD deficiency was present in 1.12% [8-10].

Diagnosis of the deficiency is often not made until the patient is in the neonatal or paediatric phase due to its asymptomatic nature. For example, G6PD deficiency is often undiagnosed until after patients are presenting with neonatal jaundice, favism, non-spherocytic chronic hemolytic anaemia or acute hemolytic episodes, the onset of which can be triggered by infections, or the ingestion of chemicals or medication [3].

Lack of enzymes is the marker used to specifically diagnose G6PD deficiency, which can be assessed by qualitative fluorescent spot test, methemoglobin reduction test or quantitative spectrophotometric measurements. Although it is not a preferred diagnostic option, it is also possible to use the family screening method in prenatal diagnosis. This method utilises the polymerase chain reaction to identify specific gene mutations [11].

The purpose of this study was to examine G6PD deficiency in a sample of G6PD deficient subjects. Outcome measures included in the analysis were clinical

factors associated with G6PD deficiency, and geographical dispersion across the country of Azerbaijan.

Conclusions

The purpose of this study was to examine G6PD deficiency in a sample of subjects. Outcome measures reported in this study include the clinical factors associated with the deficiency, as well as in geographical dispersion across regional locations in Azerbaijan. In 20% of the subjects, diagnosis of G6PD had followed one or more episodes of acute haemolysis, of which 11 had been attributed to drugs, 3 to infection and 2 to chemicals. Diagnosis of G6PD deficiency following favism-related haemolysis accounted for 19.7% of the subjects' diagnoses, while 8.7% followed haemolysis after prolonged neonatal jaundice. Family history of G6PD deficiency was the preceding factor to diagnosis in 5.5% of the subjects – all of whom had not previously experienced haemolysis.

REFERENCES:

1. Krebs HA, Eggleston LV. The regulation of the pentose phosphate cycle in rat liver. In: *Advances in Enzyme Regulation*, Weber G, ed., Adv enzyme regul. Oxford, England: Pergamon Press Ltd, 1978: pp. 421-33.
2. Working Group Glucose 6 phosphate dehydrogenase deficiency. *Bull WHO* 1989;67:601-11.
3. Luzzatto L, Ally M, Notaro R. Glucose-6-phosphate dehydrogenase deficiency. *Blood*. 2020;136:1225-40.
4. Beutler E. G6PD deficiency. *Blood* 1994;81:3613-36.
5. Ruwende C, Hill A. Glucose-6-phosphate dehydrogenase deficiency and malaria. *J Mol Med* 1998;76:581-8.
6. Akoğlu T, Özer FL, Cig S, Kümi M, Erdoğan A, Anil H. Glucose-6-phosphate dehydrogenase deficiency in Çukurova province, Turkey. *Int J Epidemiol* 1981;10:27-9.
7. Albayrak C, Albayrak D. Red cell glucose 6-phosphate dehydrogenase deficiency in the northern region of Turkey: is G6PD deficiency exclusively a male

disease? *Pediatr Hematol Oncol* 2015;32:85-91.

8. Çelik HT, Günbey C, Unal Ş, Gümrük F, Yurdakök M. Glucose-6-phosphate dehydrogenase deficiency in neonatal hyperbilirubinaemia: Hacettepe experience. *J Paediatr Child Health* 2013;9:399-400.

9. Acıpayam C, Orhaner BB, Karal Y. [Screening of glucose-6- phosphate dehydrogenase deficiency in cord blood]. *J Clin Anal Med* 2014;5(Suppl 1):4-8.

10. Thomas JE, Kang S, Wyatt CJ, Kim FS, Mangelsdorff AD, Weigel FK. Glucose-6- phosphate dehydrogenase deficiency is associated with cardiovascular disease in U.S. military centers. *Tex Heart Inst J* 2018;45:144-50.

11. Hoiberg A, Ernst J, Uddin DE. Sickle cell trait and glucose6-phosphate dehydrogenase deficiency: effects on health and military performance in Black naval enlistees. *Arch Intern Med* 1981;141:1485-8.

12. Valiyeva G.A., Huseynova L.S. DNA sequence analysis of Glucose-6- Phosphate Dehydrogenase enzyme deficiency. 10th ISPC «Global and Regional Aspects of Sustainable Development» (May 26-28, 2024 No. 202 (2024): Copenhagen, Denmark. p.233-236

MEDICAL SCIENCES

CHANGES IN THE MODULATORY EFFECT OF SPINAL CORD INTERNEURONS ON THE CENTRAL LINK OF THE SOMATIC REFLEX ARC IN THE LONG TERM OF ANDROGEN DEFICIENCY

Tkachenko Serhiy Serhiyovych

PhD, associate professor

Rodynskyi Oleksandr Georgiyovych

doctor of medicine, professor, head of Physiology Department

Dnipro State Medical University

Dnipro, Ukraine

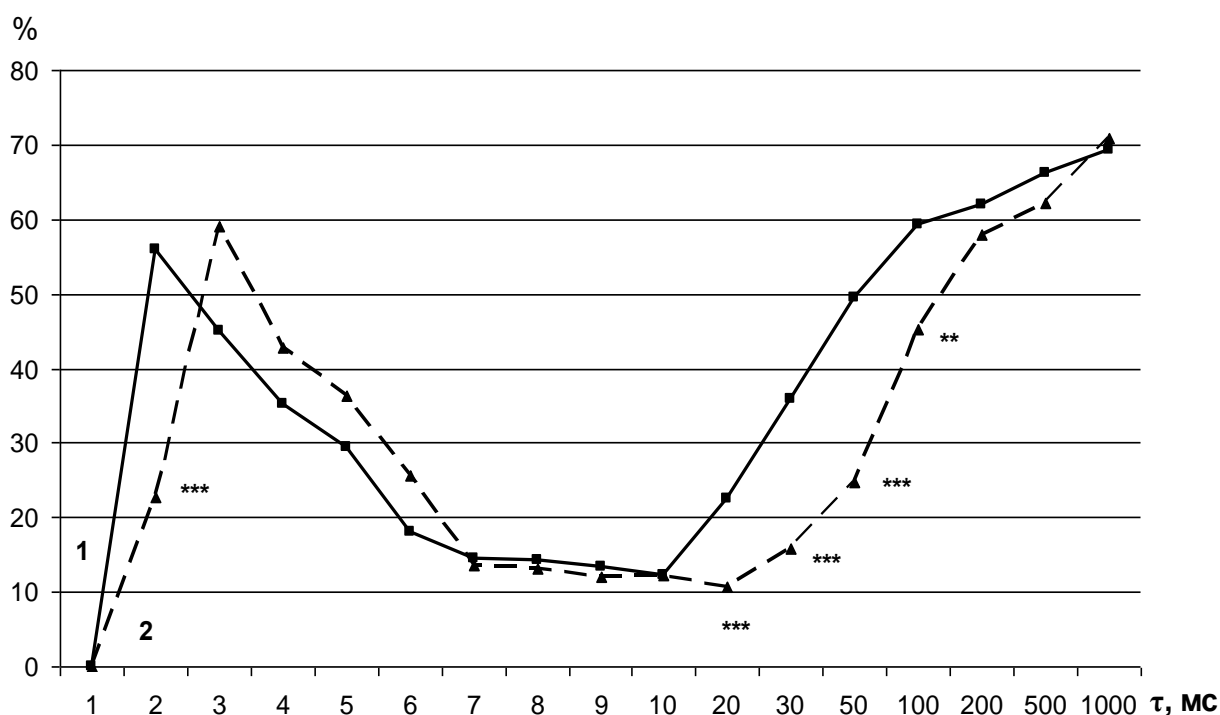
Intraduction. One of the methods of prostate hyperplasia and prostate cancer treating is to reduce the effect of androgens on tumor cells. However, due to the absence of the modulating effect of testosterone, there are disorders in the functioning of other systems, in particular, the nervous system. Considering the prevalence of anti-androgen hormone therapy, the study of changes in the bioelectrical activity of the motoneuron pool of the spinal cord in connection with interneuron groups, as a component of the functional unit of the motor system, is relevant.

Aim. The aim was to study the peculiarities of the influence of interneuron chains on the activity of motoneurons of the anterior horns of the spinal cord in the remote periods of androgen deficiency, which arose acutely.

Materials and methods. Hypoandrogenemia was modeled by bilateral orchidectomy on male Wistar rats aged 5-6 months and weighing 180-260 g. Evoked potentials of motoneuron and interneuron pools within one segment were studied by recording (with bipolar electrodes) monosynaptic discharges of the ventral root (MDVR) and the potential of the dorsal surface of the spinal cord (PDS SC) in the focus of maximum activity (unipolar electrode), respectively. Stimulating electrodes were located on the dorsal root of L5. We used rectangular paired stimuli with an

application interval from 1 to 1000 ms.

Results and discussion. During the analysis of the second MDVR amplitude recovery dynamics when applying paired stimuli with different time intervals, it was found that in intact rats, at an interval between stimuli of 2-100 ms, there was a suppression of the evoked response amplitude to the test stimulus with a maximum at an interstimulus interval of 10 ms (12.31 ± 1 , 73% of the value of the evoked response amplitude to the conditioning stimulus) followed by its gradual recovery. In the experimental group, suppression began at an interval of 3 ms and reached a maximum at 20 ms ($10.79 \pm 1.09\%$ compared to the amplitude of the first evoked response). In addition, inhibition in the interval from 3 to 7 ms was less pronounced, and the recovery of the amplitude of the response to the test stimulus was slower. Starting from 1000 ms inclusive, both graphs coincided (Fig. 1)

1 – control; 2 – animals with experimental hypoandrogenemia.

**Fig. 1. The recovery of the amplitude of MDVR
in response to the test stimulus.**

Probability level ** – $p < 0.01$; *** – $p < 0.001$

relative to the corresponding values of the control group

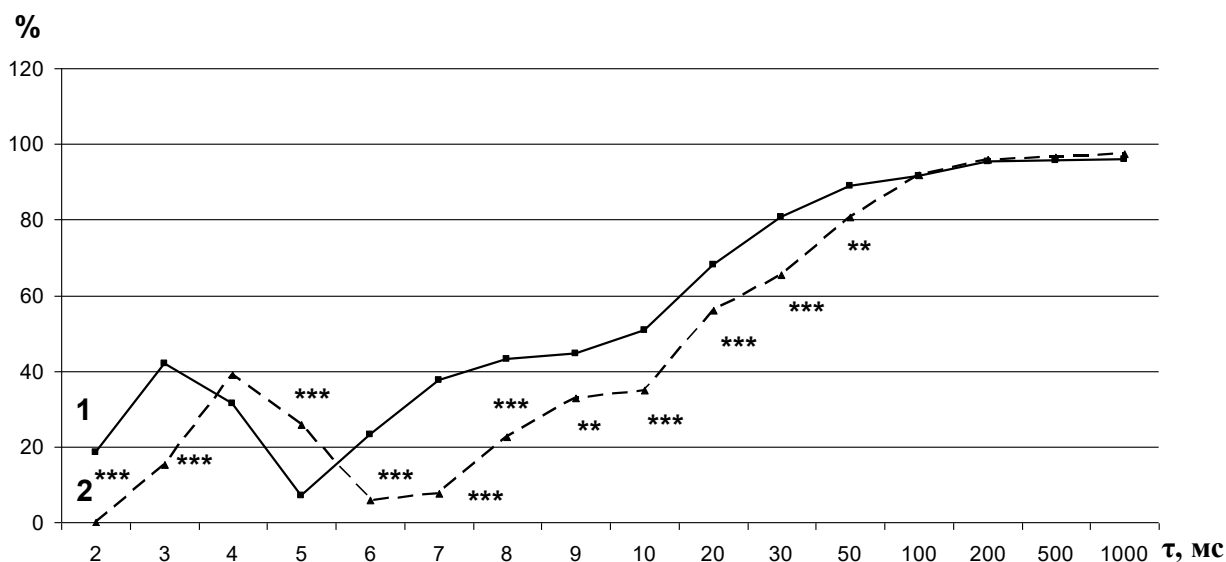
The amplitude of afferent spike of PDS SC increased by $98.33 \pm 5.88\%$, N1 component by $51.08 \pm 2.86\%$, N2 component by $49.64 \pm 2.40\%$, N3 component by $207.41 \pm 4.82\%$ ($p < 0.001$). The amplitude of the P-wave showed a tendency to increase by $19.61 \pm 4.92\%$ relative to the same indicator of the control group ($p > 0.05$).

The duration of the N3 component increased to $193.96 \pm 2.42\%$; the duration of the P-wave decreased to $73.72 \pm 3.2\%$ of the control value with a high level of reliability ($p < 0.001$).

When studying changes in presynaptic inhibition in the structures of the posterior horn of the SC using the method of stimulation with paired stimuli, we evaluated the restoration of the amplitude of the N1 component in response to the second (testing) stimulus as a percentage of the amplitude of the N1 component in response to the first (conditioning) stimulus with a gradual increase interval between stimulation pulses.

In animals of the control group, at intervals from 0 to 3 ms, an increase in the N1 component amplitude of the second PDS was observed, and from 3 to 5 ms, a decrease in the ones amplitude. Starting from the interval of 6 ms, the growth of the amplitude of the N1 component of the response to the test stimulus had an almost linear character, slowing down slightly in the interval of 200 - 1000 ms. In animals with a hypoandrogenic state, the N1 component of the second response was recorded for the first time at an interstimulus interval of 3 ms, and inhibition of its amplitude growth was observed at intervals from 4 to 7 ms. The rate of further growth of the amplitude of the N1 component also lagged behind the values of the control group, matching only at an interval of more than 100 ms (Fig. 2).

It is interesting that the range of interstimulus intervals in which a pronounced inhibition of the response evoked by the non-testing stimulus was observed was almost the same for both interneuron and motoneuron pools (Fig. 1, Fig. 2), and in terms of duration and location on the time axis of the diagram, it coincided with the duration and location of the P-wave of the SC PDS.

1 – control animals;

2 – animals with experimental hypoandrogenemia.

**Fig. 2. Recovery of the N1 component of the SC PDS
in response to the test stimulus.**

Probability level ** – $p < 0.01$, *** – $p < 0.001$
in relation to the values of the control group

Suppression of the N1 component of the second PDS in the experimental group during double stimulation of the dorsal root with intervals of 5-100 ms may indicate the activation of presynaptic inhibition of interneurons of the IV plate of the SC gray matter [1], including from the gelatinous substance, the neurons of which are mostly involved in the formation of P -waves [2, 3, 4]. This is supported by the correspondence of the interval from the 5th to the 78th ms of the duration of the positive component of the first evoked response, the amplitude of which in the experimental group showed a tendency to increase by 19% compared to the control animals.

A significant delay in the recovery of the second evoked potential amplitude of the motoneuron pool when it is indirectly stimulated by paired pulses under conditions of androgen deficiency can be explained by a decrease in the activity of Na^+/K^+ -ATPase, and, as a result, a delay in the recovery of the normal transmembrane gradient of ions after membrane excitation [5, 6].

Another reason for the decrease in the amplitude of the second MDVR can be post-activation depression associated with depletion of neurotransmitter reserves in presynaptic terminals and desensitization of postsynaptic membranes [7, 8].

An additional justification for the above may be the fact that the selective ER α antagonist presynaptically facilitates excitatory synaptic transmission to neurons of the gelatinous substance, therefore, under conditions of androgen deficiency, which can lead to a decrease in estrogen production by aromatization of testosterone in the posterior horns of the SC, presynaptic inhibition of its primary afferents may be increased by inhibitory neurons [9].

Conclusions. Under conditions of long-term androgen deficiency, the activity of the interneuron pool increases, primarily due to disinhibition of segmental and non-segmental interneurons, and some increase in the activity of neurons of the gelatinous substance, which can affect the central link of the somatic reflex arc in the form of a decrease in the excitability of motoneurons and deterioration of temporal characteristics, namely a decrease in lability at an excitation frequency of 10 to 50 Hz due to the deepening of the post-activation depression.

REFERENCES:

1. Родинський О. Г., Ткаченко С. С. Активність інтернейронних пулів спинного мозку за умов експериментальної менопаузи. *Фізіологічний журнал*. 2015. Т. 61, № 5. С. 28–34.
2. Шугуров О. О., Шугуров О. А. Исследование возникновения поздних позитивных волн ПДП. *Вісник Дніпропетровського університету (Біологія, Екологія)*. 2002. Т. 1, № 10. С. 149–154.
3. Шугуров О. А. Вызванные потенциалы спинного мозга. / Днепропетр. нац. ун–т. НИИ биологии. Д. : Наука і освіта, 2006. 319 с.
4. Шугуров О. О. Частотні параметри масових потенціалів спинного мозку при ритмічній стимуляції шкірних нервів. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2007. Т. 15, № 1. С. 209–215.
5. Blok, L., Chang, G., Steenbeek-Slotboom, M. et al. Regulation of expression

of Na⁺,K⁺-ATPase in androgen-dependent and androgen-independent prostate cancer. *Br J Cancer* 81, 28–36 (1999). <https://doi.org/10.1038/sj.bjc.6690647>

6. Foradori C. D., Weiser M. J., Handa R. J. Non-genomic Actions of Androgens. *Frontiers in neuroendocrinology*. 2008 May. Vol. 29, No. 2. P. 169–181. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.yfrne.2007.10.005>

7. Trompetto C, Marinelli L, Mori L, Canneva S, Colombano F, Traverso E, Currà A, Abbruzzese G. The effect of age on post-activation depression of the upper limb H-reflex. *Eur J Appl Physiol*. 2014 Feb;114(2):359-64. doi: 10.1007/s00421-013-2778-5. Epub 2013 Dec 1. PMID: 24292018.

8. Pedram A., Razandi M., Sainson R. C., Kim J.K., Hughes C. C., Levin E. R. A conserved mechanism for steroid receptor translocation to the plasma membrane. *Journal of Biological Chemistry*. 2007 Aug 3. Vol. 282, No. 31. P. 22278-22288. DOI: 10.1074/jbc.M611877200

9. Zhong Y. Q., Li K. C., Zhang X. Potentiation of excitatory transmission in substantia gelatinosa neurons of rat spinal cord by inhibition of estrogen receptor alpha. *Molecular pain*. 2010. Vol. 6. P. 92. DOI: 10.1186/1744-8069-6-92

СКОЛІОЗ У ДІТЕЙ

Горобець Наталія Іванівна

кандидат медичних наук, доцент кафедри педіатрії № 1 НМУ
імені О. О. Богомольця

Починок Тетяна Вікторівна

доктор медичних наук, професор кафедри педіатрії № 1 НМУ
імені О. О. Богомольця

Горобець Наталія Михайлівна

кандидат медичних наук, доцент кафедри загальної практики
(сімейної медицини) НМУ імені О. О. Богомольця

Горобець Анастасія Олександрівна

кандидат медичних наук, доцент кафедри педіатрії № 1 НМУ
імені О. О. Богомольця

Горобець Роман Миколайович,

лікар ортопед-травматолог “CitiDoktor” Київ

Вступ. Хребет людини - складна інженерна конструкція, яка виконує опірно-рухову та захисну (захищає спинний мозок) функції. Стародавня східна медицина вважала, що хребет - це вісь життя, вмістилище життєвої енергії і за його станом складається враження не лише про здоров'я внутрішніх органів, але і про душевне самопочуття людини. Термін “сколіоз” запропонований Кл. Галеном (грец. σκολιός - кривий, лат. scoliosis - стійке бічне відхилення) відомий з найдавніших часів. Вважається, що першим клінічно описав сколіоз Гіппократ.

Незважаючи на зусилля науки в дослідженні сколіозу на різних етапах розвитку медичної науки у всьому світі, проблема до цих пір потребує рецептів профілактики та лікування.

Мета дослідження: на прикладі клінічного випадку показати на скільки важливим є скринінг та динамічне спостереження для своєчасного виявлення, діагностики, лікування та профілактики ускладнень сколіозу у дітей

Матеріали та методи. Наводимо клінічний випадок. Дівчинка Д., 15 років, знаходилась на лікуванні в дитячому відділенні з приводу Гострого обструктивного бронхіту на тлі вірусної інфекції.

Дитина поступила до стаціонару зі скаргами на головний біль, підвищення температури тіла до 39,7°C, кашель, задуху, що розвинулась в останю ніч перед госпіталізацією. Захворіла добу тому, коли з'явилися гіпертермія, головний біль та кашель. З анамнезу відомо, що дитина до 8 років росла і розвивалась відповідно віку, іноді хворіла на ІВДШ з приводу чого отримувала амбулаторне лікування. Вакцинована за графіком. Алергологічний анамнез не обтяжений. З дитячих інфекцій відмічає вітряну віспу та краснуху в 3,5 та 6 років. У віці 8 - 9 років, без видимих на те причин, з'явилися перші симптоми сколіозу: праве плече було дещо вище лівого, але це не турбувало дитину. Згодом з'явилися випинання хребта вправо, а пізніше і вліво. На стадії статевого дозрівання (10 - 12 років), почав візуалізуватися аномальний вигин хребта з випинанням правої лопатки і деформація хребта почала стрімко посилюватись. Дитина почала частіше хворіти на простудні інфекції, іноді скаржилась на головні болі, болі в області серця колючого характеру. До 10 років була проконсультована ортопедом-травматологом, постійно виконували його призначення (мануальну терапію, масаж, ЛФК, фізіотерапію). Заняття давали легкий терапевтичний ефект, але деформація хребта поступово посилювалась і, починаючи з 12 років (Рис. 1, 2), було проведено хірургічну корекцію.

Рис. 1. Сколіоз у дитини до хірургічної корекції

Рис. 2. Дитина після хірургічної корекції

В процесі динамічного спостереження та лікування дитині було проведено генетичний скринінг на предмет виявлення генетичної схильності до сколіозу, але результат виявився негативний.

На момент госпіталізації: стан середньої тяжкості; АТ – 110-115/70 мм рт. ст.; бліда, носове дихання утруднене, візінг; постава порушена; фізикальне обстеження: при аускультатії легень дихання прискорене, жорстке, з великою кількістю свистячих хрипів; при перкусії серця змін не виявлено, тони серця ритмічні, звучні, частота серцевих скорочень 85 уд. хв.; живіт м'який, доступний пальпації, печінка та селезінка не виступають з-під краю реберної дуги, відрізки кишечника без особливостей; симптом Пастернацького негативний з обох боків. Сечопуск вільний, безболісний. Діурез достатній. Стілець щоденний.

Результати обстеження:

Загальний аналіз крові: ер. $4,8 \times 10^{12}$ кл/л; Нв -122г/л; кольоровий показник (КП) – 0,92; лейкоцити – $4,5 \times 10^9$ кл/л: е -2%; п-4%; с-63%; л-22%; м-9%; ШОЕ-13 мм/год.

Біохімічне дослідження крові: загальний білок 67 г/л; альбуміни 54%; глобуліни 46 % (α_1 - 4%; α_2 – 10%; β – 12%; γ – 20%); Креатинін – 0,46 ммоль/л; сечовина – 6,7 ммоль/л; АЛТ – 18 ммоль/л; АСТ – 21 ммоль/л; холестерин – 4,7 ммоль/л; глюкоза – 4,15 ммоль/л; Калій – 4,2 ммоль/л; натрій – 128 ммоль/л; загальний білірубін – 14,7 мкмоль/л; АСЛ-О – (-); СРБ – (-). Загальний аналіз сечі: без відхилень.

ЕКГ: Синусова аритмія. Нормальне положення електричної вісі серця.

ЕХО-кардіографія: скоротлива здатність міокарда задовільна (ФВ – 66%), аномальна хорда у порожнині лівого шлуночка.

УЗД ОЧП та нирок: печінка не збільшена, структура однорідна, жовчний міхур - анатотомічний згин, стінка – 0,2 см, вміст однорідний. Підшлункова залоза – контур чіткий, структура однорідна. Селезінка не змінена. Права нирка: 11,7х6,2 см, ліва - 12,4х6,4см. Миски не розширені, ехогенність без особливостей.

Дитина була проконсультована ЛОР-лікарем та окулістом: патології не виявлено.

Результати та обговорення. Сколіоз досить поширений і зустрічається у 2-4% дітей віком від 10 до 16 років. Хлопчики та дівчатка страждають однаково. Однак у дівчат сколіоз у 10 разів частіше прогресує і призводить до негативних наслідків.

Причинами сколіозу можуть бути як спадкові детермінанти, так і вроджені дефекти, травми, метаболічні порушення тощо. Але частіше визначити причину неможливо (так званий ідіопатичний сколіоз). Ідіопатичний сколіоз - це найпоширеніший тип сколіозу. Клінічний випадок доводить, що він не завжди має генетичний (спадковий) зв'язок.

Механізм аномального викривлення або триплощинної деформації хребта (одночасно у фронтальній, горизонтальній та сагітальній площинах) має певну послідовність. У фронтальній площині - це відхилення осі хребетного стовпа вправо чи ліворуч від вертикалі, що лягло в основу терміну «сколіоз». У горизонтальній - це поворот хребців навколо вертикальної осі (кваліфікація повороту заснована на визначенні напрямку, в якому зміщується тіло хребця, і в типовому, стандартному варіанті - це поворот у бік опуклості фронтальної дуги). У третій, сагітальній площині, типовим є сплющення фізіологічних вигинів (насамперед - грудного кіфозу і формування “плоскої спини”).

Класифікація сколіозу охоплює різні параметри, на підставі чого виділяють такі види:

За походженням:

- вроджений, причиною якого є аномалії розвитку хребта та ребер, дисплазії сполучної тканини;
- набутий, що виникає на тлі захворювань, травм та інших причин.

Залежно від розташування патологічних змін виділяють: шийний, грудний, поперекового відділу хребта та змішаний (грудо-поперековий, попереково-крижовий та ін.);

Залежно від стану статичної функції виділяють компенсований та

некомпенсований сколіоз.

З огляду на форму зміни хребта виділяють сколіоз:

- з однією дугою викривлення (С-подібний);
- з двома — S-подібний;
- з трьома — Z-подібний.

Рентгенологічно, залежно від кута бічного викривлення, виділяють чотири ступені захворювання:

- 1-й ступінь — кут становить 1–10°, ознаки торсії незначні;
- 2-й ступінь — кут 11–25°, торсія помірна;
- 3-й ступінь — кут 26–50°, торсія різко виражена, візуально визначається реберний горб;
- 4-й ступінь — кут більше 50°, тяжка деформація хребта, порушення функцій внутрішніх органів.

Залежно від часу виникнення виділяють:

Дитячий: виникає у дітей молодше 3 років.

Юнацький: виникає у дітей від 4 до 10 років.

Підлітковий : виникає у дітей від 11 до 18 років.

Ідіопатичний сколіоз у дорослих: діагностується в будь-який час після 18 років, коли ріст скелета завершено.

Вроджений сколіоз - це рідкісна аномалія хребта, яку можна виявити вже при народженні. Це відбувається, коли хребці не формуються належним чином під час ембріонального розвитку.

Нервово-м'язовий сколіоз розвивається при аномалії м'язів і зв'язок, які підтримують хребет. Зазвичай це відбувається разом із неврологічними або м'язовими захворюваннями, такими як травма, церебральний параліч, розщеплення хребта (лат. Spina bifida) або м'язова дистрофія тощо.

Сколіоз, діагностований у дорослому віці, називається дорослим або дегенеративним. Він розвивається частіше як наслідок легкого сколіозу в дитинстві. Симптоми можуть посилюватися або з'являтися у міру старіння організму. Зокрема, сколіоз у дорослих виникає, коли “диски” хребта, зв'язки

суглобів слабшають або втрачається щільність кісток (остеопороз).

Як уже сказано, найчастіше у дітей діагностується ідіопатичний сколіоз. Як правило на початку сколіоз не викликає симптомів, не шкодить самопочуттю дитини, але іноді можуть турбувати біль у спині, важкість при тривалому стоянні, слабкість і біль в м'язах, біль у ногах, оніміння кінцівок тощо.

Фенотип дитини зі сколіозом характеризується наявністю асиметричного рівня плечей, лопаток, які стирчать (криловидні), асиметрії розташування голови над тазом, нерівності талії, підняття стегон, постійного нахилу в один бік, нерівної довжини кінцівок. Інколи на спині вздовж хребта можна помітити зміни шкіри - ямочки, плями волосся, зміни кольору шкіри. З часом у дитини розвивається втрата висоти, нерівномірне розташування тазу і стегон.

Легкий сколіоз зазвичай особливо не турбує дитину. Іноді поболює або затерпає спина після того, як дитина тривалий час сидить або стоїть. Дуже добре, коли батьки та вчителі мають поняття про сколіоз і можуть запідозрити його у дитини (одне плече здається вищим за інше, коли одяг на дитини висить не рівно). В такому випадку можна попросити дитину нахилитися вперед і оцінити хребет ззаду (Рис. 3), оскільки в такому положенні легше побачити аномальний вигин.

Рис. 3. Скринінг сколіозу

Для подальшої тактики (верифікації, діагностики, лікування та реабілітаційних заходів) потрібна консультація ортопеда-травматолога, адже ряд факторів сприяють ймовірності посилення сколіозу: чим сильніша крива, тим більша ймовірність її деформування, особливо, на ранніх стадіях статевого

дозрівання.

У більшості дітей викривлення не прогресує далі, а залишається стабільно незначним, однак його також необхідно спостерігати у фахівця.

Важкий сколіоз може вражати внутрішні органи, наприклад, зміщувати середостіння, деформувати легені, заважати роботі серця, нирок тощо. Тому, чим раніше розпочато лікування, тим більше шансів запобігти серйозному впливу сколіозу на організм дитини.

Висновки.

1. Сколіоз - це патологія, яка з кожним роком все більше наростає в дитячій популяції внаслідок життєвих детермінант, тому дуже важливим є завчасне інформування дітей та їх батьків про причини та сприяючі фактори виникнення сколіозу з метою профілактики його розвитку.

2. З метою виявлення та ранньої діагностики сколіозу у дітей потрібно залучати до скринінгу, крім спеціалістів первинної ланки, батьків та вчителів, які постійно контактують з дітьми. Навіть не фахівець за простими критеріями може оцінити поставу дитини та виявити викривлення хребта.

3. Після рутинного скринінгу, діти з порушенням постави та навіть з легким сколіозом, мають бути проконсультовані у дитячого ортопеда-травматолога та перебувати під його динамічним спостереженням з метою профілактики та своєчасної діагностики ускладнень сколіозу.

ОСОБЛИВОСТІ ВИГОДОВУВАННЯ НЕМОВЛЯТ З НЕДОСТАТНЬОЮ ВАГОЮ НА ТЛІ ВАЖКОЇ НЕВРОЛОГІЧНОЇ ПАТОЛОГІЇ

Коренюк Олена Сергіївна,

к.м.н., доцент

Дніпровський державний медичний університет
м. Дніпро, Україна

Введення. Фізичний розвиток дітей з важкою неврологічною патологією, такою як вроджені вади розвитку головного мозку і ураження центральної нервової системи гіпоксично-ішемічного та геморагічного характеру, як правило, характеризується недостатніми прибавками маси тіла та розвитком значного дефіциту ваги. Це обумовлено складнощами годування немовлят у зв'язку з ослабленням смоктального рефлексу, наявністю синдрому зригування, порушеннями ковтання, а також катаболічною спрямованістю обміну речовин, що призводить до швидкого виснаження пластичних та енергетичних ресурсів організму. Тому питання організації раціонального вигодовування дітей з неврологічними захворюваннями є одним із важливих аспектів догляду за такими пацієнтами.

Мета роботи. Вивчення проблемних питань щодо годування немовлят з важкою неврологічною патологією та розробка індивідуалізованих підходів до вигодовування пацієнтів в залежності від дефіциту ваги.

Матеріали та методи. Дослідження проводилося на базі дитячої лікарні №6, м. Дніпро. Було проведено комплексне клініко-лабораторне обстеження 10 дітей в віці від 1 до 8 місяців з важкою неврологічною патологією. Серед обстежених дітей було 4 пацієнта з вродженими вадами розвитку головного мозку і 6 пацієнтів з гіпоксично-ішемічними ураженнями ЦНС. Оцінка фізичного розвитку проводилась за стандартами ВООЗ на основі z-показників та за допомогою антропометричного калькулятора WHO Anthro для дітей віком до 5 років. Розрахунок харчування проводився індивідуально відповідно до фізіологічних нормативів. Для статистичної обробки отриманих даних

використовували програму «Statistica 13.0»

Результати та обговорення. Ретельне вивчення перинатального анамнезу встановило ускладнений перебіг пологів у всіх пацієнтів: кесарів розтин – у 30% випадків, застосування акушерської допомоги під час пологів-у 70%. У ранньому неонатальному періоді 7 із обстежених дітей перебували на ШВЛ протягом 3-5 днів. Клінічне обстеження встановило наявність синдрому дисфагії у 3 пацієнтів (30%), зниження активності смоктання у 5 пацієнтів (50%).

Нутритивний статус дітей характеризувався низьким індексом трофіки, зниженням тургору м'яких тканин, зменшенням товщини підшкірно-жирової клітковини. У всіх пацієнтів спостерігалась недостатня вага. Відповідно дефіциту маси тіла (ДМТ) було виділено дві групи: з ДМТ від 10 до 20% - 6 дітей та ДМТ більш ніж 20% від належної маси тіла – 4 дітей. Усі пацієнти знаходились на штучному вигодовуванні. Шляхом опитування був проведений аналіз техніки і режиму годування, разового та добового об'єму суміші.

Для обох груп дітей були розроблені схеми харчування зі змінами режимних моментів та техніки годування. Всім пацієнтам було рекомендовано перехід на використання молочної суміші «Nutrilon Пепті» на основі гідролізованого білка. В періоді встановлення харчової толерантності протягом першого тижня встановлювався мінімальний разовий обсяг суміші при збільшеній кількості годувань: у першій групі – 7-8 годувань з інтервалом 3 години, у другій – до 10 годувань через 2-2,5 години. Додатково рекомендувалося ввести догодовування з ложечки або шприца та поступове збільшення разового обсягу суміші на 5-10 мл щодня.

При досягненні 2/3 необхідного добового обсягу суміші здійснювався перехід на посилене харчування за рахунок збільшення разового обсягу суміші. У цьому періоді також змінювався режим вигодовування зі збільшенням інтервалу між годуваннями та поступовим переходом на режим відповідно до віку дитини.

Застосування рекомендованих схем харчування дітей з важкими

неврологічними захворюваннями вже протягом першого тижня забезпечило стабілізацію вагової кривої у пацієнтів першої групи у 83,3% випадків (n=5) та у 75% (n=3) у другій групі. На другому етапі, у періоді посиленого харчування спостерігалось збільшення маси тіла пацієнтів на 5-8% - у 66,6% хворих першої групи (n = 4) і у 50% (n = 2) другої групи. Результатом годування дітей білково та енергетично збагаченою сумішшю протягом 1 місяця ми відзначали стійке збільшення маси тіла до 10-15% у всіх пацієнтів першої групи (n=6) та у 50% пацієнтів другої групи (n=2). Спостерігалось покращення нутритивного статусу дітей, поява підшкірно-жирової клітковини, підвищення тургору м'яких тканин.

Висновки. 1. Раціональне вигодовування немовлят з важкою неврологічною патологією потребує індивідуального підходу з розробкою схем харчування в залежності від ступеня недостатності ваги.

2. Індивідуальні схеми вигодовування дітей з недостатньою вагою мають включати етапи встановлення харчової толерантності та посиленого харчування зі зміною режиму годувань і розрахунком потреб дитини в основних нутриєнтах та енергії.

3. Застосування у харчуванні дітей спеціалізованої суміші «Nutrilon Пепті» сприяє стабілізації вагової кривої з тенденцією до збільшення маси тіла, що дозволяє рекомендувати цю суміш як основне харчування немовлят з недостатньою масою тіла на тлі важкої неврологічної патології.

НОЗОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ЗАХВОРЮВАНЬ ТКАНИН ПАРОДОНТА В ОСІБ МОЛОДОГО ВІКУ

Котельбан Андрій Юрійович

здобувач

Лучинський Михайло Антонович

д.мед.н., професор,

зав. кафедри терапевтичної стоматології

Лучинський Віталій Михайлович

к.мед.н., доцент

кафедри стоматології ФПО

Тернопільський національний медичний

університет ім. І. Я. Горбачевського

Вступ. Проблема патології тканин пародонта дотепер зберігає свою актуальність з огляду на широку поширеність серед населення. Згідно даних ВООЗ, високий рівень гінгівіту і пародонтиту простежується однаковою мірою як у дорослих пацієнтів (у віці 35-44 роки – 65-98,5%), так і у підлітків та осіб молодого віку (15-19 років – 55-89%). Широке розповсюдження запальних та дистрофічно-запальних захворювань пародонта, розмаїття їх клінічних форм залежать від вірулентності бактерій, їх кількості та складу, їх спроможності проникати у тканини та індивідуальної імунної відповіді, а також екзо- і ендогенних факторів. Способи профілактики та ефективного лікування запальних захворювань пародонту пов'язані з основними положеннями сучасної пародонтології, які включають проблеми етіології, патогенезу і морфогенезу. На основі поглиблених мікробіологічних досліджень мікрофлори вмісту зубоясенних кишень розроблено нові підходи до антибактеріального лікування запальних захворювань пародонту.

Мета роботи. Вивчити поширеність захворювань тканин пародонта та нозологічну структуру у осіб молодого віку м. Тернополя.

Матеріали та методи. Було обстежено 98 осіб молодого віку (18-44 роки), які звернулися за консультативною допомогою у Стоматологічний відділ Університетської клініки Тернопільського національного медичного

університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України. Обстеження стану порожнини рота проводилось згідно рекомендацій ВООЗ.

Результати та обговорення. Встановлено, що із загальної кількості обстежених інтактний пародонт об'єктивізували у 20,41 % пацієнтів, частота діагностування якого зменшувалась від 36,36 % у віці 18-25 років до 13,64 % у віковому інтервалі 38-44 роки. Захворювання тканин пародонта були діагностовані у 79,59 % пацієнтів, що за ВООЗ відповідає високому рівню поширеності. Поширеність зростала від 13,95 % хворих віком 18-25 років до 32,56 % у обстежених віком 38-44 роки. При вивченні нозологічної структури захворювань тканин пародонта встановлено, що у пацієнтів превалював хронічний катаральний гінгівіт (ХКГ), який діагностували у 69,44 % обстежених (68 хворих). У 10 пацієнтів (10,2 %) діагностували початкові форми дистрофічно- запальних уражень зубоутримуючого апарату (ХГП поч. – I ступеня). У 20 осіб (20,4 %) об'єктивізували інтактний пародонт.

Висновки. Отже, у осіб молодого віку спостерігалася висока поширеність захворювань тканин пародонта з превалюванням у нозологічній структурі хронічного катарального гінгівіту. На основі вивчення клінічних особливостей перебігу, мікробіологічних та імунологічних показників доцільним є розробка лікувально-профілактичних схем, що включатиме місцеву антибіотикотерапію.

УДК 614.1.314.1

**СОЦІАЛЬНА ТА МЕДИЧНА АДАПТАЦІЯ
ВНУТРІШНЬОПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ**

Музичка Юрій Іванович,
асистент кафедри соціальної медицини,
економіки та ООЗ
ЛНМУ імені Данила Галицького
Петрух Андрій Андрійович,
лікар-терапевт, лікар функціональної діагностики
Діагностичний центр Медіс
м. Львів, Україна

Анотація: Починаючи з 2014 року Україна протистоїть збройній агресії росії, тож українські громадські організації реалізували численні проекти, направлені на соціальну адаптацію та інтеграцію ВПО. Щодо кожної з цих сфер напрацьована значна практична база, проте до 24 лютого 2022 року більшість проектів концентрувалися саме на інтеграції, через те, що масові процеси внутрішнього переміщення завершилися 2016 року, а процеси вимушеної внутрішньої міграції суттєво уповільнилися. Тому здебільшого громадські організації працювали з людьми, які вже пройшли процес адаптації в нових громадах. Після повномасштабного вторгнення росії кількість переселенців в Україні збільшилася в десятки разів, тож сьогодні проблема соціальної адаптації постає доволі гостро, адже жодна соціальна система просто не здатна підготуватися до такого. Актуальним є застосування усіх існуючих інструментів соціальної адаптації та створення нових програм, які сприяють соціальній адаптації ВПО.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, адаптація внутрішньо переміщених осіб, соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб, інструменти соціальної адаптації.

Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб є необхідністю для

нашого суспільства сьогодні. За інформацією, яку надає Міністерство соціальної політики України, сьогодні в країні зареєстровано близько 5 млн ВПО [1]. Всі ці люди мають відновити звичне життя в нових умовах і пройти складний процес адаптації. Адаптація ВПО – це процес, під час якого індивіди прагнуть задовольнити свої потреби, переслідують власні цілі та відповідають вимогам нового суспільства після переміщення [2, с. 7]. За визначенням Міжнародної організації з міграції зазначається, що соціальна адаптація ВПО-це процес адаптації людей, які були змушені покинути своє місце проживання через конфлікти, насильство, природні катастрофи чи за інших подібних причин, до нового соціального та культурного середовища [3]. Цей процес наповнений численними взаємодіями із новим оточенням, починаючи з отримання житла, пошуку роботи, здобуванні освіти, доступу до медичних та інших соціальних послуг, а також до побудови нових соціальних зв'язків та інтеграції в нову спільноту.

Беручи до уваги культурний контекст та індивідуальні особливості людей, розширена та різноманітна соціальна та культурна участь ВПО у широкому спектрі активностей демонструє позитивні результати, такі як краща самооцінка, усунення бар'єрів у спілкуванні, сприяння фізичному та психічному благополуччю, вирішення соціальної ізоляції, подолання стресу.

Важливо застосовувати персоналізований та спільно розроблений підхід для включення точок зору, переваг, труднощів з метою розширення можливостей у розвитку та виконанні програм для соціалізації ВПО.

Внутрішньо переміщеним особам вкрай важливо залишатися активними, мати відчуття мети та підтримувати міжособистісні стосунки та зв'язки в громаді для позитивного досвіду адаптації. Активність і досягнення мети позитивно впливають на самопочуття та якість життя ВПО. Загалом соціальна активність і участь відіграють захисну роль у пізнанні та пов'язані з вищим рівнем задоволеності життям і покращенням добробуту. Соціальна підтримка та соціальна інтеграція пов'язані з благополуччям, профілактикою хронічних захворювань і покращенням якості життя.

Слід наголосити на важливості наявності зовнішньої спеціалізованої особи (зв'язковий працівник, волонтер), яка могла б надати персоналізовану підтримку та зрозуміти особливі потреби, уподобання та обмеження ВПО. Слід високо цінувати свободу вибору того, як і коли брати участь, навіть якщо це означає відсутність будь-якої діяльності, адже деякі люди не хочуть брати участь у групових заходах. Важливо поважати бажання людей (або їх відсутність) і враховувати особистісні характеристики, щоб знайти відповідну форму, яка дозволить ВПО почуватися комфортно та інтегрованими, здатними чинити опір змінам.

Важливо окреслити проблеми та перешкоди, які можуть стати на заваді адаптації ВПО, серед них проблема мобільності, відсутність інфраструктури, а також сімейні обов'язки, такі як догляд або підтримка дітей та онуків.

Слід виокремити інструменти соціальної адаптації переселенців. Першим важливим інструментом, про який варто згадати є доступ до соціальних послуг і підтримки. Для досягнення успішної адаптації переселенців необхідно забезпечити їм належні умови життя та доступ до необхідних ресурсів. Це найперші життєво необхідні умови: житло, харчування, медична, фінансова допомога.

Другим важливим інструментом постає професійна підготовка та перекваліфікація. Це може бути навчання нових професійних навичок і здійснення практичних вправ, що допоможуть ВПО знайти роботу та успішно інтегруватися в нове оточення. Інформацією про наявне профільне навчання та вакансії в регіоні володіє Державна служба зайнятості та громадські організації. Допомога може надаватися через консультантів, за допомогою курсів, направлених на те, щоби допомогти розпочати власну справу або допомоги з професійним перенавчанням на базі навчальних закладів або підприємств.

Також дуже важливим інструментом соціальної адаптації ВПО є психологічна підтримка, яку вони потребують одразу при прибутті. Вона може містити індивідуальні консультації з психологом, групові заняття з підтримки та терапії, а також роботу з громадськими організаціями й волонтерами.

Важливо відновити нормальний, ресурсний стан людини, яка має травматичний досвід. Така робота також сприяє вирішенню конфліктів, які виникають на ґрунті емоційного стану між ВПО та громади, яка приймає переселенців.

Насправді психологічна підтримка потрібна кожній людині, яка зараз дотична до війни. Вся країна, всі, хто зараз перебуває на території України, переживають хронічний стрес. Кожен буде відчувати його по-різному. Що ж до ВПО така підтримка є необхідною задля кращої адаптації та мотивації будувати нове життя на новому місці, з новими людьми. Адже це люди, які були вирвані з корінням зі свого попереднього життя одночасно, вони вимушені були раптово покинути свій дім і в дуже короткий термін попрощатися з усім життям, яке було до того дня. Важливо відмітити, що виклики, з якими стикаються ВПО на новому місці вони мусять їх долати одночасно та кожного дня попрощатися зі старим життям, спланувати нове і дати собі раду з теперішніми викликами, іншими словами все починати з нуля. Завдання психолога створити безпечний простір, де можна сумувати за місцями, де народився і не можеш повернутися і де ВПО знаходить підтримку у щоденній праці для налагодження нового теперішнього життя. Кожен з приймаючої громади насправді може долучитися до підтримки ВПО підбадьоренням, висловленням поваги та співучасті.

Впровадження програм, які сприяють соціальній адаптації ВПО та дотримуються балансу врахування і їхніх потреб, і потреб вразливих категорій представників місцевого населення громад, також здатне стати важливим інструментом адаптації. Ці програми можуть містити відповідні законодавчі зміни, алгоритми створення спеціальних заходів підтримки, забезпечення доступу до освіти та інших важливих пільг.

Цікавим інструментом може слугувати арт-терапія, яка може бути як доповненням до психотерапії, так і окремим самостійним інструментом, який дозволяє реалізувати потребу творчості, пропрацювати травми, знайти нові точки соціалізації у адаптації. Максимально долучати до участі в активностях слід в першу чергу найнезахищеніший прошарок серед ВПО – це люди, що

мешкають у прихистках та мобільних містечках. Екскурсії, кіноперегляди, концерти, квести, участь у виставах, курси акторської майстерності – все це потенційні різновиди арт-терапії. Найохочіше, звісно, до арт-терапії долучаються діти, з ними найчастіше практикують лялькотерапію, кольоротерапію, а також танцювально-рухову терапію.

Для ефективної інтеграції ВПО дуже важливо налагоджувати діалог та комунікацію між ними та представниками місцевої громади. Прив'язаність ВПО до нового місця впливає на згуртованість переселенців та членів тих громад, які приймають ВПО. Важливо підтримувати соціальну єдність, коли люди вже адаптувалися до певних викликів та прикласти максимальних зусиль, щоби рівень соціальної адаптації не зменшувався.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Міністерство соціальної політики України <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>
2. Ryan D. et al. Theoretical Perspectives on Post-Migration Adaptation and Psychological Well-Being among Refugees: Towards a Resource-Based Model. *Journal of Refugee Studies*. 2008. Vol. 21. № 1. P. 1-18.
3. <https://ukraine.iom.int/uk>

ПОКАЗНИКИ РОБОТИ ТРАВМАТОЛОГІЧНОГО ВІДДІЛЕННЯ БАГАТОПРОФІЛЬНОЇ ЛІКАРНІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Слічний Сергій Віталійович

Лікар ортопед-травматолог
м. Львів, Україна

Анотація: З 2014 року Україна зазнала збройної агресії росії, тривають бойові дії, анексована частина території нашої держави, частина – тимчасово окупована. З 24 лютого 2022 року з повномасштабним вторгненням ворога руйнується державне рухоме та нерухоме майно, а також майно громадян. Виведення з ладу медичної апаратури, руйнування лікарень призводить до проблеми надання належної медичної допомоги як військовим, так і цивільному населенню. Через зростання навантаження на лікарняні заклади в тилу зменшується час на надання допомоги пацієнтам, оскільки пацієнтами є населення місцевої громади, ВПО та поранені військові. Проведено дослідження у ВП «Лікарня Святого Луки» КНП «1 територіальне медичне об'єднання м. Львова» за 2022-2023 роки зі встановлення показників використання ліжкового фонду та встановлення середнього ліжкодня перебування хворого у травматологічному відділенні. Відповідно до отриманих даних прослідковується тенденція до зменшення показника середнього ліжкодня перебування хворого за вказаний період.

Ключові слова: травматологічне відділення, цивільне населення, воєнний стан, зайнятість одного лікарняного ліжка, середній ліжкодень перебування хворого.

Нова реальність, в якій опинилася Україна сьогодні диктує нові виклики. Медична сфера загалом та надання медичної допомоги громадянам сьогодні, як ніколи, потребують особливої уваги з боку держави, науковців, законодавства, дотацій. Зі збільшенням чисельності пацієнтів пропорційно зменшується час та

увага, яку може приділити фахівець для надання належної медичної допомоги не лише військовим, але і цивільним пацієнтам. Для кращого розуміння роботи травматологічного відділення однієї з лікарень Львова ми провели дослідження встановлення показників використання ліжкового фонду (зайнятість одного лікарняного ліжка та середній ліжкодень перебування хворого) за період 2022-2023 рр.

Як відображено на графіку середньомісячна зайнятість одного лікарняного ліжка у травматологічному відділенні ВП «Лікарня Святого Луки» КНП «1 територіальне медичне об'єднання м. Львова» за 2023р. була найвищою у березні та складала 32,18 дні (рис.1). Незначно нижчою зайнятість одного лікарняного ліжка була у літні місяці: найвища у серпні 31,71, трохи нижча у червні 31,69, та найнижча у липні – 31,49 день. У травні зайнятість одного лікарняного ліжка була рівна 30,27. У зимові місяці вона сягала 28,63 у грудні, 28,42 – у лютому, та була дещо нижчою у січні (26,36). Також 28,07 вона складала у квітні. В осінні місяці вона була найнижчою у році. Показник дорівнював 26,41 у жовтні та 25,72 у листопаді. Найнижчий показник був у вересні, він складав 24,06 – тобто на 20% менше від максимально можливого значення.

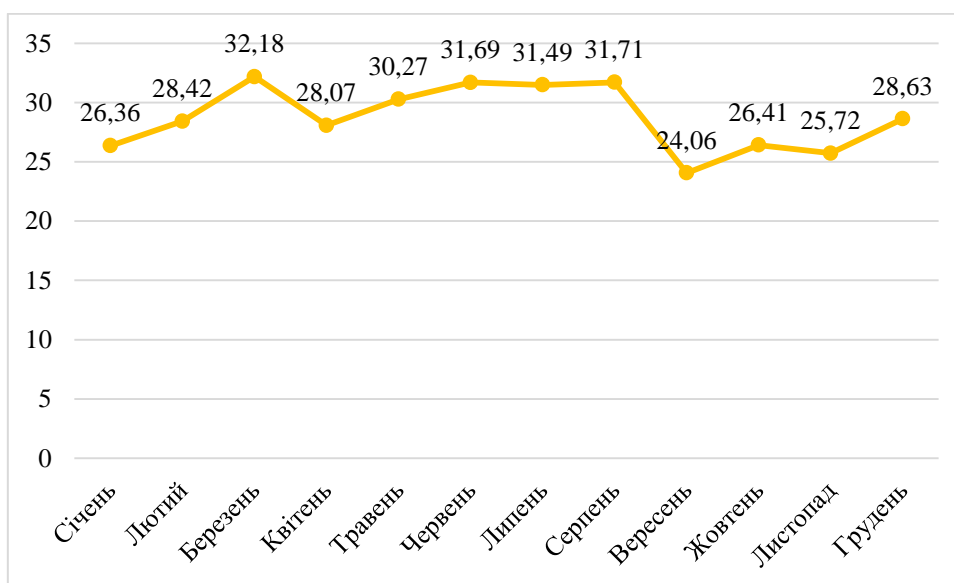

Рис. 1. Середньомісячна зайнятість одного лікарняного ліжка у травматологічному відділенні ВП «Лікарня Святого Луки» КНП «1 територіальне медичне об'єднання м. Львова» за 2023 рік

Загалом у порівнянні з 2023 роком у 2022 році показники зайнятості одного лікарняного ліжка у травматологічному відділенні ВП «Лікарня Святого Луки» КНП «1 територіальне медичне об'єднання м. Львова» були нижчими (рис. 2). Найвищий показник (31,62) спостерігався у липні. Дещо нижчим показник був у листопаді – 29,87, грудні – 28,29 та січні – 27,95. Незначно відрізнялися показники у серпні (27,11) та вересні (27,00). Зайнятість одного лікарняного ліжка у травматологічному відділенні у червні складала 26,27 та дещо нижчою була у жовтні – 24,40. Загалом найнижчі показники припали на початок війни : лютий та весну 2022 року. Якщо у лютому та травні показники були практично на одному рівні 21,31 та 21,24 відповідно, у квітні показник знизився до 20,45, то у березні спостерігався найнижчий показник – 10,95. Слід зазначити, що даний показник був найнижчим за обидва досліджувані нами роки.

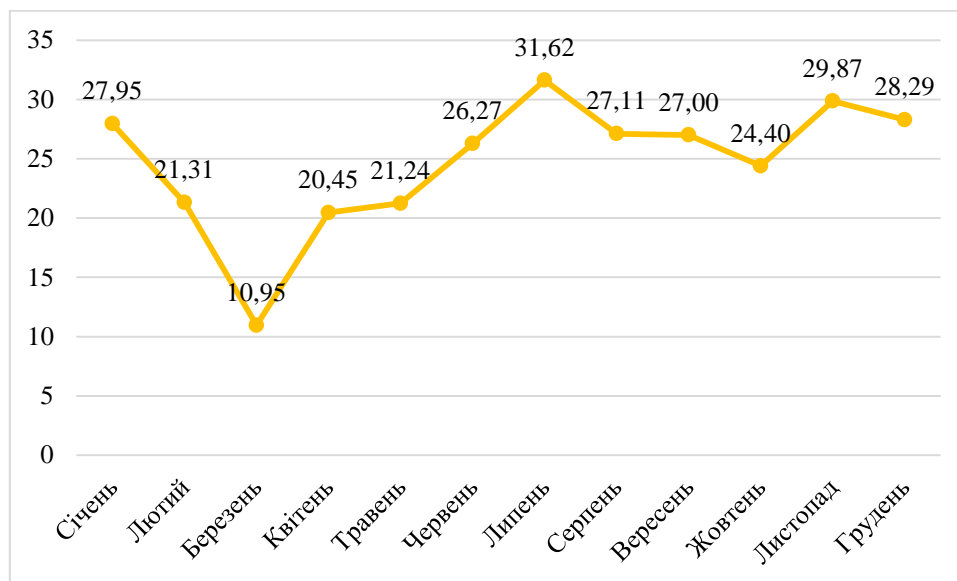

Рис. 2. Середньомісячна зайнятість одного лікарняного ліжка у травматологічному відділенні ВП «Лікарня Святого Луки» КНП «1 територіальне медичне об'єднання м. Львова» за 2022 рік

Проводилися дослідження для встановлення середнього перебування хворого ВП «Лікарня Святого Луки» КНП «1 територіальне медичне об'єднання м. Львова» за 2022-2023 роки. Як відображено на графіку показники за 2022 рік перевищують показники 2023 року (рис. 3).

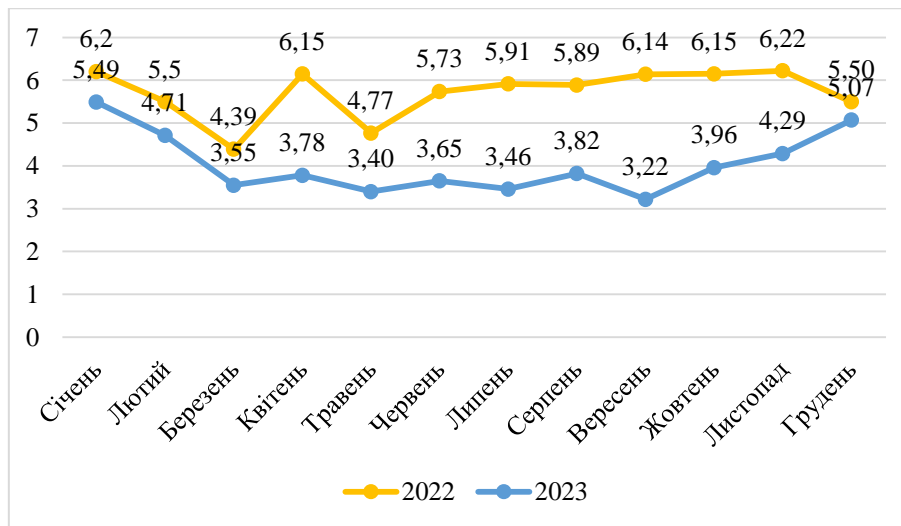

Рис. 3 Середня тривалість перебування хворого у травматологічному відділенні ВП «Лікарня Святого Луки» КНП «1 територіальне медичне об'єднання м. Львова» за 2022- 2023 роки

Найвищі цифри у обох випадках отримані у січні місяці 6,20 дні (2022 рік) та 5,49 (2023 рік) відповідно. Близькі до даних показників отримані дані у квітні 2022 року (6,15) та в осінній період 2022. Так у листопаді показник сягав 6,22, в жовтні – 6,15, а у вересні – 6,14. В літній період 2022 року середній ліжкодень перебування хворого у травматологічному відділенні складав 5,73-5,91, де максимальний показник припав на липень, а мінімальний на червень відповідно. У зимові місяці (грудні та лютому) дані були однакові і складали 5,50 кожен. Мінімальні цифри спостерігалися у травні 2022 року (4,77) та найменший показник 4,39 дні припав на березень 2022. У 2023 році найвищі показники припали на зимові місяці: січень (5,49), грудень (5,07), лютий (4,71), загалом вони досить близькі до найнижчого показника березня 2022 (4,39), що описує тенденцію на зменшення середнього ліжкодня перебування хворого у травматологічному відділенні ВП «Лікарня Святого Луки» КНП «1 територіальне медичне об'єднання м. Львова». У листопаді 2023 даний показник ще тримався на позначці 4,29, а у інші місяці осені, весни та літа не перевищував 4,00: вересень (3,22), жовтень (3,96), червень (3,65), липень (3,46), серпень (3,82), березень (3,55), квітень (3,78) та найнижчий показник року, який припав на травень (3,40 дні).

УДК 616.993.1

DIENTAMOEBА FRAGILIS. МЕТОДИ ЛАБОРАТОРНОЇ ДІАГНОСТИКИ

Чигиринська Ніла Анатоліївна,

старший науковий співробітник.

Тимченко Олена Миколаївна,

к. мед. н., ст. наук. співроб., пров. наук. співроб.

Похил Сергій Іванович,

д. мед. н., ст. наук. співроб., завідувач лабораторії

Костиря Ірина Анатоліївна,

науковий співробітник.

ДУ «Інститут мікробіології та імунології ім. І. І. Мечникова Національної академії медичних наук України», м. Харків, Україна

Анотація: В роботі представлено сучасні погляди на лабораторну діагностику одного з представників кишкових найпростіших - *Dientamoeba fragilis*.

Ключові слова: *Dientamoeba fragilis*, кишкові найпростіші паразити, протозойні кишкові хвороби, діагностика кишкових інвазій.

Кишкові паразитарні інвазії продовжують залишатися однією з глобальних проблем охорони здоров'я у всіх країнах світу. Одним з таких кишкових найпростіших, здатним викликати захворювання, є *Dientamoeba fragilis* [1, 2]. Відомо, що у частини інвазованих кишковими паразитами людей будь-які симптоми захворювання відсутні, у багатьох інших розвиваються маніфестні форми хвороби, а у відносно невеликої кількості осіб інвазія призводить до летального наслідку [3]. Поширеність *D. fragilis* становить від 0,4 % до 71 % [1]. Передача *D. fragilis* від однієї до іншої людини зазвичай відбувається фекально-оральним шляхом, найчастіше при вживанні зараженої їжі, або води, рідше внаслідок безпосереднього контакту між людьми [4-9].

В Україні, за даними досліджень останніх років, загальна поширеність *D. fragilis* серед населення становить 2,6 % [10].

Показник інвазованості населення України *D. fragilis* є близьким до

показника в економічно розвинутих країнах Європи та світу [1, 10-13].

На теперішній час в Україні, як і у більшості країн світу, інвазія, зумовлена *D. fragilis*, не є обов'язковою для реєстрації [1, 12]. Хворобі «Дієнтамебіаз» не присвоєно окремого нозологічного коду, це захворювання відображено в МКХ-11 під груповим кодом «1A3Y - Інші уточнені протозойні кишкові хвороби», тому реальна поширеність хвороби залишається недостатньо з'ясованою, а *D. fragilis* включено до групи «занедбаних кишкових найпростіших» (англ. neglected enteric protozoa) [1, 12, 14].

Існуючі у світі лабораторні методи діагностики протозойних кишкових хвороб є чисельними і досить специфічними для виявлення та ідентифікації хвороботворних протозойних паразитів.

Виявлення *D. fragilis* у біологічному матеріалі можна здійснювати різними методами: мікроскопічними (виявлення клітин паразитів), молекулярно-генетичними (виявлення нуклеїнових кислот паразитів), культуральними (виявлення росту культур паразитів у посівах матеріалу на живильних середовищах) та іншими [1, 11, 15].

При проведенні лабораторного обстеження класичним методом діагностики залишається мікроскопічний, хоча молекулярно-генетичні і культуральні методи характеризуються вищою чутливістю і специфічністю, меншою праце- та часозатратністю [16]. Принцип мікроскопічного метода полягає у візуалізації за допомогою світлової мікроскопії у мазках біологічного матеріалу «діагностичних форм» кишкових протозойних паразитів (клітин трофозоїтів) з урахуванням морфологічних особливостей (форми, розміру, зовнішньо- і внутрішньоклітинних елементів структури, тинкторіальних властивостей із диференційним забарвленням стінок, цитоплазми тощо) [11, 15, 17].

Для мікроскопічного дослідження науковці використовують велику різноманітність барвників. Однак найбільш часто використовуються трихромні та залізо-гематоксилинові забарвлення [18].

Мікроскопічні методи, на відміну від усіх інших, дозволяють виявляти в

досліджуваному матеріалі як хвороботворні, так і коменсальні кишкові паразити (наявність яких є ознакою фекально-орального зараження), а також інші діагностично значущі об'єкти (дріжджоподібні гриби, еритроцити, лейкоцити, макрофаги, ракові клітини), наявність і кількість яких є ознакою багатьох захворювань (кандидозу кишечника, анальної тріщини, геморою, поліпозу прямої кишки, колоректального раку, хвороби Крона та інших) [11, 15, 17, 19].

Культуралі методи кишкових паразитів складні, та мають меншу чутливість і специфічність, ніж ПЛР, та вимагають більше праці, ресурсів і часу [20]. Культивувати *D. fragilis* можна, але довгострокового культивування досягти важко, а загальна чутливість дуже різниться [21].

Серед молекулярно-генетичних методів виявлення нуклеїнових кислот протозойних кишкових паразитів домінуюче положення посідає полімеразна ланцюгова реакція - ПЛР. В останні десятиріччя науковці працюють як за напрямком розширення застосування стандартного формату ПЛР для детекції різних видів збудників протозойних кишкових хвороб, так і за напрямком удосконалення самої технології відтворення ПЛР з метою підвищення її універсальності та ефективності [22-24].

ПЛР не тільки проста і потенційно забезпечує більш швидкий час обробки діагностичного матеріалу, але також дозволяє морфологічно розрізняти паразитів, які мають різне клінічне значення. Особливу увагу приділено розробці мультиплексного формату ПЛР із одночасною (в одній пробірці) ампліфікацією декількох відмінних фрагментів ДНК, що дозволяє в одному і тому ж самому зразку біоматеріалу відразу виявляти декілька найбільш клінічно-значущих для конкретного регіону світу чи певних груп пацієнтів різновидів кишкових патогенних найпростіших [19, 25].

Сьогодні вже налагоджен випуск відповідних тест-систем: «EasyScreen™ Enteric Protozoan Detection Kit» для одночасної детекції методом мультиплексного формату ПЛР п'яти патогенних найпростіших (*B. hominis*, *Cryptosporidium* spp., *D. fragilis*, *E. histolytica* та *G. intestinalis*), виробник

«Genetic Signatures Ltd.» (Австралія); «RIDA[®] GENE Parasitic Stool Panel I» для детекції чотирьох різновидів протозойних патогенів (*G. intestinalis*, *Cryptosporidium* spp., *E. histolytica* і *D. fragilis*), виробник «R-BioPharm AG» (Німеччина) [24].

Вже більше 100 років пройшло з моменту першого опису *D. fragilis*, але цей паразит і досі змушує науковців шукати більш зручні методи діагностики, та залишається суперечливим питання щодо аспектів його життєвого циклу та патогенності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Dientamoeba fragilis*, the Neglected Trichomonad of the Human Bowel / D. Stark, J. Barratt, D. Chan, J. T. Ellis // Clin. Microbiol. Rev. 2016. Vol. 29, No 3. P. 553–580. DOI : 10.1128/CMR.00076-15.
2. Detection and genotyping of *Dientamoeba fragilis* from symptomatic patients: New insights from Italy into a little-known gastrointestinal protozoan. / I. Guadano-Procesi, F. Berrilli, M. Montalbano Di Filippo [et al.] // Parasitol Int. 2024. Vol. 98. P. 102816. URL : <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/37838287/>. DOI : 10.1016/j.parint.2023.102816.
3. A clinical guideline on *Dientamoeba fragilis* infections. / R.S. van Gestel, J.G. Kusters, J. Monkelbaan // F. Parasitology. 2019. Vol. 146, No. 9. P. 1131-1139. URL : DOI: 10.1017/S0031182018001385.
4. World Health Organization Estimates of the Global and Regional Disease Burden of 11 Foodborne Parasitic Diseases, 2010: A Data Synthesis // P. R. Torgerson, B. Devleeschauwer, N. Praet [et al.] // PLoS Med. 2015. Vol. 12, No. 12. URL : DOI: 10.1371/journal.pmed.1001920.
5. World Health Organization estimates of the global and regional disease burden of 22 foodborne bacterial, protozoal, and viral diseases, 2010: a data synthesis / M. D. Kirk, S. M. Pires, R. E. Black [et al.] // PLoS Med. 2015. Vol. 12, No. 12. : e1001921. URL : DOI: 10.1371/journal.pmed.1001921.
6. Global prevalence of intestinal protozoan contamination in vegetables and fruits:

A systematic review and meta-analysis / M. Badri, M. Olfatifar, M. R. Karim [et al.] // Food Control. 2022. Vol. 133, No. 4. URL : DOI : 10.1016/j.foodcont.2021.108656.

7. Efstratiou A., Ongerth J. E., Karanis P. Waterborne transmission of protozoan parasites: Review of worldwide outbreaks - An update 2011-2016 // Water Res. 2017. Vol. 1. P. 14-22. URL : DOI: 10.1016/j.watres. 2017.01.036.

8. Waterborne protozoan outbreaks: An update on the global, regional, and national prevalence from 2017 to 2020 and sources of contamination / J. Y. Ma, M. Y. Li, Z. Z. Qi [et al.] // Sci. Total Environ. 2022. Vol. 806, No. 2. P. 150562. DOI: 10.1016/j.scitotenv.2021.150562.

9. Abuseir S. A systematic review of frequency and geographic distribution of water-borne parasites in the Middle East and North Africa // East. Mediterr. Health J. 2023. Vol. 29, No. 2. P. 151-161. URL : DOI: 10.26719/emhj.23.016.

10. Похил С. І. Лабораторна діагностика найбільш поширених протозойних кишкових хвороб людини. Науково-практичний семінар (дистанційна форма) «Коморбідність в клініці внутрішньої медицини». Visionstudio, 16.02.2023. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=PBU2w4kJm2E>.

11. Garcia L. S. Diagnostic medical parasitology, 6th ed. ASM Press, Washington, DC. 2016. URL : https://books.google.com.ua/books/about/Diagnostic_Medical_Parasitology.html?id=TQysBAAAQBAJ&redir_esc=y.

12. Garcia L. S. *Dientamoeba fragilis*, One of the Neglected Intestinal Protozoa // J. Clin. Microbiol. 2016. Vol. 54. No 9. P. 2243-2250. DOI : 10.1128/JCM.00400-16.

13. Prevalence of Intestinal Parasitoses in a Non-Endemic Setting during a 10-Year Period (2011-2020): A Focus on *Dientamoeba fragilis* / A. Calderaro, M. Buttrini, S. Montecchini [et al.] // Microorganisms. 2022. Vol. 10, No 2. P. 426. DOI : 10.3390/microorganisms10020426.

14. Investigation of neglected protists *Blastocystis* sp. and *Dientamoeba fragilis* in immunocompetent and immunodeficient diarrheal patients using both conventional and molecular methods / F. Sarzhanov, F. Dogruman-Al, M. Santin [et al.] // PLoS Negl. Trop. Dis. 2021. Vol. 15, No. 10. P. 0009779. URL : DOI :

10.1371/journal.pntd.0009779 ; <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34613993/>].

15. Practical Guidance for Clinical Microbiology Laboratories: Laboratory Diagnosis of Parasites from the Gastrointestinal Tract / L. S. Garcia, M. Arrowood, E. Kokoskin [et al.] // Clin. Microbiol. Rev. 2017. Vol. 31. P. 25-42. URL : DOI: 10.1128/CMR.00025-17.

16. Infectious diseases in German military personnel after predominantly tropical deployments: a retrospective assessment over 13 years / M. Schawaller, D. Wiemer., R. M. Hagen [et al.] // BMJ Mil. Health. 2020. P. 1–6. URL : DOI : 10.1136/bmjmilitary-2020-001575.

17. CDC: DPDx - Laboratory Identification of Parasites of Public Health Concern. Centers for Disease Control and Prevention. Website accessed 20 June 2024. URL : <https://www.cdc.gov/dpdx/diagnosticprocedures/index.html>

18. ElBakri A., Al-Qahtani A., Samie A. Advances on *Dientamoeba fragilis* Infections // An Overview of Tropical Diseases. 2015. DOI: 10.5772/61809.

19. Coprocytobiology: A Technical Review of Cytological Colorectal Cancer Screening in Fecal Samples. / L. Ryan, K.M. Dwyer, D. Clarke [et al.] // SLAS Technology. 2021. Vol. 26, No. 6. P. 591-694. URL : DOI : 10.1177/24726303211024.

20. Comparison of microscopy, two xenic culture techniques, conventional and real-time PCR for the detection of *Dientamoeba fragilis* in clinical stool samples. / D. Stark, J. Barratt, T. Roberts [et al.] // European Journal of Clinical Microbiology and Infectious Diseases. 2010. Vol. 29. P. 411–416. URL: DOI : 10.1007/s10096-010-0876-4).

21. Clark C. G., Diamond L. S. Methods for cultivation of luminal parasitic protists of clinical importance. // Clinical microbiology reviews. 2002. Vol. 15. P. 329-341. URL: DOI: <https://doi.org/10.1128/cmr.15.3.329-341.2002>

22. Comparison of three commercial multiplex PCR assays for the diagnosis of intestinal protozoa. / B. Autier, S. Belaz, R. Razakandrainibe [et al.] // Parasite. 2018. Vol. 25. P. 48. URL: DOI: 10.1051/parasite/2018049.

23. Real-time PCR for the detection of *Dientamoeba fragilis* in fecal samples / J. J. Verweij, B. Mulder, B. Poell // Mol. Cell. Probes. 2007. Vol. 21. P. 400-404.

URL : DOI: <https://doi.org/10.1016/j.mcp.2007.05.006>.

24. Selecting a multiplex PCR panel for accurate molecular diagnosis of intestinal protists: a comparative study of Allplex[®] (Seegene[®]), G-DiaParaTrio (Diagenode[®]), and RIDA[®]GENE (R-Biopharm[®]) assays and microscopic examination. / N. Argy, C. Nourrisson, A. Aboubacar [et al.] // Parasite. 2022. Vol. 29, No. 5. URL : DOI: [10.1051/parasite/2022003](https://doi.org/10.1051/parasite/2022003).

25. Evaluation of Multiplex Tandem Real-Time PCR for Detection of *Cryptosporidium* spp., *Dientamoeba fragilis*, *Entamoeba histolytica*, and *Giardia intestinalis* in Clinical Stool Samples / D. Stark, S. E. Al-Qassab, J. L. N. Barratt [et al.] // J. Clin. Microbiol. 2011. Vol. 49, No. 1. URL : DOI : <https://doi.org/10.1128/jcm.01796-10>.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІНОВОЇ ЧУТЛИВОСТІ СПОЖИВАЧІВ ДО ДОСЛІДЖЕНИХ ПРЕПАРАТІВ ЗА ЛІКАРСЬКОЮ ФОРМОЮ «КРЕМ» КОМБІНОВАНИЙ ПРОТИГРИБКОВИЙ З ДОДАТКОВОЮ ПРОТИЗАПАЛЬНОЮ ДІЄЮ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ МІКОЗУ СТОП (ПОВІДОМЛЕННЯ 2)

Притула Р. Л.

канд. фарм. наук

Національний військово-медичний клінічний
центр «Головний військовий клінічний госпіталь», м. Київ

Маганова Т. В.

PhD,

Державний експертний центр МОЗ України, м. Київ

Бушуєва І. В.

д-р фарм. наук

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет,
м. Запоріжжя

Вступ. Чутливість покупця до рівня ціни здобуває особливу форму в умовах розвиненого ринку, коли для задоволення однієї і тієї ж потреби пропонується багато різних марок товарів. Такий підхід застосовується і до товарів фармацевтичного ринку, незважаючи на те, що цим товаром є лікарський засіб і він є специфічним. На сьогодні ні один препарат досліджуваного асортименту лікарських засобів не внесений ні до Національного переліку лікарських засобів, ні до Урядової програми реімбурсації і, як правило, відпускається з аптечних закладів без рецепта лікаря. Цей факт дає споживачеві певну ступінь вільного вибору даних лікарських засобів для подальшого застосування і фактор ціни відіграє певну роль у споживацькій прихильності щодо кінцевого вибору звершення купівлі.

Мета. Дослідження цінової чутливості споживачів до досліджених препаратів за лікарською формою «крем» комбінований протигрибковий з додатковою протизапальною дією для лікування мікозу стоп.

Матеріали та методи. Матеріалами для проведення дослідження слугували доступні інформаційні джерела із зазначенням переліку лікарських засобів для профілактики і лікування мікозів стоп у м'якій лікарській формі «крем» комбінований протигрибковий з додатковою протизапальною дією (перелік використаної інформаційно-пошукової бази наведений у опублікованому Повідомленні 1 - Дослідження цінової чутливості споживачів до досліджених препаратів за лікарською формою «крем» з протигрибковою активністю для лікування мікозів/Притула Р. Л., Маганова Т. В., Бушуєва І. В.// Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Perspectives of contemporary science: theory and practice» від 22-24.07.2024 року Львів, Україна).

Результати та обговорення. Застосовуючи метод Ван Вестендорпа, було складено анкету-опитувальник (табл. 1).

Таблиця 1

Спеціальні питання анкети за методом Ван Вестендорпа

Уявіть, що вам запропонували ПРОТИГРИБКОВИЙ КРЕМ ДЛЯ СТОП З ДОДАТКОВОЮ ПРОТИЗАПАЛЬНОЮ ДІЄЮ			
Яка ціна здається вам настільки низькою, що постає питання про його якість?	Яка ціна є прийнятною для його купівлі?	Яка ціна Вам здається високою, але Ви все одно розглядаєте питання придбання?	Починаючи з якого рівня ціни, Вам здається на стільки дорого, що Ви не плануєте його купувати?
35 ГРН ●	35 ГРН ●	35 ГРН ●	35 ГРН ●
80 ГРН ●	80 ГРН ●	80 ГРН ●	80 ГРН ●
125 ГРН ●	125 ГРН ●	125 ГРН ●	125 ГРН ●
170 ГРН ●	170 ГРН ●	170 ГРН ●	170 ГРН ●
215 ГРН ●	215 ГРН ●	215 ГРН ●	215 ГРН ●
260 ГРН ●	260 ГРН ●	260 ГРН ●	260 ГРН ●
305 ГРН ●	305 ГРН ●	305 ГРН ●	305 ГРН ●
350 ГРН ●	350 ГРН ●	350 ГРН ●	350 ГРН ●
395 ГРН ●	395 ГРН ●	395 ГРН ●	395 ГРН ●
440 ГРН ●	440 ГРН ●	440 ГРН ●	440 ГРН ●
485 ГРН ●	485 ГРН ●	485 ГРН ●	485 ГРН ●

Дослідженню піддавалися лікарські засоби, наведені у табл. 2.

Таблиця 2

**Лікарські засоби за лікарською формою «крем» комбінований
протигрибковий з додатковою протизапальною дією,
які піддавалися дослідженню**

№	Назва лікарського засобу	Фірма виробник /країна	Форма випуску	Дозування	Мінімальна ціна	Максимальна ціна	Джерело інформації
1.	Кандід Б	Гленмарк Фармасьютикалз Лтд / Індія	Крем - по 15 г препарату у тубі; по 1 тубі у картонній упаковці	беклометазон: 0,25 мг/г, клотримазол: 10 мг/г	184,42 грн	284,00 грн	https://tabletki.ua/uk/%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%B4-%D0%B1/6770/#%D0%9F%D0%BE%D0%BA%D0%B0%
2.	Клотрекс	Борщагівський ХФЗ / Україна	Крем - по 25 г у тубі та пачці	Клотримазол 10 мг/г Гентаміцину сульфат 1 мг/г Екстракт нагідок густий 50 мг/г Екстракт деревію густий 20 мг/г	66,70 грн	92,68 грн	https://compendium.com.ua/dec/268056/80288/

На першому етапі дослідження результатів було проведено загально-груповий аналіз цінової чутливості (табл. 3).

Таблиця 4

Результати загально-групового аналізу цінової чутливості

Форма випуску	Дія	МСП (ГРН)	%	ОРР (ГРН)	%	ІДР (ГРН)	%	МЕР (ГРН)	%
Крем	Комбінований протигрибковий препарат з додатковою протизапальною дією	98,6	21,9%	166,3	37,0%	229,3	51,0%	338,3	75,2%

Для кожного лікарського засобу зазначеної лікарської форми було побудовано 4 графіки, які демонструють розраховані точкові значення

мінімальної (MCP), максимальної (MEP), оптимальної (OPP) та індиферентної ціни (IDP), які респонденти готові заплатити за досліджуваний протигрибковий засіб (рис. 1-4). На рис. 1 відображено отриманий результат мінімальної ціни, який склав 86,14 грн.

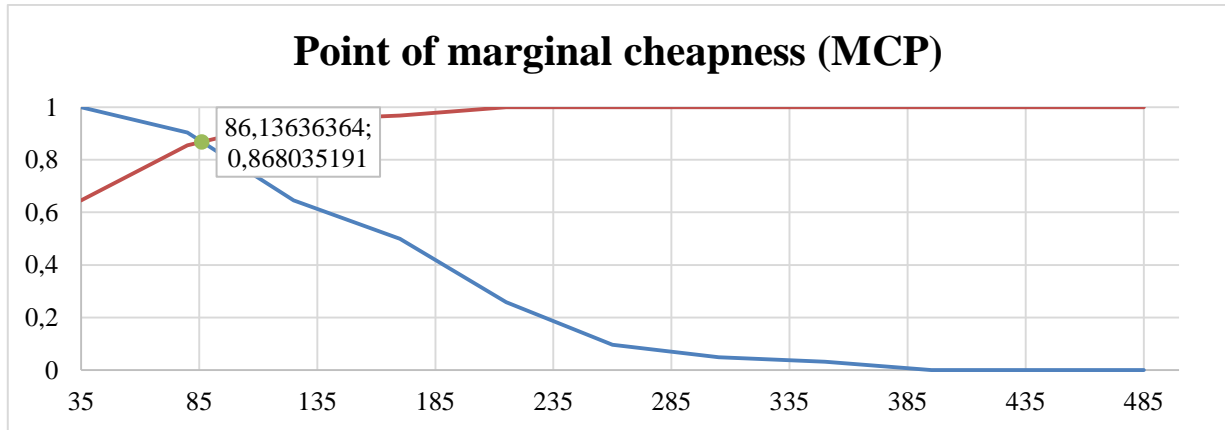

Рис. 1. Показник міні ціни для досліджених препаратів за лікарською формою «крем» комбінований протигрибковий з додатковою протизапальною дією для лікування мікозу стоп

На рис. 2 відображено отриманий результат максимальної ціни, який склав 344,13 грн.

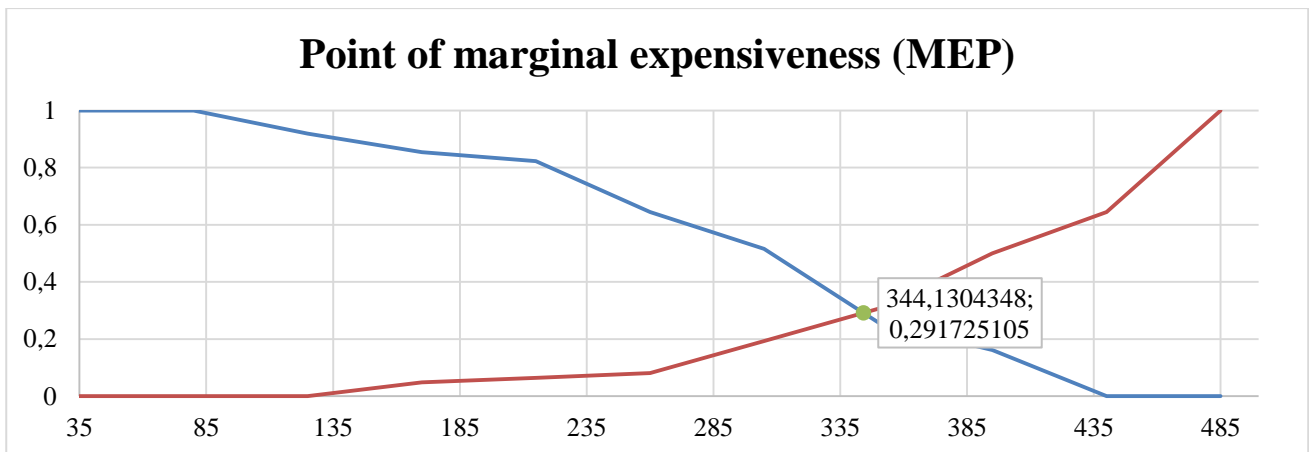

Рис. 2. Показник максимуму ціни для досліджених препаратів за лікарською формою «крем» комбінований протигрибковий з додатковою протизапальною дією для лікування мікозу стоп

На рис. 3 відображено отриманий результат оптимальної ціни, який склав від 158,75 грн.

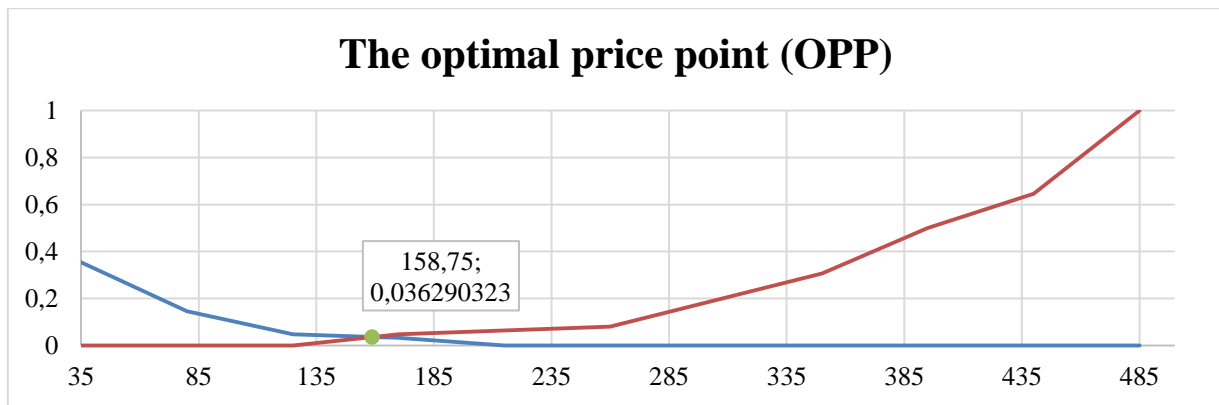

Рис. 3. Показник оптимальної ціни для досліджених препаратів за лікарською формою «крем» комбінований протигрибковий з додатковою протизапальною дією для лікування мікозу стоп

На рис. 4. відображено отриманий результат індиферентної ціни, який склав 225,71 грн.

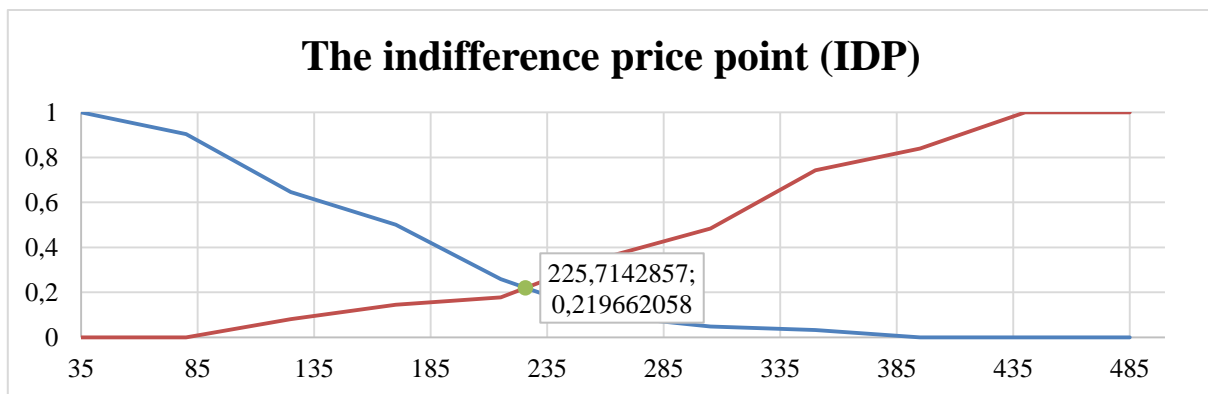

Рис. 4. Показник індиферентної ціни для досліджених препаратів за лікарською формою «крем» комбінований протигрибковий з додатковою протизапальною дією для лікування мікозу стоп

Висновки. На підставі отриманих відповідей щодо готовності купувати представлені лікарські засоби за лікарською формою «крем» комбінований протигрибковий з додатковою протизапальною дією для лікування мікозів стоп-визначено точки цінової чутливості реальних та потенційних споживачів даних препаратів і діапазон дослідженого асортименту лікарських засобів, котрі розглядаються як такі, що мають мінімальну, максимальну, оптимальну та індиферентну ціни.

TECHNICAL SCIENCES

ANALYSIS THE ACTUAL APPLICATION OF BOILER HOUSES USING DIFFERENT TYPES OF FUEL

Taradai Oleksandr

Dr. Sc. (Tech.), Professor

Kharkiv National Academy of Urban Economy,

Kharkiv, Ukraine

Introductions. In Ukraine, the main heat supply facilities were designed and built in years when the cost of energy resources was extremely low, and therefore energy efficiency issues were not given due attention. Now we are witnessing a constant increase in prices for natural gas and other fuels. Today, the situation around alternative energy is becoming more and more urgent, as the use of alternative fuels can reduce dependence on imported energy resources and increase energy security.

A great number of measures aimed at increasing energy efficiency have been scientifically and practically invented and implemented at various facilities of the country and regions, since a necessary condition for comfortable living in a multi-story residential building in the fall and winter period is heat, which in turn depends on local boiler houses and their energy efficiency. The use of energy efficient boiler houses not only helps to reduce operating costs and improve the quality of service for consumers, but also to reduce greenhouse gas emissions and environmental impact.

Local boiler houses can operate both on traditional fuels such as gas, electricity, fuel oil, diesel fuel, wood, and on non-traditional fuels (sawdust, shavings, branches, leaves, straw, peat, various kinds of briquettes and pellets of wood waste).

Aim. The main purpose of this paper is to comprehensively evaluate and analyze the advantages and disadvantages of using local boiler houses with different fuels and to provide valuable information for a wider discussion.

Materials and methods. Gas-fueled boilers houses are very popular in both residential and industrial sectors. They are the most dynamic, reliable and not labor-intensive to maintain. The specific heat of combustion of fuel is 8000 kcal/m^3 . The main advantage of gas equipment is its environmental friendliness, as it practically does not emit carbon dioxide into the atmosphere during operation. It is also possible to automate and improve the operation of the boiler with the help of additional devices, for example, remote control systems. However, it is worth considering that equipment that uses gas as a fuel can be explosive, so it requires regular and quality maintenance. It is also necessary to regularly check the gas ducts to avoid emergencies and subsequent possible losses.

Hard coal, charcoal, brown coal and anthracite are used as fuel in coal-fired boilers houses. The heat of combustion of the fuel is 6450 kcal/m^3 for hard coal, 6510 kcal/m^3 for charcoal, 3100 kcal/m^3 for lignite and 6700 kcal/m^3 for anthracite. However, conventional boilers houses cannot compare to gas-fired boilers houses in terms of maintenance, as these types of boilers houses require fuel storage, supply and removal systems.

Boiler houses on liquid fuel (calorific value of diesel fuel - 10300 kcal/l , fuel oil- 9700 kcal/l) are much more difficult to operate than on gas fuel, as they require a special system of fuel supply and storage. To heat the fuel it is necessary to have another source with higher parameters (steam, electric power).

Boiler-houses on agricultural waste (calorific value of sunflower husk is 4060 kcal/kg , rice husk - 3180 kcal/kg) also require special storages, fuel transport and supply systems. In terms of their controllability they are comparable to coal-fired boilers houses.

Boiler-houses on solid fuel (calorific value of fresh wood- 1940 kcal/kg , dried wood- 3400 kcal/kg , peat briquettes- 4200 kcal/kg) require additional installations and accordingly service personnel for receiving, storing and supplying fuel to the furnace, as well as removing slag and ash. It should be emphasised that feeding of solid fuel and removal of bottom ash and slag is a very labour-intensive and dirty process. Unfortunately, at any degree of mechanisation and automation without presence of

service personnel this process is not possible.

Pellet boilers houses are close to gas boilers in terms of their thermal performance, but they also require the presence of personnel. The heat of combustion of wood pellet is 4100 kcal/kg, straw pellet-3465 kcal/kg, sunflower husk-4320 kcal/kg. Their manufacture should also be taken into account. The cost of pellets, as well as briquettes, is constantly growing, so a boiler house on pellets is quite comparable to a boiler house on gas, but it requires additional costs for transportation and storage of pellets.

Particular attention should be paid to the rather "fashionable trends" that suggest the use of rooftop boilers houses, allegedly as an alternative to conventional boilers house or heat supply systems. From a technical and environmental point of view, an automated roof top boiler house is no different from an environmentally friendly free-standing ground-mounted attached or built-in boiler house.

The history of the emergence of rooftop boilers houses shows that they have found their widespread use in cities with very dense buildings and high-tech maintenance capabilities. For example, in Japan, maintenance and even complete replacement of rooftop boilers houses is carried out from a helicopter.

However, rooftop boilers houses are more complicated and expensive in terms of maintenance and operating costs than ground-mounted boilers houses, as they require additional costs for supplying water, fuel, materials, equipment, maintenance personnel to the roof, i.e. there should be an elevator and additional pumps in the building. Rooftop boiler house applications require highly technical forced solutions due to cramped conditions.

The use of biomass boilers houses (combustion heat of corn -3500 kcal/kg, straw-3750 kcal/kg) is certainly quite an economically justified solution. Solid biomass, as well as liquid gaseous fuels obtained from it, are most often used for energy production. Biomass is an environmentally friendly and renewable fuel, the use of which does not increase the greenhouse gas effect. However, the use of this type of boiler houses is limited due to the lack of necessary quantity of biomass, the use of which, as in any solid fuel boiler house, entails additional costs for preparation,

transportation and storage.

The results of the analysis are summarized in Table No.1.

Table 1.

Comparative table of advantages and disadvantages of boiler houses using different types of fuel

Types of fuel at boiler houses	Fuel fabrication at the manufacturing plant	Transportation of fuel	Arrangement of fuel storage at the boiler house	Need to refine fuel at the combustion site	Difficulty of fuel supply	Difficulty of combustion	Difficulty in removing combustion	Storage of combustion products at the boiler house	Transportation of combustion products	Increase in service personnel
Gas fuels	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Coal dust	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+
Liquid fuels	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+
Fuels from agricultural waste	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
Solid fuels	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
Fuel on pellets	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+
Biomass fuels	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Results and discussion. Recommendations on the use of a fuel should be based on unbiased feasibility studies that take into account all factors of production, storage, transportation, preparation for combustion, the combustion process itself, disposal of combustion products and their transportation.

At the same time, the factors of ecology, conditional labor protection of the servicing personnel and their number and qualification should be objectively assessed.

The "dynamics" of the process of transition to alternative fuels must be taken

into account. By dynamics we mean real prospects of growth, fuel production and its price. As one of the illustrative examples of underestimation of "dynamics" is a significant (in times) growth of prices for ordinary straw, as soon as it began to be massively used for making pillets.

Objective analysis shows that today heat production with sawdust is equal or even more expensive than with gas fuel in terms of price, and even more so in terms of labor intensity. The most important factor in recommending the use of one or another fuel should be logistics. This is the way things are done throughout the civilized world. Nobody and nowhere recommends burning waste wood in places where there are no large forest areas and wood processing plants.

Biomass boilers houses can and should be applied where there is a sufficient amount of this biomass, rather than recommending converting everything and everywhere to biomass without taking into account its extraction, processing, storage and transportation. In Ukraine there are already a significant number of negative examples of thoughtless abandonment of gas or coal and transition to alternative fuel. The sad outcome of such thoughtless transition: gas-fired boilers are dismantled, and new boilers for alternative fuel cannot operate due to its unavailability. All this happened long before the war.

Conclusions. Table 1 is deliberately simplified as much as possible, so that the advantages and disadvantages of local boilers houses using different fuels can be indicated. The table shows only "pros and cons". A detailed and objective deciphering and evaluation of these pros and cons is mandatory for every researcher, engineer, administrator or politician who advocates the use of one or another fuel type. It should be emphasized once again that the material presented in this paper refers only to local boiler houses designed to serve one object (residential building, hospital, administrative building). When considering the possibilities of using alternative types at centralized heat sources (CHP, district and block boilers), the evaluation of the indicators given in the table will be different, as district heating sources have completely different indicators in terms of ecology, logistics, etc.

ОСОБЕННОСТИ МАТЕМАТИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ ТЕЧЕНИЯ ЖИДКОСТИ В КЛАПАНЕ СОПЛО-ЗАСЛОНКА

Литвяк Александр Николаевич

д.т.н., доцент

Кочук Сергей Борисович

к.т.н., доцент

Национальный аэрокосмический университет
им. Н. Е. Жуковского «Харьковский авиационный институт»
г. Харьков, Украина

Введение. Экспериментальное исследование характеристик серийно изготавливаемых управляющих клапанов типа сопло-заслонка показали большой разброс коэффициента расхода в области рабочих режимов [4], что негативно сказывается на суммарных характеристиках исполнительных гидромеханических элементов и может привести к развитию автоколебаний [5]. Причины такого разброса экспериментально выявлены не были, вследствие сложности постановки физического эксперимента. Для удешевления конструирования и отладки гидромеханических исполнительных элементов автоматизированных систем управления (АСУ) часто используются математические аналоги. Однако известные исследования течения в устройствах типа сопло-заслонка [2, 3] раскрывают только возможности математического моделирования, но не дают конкретных обобщенных рекомендаций построения $3d$ моделей.

Цель работы – исследование особенностей течения жидкости в управляющем клапане типа сопло-заслонка математическими методами и обоснование рекомендаций построения $3d$ моделей, обеспечивающих достаточную точность расчетов при приемлемых затратах процессорного времени.

Материалы и методы.

Для исследования течения в управляющем клапане сопло-заслонка был

принят метод численного решения уравнений Навье-Стокса с использованием прикладной программы Solidworks Flow Simulation [1]. Течение вязкой несжимаемой жидкости может быть представлено уравнениями Навье-Стокса

$$\begin{aligned} \frac{dV_x}{dt} + V_x \frac{dV_x}{dx} + V_y \frac{dV_x}{dy} + V_z \frac{dV_x}{dz} &= F_x - \frac{1}{\rho} \frac{dp}{dx} + \nu \left(\frac{d^2V_x}{dx^2} + \frac{d^2V_x}{dy^2} + \frac{d^2V_x}{dz^2} \right); \\ \frac{dV_y}{dt} + V_x \frac{dV_y}{dx} + V_y \frac{dV_y}{dy} + V_z \frac{dV_y}{dz} &= F_y - \frac{1}{\rho} \frac{dp}{dy} + \nu \left(\frac{d^2V_y}{dx^2} + \frac{d^2V_y}{dy^2} + \frac{d^2V_y}{dz^2} \right); \\ \frac{dV_z}{dt} + V_x \frac{dV_z}{dx} + V_y \frac{dV_z}{dy} + V_z \frac{dV_z}{dz} &= F_z - \frac{1}{\rho} \frac{dp}{dz} + \nu \left(\frac{d^2V_z}{dx^2} + \frac{d^2V_z}{dy^2} + \frac{d^2V_z}{dz^2} \right). \end{aligned} \quad (1)$$

где $\vec{V} = (V_x, V_y, V_z)$ – вектор скорости элементарного объема;

$\vec{F} = (F_x, F_y, F_z)$ – вектор массовых сил элементарного объема;

p – статическое давление;

ρ – плотность жидкости;

ν – коэффициент кинематической вязкости.

$$\frac{dV_x}{dx} + \frac{dV_y}{dy} + \frac{dV_z}{dz} = 0. \quad (2)$$

Уравнения (1) и (2) представляет собой дифференциальную форму закона сохранения импульса и уравнения неразрывности в прямоугольной системе координат (x, y, z) . Замыкающими уравнениями в данной системе являются модели турбулентности. Однако следует отметить что, по мнению ряда специалистов, верификация прикладных программ еще не завершена [2, 3]. Это, в первую очередь, связано с отсутствием полного набора экспериментальных данных для решения широкого круга задач вычислительной гидродинамики.

Объектом исследования является управляющий клапан регулятора оборотов свободной турбины турбовального вертолетного двигателя. Конструктивная схема клапана показана на рис. 1 [4].

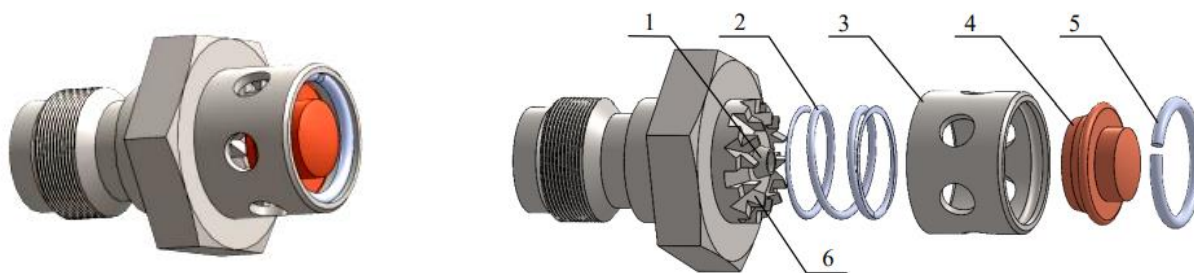

Рис. 1. Конструктивная схема клапана сопло-заслонка

1 – сопло; 2 – стабилизирующая пружина; 3 – «рубашка»; 4 – заслонка; 5 – стопорное кольцо; 6 – лепестки

Основными конструктивными параметрами клапана, являются: d_C – диаметр сопла; h – положение заслонки; d_T – внешний диаметр торца сопла; l_C – длина цилиндрического участка сопла; β_C – угол входа жидкости в сопло клапана.

Результаты и обсуждение.

Выбор параметров расчетной сетки. Важнейшей задачей при численном решении дифференциальных уравнений является выбор шага интегрирования. Для уравнений Навье-Стокса – это шаг разбиения расчетной области на конечные элементы. В результате такого разбиения расчетная область представляется в виде пространственной сетки, состоящей из конечных $3d$ элементов.

В программе **Solidworks Flow Simulation** расчетная сетка строится автоматически в зависимости от постановки задачи исследования. Размер ячейки формируется в программе путем изменения относительных параметров разбиения глобальной сетки для всей расчетной области и параметров разбиения локальных сеток для выбранных элементов в жидкой среде и на границе твердого тела и жидкости.

В результате строится сетка с переменным шагом, а количество ячеек зависит от параметров разбиения. Фрагмент расчетной сетки в продольном сечении управляющего клапана РОСТ показан на рис. 2.

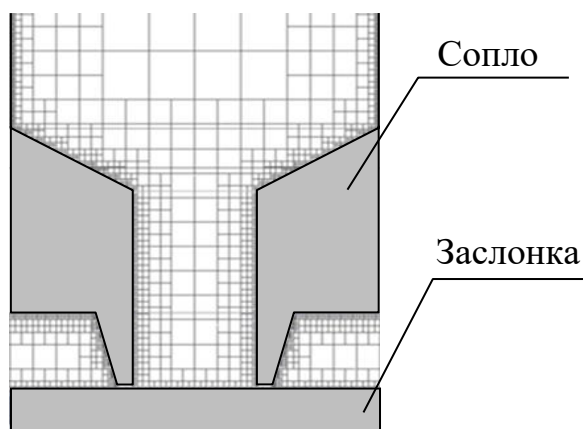

Рис. 2. Расчетная сетка в продольном сечении клапана

Особенности течения жидкости. При недостаточно мелкой сетке мелкие фрагменты клапана игнорируются, что приводит к потере точности расчетов. Кроме того, возможно нарушение условий не протекания на поверхности твердого тела. В этом случае нормальная к поверхности скорость не равна нулю, а ячейки становятся как бы дополнительными «источниками» или «стоками» рабочей жидкости (рис. 3).

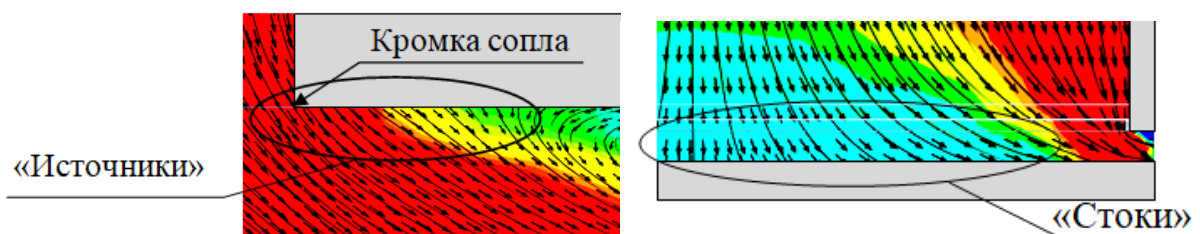

Рис. 3. Формирование «источников» и «стоков» на поверхности твердого тела

Появление «источников» и «стоков» снижает точность расчетов и приводит к погрешностям при определении интегральных характеристик исследуемых гидравлических элементов. Поэтому области полного торможения и острые кромки необходимо моделировать отдельными элементами, что позволяет создавать локальные сетки с мелким шагом разбиения. Для повышения точности расчетов сопло и заслонка были представлены в виде набора нескольких элементов. Такой подход позволил создать локальные сетки

и повысить плотность ячеек в наиболее критичных зонах (рис. 4).

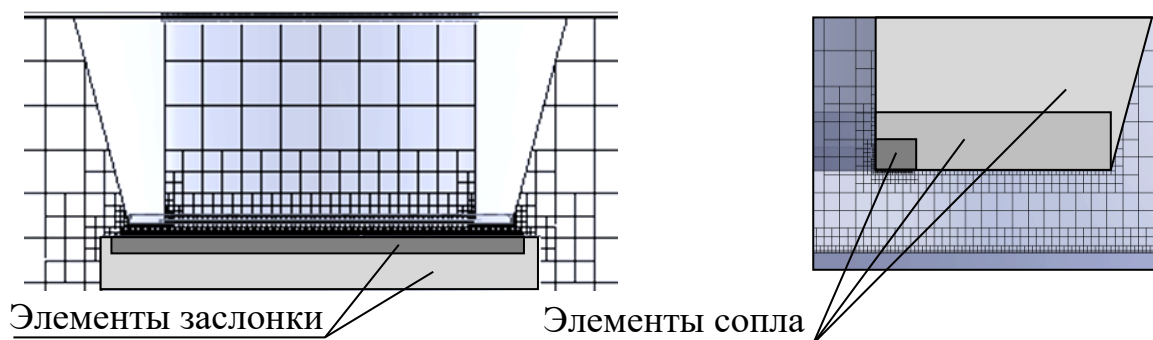

Рис. 4. Расчетная сетка в области среза сопла клапана сопло-заслонка

Соответственно, чем мельче расчетная сетка, тем точнее получаемый результат, но при этом увеличивается время, затрачиваемое на расчет одной точки характеристики. На рис. 5 показана зависимость затраченного процессорного времени t_R для расчета одной точки характеристики в зависимости от числа ячеек сетки (процессор Intel Core i7- 1165G7).

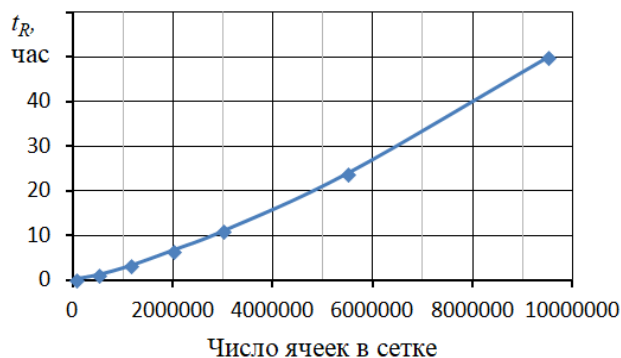

Рис. 5. Затраты процессорного времени от числа ячеек расчетной сетки

Выводы:

1. При недостаточно мелком разбиении расчетной сетки 3d модели возможно нарушение условий непротекания жидкости и формирование «источников» и «стоков» на поверхности твердого тела.

2. Для повышения точности расчетов 3d модель необходимо представлять в виде набора отдельных элементов, что позволяет обеспечить необходимые размеры расчетной сетки при приемлемых затратах процессорного времени.

Данные рекомендации по формированию расчетной модели, могут

представлять интерес при параметрических исследованиях течения в гидромеханических исполнительных элементах АСУ.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алямовский А. А. SolidWorks 2007/2008. Компьютерное моделирование в инженерной практике. – СПб.: БХВ-Петербург, 2009. – 1028 с.
2. Головки И. Н., Лапухина Н. М. Исследование течения малосжимаемой среды через дросселирующее устройства типа «сопло-заслонка» с использованием МКЭ // Тр. XXXII науч. конф. аспирантов / Гомель. гос. техн. ун-т им. П. О. Сухого. – Гомель, 2012. – С. 63–65.
3. Лернер Д. Л. Характеристики устройства сопло – заслонка при обратном течении // Вестник ПНИПУ. Аэрокосмическая техника. 2013. № 35. – С. 83–100.
4. Lytviak O., Komar S., Derevyanko O., Durieiev V. Devising quality control criteria for manufacturing control valves of the type "nozzle-flap". Eastern European Journal of Enterprise Technologies, 2021. № 1/1(109). P. 27–35. DOI: 10.15587/1729-4061.2021.224918.
5. Lytviak O., Loginov V., Komar S., Martseniuk Y. Self-Oscillations of The Free Turbine Speed in Testing Turboshaft Engine with Hydraulic Dynamometer. Aerospace 2021, 8, 114. [https:// doi.org/10.3390/aerospace8040114](https://doi.org/10.3390/aerospace8040114).

ПОКРАЩЕННЯ ПАЛИВНОЇ ЕКОНОМІЧНОСТІ ГІБРИДНОГО АВТОМОБІЛЯ ФОРД КУГА 2,5 PHEV ЗА РАХУНОК ОПТИМІЗАЦІЇ РЕЖИМУ РОБОТИ ДВЗ

Мельник Василь Миколайович,

к.т.н., доцент

Козак Федір Васильович,

к.т.н., професор

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. / Introductions. У зв'язку із зростанням рівня автомобілізації населення широко постає оптимізація їх роботи з огляду на економічність.

А, отже, питання дослідження техніко-експлуатаційних показників роботи двигуна Форд Куга 2,5 PHEV та оптимізація витрати палива є актуальним.

Мета роботи. / Aim. Мета і завдання дослідження. Метою роботи є покращання паливної економічності гібридного автомобіля Форд Куга 2,5 PHEV за рахунок оптимізації режиму роботи ДВЗ.

Матеріали та методи./Materials and methods.

За даними Toyota Motor Corporation, використання гібридних автомобілів Toyota і Lexus дало змогу зменшити викиди вуглекислого газу (CO₂) на 49 млн тон.

Викиди вуглекислого газу вважаються однією з основних причин парникового ефекту на планеті, що веде до підвищення температури, танення льодовиків та інших природних катаклізмів. Згідно з підрахунками японської компанії, експлуатація гібридних автомобілів Toyota і Lexus сприяла економії 18 млрд літрів палива порівняно з автомобілями аналогічного класу з бензиновими силовими агрегатами [1–3].

Результати та обговорення./Results and discussion. В умовах експлуатації автомобілів режим роботи часто змінюється, а оскільки на автомобілі Ford Kuga 2,5 PHEV використовуються гібридна силова установка

різні види палива то з метою оцінки тягово-економічних показників роботи даного двигуна на різних режимах слід дослідити його зовнішню швидкісну характеристика (ЗШХ).

Швидкісна характеристика двигуна являє собою графічно виражену залежність потужності, обертового моменту, питомих та годинних витрат палива від частоти обертання колінчатого валу при постійному положенні дросельних заслінок або рейки паливного насосу і при постійних значеннях температури охолоджуючої рідини та оливи.

Дослідження ЗШХ проводилося за допомогою програмного комплексу Дизель-РК.

За результатами розрахунку побудовано графічні залежності (рис. 1, 2).

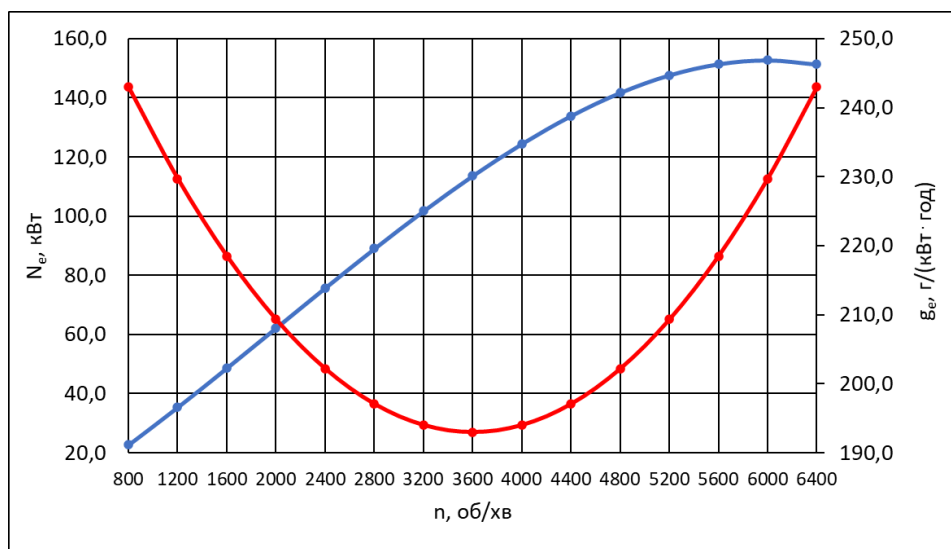

Рис. 1. Дослідна залежність зміни потужності N_e та питомої ефективної витрати палива g_e Ford Kuga 2,5 на різних режимах роботи

Аналізуючи залежність рис. 1, при збільшенні частоти обертання колінчатого валу ефективна потужність спочатку збільшується за рахунок збільшення частоти циклів, а потім, після досягнення максимального значення, зменшується за рахунок погіршення умов наповнення циліндрів та збільшення механічних втрат. Як видно з залежності рис. 1 найбільш економічним режимом роботи двигуна є частота 3600 об/хв за потужності 114 кВт.

Отже, при забезпеченні максимальної економічності двигуна Ford Kuga 2,5 у складі гібридної силової установки потужність двигуна буде знижено на 25,5% до 114 кВт.

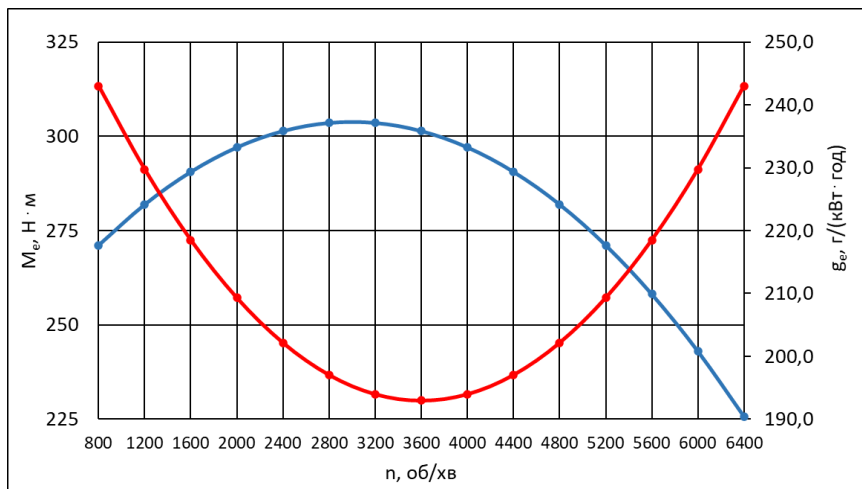

Рис. 2. Дослідна залежність зміни крутного моменту M_e та питомої ефективної витрати палива g_e Ford Kuga 2,5 на різних режимах роботи

Аналізуючи залежність рис. 2 за найбільш економічного режиму роботи двигуна (3600 об/хв) крутий момент становить 301 Н·м, тобто знижується на 1 %.

Висновки./Conclusions. Отже, за результатами досліджень, для забезпечення економічності, схема роботи гібрида Ford Kuga 2,5 PHEV має використовувати електродвигун тільки на низьких і середніх навантаженнях міського та магістрального циклів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк У. В. Сучасний стан і перспективи забезпечення екологічної безпеки у сфері залізничного транспорту в Україні / У. В. Антонюк // Актуальні проблеми держави і права. - 2012. - Вип. 64. - С. 259-266.
2. Стан ринку гібридних автомобілів [Електронний ресурс] – <https://snauka.ua>.
3. Стимулювання до купівлі більш екологічних автомобілів [Електронний ресурс]. – <https://ecotechnica.com.ua/>.

ЕРГОДИЗАЙН БЕЗПІЛОТНИХ ПОВІТРЯНИХ СУДЕН. ФЕНОМЕН ЛЮДСЬКОГО ЧИННИКА

Миколаєць Дмитро Анатолійович,

д.юр.н.,

Остроумов Іван Вікторович,

д.т.н., професор,

Рубцов Анатолій Львович,

с.н.с.,

Свірко Володимир Олександрович,

к.психол.н.,

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Сучасний формат розвитку в Україні процесів створення й експлуатації безпілотних повітряних суден (БПС), орієнтований на європейські підходи, потребує суттєвого оновлення і переосмислення базових методик і критеріїв проектування у ергодизайні: від постановки задач – до оцінювання кінцевого результату. На відміну від попереднього періоду розвитку вітчизняного ергодизайну, де головним критерієм ефективності та якості ергодизайнерського проектування вважалося досягнення функційно-естетичної виразності окремого БПС, у сучасних умовах першочерговими є завдання органічного долучення комплексів БПС до загальної системи життєдіяльності, мінімізації матеріальних та енергетичних затрат на їх виготовлення, уніфікації з подібними виробами, можливості їхньої утилізації у кінці «життєвого циклу», та, головне, стандартизації ергодизайнерських вимог і показників до БПС та їхніх складових.

Головною ознакою системного ергодизайнерського проектування БПС, поряд з розглядом широкого кола окремих дизайнерських та ергономічних аспектів, є антропоцентрична орієнтація проектних дій, а необхідною умовою-діяльнісний підхід. У цей спосіб знаходить пояснення такий постулат, як оптимальний рівень урахування вимог людського чинника у системах «оператор – БПС», а інтегральною мірою досконалості комплексів БПС є

досягнення функційного комфорту як критерію оптимальності психофізіологічного стану операторів (насамперед зовнішніх пілотів) у процесі їхньої діяльності та критеріїв адекватності складових БПС під час експлуатації індивідуальним можливостям обслуговуючого персоналу.

Положення цієї статті головним чином стосуються операторів БПС, працюючих в умовах спеціально побудованих мобільних і стаціонарних наземних станцій керування під час довготривалого польоту.

Результати та обговорення.

Визначено декілька рівнів (залежно від деталізації, значущості тощо) ергодизайнерських аспектів проектування та експлуатації БПС:

- організація діяльності операторів, насамперед зовнішніх пілотів (основний аспект) – забезпечення оптимального психофізіологічного навантаження, м'язової сили рухів; відповідності між діапазоном завдань і потребами операторів; універсальності, гнучкості і змінності їх поз та інформованості; ремонтпридатності й адаптованості складових частин БПС тощо;

- детальне ергодизайнерське пророблення середовища виконання завдань операторами (у разі мобільних і стаціонарних НСК) – додержання оптимального рівня забезпеченості виконання завдань операторів, рівня зручності виконання робіт; забезпечення оптимальності робочих поз, рівня складності регулювання та організації робочих поверхонь; забезпеченості додатковими елементами підтримки;

- компонування основних складових БПС – забезпечення доступу операторів до обслуговування БПС, організації діяльності груп операторів забезпечення оптимального рівня освітлення тощо.

Одним з найважливіших під час проектування і експлуатації комплексів БПС є також додержання визначених (рекомендованих) ергодизайнерських вимог до безпілотних суден та відповідність їхніх показників. Ергодизайнерські вимоги спрямовані на досягнення необхідного рівня властивостей, які повинні здобути комплекси БПС в процесі їхнього розроблення й експлуатації. Під час

визначення комплексу ергодизайнерських вимог необхідно враховувати, що використання наявних у чинних нормативних документах вимог до складових частин БПС (зокрема, до засобів відображення інформації, органів керування тощо) дуже часто обмежено рамками тієї діяльності, при вивченні якої вони були отримані. При цьому треба пам'ятати, що вимоги задають у разі проектування, а відповідні показники перевіряють під час експлуатації. Слід також враховувати, що ергодизайнерські вимоги, а на їх основі й показники БПС, засновані на ергономічних та дизайнерських властивостях операторів. Й незважаючи на те, що ці показники так чи інакше описуються технічними характеристиками, вони походять із людського чинника, вимоги якого повинні бути закладені у конструкцію БПС.

Реалізація ергодизайнерського підходу до створення БПС та комплексів БПС визначається наступними положеннями.

По перше, ергодизайнерська методологія по суті своєї є людиноцентричною. Це означає, що всі проєктовані компоненти системи, зокрема безпілотні авіаційні комплекси, мають відповідати характеристикам передбачуваної групи операторів, а не пристосовуватися як до системи, так і до її окремих компонентів.

По друге, ергодизайнерське проєктування БПС має враховувати природу завдань як для окремого оператора, так і для всього обслуговуючого персоналу. Таке проєктування повинно бути скероване на конкретне завдання і використовуватись для досягнення оптимальної відповідності психофізіологічним та психологічним характеристикам операторів. Першочерговим тут є розподіл функцій і завдань у системі «оператор-БПС». При цьому завдання операторів та пов'язана з ними діяльність мають бути визначені й охарактеризовані з високим рівнем деталізації, щоб можна було встановити вимоги до здібностей, навичок та знань обслуговуючого персоналу.

По третє, ергодизайнерське проєктування повинно будуватись на даних щодо фізичного, соціального та організаційного середовища, в якому передбачено використання БПС. Вони мають бути детально визначені,

проаналізовані та представлені у вигляді відповідних вимог та показників.

Ще один практичний аспект щодо людиноцентричного підходу: в ергодизайнерському проектуванні БПС мають брати участь майбутні оператори, а також особи, відповідальні за обслуговування й експлуатацію цих авіаційних комплексів. Зауваження та пропозиції кожного з них мають ретельно опрацьовуватись і враховуватись в процесі проектування.

Процес ергодизайнерського проектування таких складних систем, як авіаційні, повинен ґрунтуватись також на результатах оцінювання кожного з його етапів за чітко визначеними і унормованими критеріями, показниками, вимогами. Такі критерії повинні репрезентувати, насамперед, ефективність діяльності операторів, стан їх здоров'я, безпеки, рівень функційного комфорту, а також задоволеність обслуговуючого персоналу умовами їхньої професійної діяльності у цілому. При цьому оцінювання за критеріями ергодизайну має бути невід'ємною частиною будь-якого процесу ергодизайнерського проектування авіаційних систем. Так, ергодизайнерське проектування БПС повинно бути спрямовано, наприклад, на оптимізацію робочих навантажень, за можливості нівелюючи їх пікові значення і сприяючи підвищенню функційного комфорту. При цьому засоби ергодизайну потрібно використовувати для попередження великих навантажень, залучаючи їх з самого початку, а не застосовувати для вирішення цих проблем після розроблення системи.

Одною з домінуючих складових ергодизайнерського проектування БАС є також організація інформаційного забезпечення і функціонування, в основу формування якої повинні бути покладені наступні принципові положення:

- визначення і обґрунтування характеру просторової організації інформаційного забезпечення БПС відповідно до їхньої функційної організації повинно базуватись на розробленні для кожного окремого авіаційного комплексу інформаційної моделі як компоненту системи «навколишнє середовище – необхідна інформація – оператор (дистанційний пілот)»;

- необхідне додержання чіткої ієрархізації підсистем інформаційного забезпечення діяльності операторів відповідно до основних рівнів її організації,

умов сприйняття та розуміння;

- склад і зміст інформаційних повідомлень повинні мати кількісний характер, тобто всі компоненти візуальної та аудіальної інформації мають бути описані кількісними показниками;

- застосовані коди інформації повинні мати певну універсальність для роботи з об'єктами різного функційного призначення, складності, ієрархічного рівня тощо;

- застосовані ергодизайнерські вирішення інформаційних носіїв мають забезпечувати адекватне осмислення споживачами інформації, що надається відповідно до умов їхньої діяльності, яка може змінюватися у просторі та часі.

Досвід створення і використання БПС вказує на той факт, що для підвищення ефективності і комфортності прийняття рішень в процесі експлуатації БПС доцільне дотримання проєктувальниками наступних системних принципів формування їх інформаційних моделей:

- принципу інформативності: зміст, насамперед візуальної інформації, повинен розкривати та пояснювати змістовну структуру проєктованого об'єкту, слугувати інформаційним навігатором для дистанційного пілота в складних функційно-просторових умовах навколишнього середовища;

- принципу функційності: елементи інформаційної системи повинні насамперед бути спрямовані на здійснення наступних функцій: інформаційної (передача інформації), експресивної (оцінка інформації), прагматичної (передача відповідної змістовної настанови, яка, власне, і визначає вплив на ефективність діяльності операторів);

- принципу універсальності: визначає саме можливості інформаційної моделі зі співставлення та інтеграції форм інформаційного аналізу, адже розвиток інформаційних систем обумовлює нові вимоги до функціонування авіаційних систем, які мають поєднуватись з інформаційно-комунікаційними системами, мережею інших інтелектуальних терміналів для врахування, наприклад, переваг чи недоліків різних інформаційних моделей;

- принципу образної виразності: до подання операторові інформаційних

повідомлень повинна ставитися вимога їхньої максимальної їх образності, адже образ (як візуальний, так і аудіальний) сприймається набагато швидше, ніж текст та ін.

Викладене є, на думку авторів, далеко недостатніми, але першочерговими завданнями з врахування феномену людського чинника під час створення нових видів БПС.

Висновки. Вітчизняна ергодизайнерська методологія створення й експлуатації безпілотних авіаційних комплексів, як свідчать результати наших досліджень останніх років, потребує суттєвого оновлення. Не тільки техніко-економічні аспекти функціонування БПС, а насамперед психофізіологічні, інтелектуальні, соціальні та інші відмінності майбутнього користувача повинні обумовлювати, як діапазон можливостей, так і ступінь ефективності, безпечності, функційності та образно-пластичної новизни майбутніх БПС. Це і є завданням наступних дослідницьких, експериментально-наукових та проектних розробок в галузі створення вітчизняних безпілотних авіаційних комплексів з точки зору феномена людського чинника.

ФОРМУВАННЯ ЗНОСОСТІЙКОГО РОБОЧОГО ШАРУ ВИРОБУ З ВИКОРИСТАННЯМ РОБОТИЗОВАНОГО ПРОЦЕСУ НАПЛАВЛЕННЯ

Миколайчук Олександр Миколайович,
аспірант

Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

Вертенецький Олександр Васильович,

Кулинич Віталій Іванович,

аспіранти

Полтавський державний аграрний університет
м. Полтава, Україна

Власовець Віталій Михайлович,

доктор технічних наук, професор

Львівський національний університет природокористування
м. Дубляни, Україна

Вступ. Роботизовані зварювальні комплекси відіграють все більш важливу роль у промислових революціях, починаючи з ранньої автоматизації в Індустрії 3.0 і закінчуючи взаємопов'язаними системами, які забезпечують спільну роботу працівників і роботів в Індустрії 4.0. На попередніх етапах розвитку промисловості основна увага приділялася використанню роботів для максимізації продуктивності та точності, але в епоху Індустрії 5.0 акцент зосереджено на синергетичній взаємодії людей та машин. Основні цілі Індустрії 5.0 включають безперешкодний обмін інформацією між людьми та роботами, адаптивні виробничі системи, які можуть швидко пристосовуватися до змін або збоїв, а також використання штучного інтелекту та автоматизації для розширення людських можливостей, а не для заміни робочих місць.

Мета роботи. Метою роботи є вивчення можливості використання роботизованого комплексу для нанесення зносостійких покриттів.

Матеріали та методи. Для нанесення покриття використовували порошковий дріт H535 (містить в середньому 1,8-1,9% С, 0,95-1,0% Mn, 1,42-1,52% Si, 16,2-16,5% Cr, 0,48-0,5% Ti, вміст S та P не перевищував 0,015%. Основа – середньовуглецева сталь з гартуванням та відпуском на твердість

48-50 HRC. Нанесення зносостійкого покриття проводили з сумішшю захисних газів 18% CO₂ + 82% Ar. Для нанесення зносостійкого покриття використовували модернізований робот Universal Robotics UR-10 з закріпленим зварювальним пальником.

Результати та обговорення. На сьогоднішній день для моделювання зварювальних процесів ефективним є використання цифрових фреймворків-двійників для покращення оффлайн-програмування та моделювання виробничих процесів. Для моделювання використали програму RoboDK (рис. 1). Це дозволило здійснити моніторинг і симуляцію зварювальних процесів у режимі реального часу, та обрати раціональні режими перед застосуванням. Окрім підвищення якості зварних швів і зменшення дефектів у порівнянні з ручним зварюванням суттєво зменшуються витрати на зварювальні матеріали та необхідність усунення дефектів заварюванням.

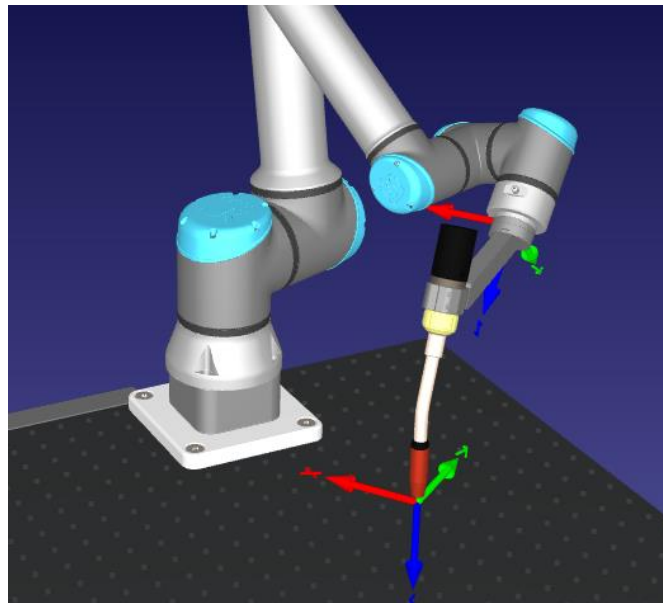

Рис. 1 Модель робота UR-10e зі пальником для нанесення покриттів

За результатами виконаних робіт по наплавці отримано зносостійкий шар з твердістю 52-56 HRC. При використанні ручних процесів твердість має більший розкид 50-58 HRC і потребує усунення дефектів, таких як пори, переривання шва. Вироби з наплавкою передані на експлуатаційні випробування на виробництво.

Висновки. Використання цифрових двійників у зварювальних процесах з використанням роботів забезпечує значні переваги у порівнянні з традиційними методами. До них слід віднести можливість оптимізації процесу, контроль якості, зниження витрат, можливість попереднього навчання, інтеграція даних у режимі реального часу, інновації у дизайні та гнучкість промислового виробництва. Завдяки використанню робота UR-10 з пальником для нанесення покриття отримано зносостійке покриття з твердістю 52-56 HRC. Продовжуються експлуатаційні випробування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Стійкий розвиток організацій та цифрові двійники / Н.Е.Красностанова, Н. В. Медловська // Науковий погляд: економіка та управління. - 2023. - № 1. - С. 64-69.
2. Vlasovets V., Vlasenko T., Kovalyshyn S. Effect of various factors on the measurement error of structural components of machine parts materials microhardness using computer vision methods. (2023) *Przeglad Elektrotechniczny*, 99 (1), pp. 323 - 329
3. Шапуров О. Промислові інновації: інтернет речей, блокчейн, цифровий двійник / О. Шапуров // *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics.* - 2023. - Вип. 4. - С. 164-177.
4. F. Semeraro, A. Griffiths, A. Cangelosi, Human-robot collaboration and machine learning: A systematic review of recent research, *Robot. Comput.-Integr. Manuf.* 79 (2023) 102432.
5. Z. Huang, Y. Shen, J. Li, M. Fey, G Brecher, A survey on AI-driven digital twins in industry 4.0: Smart manufacturing and advanced robotics, *Sensors* 21 (19) (2021) 6340.
6. Vlasovets, V.; Vlasenko, T.; Kovalyshyn, S. Improving the Performance Properties of Eutectoid Steel Products by a Complex Effect. *Materials* 2022, 15, 8552.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

ANALYSIS OF MODERN APPROACHES TO USING SVG AND JAVASCRIPT IN WEB DEVELOPMENT

Yemelianov Sviatoslav Ihorovych,
PhD Physics and Astronomy
V. O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University
Mykolaiv, Ukraine

Introduction. In today's world, web development requires high-quality graphics and interfaces that can easily adapt to different screen sizes and devices. Vector graphics (SVG – Scalable Vector Graphics) and JavaScript play an important role in achieving this goal. SVG provides scalability and clarity of graphics, while JavaScript provides tools to create dynamic and interactive web applications [1].

Aim. Analyze current approaches to using SVG and JavaScript in web development, identify their advantages and disadvantages, particularly in the context of graphs and charts, and consider the possibilities of integrating these technologies with modern JavaScript frameworks [2].

Materials and Methods. The available literature and code examples illustrating the capabilities and limitations of SVG and JavaScript were reviewed. Examples of SVG integration with popular JavaScript frameworks such as React, Vue.js and Angular are discussed [3].

Results and Discussion. SVG is an open standard for vector graphics developed by the W3C. SVG is used to describe two-dimensional graphics as XML documents, and has advantages for web development that set it apart from other graphics technologies [4]:

- High quality when scaling.

- Editability and interactivity, ability to create interactive elements that can react to user events.
- Small file sizes.
- Search engine optimization due to recognition of text elements in SVG files by search engines.
- Cross-platform and compatible with the vast majority of existing web browsers.
- Using XML to describe graphic objects simplifies their creation and modification.

JavaScript allows you to work interactively with SVG, change its structure and attributes during development, as well as create animations. One of the popular libraries for working with SVG is D3.js (Data-Driven Documents), which provides powerful tools for data visualization [5].

Modern JavaScript frameworks such as React, Vue.js, and Angular make it easy to integrate SVG into web application components, making them easier to develop and maintain [6]:

- React allows you to include SVG elements in JSX to create dynamic SVG components.
- Using Vue templates allows you to integrate SVG and manipulate it with reactive data.
- Angular provides the ability to work with SVG through directives and services.

Despite its significant advantages, SVG has some disadvantages that may limit its use in certain cases [4].

First, SVG can have performance issues when displaying very complex or multi-component graphics due to the large number of DOM elements. For creating complex images, SVG files can become very large and difficult to edit. Also, while SVG supports animations, complex animations may require additional tools or libraries such as GreenSock or others. Another disadvantage is that older browsers may have display problems or may not support all of SVG's features.

Conclusions. Modern approaches to using SVG and JavaScript in web development provide powerful tools for creating responsive, interactive, and visually appealing web applications. SVG provides scalability and high quality graphics, which is especially important when displaying graphs and charts, while JavaScript adds capabilities for animation and dynamic changes. The integration of these technologies with modern frameworks further increases the efficiency and convenience of developing complex web interfaces. However, it is important to consider the shortcomings of SVG in order to choose optimal solutions for specific tasks.

REFERENCES

1. Bratt, S. "Scalable Vector Graphics (SVG) 2." W3C Recommendation, 2018.
2. Vlada M. SVG Language (Scalable Vector Graphics) For 2D Graphics in XML and Applications //Proceedings of The 3rd International Conference on Virtual Learning. – 2008. – C. 297-306.
3. Sahani, Amarpreet & Singh, Pawan & Jeyamani, Vijipriya. (2020). Web Development Using Angular: A Case Study. Journal of Informatics Electrical and Electronics Engineering (JIEEE). 1. 1-7. 10.54060/JIEEE/001.02.005.
4. Eisenberg J. D., Essentials S. V. G. Producing Scalable Vector Graphics with XML. – 2002.
5. Bostock, Michael & Ogievetsky, Vadim & Heer, Jeffrey. (2011). D-3: Data-Driven Documents. IEEE transactions on visualization and computer graphics. 17. 2301-9. 10.1109/TVCG.2011.185.
6. Banks, A., & Porcello, E. "Learning React: Functional Web Development with React and Redux." O'Reilly Media, 2017.

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

TRACKING THE LARGEST LAND MAMMAL: PALEOICHOLOGICAL ASSESSMENT, PEDOBAROMETRY, AND DISCOVERY POTENTIAL OF THE TERTIARY RHINOCEROS (*PARACERATHERIIDAE*) FOOTPRINTS

Buynevich Ilya Val

PhD, Associate Professor

Temple University, Philadelphia, USA

Introduction: Vertebrate traces comprise a rich archive of behavioral and paleo-environmental information [1]. To date, no conclusive evidence exists of the footprints of the largest terrestrial mammal – the extinct Oligocene rhinoceros (Fig. 1A) [2]. These herbivores, previously known as indricotheres and baluchitheres, have been recently combined into a large family of paraceratheriids (Perissodactyla, Paraceratheriidae, *Paraceratherium* sp., Forster-Cooper, 1911) [3-7]. They left a rich skeletal record, from crania to limb bones (some preserved as upright individuals were buried *in situ*) that have been described by early paleontologists [4-6], including the pioneer of taphonomy I. A. Efremov [8].

Despite much interest and ongoing research [3, 7], the lack of photographic evidence or field description of paraceratheriid footprints is noteworthy [2]. Such information will add an important aspect to the paleoecological and paleoenvironmental context of these mammals.

This paper proposes the general appearance and dimensions of potential footprints (paleoichnology), estimates the loading pressure based on the allometry of modern rhinocerotoids (pedobarometry), and assesses the preservation (taphonomy) and recognition (discovery) potential of paraceratheriid traces in Tertiary sedimentary formations.

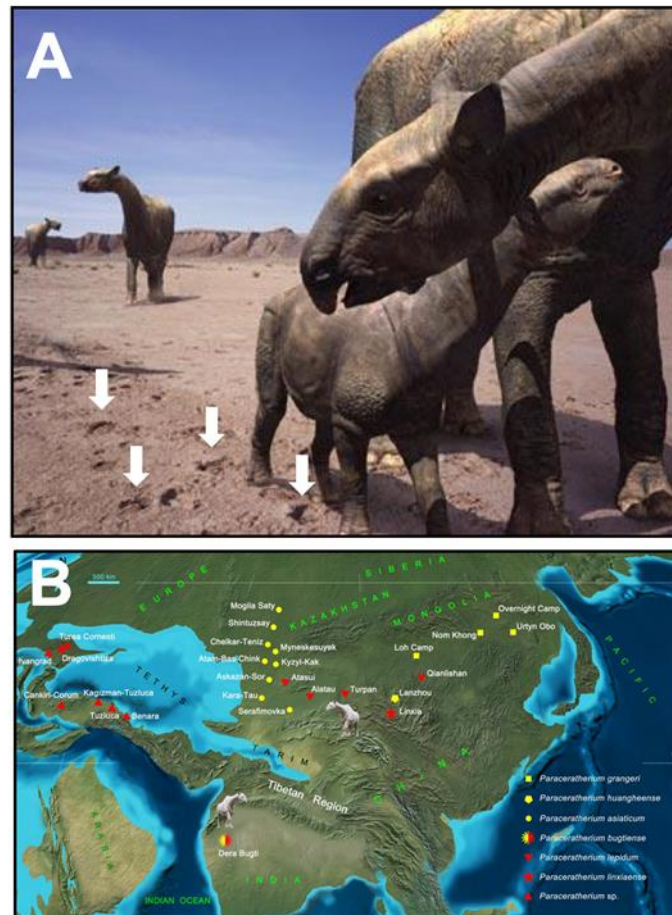

Figure 1. Paraceratherium sp.: A) Some artistic reconstructions depict tracks with raised rims (image source: *primeval.forumieren.de*); B) Distribution of skeletal remains [7].

Methodology: Considerations of footprint type, dimensions, and discovery potential are synthesized according to known paleontological research [4-7]. Quantification of foot loading pressures (pedobarometry) was based on previously published allometric information [9-14] (Fig. 2).

Results and Summary: Based on their paleoecology and allometry, the potential for track discovery can be assessed by addressing the filtering effects of formation-preservation-recognition biases [16]. For paraceratheriids, the lack of ichnological record is due to hard-packed nature of contemporary semi-arid scrubland substrates, logistically challenging accessibility to productive Eurasian sites (Fig. 1B), and finds of skeletal remains in coarse-grained fluvial strata. Favoring track preservation are wide home/migration ranges and presence of fine-grained and

lime-rich facies in fluvio-deltaic/lacustrine areas and watering holes.

The typical rhinocerotoid digital structure predicts that paraceratheriids left large plantigrade tridactyl (digits II-III-IV) footprints in Oligocene sedimentary formations (Figs. 1A and Fig. 2C). Following the pioneering vertebrate ichnotaxonomy of O.S. Vialov, the tracks can be classified as *Rhinoceripeda* isp. [17]. Based on fleshed limb dimensions of these perissodactyls, the prints should be at least 50-60 cm in width. Scaling to elephant and rhinoceros pedobarometry (mass ~ juvenile indricotheres; Fig 2B), planti-/digitiportal *Paraceratherium* sp. males with a conservative maximum weight of 15 tonnes likely exerted mid-stance foot pressures of ~200 kPa (edge loading ~1,500 kPa; Fig. 2A).

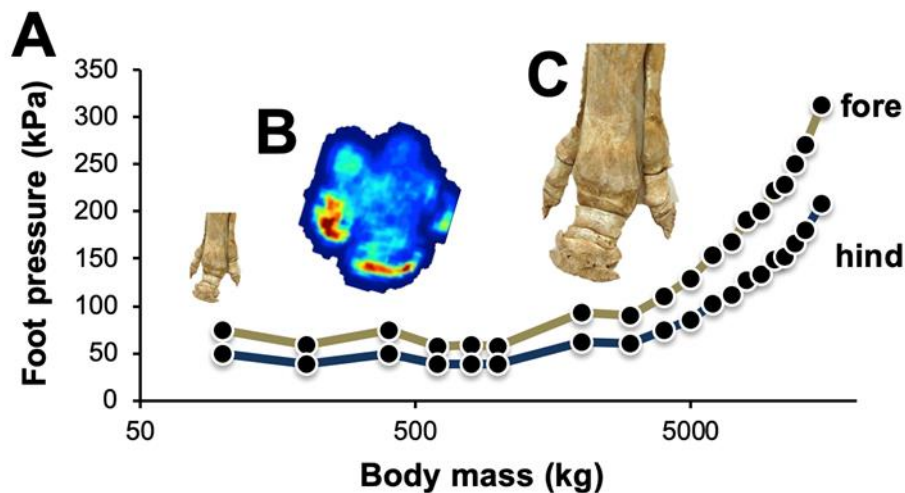

Figure 2. Pedobarometry: A) Approximate plantar foot pressure (non-edge loading) of a slow-moving paraceratheriid; B) Pressure map of the left forelimb of an extant rhinoceros [14]; C) hind foot bones of *P. transouralicum* (AMNH).

Once paleo-surfaces at the most favorable localities are constrained, search for naturally weathered traces can be complemented with high-frequency ground-penetrating radar (>500 MHz GPR) imaging for identifying traces and undertracks [19-22], especially in sand-rich hyporelief. Efforts focused on mapping tracking surfaces, combined with GPR imaging of mammoth tracks and neoichnological experiments with modern megafaunal locomotion in varying substrates, should eventually lead to trackway discoveries, shedding light on the

distribution, geomorphic impact, speed, and behavior of these extinct giants.

This study suggests that large tridactyl footprints of *Paraceratherium* sp. should be preserved under favorable conditions, with the greatest potential near Oligocene paleo-lake basins [2, 7]. Neoichnological experiments with adult rhinoceroses will aid in improving the recognition potential usual visual [14, 15, 18] and subsurface imaging tools.

Acknowledgments: This paper is dedicated to the memory of Martin Lockley, whose research and personal communications on the topic of vertebrate ichnology have been a source of inspiration. Additional insights were fostered by the published works of the founders of taphonomy (I. A. Efremov) and vertebrate ichnology (O. S. Vialov).

REFERENCES

1. Lockley, M. G., 2003. A Guide to the Fossil Footprints of the World. *Lockley Peterson Publications*, University of Colorado, Denver, USA. 128 p.
2. Buynevich, I. V., 2014. Tracking extinct giants: pedobarometry and discovery potential of the largest land mammal (*Indricotheriinae*) and historic bird (*Aepyornithidae*) footprints. *GSA Abstracts with Programs*, Vancouver, Canada, v. 46, p. 335.
3. Prothero, D. R., 2013. Rhinoceros Giants. *Indiana University Press*, 141 p.
4. Borissiak, A.A., 1923. O rode *Indricotherium* n.g. (sem. Rhinocerotidae). *Zapiski Russkoj Akademii Nauk*, 8, 35 (6), 1-128.
5. Forster-Cooper, C., 1934. The extinct rhinoceroses of Baluchistan. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London*, B223, 569-616.
6. Gromova, V., 1959. Gigantskie nosorogi [Gigantic rhinoceroses]. *Trudy Paleontologicheskogo Instituta Akademii Nauk SSR*, 71, 1-164.
7. Deng, T., Lu, X., Wang, S., Flynn, L.J., Sun, D., He, W., and Chen, S., 2021. An Oligocene giant rhino provides insights into *Paraceratherium* evolution. *Commun Biol.*, 4(1):639.
8. Efremov, I. A., 1956. The Way of the Winds. *Molodaya Gvardiya*,

Moscow, 414 p. [in Russian].

9. Cole, M., 1992. Postcranial scaling in the extant and fossil ceratomorpha. *Journal of Vertebrate Paleontology*, 12, Suppl., pp. 25A.
10. Fortelius, M. and Keppelman, J., 1992. New low body estimates for the largest indricotheres. *Journal of Vertebrate Paleontology*, 12, Suppl., pp. 28A.
11. Fortelius, M. and Keppelman, J., 1993. The largest land mammal ever imagined. *Zoological Journal of the Linnean Society*, 107, 85-101.
12. Michilens, F., Aerts, P., van Damme, R., and K. D'Août, 2009. Scaling of plantar pressures in mammals. *Journal of Zoology*, 279, 236–242.
13. Paul, G. S., 1992. The size and bulk of extinct giant land herbivores. *Journal of Vertebrate Paleontology*, 12, Suppl., pp. 47A.
14. Panagiotopoulou, O., Pataky, T. C., , Zoe Hill, Z., and Hutchinson, J.R., 2012. Statistical parametric mapping of the regional distribution and ontogenetic scaling of foot pressures during walking in Asian elephants (*Elephas maximus*). *The Journal of Experimental Biology*, 215, 1584-1593.
15. Platt, B. F., Hasiotis, S. T., and Hirmas, D. R., 2012. Empirical determination of physical controls on megafaunal footprint formation through neoichnological experiments with elephants. *PALAIOS*, 2012, 27, 725–737.
16. Inuzuka, N., 1997. Fossil footprints of desmostylians predicted from a restored skeleton. *Ichnos*, 163-166.
17. Vialov, O. S., 1966. *Sledy Zhiznedeyatelnosti Organizmov i Ikh Paleontologicheskoe Znachenie*. [Traces of the Vital Activity of Organisms and their Paleontological Significance]. Kiev, Naukova Dumka, Academy of Sciences, Ukrainian S.S.R., 219 pp. [in Russian].
18. Loope, D. B., 1986, Recognizing and utilizing vertebrate tracks in cross section: Cenozoic hoofprints from Nebraska. *PALAIOS*, 1, 141–151.
19. Buynevich, I. V., 2011. Buried tracks: ichnological applications of high-frequency georadar. *Ichnos*, 18, 189-191.
20. Buynevich, I. V., 2020. Detection of mineralogically accentuated biogenic structures with high-resolution geophysics: implications for ichnology and

geoecology. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 29, 252-257.

21. Buynevich, I. V., Darrow, J. S., Grimes, Z.T.A., Seminack, C. T., and Griffis, N., 2011. Ungulate tracks in coastal sands: recognition and sedimentological significance. *Journal of Coastal Research*, SI 64, 334-338.

22. Buynevich, I. V., Curran, H. A., Wiest, L. A., Bentley, A.P.K., Kadurin, S. V., Seminack, C. T., Savarese, M., Bustos, D., Glumac, B., and Losev, I. A., 2014. Near-surface imaging (GPR) of biogenic structures in siliciclastic, carbonate, and gypsum dunes. In Hembree, D.I., Platt, B.F., and Smith, J.J., (eds.), *Experimental Approaches to Understanding Fossil Organisms: Lessons from the Living*, Springer, Dordrecht, The Netherlands, pp. 405-418.

23. Buynevich, I. V., 2023. Neoichnology of vertebrate traces along the western barrier coast of Ukraine: preservation potential and subsurface visualization. *GEO&BIO*, 24, 99-105.

PEDAGOGICAL SCIENCES

УДК 372.893

ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДИДАКТИЧЕСКИХ МАТЕРИАЛОВ В ПРЕПОДАВАНИИ ИСТОРИИ

Гасанова Улкер Фикрет к.

Специалист отдела тюркской истории Тюркологического центра
Азербайджанского Государственного Педагогического Университета

Ключевые слова: преподавание истории, методика, Египет, дидактика, наглядность, активное обучение, пирамида.

Аннотация: Определение форм и методов использования дидактических материалов учащимся в процессе преподавания предмета «Египет». При преподавании предмета «Древнеегипетское государство и культура» важно использовать методы, основанные на требованиях дидактики. Использование соответствующих методов и методов в преподавании предмета «Египет» повышает знания и навыки обучения школьников.

В настоящее время в успешно реализуемой в нашей стране реформе образования особое значение придается принятию важных мер в направлении создания новых образовательных ресурсов. Поскольку учебник не может в полной мере выполнять функцию основного источника знаний на занятиях, проводимых с использованием интерактивных технологий обучения, во время обучения необходимы дополнительные источники информации. Учитель несет ответственность за поиск и нахождение необходимых материалов и их целенаправленное использование в процессе обучения. Учителя используют дидактические материалы для удовлетворения своих потребностей в альтернативных учебных материалах. Во время преподавания предмета «Египет» преподаватель может использовать несколько текстов различного

содержания, взятых из отдельных источников, относящихся к данному предмету. При выборе текстов выбирают те тексты, в которых могут быть реализованы цели обучения. В основном, используя дидактические материалы, педагог должен уметь пролить свет на взаимодействие человека с природой, экономическое развитие древних обществ, различные формы социального и политического устройства, показать роли выдающихся личностей античной эпохи в истории, а также обучать студентов формам правления, законам, демократии, республике, религиозным верованиям и другим подобным концепциям, рассматривает основные вопросы, такие как создание идей о них.

Он играет важную роль в формировании знаний и умений учащихся путем использования дидактических материалов. Студенты также развивают навыки преимущественно в этой области: использовать различные иллюстративные материалы как источник знаний и раскрывать их смысл, сравнивать исторические проявления, сравнивать их сходства и различия, исторические проявления, оценивать события, личности и выражать свое отношение к ним, развивать умение анализировать, синтезировать и делать обобщения [1. стр. 15]. Таким образом, изучаемый материал должен сочетать в себе как минимум три взаимосвязанных аспекта: из теоретических, научных фактов и их теоретических обобщений, практические, т. е. навыки и привычки применять знания в различных жизненных ситуациях и мировоззрении, т. е. взглядах и убеждениях. Акцентирование внимания на упомянутых нами аспектах обеспечивает основу для всестороннего развития и формирования личности школьников. В учебниках истории процесс визуального обучения играет особую роль. Студенты лишены возможности непосредственно воспринимать события прошлого. Исторические события неповторимы. По этой причине различные наглядные пособия выступают необходимым источником исторических знаний. Они обеспечивают восприятие исторических событий посредством «живого просмотра». Визуальное образование охватывает не только сферу чувств, но и сферу мышления при восприятии прошлого и выполняет ряд функций.

Важно использовать активные методы обучения при преподавании предмета история, для усвоения предмета учащимися. Предоставляя информацию о Египте, мы используем визуальный метод обучения и формируем у учащихся понимание и представление о Египте с помощью иллюстраций. Можно привести пример: по берегам Нила строились плотины, называемые дамбами, с целью защитить населенные территории и обрабатываемые земли от наводнений в долине Нила.

Искусственное орошение было разработано в Египте. Шадуф – система искусственного орошения использовалась для подачи воды на поля и сады, расположенные на возвышенности [3, с. 15]. Мы можем оживить эти концепции, записанные в книге, в воображении учащихся и использовать картинку в учебнике, изображающую Египет, для создания идеи. Мы можем использовать метод визуального обучения. С помощью наглядных пособий помогает создать в воображении учащихся достоверные образы исторического прошлого. С помощью визуализации мы можем объяснить учащимся суть исторических событий, сформировать основные исторические понятия и законы, обеспечить их глубокое понимание учащимися. При объяснении понятия пирамиды на тему Древнего Египта мы используем наглядный метод обучения – описания, картинки. Объясняя учащимся текст из раздела древнеегипетской культуры, мы можем использовать обычную графическую визуализацию и визуализацию изображений, чтобы создать образы в воображении учащихся [5, стр. 33]. Используя эти методы наглядного обучения, мы можем развивать наблюдательность, воображение и речь учащихся. Мы можем регулярно повышать интерес учащихся к историческому прошлому. При освоении данной темы мы можем использовать разъяснительное и интерпретирующее чтение. Учитель зачитывает части, которые учащимся трудно прочитать и понять, учащиеся следят за текстом, а более легкие абзацы зачитываются вслух одним из учащихся. Когда преподаватель преподает предмет, он уделяет особое внимание пониманию учащимися исторического материала в тексте. Центральное место в работе с учебником истории занимает

анализ, обобщение, оценка исторических фактов, определение причины и других связей между ними, их сравнение и противопоставление. В это время учитель использует ряд методов. Можно использовать проверочные вопросы по теме, поиск учащимися и нахождение ответов на вопросы в тексте учебника, сравнение двух и более событий, описанных в тексте учебника, выявление сходств и различий и другие методы.

В целом, очень важно использовать современные технологии обучения при преподавании предмета «Египетское государство и культура». Так, использование карт, короткометражных фильмов, видеороликов для формирования воображения в сознании учащихся будет очевидным для учителя, позволяющего освоить предмет учащимися и добиться лучших результатов. Активно-интерактивное обучение играет важную роль в преподавании истории. Таким образом, учащиеся осваиваются как самостоятельный процесс открытия, не готовы к знаниям, их понимают активно, а не пассивно. Он играет важную роль в формировании логического, критического и творческого мышления учащихся, а также привычек решения проблем и принятия решений.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Алиев В., Бабаев И., Мамедова А. А. «Всеобщая история». Учебник для 6 класса общеобразовательной школы. Баку. 2017. стр. 128.
2. Султанов О. Б., Искендаров Т. Ф., Халилов Р. З., Баширов Г. И., Агаев С.А.. «Древняя всемирная история (дидактические материалы)». Баку. Нурлан. 2010. стр. 237.
3. Амиров М. М. «Методика активного/интерактивного преподавания истории в средней школе». Баку, 2011. С. 707.
4. Психолого-педагогический словарь. Комп. Рапацевич Е.С., Минск, 2006. С. 185.
5. Мамедова А. Общая история 6 класс. Методические материалы, Баку 2017. С. 128.

ФОРМУВАННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОГО СЕРЕДОВИЩА У КОНТЕКСТІ НАВЧАННЯ ФІЗИКИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Гуменюк Михайло Сергійович,
магістрант

Галатюк Юрій Михайлович,
канд. пед. наук, професор
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна

Вступ. Навчання фізики в новій українській школі ґрунтується на компетентнісному підході до організації освітнього процесу і спрямоване на формування ключових компетентностей, які є основою для успішної соціальної адаптації учнів у подальшому житті [6]. Відповідно, результати навчання визначаються рівнем сформованості ключових компетентностей-інтегральних, динамічних характеристик учнів, які об'єднують у собі знання, уміння, навички, ставлення, ціннісні, етичні та естетичні орієнтири [3].

Серед ключових компетентностей, у формуванні яких навчання фізики відзначається неабияким потенціалом, – компетентності у природничих науках і технологіях. Важливим складником цих компетентностей є методологія природничих наук, зокрема експериментальний метод.

В основі фізичних теорій, що вивчаються у шкільному курсі фізики, лежить науковий експеримент. Теорія і методика навчання фізики в освітньому процесі використовує методологію фізичної науки, трансформуючи наукові фізичні знання у зміст навчального предмету. Зокрема це відображається у реалізації діяльнісного підходу, у проєктуванні та організації пізнавальної діяльності учнів [1]. Засобами і результатами цієї діяльності є методологічні знання, пізнавальні уміння та навички, а саме: експериментальні уміння у контексті виконання навчального фізичного дослідження, уміння планувати і проводити фізичні досліди; прогнозувати, інтерпретувати, пояснювати результати фізичних дослідів; формулювати і розв'язувати проблеми

природничо-наукового характеру, добирати адекватні методи та засоби дослідження, аналізувати, узагальнювати результати, робити висновки та ін. [7].

Зрозуміло, що йдеться про формування експериментальної компетентності у навчанні фізики. Експериментальна компетентність – це інтегральна, динамічна характеристика, яка є синтезом методологічних знань, експериментальних умінь і навичок, ставлень та цінностей. Важливою дидактичною умовою успішного формування експериментальної компетентності у навчанні фізики є створення відповідного експериментально-орієнтованого середовища [2; 4; 5].

Мета роботи – дослідити можливості створення ефективного експериментально-орієнтованого середовища у контексті вивчення фізики в новій українській школі, зокрема можливостей застосування сучасних інформаційних технологій для удосконалення системи навчального фізичного експерименту.

Матеріали та методи. У ході дослідження були використанні емпіричні та теоретичні методи наукового педагогічного дослідження: вивчення практики навчання (спостереження за освітнім процесом, аналіз передового педагогічного досвіду); теоретичний аналіз дидактичних категорій та методів навчання у контексті формування експериментально-орієнтованого освітнього середовища, педагогічне моделювання.

Матеріали та обговорення. Експериментально-орієнтоване освітнє середовище – це система дидактичних умов, засобів, форм та методів організації експериментальної пізнавальної діяльності учнів у навчанні фізики в умовах компетентнісного і діяльнісного підходів до організації освітнього процесу. Основою експериментально-орієнтованого середовища є логічно організований навчальний експеримент, якому притаманні такі ознаки:

- 1) експериментатор є суб'єктом навчально-пізнавальної діяльності, зовнішні умови якої визначаються освітнім середовищем;
- 2) об'єкт і предмет навчально-пізнавальної діяльності визначаються у

контексті навчального фізичного експерименту;

3) засоби експериментального дослідження (інструменти, прилади, експериментальні установки, експериментальне середовище фізичних кабінетів і т. ін.) знаходяться у безпосередньому навчальному зв'язку з об'єктом, предметом пізнавальної діяльності, експериментатором та оточуючим середовищем;

4) дотримання естетичних та ергономічних правил у проведенні експериментів;

5) поєднання реального, віртуального, уявного та інформаційно-комунікаційного складників навчального фізичного експерименту;

б) обов'язкова забезпеченість необхідних дидактичних умов проведення компетентнісно-орієнтованих навчальних фізичних дослідів.

Важливою ознакою сучасного експериментально-орієнтованого середовища є система новітніх засобів забезпечення навчального фізичного експерименту у всіх його формах: демонстраційні досліди, фронтальні лабораторні роботи, фізичний практикум, експериментальні завдання та задачі.

У методологічному аспекті об'єктивна сторона експерименту не вичерпується одним лише предметом експериментального дослідження. Вона містить у собі засоби експериментування, що реєструють, налаштовують і перетворюють об'єкт у певних педагогічних умовах, створюючи психолого-педагогічну привабливість. Вирішальна роль засобів системи навчального експерименту полягає у тому, що усі її компоненти можуть бути реалізовані тільки завдяки цим засобам.

Таким чином, сформована система експериментально-орієнтованого навчального середовища дає можливість здійснити аналіз найновітніших експериментальних засобів навчання фізики. До них ми відносимо навчальне експериментально-орієнтоване середовище фізичних кабінетів та набори з механіки, молекулярної фізики й термодинаміки, електрики, оптики фірми «РНУВЕ», набір з електродинаміки «Школяр», вимірювальний комплект для виконання фізичного експерименту з механіки, молекулярної фізики та

термодинаміки, електрики та магнетизму, оптики, атомної і ядерної фізики, система «Кобра 3» [2].

На наш погляд, необхідно виділити декілька напрямків застосування експериментальних засобів навчання нового покоління, які є складниками експериментально-орієнтованого навчального середовища шкільного фізичного експерименту. Зокрема: моделювання явищ, заміна реальних дослідів комп'ютерними моделями, проведення лабораторних робіт з використанням віртуального середовища; створення вимірювальних, моделюючих систем управління, що включають реальні прилади, фізичні об'єкти, з'єднані з комп'ютером за допомогою приладового інтерфейсу – програмно-апаратних засобів, призначених для аналогово-цифрових перетворень; створення і використання предметно-орієнтованих середовищ для опрацювання результатів реального експерименту; проведення оперативного моніторингу навчального процесу із використанням комп'ютерних систем для визначення рівня навчальних досягнень; створення і використання комп'ютеризованих довідниково-інформаційних та експертних систем з елементами штучного інтелекту.

Серед засобів створення експериментально-орієнтованого середовища важливого значення набувають сучасні інформаційні технології [5]. Особливо актуальні інформаційні технології в умовах дистанційного навчання, коли проведення реального фізичного експерименту є неможливим або недоцільним. Мова йде, насамперед, про віртуальний фізичний експеримент.

Важливу роль у постановці фізичного віртуального експерименту відіграють програмні комплекси, які покликані створити віртуальне експериментальне середовище, що забезпечує динамічність і керованість зображення досліджуваної реальності. Віртуальний експеримент дає можливість забезпечити візуальну інтерпретацію модельного експерименту, вивчати фізичне явище в динаміці, змінюючи параметри і умови експерименту; здійснювати маніпуляції, які практично неможливі у реальному експерименті тощо. Такими комплексами є віртуальні фізичні лабораторії: віртуальна

лабораторія (<https://sites.google.com/site/fizikys19/listuvann>) за матеріалами педагогічного програмного засобу «Квазармікро» – «Віртуальна фізична лабораторія 7-9 клас», «Віртуальна фізична лабораторія – 10-11 клас»; Myphysicslab (<https://www.myphysicslab.com>) – інтерактивні симуляції, фізичні моделі, анімовані в режимі реального часу; GOLAB (<https://www.golabz.eu/>) – найбільша безкоштовна колекція онлайн-лабораторій з фізики, хімії, математики, біології, географії та інших дисциплін.; VirtualLab – проєкт з розробки віртуальних лабораторних робіт для учнів з фізики. Віртуальні лабораторні роботи реалізовані на технології Flash (сайт проєкта VirtuLab: <http://www.virtulab.net/>). Варто також відмітити Steam-лабораторію МАНЛаб (<https://stemua.sciens>). Ця лабораторія містить набір реальних і віртуальних навчальних досліджень у галузі природничих дисциплін.

Висновки.

Підсумовуючи результати проведених нами розвідок, зазначимо наступне:

1. Створення експериментально-орієнтованого середовища у процесі навчання фізики є важливою умовою для формування ключових компетентностей у природничих науках і технологіях, зокрема експериментальної компетентності у контексті реалізації концепції нової української школи.

2. Важливе місце у системі експериментально-орієнтованого середовища належить засобам і технологіям навчання нового покоління на основі застосування новітніх інформаційних технологій. Зокрема у реалізації демонстраційного і фронтального навчального фізичного експерименту, розв'язуванні експериментальних фізичних задач і виконанні робіт фізичного практикуму.

3. Сучасне експериментально-орієнтоване середовище навчання фізики має створюватись на основі гармонійного поєднання реального і віртуального навчального фізичного експерименту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галатюк Т. Ю., Галатюк Ю. М. Застосування комп'ютера в організації творчої навчальної діяльності з фізики. Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології у виробництві та освіті: стан, досягнення, перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Internet-конференції. Черкаси, 2022. С. 150-152.

2. Гуменюк М. С., Галатюк Ю. М. Формування експериментальної компетентності у навчанні фізики в сучасній школі. *Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс: збірник наукових праць з матеріалами V Міжнародної наукової конференції, м. Черкаси, 31 травня, 2024 р.* / Міжнародний центр наукових досліджень. – Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. С.268–270.

3. Державний стандарт базової середньої освіти. *Урядовий портал*: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-rovnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 11.05.2024).

4. Заболотний В. Ф., Лаврова А. В. Шкільний фізичний експеримент з використанням комп'ютерно орієнтованих засобів навчання. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія: Педагогічна.* 2014. Випуск 20. С. 136–139.

5. Кух А. М., Кух О. М. Віртуальні цифрові середовища у постановці дистанційного навчального експерименту з фізики. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна,* 2022. Випуск 28. С. 114–118.

6. Нова українська школа. *Міністерство освіти і науки України*: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 12.05.2024).

7. Фізика. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів.10-11 класи. *Освітні програми* : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi> (дата звернення: 22.05.2024).

ВПЛИВ МЕДІА НА МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКІВ У КОНТЕКСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Долбня Олена

м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область

Вплив медіа на мовленнєвий розвиток дошкільників у контексті дистанційної освіти є надзвичайно актуальною темою, особливо з огляду на останні події, пов'язані з пандемією COVID-19. Вимушений перехід на дистанційне навчання став справжнім випробуванням для освітньої системи, батьків та самих дітей. У цих умовах медіа, такі як телевізор, комп'ютер, планшет та інші електронні пристрої, стали головними засобами комунікації і навчання для дітей. Це викликає занепокоєння з боку фахівців, адже постійне перебування дітей у віртуальному середовищі може мати як позитивні, так і негативні наслідки для їхнього мовленнєвого розвитку.

Дистанційне навчання змушує дітей проводити багато часу перед екранами, що суттєво змінює традиційні методи навчання і взаємодії. З одного боку, медіа можуть стати потужним інструментом для розвитку мовлення завдяки інтерактивним програмам, відеоурокам та мультимедійним матеріалам, які можуть стимулювати мовленнєву активність дітей, збагачувати їхній словниковий запас та розвивати мовленнєві навички. З іншого боку, надмірне використання медіа може призвести до пасивного сприйняття інформації, зниження мотивації до активної участі у мовленнєвих актах та навіть до мовленнєвих затримок, особливо якщо контент не є достатньо якісним та освітньо цінним [1].

Крім того, дистанційна освіта часто позбавляє дітей живого спілкування з однолітками та вчителями, що є критично важливим для формування комунікативних навичок. Соціальна взаємодія у групах, участь у спільних іграх та обговореннях сприяють розвитку як вербальних, так і невербальних аспектів мовлення. Відсутність таких можливостей у дистанційному форматі навчання може негативно вплинути на розвиток мовлення дошкільників, знижуючи

рівень їх соціалізації та комунікативної компетентності.

Таким чином, актуальність вивчення впливу медіа на мовленнєвий розвиток дошкільників у контексті дистанційної освіти обумовлена необхідністю пошуку оптимальних шляхів використання сучасних технологій у навчальному процесі. Це включає розробку рекомендацій для педагогів та батьків щодо раціонального використання медіа-ресурсів, створення якісного освітнього контенту та забезпечення збалансованості між віртуальним та живим спілкуванням. Важливо знайти такий підхід, який би максимально сприяв мовленнєвому розвитку дітей, враховуючи сучасні виклики та можливості дистанційної освіти [2].

Вплив медіа на мовленнєвий розвиток дошкільників у контексті дистанційної освіти є складним і багатогранним явищем. У сучасному світі медіа стало невід'ємною частиною життя дітей, і його роль значно зросла під час пандемії COVID-19, коли багато навчальних закладів перейшли на дистанційний режим роботи. Медіа, включаючи телевізійні програми, мультфільми, онлайн-ігри, освітні відео та мобільні додатки, активно впливає на розвиток мовлення дошкільників, як позитивно, так і негативно. Одним з позитивних аспектів впливу медіа є те, що якісний контент може сприяти розвитку словникового запасу, розширювати знання про світ, покращувати навички аудіювання та розуміння мовлення [3]. Освітні програми та додатки, спеціально розроблені для дошкільників, можуть стимулювати інтерес до навчання, допомагати вивчати нові слова та фрази, а також розвивати комунікативні навички. Важливим є те, що діти мають можливість вивчати іноземні мови через інтерактивні платформи, що створює передумови для раннього білінгвізму.

Однак, неконтрольоване та надмірне використання медіа може мати негативні наслідки для мовленнєвого розвитку дошкільників. Надмірний перегляд телевізійних програм або гра в онлайн-ігри може призводити до пасивного сприйняття інформації, що знижує активність мовлення дитини. Крім того, деякі мультфільми та ігри можуть містити ненормативну лексику

або агресивні моделі поведінки, які діти можуть переймати. Також існує ризик розвитку залежності від гаджетів, що може негативно впливати на загальний психофізичний розвиток дитини. У контексті дистанційної освіти, важливо забезпечити збалансований підхід до використання медіа. Педагоги та батьки повинні ретельно відбирати контент, який споживають діти, забезпечувати якість та відповідність віковим особливостям. Важливо також створювати умови для активної мовленнєвої діяльності, заохочуючи дітей до висловлювання власних думок, обговорення побаченого, та участі в інтерактивних заняттях. Взаємодія з однолітками через відеоконференції та інші онлайн-інструменти може стати важливим компонентом мовленнєвого розвитку, сприяючи соціалізації та розвитку комунікативних навичок [4].

Отже, вплив медіа на мовленнєвий розвиток дошкільників в умовах дистанційної освіти є багатограним і залежить від багатьох факторів. Ефективне використання медіа як інструменту навчання вимагає уважного підходу та активної участі дорослих, які спрямовують і контролюють медіаспоживання дітей, забезпечуючи їх всебічний розвиток. Важливо також звернути увагу на те, що медіа може сприяти розвитку критичного мислення у дітей дошкільного віку. Використання інтерактивних платформ і освітніх програм може навчити дітей аналізувати інформацію, робити висновки і ставити запитання. Однак, для досягнення цього необхідна активна роль батьків і педагогів у процесі медіанавчання. Вони повинні навчати дітей, як правильно сприймати і обробляти інформацію, розрізняти факти від вигадок і розуміти значення контексту.

Ще один важливий аспект впливу медіа на мовленнєвий розвиток дошкільників - це соціальний і культурний контент, який вони споживають. Освітні програми можуть знайомити дітей з різними культурами, мовами та традиціями, що сприяє розвитку їхнього світогляду і толерантності. Водночас, важливо забезпечити, щоб цей контент був етичним і відповідним віковій категорії дітей. Не менш важливою є проблема часу, який діти проводять перед екраном. Рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я зазначають, що

діти дошкільного віку не повинні проводити більше однієї години на день перед екраном. Перевищення цього часу може призвести до негативних наслідків для здоров'я, таких як порушення сну, проблеми з вагою та зниження фізичної активності. Тому необхідно дотримуватися цих рекомендацій і забезпечувати дітям достатньо часу для активних ігор і спілкування в реальному світі [5]. Важливим завданням педагогів і батьків є також створення середовища, яке підтримує живе спілкування та розвиток мовлення. Навіть в умовах дистанційної освіти слід забезпечувати регулярні живі взаємодії з дітьми через відеозв'язок або телефонні розмови. Це допомагає зберігати емоційний зв'язок і сприяє розвитку мовленнєвих навичок.

Нарешті, варто згадати про важливість творчих ігрових форм навчання, які можуть бути інтегровані в медіаосвіту. Ігрові додатки і інтерактивні платформи, які спрямовані на розвиток творчості, можуть допомогти дітям розвивати мовлення в контексті гри і створення. Наприклад, використання інтерактивних казок, де діти можуть вибирати сюжетні лінії і створювати свої власні історії, може бути дуже корисним для розвитку мовних навичок [6].

Таким чином, медіа має значний потенціал для підтримки і розвитку мовлення дошкільників, особливо в умовах дистанційної освіти. Однак, для того, щоб цей потенціал був реалізований максимально ефективно, необхідно враховувати всі аспекти впливу медіа і забезпечувати активну роль дорослих у цьому процесі. Тільки при дотриманні балансу між медіа і живим спілкуванням можна досягти оптимального розвитку мовленнєвих навичок у дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисова, О. В. (2018). Використання мультимедійних технологій у розвитку мовленнєвих навичок дошкільників. Освітній простір України, 12, 145-152.
2. Васильєва, Т. М. (2019). Роль інтерактивних мультимедійних засобів у розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Наукові записки

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія, 36, 47-52.

3. Лисенко, І. В. (2015). Медійні засоби та їх вплив на розвиток мовлення дітей дошкільного віку. Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки, 31, 88-93.

4. Петрова, А. О. (2014). Використання інтерактивних ігрових ресурсів у мовленнєвому розвитку дошкільників. Сучасні технології в освіті, 11, 58-65.

5. Савченко, М. П. (2020). Вплив мультимедійних технологій на мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 16, 71-78.

6. Ткаченко, В. В. (2017). Освітні телевізійні програми та їх вплив на мовленнєвий розвиток дошкільників. Наукові праці Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія, 2(2), 121-127.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ СКОФФОЛДІНГУ ПРИ ВИКЛАДАННІ МАТЕМАТИКИ У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Задоріна Ольга Миколаївна,

к.п.н., доцент кафедри
математики і методики її навчання ДЗ

Південноукраїнськи національний університет
ім. К. Д. Ушинського

Тушкова Наталія Георгіївна,

Стерненко Алеся Валеріївна,

викладачі математики Одеського морехідного
морського та рибпромислового флоту
ім. Олексія Соляника

Вступ. У сучасному освітньому середовищі ключовою метою є не лише передача знань, але й сприяння розвитку навичок самостійного мислення та вміння студентів застосовувати отримані знання у різних контекстах. Метод скофолдінгу виявився ефективним інструментом для досягнення цієї мети, особливо у вивченні вищої математики.

Метод скофолдінгу базується на ідеї послідовного підтримання студентів у процесі засвоєння нових знань та вмінь. Це означає, що викладач або наставник надає необхідну підтримку на початкових етапах вивчення, а потім поступово зменшує цю підтримку, дозволяючи студентам самостійно опановувати матеріал.

Мета роботи. Ця стаття розгляне застосування методу скофолдінгу в контексті вивчення вищої математики, зокрема в закладах фахової передвищої освіти.

Матеріали та методи. Метод скофолдінгу (від англ. "scaffolding") в контексті навчання вищої математики передбачає систематичне підтримування студентів у їхньому навчанні, надання їм необхідної підтримки та допомоги для досягнення вищих рівнів розуміння і компетенцій. Основні принципи методу включають:

- **Поступовість:** Навчальний процес структурується таким чином,

щоб студенти спочатку отримували завдання і матеріали на більш простих рівнях складності, а потім поступово переходили до складніших.

- **Диференціація:** Врахування індивідуальних особливостей студентів і надання адаптивної підтримки для того, щоб кожен з них міг засвоїти матеріал на своєму власному рівні.

- **Підтримка:** Надання студентам необхідних інструментів, ресурсів та пояснень для успішного виконання завдань і досягнення навчальних цілей.

Результати та обговорення. В процесі вивчення вищої математики важливим етапом є введення основних концепцій, які стануть фундаментом для подальшого розуміння більш складних математичних структур і методів. Використання методу скофолдінгу в цьому контексті дозволяє студентам систематично та послідовно оволодівати новими знаннями і навичками, починаючи з базових рівнів і переходячи до більш складних аспектів математики.

На етапі введення концепцій ми можемо виділити наступні чинники:

1. **Конкретизація понять:** На першому етапі студентам надаються чіткі визначення основних понять і термінів, які вони будуть вивчати. Наприклад, у курсі математичного аналізу це може включати такі поняття, як границя послідовності чи визначений інтеграл функції.

2. **Порівняння з відомими знаннями:** Для зручності розуміння студентам надаються приклади і аналогії з вже відомими їм математичними концепціями. Це допомагає їм легше адаптуватися до нових матеріалів і розуміти, як нові концепції впираються на їхні попередні знання.

3. **Ілюстрація з прикладами:** Студентам надаються конкретні приклади, які демонструють застосування вивчених концепцій у різних математичних задачах. Наприклад, в контексті вивчення лінійної алгебри можуть бути наведені приклади розв'язання систем лінійних рівнянь або застосування матричних операцій.

4. **Активна участь студентів:** Студентам пропонується активна участь у вивченні шляхом виконання завдань та задач, які сприяють глибшому

розумінню концепцій. Це може включати самостійне розв'язання завдань або групові обговорення математичних проблем.

Таким чином, введення концепцій у вивченні вищої математики через метод скофолдінгу дозволяє студентам систематично розвивати своє розуміння математичних концепцій, починаючи з базових понять і переходячи до більш складних математичних структур. Цей підхід сприяє не лише засвоєнню нових знань, а й розвитку критичного мислення та аналітичних навичок, необхідних для подальшого успіху у вивченні математики.

Також студентам можуть пропонуватися завдання, де вони порівнюють і аналізують різні математичні об'єкти чи концепції для кращого розуміння. Наприклад, порівняння понять інтеграла і похідної.

У процесі вивчення вищої математики використання порівнянь і аналогій є важливим елементом методу скофолдінгу. Цей підхід сприяє кращому розумінню нових математичних концепцій шляхом зв'язування їх з уже відомими інформацією та розгляданням аналогій з іншими математичними об'єктами чи процесами.

Етапи порівнянь і аналогій:

- **Пояснення аналогій:** Викладач пояснює студентам аналогії між новими математичними концепціями і тими, що вже вони знають. Наприклад, при вивченні теорії множин може використовуватися аналогія зі зв'язками між множинами і множинними операціями.

- **Порівняння з реальними ситуаціями:** Важливо показати студентам, як вивчені математичні концепції застосовуються у реальних або вигаданих ситуаціях. Наприклад, при вивченні диференціальних рівнянь може бути порівняння з процесами зміни величин у фізичних системах.

- **Застосування аналогій у вирішенні завдань:** Студентам надаються завдання, де вони мають застосувати аналогії для розв'язання математичних проблем. Наприклад, при вивченні тригонометричних тотожностей може бути представлено завдання, де студентам потрібно використати аналогію з алгебраїчними тотожностями.

- **Активне використання аналогій в дискусіях:** Студенти стимулюються активно використовувати аналогії під час групових або класних дискусій про математичні концепції. Це допомагає зміцнювати їхнє розуміння і підтримує процес взаємного навчання.

Використання порівнянь і аналогій в методі скофолдінгу при вивченні вищої математики є потужним інструментом для покращення засвоєння нових математичних концепцій. Цей підхід дозволяє студентам зв'язувати нові знання з вже відомими, розуміти їх у контексті реальних або вигаданих ситуацій і зміцнювати своє розуміння математичних структур і взаємозв'язків. Такий підхід сприяє глибшому і більш стійкому засвоєнню математичних знань у студентів.

У процесі навчання вищої математики за допомогою методу скофолдінгу важливо надавати студентам можливість застосовувати вивчені концепції в різних математичних контекстах. Це допомагає їм розширювати своє розуміння та збагачувати знання шляхом практичного використання математики в різних областях.

Етапи застосування в різних контекстах:

- **Задачі різного рівня складності:** Студентам надаються завдання, які вимагають застосування вивчених математичних концепцій на різних рівнях складності. Наприклад, це може бути вирішення стандартних задач з алгебри чи диференціальних рівнянь, а також більш складних завдань з курсів математичної статистики чи математичної фізики.

- **Різноманітність математичних областей:** Студентам демонструються приклади застосування вивчених концепцій у різних математичних областях. Наприклад, у контексті вивчення теорії ймовірностей студенти можуть використовувати теорему Байєса, а у вивченні математичної логіки - закони де Моргана.

- **Приклади з реального життя:** Важливо показувати студентам, як вивчені математичні концепції застосовуються у реальних життєвих ситуаціях. Наприклад, в контексті фінансової математики можуть демонструватися методи

оцінки ризику чи обчислення фінансових показників.

- **Активне використання у проектах та дослідженнях:** Студенти стимулюються застосовувати свої знання у великих проектах чи дослідженнях, де вони можуть інтегрувати різні математичні концепції для розв'язання складних проблем.

Застосування в різних контекстах у методі скофолдінгу є ефективним способом поглиблення і розширення розуміння математичних концепцій у студентів. Цей підхід дозволяє їм не лише засвоювати теоретичні знання, а й навчатися застосовувати їх у різних практичних ситуаціях, що є ключовим для розвитку їхніх аналітичних і проблемно-розв'язувальних навичок.

На завершальному етапі студенти мають змогу самостійно вивчати глибше та досліджувати матеріал. Це може включати вивчення додаткових ресурсів, самостійне розв'язання завдань чи проектів.

Самостійне вивчення дозволяє студентам активно залучатися до процесу навчання, розвивати самодисципліну, аналітичні та критичні мисленнєві навички. Цей підхід стимулює студентів до глибшого розуміння математичних концепцій та їх застосування в практичних завданнях.

Етапи самостійного вивчення:

- **Самостійне читання та дослідження:** Студенти мають можливість самостійно ознайомлюватися з новими матеріалами, читати додаткову літературу та вивчати додаткові ресурси для розширення своїх знань. Наприклад, вони можуть вивчати додаткові приклади або альтернативні методи розв'язання математичних завдань.

- **Самостійне вирішення завдань:** Студентам надаються завдання і проблеми для самостійного вирішення, які дозволяють їм застосовувати вивчені концепції у практичних ситуаціях. Це може включати вирішення задач з прикладної математики або виконання творчих проектів.

- **Самостійне формулювання питань і пошук відповідей:** Студенти навчаються формулювати питання, які виникають у процесі вивчення, і знаходити відповіді на них шляхом самостійних досліджень і аналізу.

Наприклад, вони можуть досліджувати варіації або застосування математичних теорем у різних дисциплінах.

- **Використання самостійних проектів:** Самостійні проекти дають студентам можливість застосовувати свої знання у великих завданнях, що вимагають дослідницького підходу та творчого мислення. Наприклад, це може бути дослідження математичних моделей у складних системах або розробка нових методів розв'язання математичних задач.

Самостійне вивчення у методі скофолдінгу є ключовим компонентом успішного навчання вищої математики. Воно сприяє активному залученню студентів до процесу навчання, підвищує їхню мотивацію і розвиває навички, які є необхідними для подальшого самостійного і професійного розвитку у математичній галузі. Такий підхід сприяє глибшому розумінню матеріалу і підготовці студентів до викликів сучасного академічного та професійного середовища.

Висновки. Метод скофолдінгу є потужним інструментом для навчання вищої математики, оскільки він сприяє систематичному засвоєнню концепцій, розвитку аналітичних навичок та самостійному мисленню студентів. Його успішне застосування передбачає якісну підготовку викладачів та відповідні навчальні матеріали, що дозволяють студентам крок за кроком досягати вищих стандартів математичної компетенції.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закусило А. І. Про використання комп'ютерних програм при викладанні вищої математики для студентів технічних спеціальностей. Дистанційна освіта в Україні: інноваційні, нормативно-правові педагогічні аспекти. 2021. №1. С. 157-158.

2. Шкарін О. О., Терещенко Л. А. Застосування інноваційних технологій при вивченні математичних дисциплін і коледжах. Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній заклад середньої освіти -

доуніверситетська підготовка -заклад вищої освіти. 2022. № 2. С. 779-783.

3. Pressley, M., Hogan, K., Wharton-McDonald, R., Mistretta, J., Ettenberger, S.(2004). The challenges of instructional scaffolding: The challenges of instruction that supports student thinking. *Learning Disabilities Research & Practice*, № 11(3), P. 138–146.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

УДК 159.9

ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Атаманчук Катерина Миколаївна
Викладач суспільно-гуманітарних дисциплін,
Фаховий коледж бізнесу та аналітики
при Національній академії статистики, обліку та аудиту,
м. Київ, Україна

Вступ. Актуальним проблемам адаптації студентської молоді до нових умов життєдіяльності та взаємин у соціальній групі присвячені праці вітчизняних вчених, таких як: О. Гончарова, В. Кікоть, О. Кокун, М. Лісіної, М. Левченко, О. Мороз, В. Петровського, В. Семиченко, Т. Середи, А. Фурман. Увага дослідників в основному зосереджується на вивченні різноманітних факторів, у тому числі й особистісних властивостей, які спричинюють процес дезадаптації студентів молодших курсів. Під соціально-психологічною адаптацією більшість учених розуміють пристосування індивіда до нових умов соціального довкілля та його результат. Уміння адаптуватися за різних обставин характеризує процес становлення і розвитку особистості, її професійного зростання. У випадку ж її дезадаптації порушується не лише особистісно-професійний розвиток, а й знижуються психофізіологічні можливості організму, виникають розлади здоров'я. Ознакою адаптації є здатність особистості до подальшого розвитку і змін: змінювати звички, формувати нові навички, розвивати нові уміння, які б допомагали в нових умовах.

Тому одним із актуальних напрямів оптимізації навчального процесу у вищій школі є вивчення адаптаційних можливостей студентів у навчанні. Це

надає можливість створення оптимальних умов навчальної праці, відпочинку; забезпечення відповідності навчальної діяльності студентів фізичним та психологічним можливостям людини на фоні втоми, стресу, негативного емоційного стану; забезпечення та розрахунки оптимальних витрат фізичної енергії та часу, а також високу якість навчання.

Процес навчання у вищому навчальному закладі (далі ВНЗ) є особливим етапом для молодої людини, він пов'язаний не лише з новим досвідом, новими знаннями, здобуттям професійних навичок, а й з отриманням нових соціальних навичок, переглядом старих установок, уже здобутих знань, усвідомленням того які сфери потрібно розвивати.

Соціальна адаптація/дезадаптація до нового навчального середовища має неабиякий вплив на особистість студента. Тому викладачі ВНЗ, в особливості куратори студентських груп, звертають неабияку увагу на комфортне входження студентів до нового кола спілкування, до нової системи навчання, тобто сприяють соціальній адаптації студентів-першокурсників. Уникнення та ігнорування комфортної адаптації студентів викладачами може не лише завадити швидкому входженню до навчального процесу, сприяти стресам, а й навіть спотворити професійні уявлення – знецінення студентами вибраної професії та вибраного шляху.

Метою дослідження є вивчення значущих соціально-психологічних адаптаційних та дезадаптаційних чинників у житті студентів, виявлення адаптаційних можливостей студентів в освітньому процесі; надання рекомендацій щодо оптимізації соціально- психологічної адаптації студентів.

Матеріалами та методами є діагностування індивідуальних адаптаційних можливостей студентів. На наш погляд, має бути застосована комплексна методика, яка охоплює оцінку ознак вище названих властивостей особистості, що складають сукупність адаптаційних можливостей. До цих ознак ми відносимо: працездатність, стан здоров'я, тривожність, стресостійкість, фрустрованість, навчальну самоефективність, мотивацію, фізичну та розумову втому, відношення до навчання та задоволеність умовами навчання.

Серед напрямів педагогічної підтримки, спрямованих на вирішення проблеми адаптації студентської молоді, виокремимо такі:

- формування позитивної мотивації студентів до змісту професійно-педагогічної підготовки;
- методично обґрунтована організація навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі;
- організація позаурочної діяльності студентів з метою оптимізації їх міжособистісного спілкування, створення умов для виявлення їх здібностей, обдарованості, індивідуального самовираження, самоутвердження, активного залучення до громадського життя групи та факультету;
- активізація роботи викладачів та кураторів груп у напрямку виявлення та подолання труднощів адаптації;
- формування ціннісного ставлення у викладачів вищого навчального закладу до особистості студента, врахування індивідуальних характеристик та надання допомоги студентам у виробленні їх індивідуальної життєсміслової програми.

Результати. Показники, отримані за допомогою методик, надали можливість отримати інформацію про такі адаптаційно значущі для студентів фактори, як величина навчального й позанавчального навантаження та його самооцінка, динаміка загальної і творчої працездатності впродовж навчального дня та тижня, стан здоров'я, прояв різних ознак втоми під час навчання, стосунки з однокурсниками та викладачами, мотивація до навчання, матеріальне становище.

Адаптаційно значущі для студентів фактори можуть бути сприятливими та дезадаптаційними з певним ступенем прояву. Ці фактори охоплюють сукупність як зовнішніх так і внутрішніх умов чи обставин, що і визначають рівень, темпи, а також стійкість і результат адаптації.

Досліджуючи питання адаптації студентів-першокурсників у вищому навчальному закладі варто зазначити, що адаптаційний період, який починається з перших днів навчання, є дуже важливим етапом. Саме на початку

навчання студенти охоче бажають активно та творчо пристосуватись до нового навчального середовища.

У процесі адаптації у ВНЗ неабияку участь беруть самі викладачі, яким слід проводити ввідні та настановчі бесіди, проводити заходи, які сприятимуть згуртуванню студентської групи.

Процес соціальної адаптації є двостороннім, студенти не самостійно прагнуть адаптуватись, їх супроводжують викладачі, адміністрація закладу, батьки. Залежно від студента викладачі можуть проводити як групові тренінги, так і індивідуально спілкуватись зі студентом даючи йому певні поради, настанови та завдання з якими він неодмінно впорається.

Висновки. Дослідження адаптаційних можливостей студентів молодших курсів показали, що вони повільно адаптуються до нових умов навчання та життя. Нами запропоновані заходи для оптимізації адаптаційних можливостей студентів з дотриманням ергономічних вимог:

- 1) організація якісного інформаційно-методичного, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу;
- 2) розробка алгоритмів діяльності студентів, що передбачає облік усіх видів академічного навчання та їх оптимальне поєднання;
- 3) організація раціональних режимів праці та відпочинку;
- 4) впровадження здоров'язберігаючих освітніх технологій у навчальний процес закладів вищої освіти;
- 5) доброзичливе, виважене, емпатійне відношення викладачів до студентів, як до суб'єктів спільної навчальної діяльності;
- 6) розробка цільових програм, адресної допомоги, пов'язаних із загальним особистісним та професійним розвитком і збереженням психосоматичного здоров'я студентів.

Подальшим напрямом дослідження проблеми соціально-психологічної адаптації студентів у системі вищої освіти є обґрунтування психолого-педагогічних умов підвищення ефективності навчально-пізнавальної діяльності

студентів, формування культури розумової праці студентів та здорового способу життя; залучення студентів до суспільно-громадського та культурного життя вищого закладу освіти.

Питання соціальної адаптації студента потрібно розглядати як процес його входження в нове соціальне та навчальне середовище, що полягає у засвоєнні та відтворенні соціальних норм і цінностей, що характерні даному середовищу, в прийнятті певних соціальних ролей.

Варто зазначити, що адаптацію до нового навчального середовища проходять усі студенти-першокурсники, однак часові межі адаптації, складність перебігу цього процесу є індивідуальними. Не всі фактори впливу на особистість студента у вищому навчальному закладі сприяють успішній його адаптації.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ ПОВЕДІНКИ ВЧИТЕЛІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Беляєва Наталія Євгеніївна

к. е. н., доцент кафедри
психології і соціології, ХНЕУ ім С.Кузнеця,

Ляшенко Богдан Юрійович

викладач кафедри
психології і соціології ХНЕУ ім С. Кузнеця,
здобувач третього (доктор філософії) рівня
вищої освіти кафедри
педагогіки і психології управління соціальними
системами ім. академіка І. Зязюна,
Національний технічний університет
“Харківський політехнічний інститут”,
м. Харків, Україна

Вступ. Вивчення гендерних особливостей копінг-поведінки вчителів старших класів є надзвичайно важливою сферою досліджень у галузі педагогіки та психології. Розуміння різниці між чоловіками та жінками у стресових ситуаціях може допомогти в розробці ефективних підходів до підтримки психологічного благополуччя вчителів. Вивчення гендерних аспектів копінг-стратегій може принести користь як вчителям, так і учням, вдосконалюючи якість освіти в школах. Розуміння та підтримка гендерно орієнтованих методів копіngu може сприяти покращенню професійної самореалізації та допомозі вчителям з їхньою роботою. Дослідження в цій області може сприяти підвищенню усвідомленості про індивідуальні особливості та потреби вчителів у плануванні психологічної підтримки.

Гендерні відмінності у копінг-стратегіях можуть впливати на професійне сприйняття та ефективність вчителів у роботі з учнями та колегами. Знання про те, як чоловіки та жінки реагують на стрес і як впоратися з ним, може допомогти створити сприятливі умови для розвитку педагогічних навичок. Дослідження гендерних аспектів у копінг-поведінці може сприяти створенню інноваційних програм підтримки психологічного здоров'я вчителів. Аналіз

гендерної різниці у стратегіях копіngu дозволить врахувати індивідуальні потреби кожного вчителя при розробці практичних рекомендацій.

Мета роботи. Метою даного дослідження є виявлення різниці між копінг-стратегіями у вчителів старших класів чоловіків та жінок.

Матеріали та методи. Дослідження проводилося в 2024 році на базі Комунального закладу «Харківський ліцей №6» Харківської міської ради та Харківської загальноосвітньої школи I-III ступенів №5. Респондентами виступили 48 вчителів старшої школи, з них 24 чоловіків та 24 жінки, віком від 25 до 45 років. Дослідження проводилося у дистанційному режимі. Дослідження оцінок копінг-стратегій вчителів старших класів було проведено за допомогою методики «Копінг-тест Лазаруса», статистичну обробку даних було здійснено за допомогою порівняльного аналізу (t - критерій Стюдента).

Результати та обговорення. Результати порівняльного аналізу копінг-стратегій у вчителів старших класів жінок та чоловіків представлені у таблиці 1 та на рисунку 1.

Таблиця 1

Порівняння оцінок копінг-стратегій у вчителів старших класів жінок та чоловіків

Копінг-стратегії	Вчителі		Т	Р
	Жінки	Чоловіки		
Конфронтація	2,1	3,4	3,76*	0,000
Дистанціювання	1,7	2,9	2,26*	0,000
Самоконтроль	2,1	3,4	3,66*	0,001
Пошук соціальної підтримки	3,1	2,3	2,26*	0,000
Прийняття відповідальності	3	3,1	0,00**	0,523
Втеча-уникнення	2	1,8	0,00**	0,687
Плани вирішення проблеми	2,4	2,9	0,00**	0,543
Позитивна переоцінка	3,4	2,1	2,86*	0,000

Примітки: * – статистично значущі розбіжності; ** – відсутність статистично значущих розбіжностей

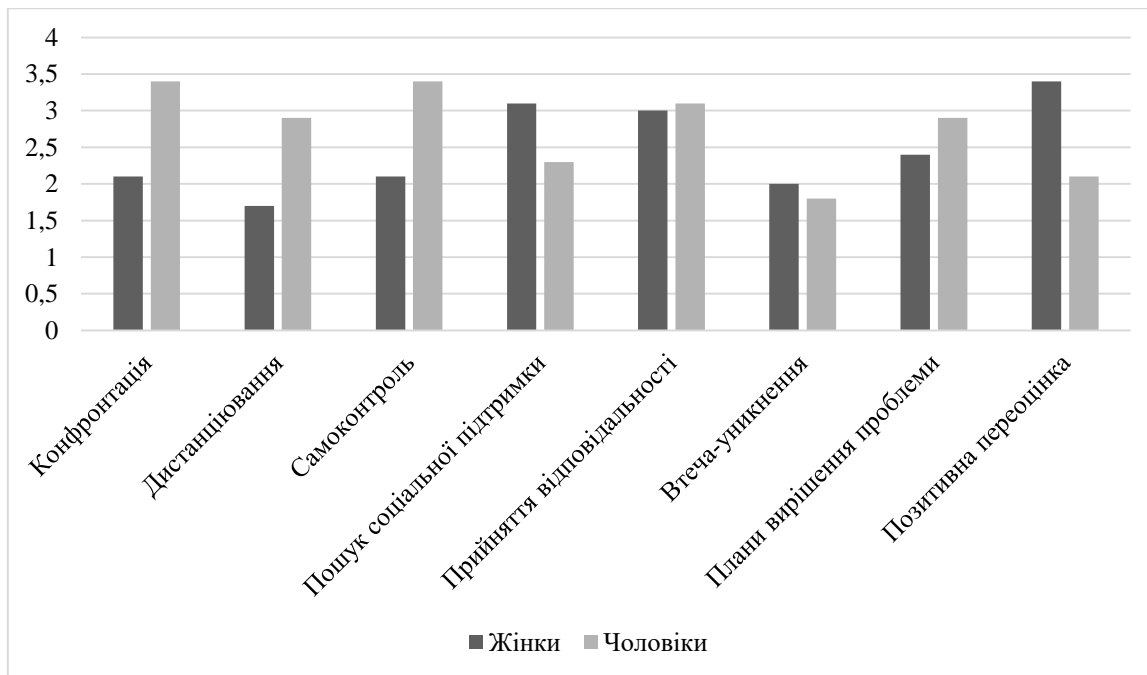

Рис. 1. Порівняння копінг-стратегій у вчителів старших класів чоловіків та жінок

Результати дослідження показують значну різницю між копінг-стратегіями вчителів старших класів жінок та чоловіків. Статистично важливі розбіжності можна побачити за більшістю показників копінг-стратегій, таких як «Конфронтація», «Дистанціювання», «Самоконтроль», «Пошук соціальної підтримки» та «Позитивна переоцінка». Такий результат може бути тому, що чоловіки та жінки можуть мати різний спосіб сприймати стресори та шукати шляхи їх подолання. Чоловіки, як правило, мають тенденцію використовувати копінг-стратегії, що пов'язані з емоційним відгуком та активним вирішенням проблем. У той час як жінки можуть виявити більшу схильність до емоційно-орієнтованих стратегій копіngu. Жіночі копінг-стратегії можуть бути більш спрямовані на соціальну підтримку та вияв емоцій. Чоловіки, зазвичай, акцентують увагу на практичних діях і розв'язанні проблеми, використовуючи такі стратегії, як активна адаптація та планування. У вчителів старших класів ці різниці у копінг-стратегіях можуть відобразитися на їхньому професійному стилі та взаємодії з учнями.

Чоловіки частіше можуть уникати вияву слабкості та шукати самостійні рішення, тоді як жінки можуть більше вірити відкритому спілкуванню та

сприймати підтримку від колег як важливий аспект копінгу. Різниця у копінг-стратегіях може також бути пов'язана зі стереотипами гендерних ролей та очікуваннями суспільства стосовно жіночої та чоловічої поведінки. Соціокультурні норми також можуть впливати на те, як вчителі старших класів вибирають стратегії копінгу та як реагують на стресові ситуації. Виховання та соціалізація можуть впливати на формування уподобань у виборі способів подолання стресу вчителями старших класів. Гендерні різниці у копінг-стратегіях можуть бути також обумовлені біологічними факторами, такими як рівень гормонів чи особливості мозкової активності.

Висновки. Ефективний копінг є ключовим компонентом професійного самовизначення та збереження психологічного комфорту для вчителів старших класів. Збалансований підхід до вибору копінг-стратегій може сприяти підтримці психологічної стійкості та підвищенню ефективності педагогічної діяльності. Індивідуальні особливості вчителів, такі як рівень самосвідомості та відкритість до нових підходів, можуть впливати на обрані ними стратегії копінгу в ситуаціях стресу. Урахування гендерних відмінностей у копінг-стратегіях вчителів може допомогти підвищити ефективність комунікації та взаєморозуміння в професійному середовищі.

Розвиток навичок адаптивного копінгу є важливою складовою психологічної готовності вчителів до різноманітних викликів та стресових ситуацій у навчальному процесі. Вивчення гендерних відмінностей у копінг-стратегіях може допомогти вчителям краще розуміти та підтримувати одне одного в процесі професійного розвитку.

Гендерна приналежність може впливати на вибір стратегій копінгу у вчителів старших класів через різні типи соціальної взаємодії та сприйняття стійкості до стресу. Чоловіки та жінки можуть обирати різні шляхи подолання стресу в залежності від своїх особистісних рис та життєвого досвіду.

ВПЛИВ ЖИТТЄВИХ КРИЗ ТА ТРАВМАТИЧНИХ ПОДІЙ НА КАР'ЄРНІ ЗМІНИ

Кобець Ірина,

аспірантка кафедри психології,

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,

м. Черкаси, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3356-1107>

Анотація. Дослідження присвячене вивченню впливу життєвих криз та травматичних подій на кар'єрні зміни, підкреслюючи їх значний вплив на психологічний стан індивіда та професійний розвиток. Життєві кризи та травматичні події можуть викликати різноманітні психологічні реакції, від тимчасових збоїв у роботі до серйозних змін у професійній діяльності, включаючи зміну кар'єри. Автор також розглядає вплив травматичних подій на емоційний розвиток, кар'єрні вибори та професійну ефективність, акцентуючи увагу на ролі особистісних ресурсів у подоланні негативних наслідків.

Ключові слова: криза, травматичний досвід, професійний розвиток, соціальна підтримка, особистісні ресурси, професійні рішення.

Вступ. Життєві кризи та травматичні події є невід'ємною частиною людського існування, здатними значно впливати на психологічний стан індивіда та його професійний розвиток. В умовах сучасного світу, де темпи змін і непередбачуваність подій постійно зростають, дослідження впливу кризових ситуацій на кар'єрні траєкторії набуває особливої актуальності. Психологічні реакції на життєві кризи можуть варіюватися від тимчасових збоїв у роботі до серйозних змін у професійній діяльності, включаючи зміну кар'єри. Травматичні події можуть спричинити глибокі особистісні трансформації, які знаходять своє відображення у професійній сфері.

Результати. З психологічної точки зору, криза в житті людини – це, насамперед, внутрішня криза особистості, зумовлена станом її свідомості,

своєрідністю її цінностей і переживань. Стрес і травма можуть призвести до затримки емоційного розвитку або коефіцієнта емоційного інтелекту, коли у людини можуть не розвинути навички, необхідні для визначення, оцінки та контролю власних емоцій, а також емоцій інших, що може вплинути на стосунки на роботі.

Вибір кар'єри є не обов'язково є розкриттям нормативного досвіду. Натомість, травма, пережита як сукупна шкода протягом дитинства, впливає на траєкторії розвитку та вибір професії, на успіх, змушуючи сумніватися у власній гідності, здійснених рішеннях і відчувати брак впевненості.

Наслідки сімейної травми також можуть відігравати певну роль у недосягненні кар'єрних цілей. Наприклад, працівники можуть не вжити необхідних заходів для досягнення своїх професійних цілей, наприклад, не пройти необхідні курси підвищення кваліфікації. Вони можуть повторювати історії невдач членів своєї сім'ї та несвідомо саботувати власну кар'єру. Крім того, такі особи можуть вважати, що вони не заслуговують бути успішними або бути успішнішими, ніж певний член сім'ї. Крім того, історія бідності сім'ї може затьмарити майбутнє процвітання для них самих [1].

Несвідомо відтворюючи невирішену сімейну динаміку на робочому місці, працівники можуть створювати конфлікти замість справжніх зв'язків. Наприклад, керівники, які зловживали своєю владою на попередньому робочому місці, могли спонукати претендентів демонструвати погану поведінку на співбесіді. Подібним чином токсичне робоче середовище, де від працівників очікується екстремальна або нездорова поведінка (наприклад, надмірне вживання алкоголю на роботі) та / або розмиті межі між роботою та життям, можуть деструктивно вплинути на працівника, залишаючи тривалі наслідки.

Характеристики подій як визначників позитивних та негативних наслідків травматичних подій, можуть впливати на те, чи люди отримають довгострокові позитивні або негативні наслідки [2]. Наприклад, важкість випробувань виявляється пов'язаною з більшим ризиком негативних наслідків, таких як

депресія, тривога та ПТСР. З іншого боку, важкість також пов'язана з підвищеними повідомленнями про стрес-індуковане зростання.

Людам, які страждають на посттравматичний стресовий розлад, часто складно виконувати професійні завдання, оскільки можуть сприйматися як надзвичайно складними та неможливими у виконанні. Це може бути спричинено різними симптомами ПТСР, включаючи проблеми з пам'яттю, труднощі з концентрацією уваги, втому через поганий сон і складні стосунки з колегами [3].

Середній вік відноситься до етапу розвитку, який не стільки визначається віковими межами, скільки характеризується багатьма соціальними ролями, які люди беруть на себе, виконують і відчують відповідальність за них. Однією з ключових особливостей цього періоду є криза середнього віку, яка може мати значний вплив на кар'єрні траєкторії індивідів. Криза середнього віку часто супроводжується переосмисленням життєвих цілей і досягнень, сумнівами щодо обраного професійного шляху та бажанням змінити кар'єру або досягти нових висот. Цей період також може бути позначений відчуттям незадоволеності, зниженням мотивації та зростанням тривожності щодо майбутнього [4].

На роботі середній вік є критичним періодом у кар'єрних траєкторіях, оскільки це час, коли працівники, як правило, займають вищі керівні посади та здобувають цінні робочі ресурси. Наприклад, середній вік 50 років часто асоціюється з досягненням високих позицій в організаціях. Однак, середня вікова група дорослих (45–54 роки) є єдиною демографічною групою, для якої прогнозується зменшення чисельності в складі робочої сили, що вказує на проблеми з набором та утриманням працівників.

Криза середнього віку може призводити до значних змін у професійному житті. Деякі працівники можуть вирішити залишити свої поточні посади та шукати нові можливості, які краще відповідають їхнім оновленим життєвим пріоритетам і цінностям. Інші можуть зіткнутися з труднощами у підтриманні продуктивності та мотивації, що може негативно вплинути на їхню кар'єру.

Кризи та кар'єрні потрясіння можуть мати значний вплив як на індивідуальний, так і на організаційний рівень. Відсутність на робочому місці часто є прямим наслідком життєвих криз, таких як смерть близької людини, важка хвороба або особисті проблеми. Презентеїзм, коли працівник присутній на роботі, але не може ефективно працювати через психологічні або фізичні проблеми, також є значною проблемою. Презентеїзм має серйозний негативний вплив на загальну продуктивність організації, оскільки працівники, які не здатні працювати на повну силу, можуть знижувати загальну ефективність роботи колективу.

Коли один або кілька членів команди переживають кризу, це може створити додаткове навантаження на їхніх колег, які змушені виконувати додаткову роботу, що приводить до вигорання, стресу та зниження загальної мотивації. Збільшення робочого навантаження на інших працівників також спричиняє конфлікти в колективі, знижує моральний дух та підвищує рівень незадоволення роботою.

Емоційний стан працівників, які переживають кризу, впливає на всю команду. Члени команди можуть приймати поведінку та почуття тих, хто їх оточує, що може призвести до загального зниження морального духу та підвищення рівня стресу в колективі. Зміни в організаційній культурі можуть включати зменшення взаємопідтримки, збільшення конфліктів, зниження рівня довіри між колегами та керівництвом.

Загалом, процес досягнення зростання проти посилення вразливості після травматичних подій значною мірою визначається особистими ресурсами. Люди з сильним почуттям власного «Я», які активно долають труднощі, оптимістичні та сприймають більше контролю над життєвими подіями, можуть демонструвати позитивну динаміку професійного та особистісного росту в період негараздів. Навпаки, люди, які покладаються більше на уникання стресу, мають песимістичні очікування, низьке сприйняття контролю та мають попередню схильність до психологічних вразливостей, можуть піддаватися негативним наслідкам стресових життєвих подій і ставати більш вразливими до

подальших стресів.

Період кризи позначений тривогою, оскільки є занадто багато варіантів на майбутнє, що ускладнює рішення щодо подальших дій. Одним із варіантів зменшення кризи є застосування методів усвідомленості. Розвиток рефлексії сприяє відкритому усвідомленню та прийняттю думок і почуттів людини, включаючи уважне ставлення до настрою розуму та почуттів, які виникають, коли людина переживає період надзвичайної тривоги або від безнадії до надії [5].

Для мінімізації негативних наслідків життєвих криз та кар'єрних потрясінь в організаціях важливо впроваджувати стратегії підтримки працівників. Це можуть бути програми з психологічної підтримки, гнучкі графіки роботи, можливості для віддаленої роботи, а також заходи для зміцнення команди та покращення організаційної культури [6]. Важливо також розвивати в організаціях культуру відкритого спілкування, де працівники можуть вільно виражати свої почуття та отримувати підтримку від колег та керівництва.

Висновки. Життєві кризи та травматичні події значно впливають на психологічний стан індивіда, що може призвести до серйозних змін у професійній діяльності. Травматичні події, пережиті в дитинстві або в зрілому віці, можуть вплинути на кар'єрні вибори, успіх у професійній діяльності та рівень впевненості в собі. Процес досягнення зростання або посилення вразливості після травматичних подій значною мірою визначається особистісними ресурсами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Choitz V., Wagner S. A trauma-informed approach to workforce. An introductory guide for employers and workforce development organizations. 2022. URL: <https://nationalfund.org/our-resources/publications/a-trauma-informed-approach-to-workforce/>
2. Гаркуша І. В., Дубінський С. В. Щодо проблеми життєвої кризи

особистості. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія».* Педагогічні науки. 2022. № 1 (23). С. 49–58.

3. Bryce I., Beccaria G., McIlveen P., Du Preez J. Reauthoring: The lived experience of cumulative harm and its influence on career choice. *Australian Journal of Career Development*. 2022. №31 (2). PP. 93–107.

4. Hasyim F., Setyowibowo H., Purba, F. Factors Contributing to quarter Life Crisis on Early Adulthood: A Systematic Literature review. *Psychology Research and Behavior Management*. 2024. №17. PP. 1–12.

5. John A. Updegraff Shelley E. Taylor from Vulnerability to Growth: Positive and Negative Effects of Stressful Life Events. URL: https://taylorlab.psych.ucla.edu/wp-content/uploads/sites/5/2014/11/2000_From-Vulnerability-to-Growth_Positive-and-Negative-Effects-of-Stressful-Life-Events.pdf

6. Burke V., Grandey A. A. «Midlife crisis» on the road to successful workforce aging. *Industrial and Organizational Psychology*. 2020. №13 (3). PP. 388–394.

АГРЕСИВНІ ПРОЯВИ ОСОБИСТОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.

Пріснякова Л. М.

доктор психології, професор

Моцик Н. Ю.

магістрант кафедри психології

Дніпровський гуманітарний університет, Україна

Вступ./Introduction. Прояви агресії, зокрема вербальної, в дитячих, учбових закладах, в повсякденному житті як дітей, так і дорослих є проблемою, яка все більше хвилює теоретиків і практиків. Надто агресивні люди, дорослі чи діти, чоловіки чи жінки, мають тенденцію до різних проявів антисоціальної поведінки. Зниження цінності людського життя, поширення бездуховності, немотивовані вбивства, неояснювальна жорстокість – одна з характеристик нашого суспільства.

Інтерес психологів до проблеми агресії обумовлений необхідністю формування вмінь людини регулювати власні емоційні реакції, керувати ними, що важливо, як для психічного, так і для фізичного здоров'я людини в контексті проблеми попередження стресових станів, агресії як наслідку низького рівня сформованості “емоційної культури”. За даними зарубіжних вчених, в багатьох суспільствах різні форми соціального стресу підвищують кількість пов'язаних з насиллям злочинів.

Ціль роботи./Aim. Дослідити особливості взаємозв'язку та структури психологічних детермінант агресивних проявів особистості з врахуванням вікових відмінностей учасників дослідження.

Матеріали та методи./Materials and methods. Тестування здійснювалось за методиками, спрямованими на діагностику широкого спектру індивідуально-психологічних характеристик - рівня вираженості агресивних та ворожих реакцій по методиці Басса-Дарки. Психодіагностика відбувалась в середній школі, в ній прийняли участь учні 5 класів у кількості 100 осіб.

Результати та обговорення./Results and discussion. Як зазначалося у методичній частині, оцінка вираженості різних видів агресії здійснювалось за

методикою „Басса-Дарки”. Отримані результати наводяться у таблицях 1 і 2.

Як впливає з наведених у табл.1 даних, більшість досліджуваних виявили середній рівень фізичної агресії (50 % досліджуваних отримали 7 балів (тобто показник близький до верхньої межі інтервалу), непряму агресію, вербальну агресію, почуття провини і загальної агресивності, причому середній рівень загальної агресивності властивий переважній більшості опитаних (86 %). Варто відзначити досить високий відсоток осіб, що показали високий рівень фізичної агресії і почуття провини – 39,5% і 27% відповідно. За показниками роздратування, підозрливості і ворожості досліджувані продемонстрували середню і низьку міру вираженості. За показниками негативізму і образи більшість досліджуваних виявили низький рівень.

Таблиця 1.

**Середні значення показників агресії загальної вибірки
досліджуваних (n=100)**

Вид агресії	Показники			
	М	+ δ	+ m	Mo
Фізична агресія	6,40	2,1	0,48	8
Непряма агресія	3,6	1,5	0,35	4
Роздратування	3,2	1,6	0,35	4
Негативізм	1,9	1,5	0,34	1
Образа	2,7	1,8	0,45	2
Підозрлість	3,3	1,6	0,42	5
Вербальна агресія	5,5	2,2	0,49	7
Почуття провини	5,1	2,0	0,41	6
Загальна агресивність	15,8	4,3	1,0	17
Ворожість	6,1	2,8	0,7	7

Таблиця 2.

Рівень навантаженості показників агресії (у %).

Вид агресії	Рівень вираженості		
	Низький	Середній	Високий
Фізична агресія	5,4	55,1	39,5
Непряма агресія	38	61	1,0
Роздратування	49	48	3
Негативізм	48	40	12
Образа	60	32	8

Підозрілість	54,5	43	2,5
Вербальна агресія	16,1	66,5	17,4
Почуття провини	24	49	27
Загальна агресивність	13	86	1
Ворожість	44,6	55,4	0

Враховуючи той факт, що дана методика не захищена від мотиваційних артефактів, можна припустити, що досліджувані виявляли певну обережність і через це дещо занизили реальний рівень власної агресії.

Порівняльний аналіз наведених у табл. 1 і 2 вказує на те, що типовою, а отже прийнятною формою вияву агресії досліджувані вважають фізичну агресію (94,6% демонструють середню і високу міру вираженості; $M_o = 8$), а також дещо менше вербальну агресію (66,5% демонструють середню і 17,4% високу міру вираженості), які є прямими формами прояву агресії. Перевага фізичної агресії, беручи до уваги професію досліджуваних, є з їх погляду, соціально прийнятною і професійно важливою якістю, наявність якої необхідна для виконання професійних обов'язків. Як показали результати дослідження, надання досліджуваними переваги фізичній агресії пов'язано з певною демонстрацією їхньої готовності до застосування фізичної сили, тобто носить певною мірою показовий, характер і є таким чином засобом своєрідного психологічного захисту (прагнення показати свою фізичну силу, щоб приховати внутрішню слабкість). До того ж фізична агресія часто асоціюється зі стереотипом чоловічої поведінки і в цьому контексті не розглядається як соціально небажана якість.

Середня міра прояву вербальної агресії носить „фоновий” характер. Вона відбиває соціальний стереотип і також розглядається досліджуваними як варіант норми. Однак за умови того факту, що вербальна агресія часто виникає в разі нездатності або неможливості з боку людини адекватним способом впливати на ситуацію, що не задовольняє (за зовнішніми чи внутрішніми причинами), то в такому випадку вербальна агресія також виконує функцію психологічного захисту. Цей захист може здійснюватися в двох напрямках: з одного боку, як захист від внутрішньої слабкості, а з іншого – як захист від

більш потужних агресивних і деструктивних імпульсів, стримувати які неможливо, а їх прямий вияв загрожує можливими неприємностями.

Значна кількість досліджуваних, що виявили середній рівень загальної агресивності (86%), може бути зумовлена середніми значеннями за показниками фізичної і вербальної агресії і тому інтерпретація цього показника має визначатися залежно від наявності цих двох видів агресії (у поєднанні з роздратуванням). Відзначимо, що середній рівень виявлення загальної агресивності може розглядатися як досить високий, оскільки він свідчить про свідоме налаштування особистості на агресивні реакції, які розглядаються як припустимі в досить широкому спектрі життєвих ситуацій.

Звертає на себе увагу середній рівень показника почуття провини або аутоагресії (49% досліджуваних виявили середню і 24% високу міру). Порівняно високий рівень показника почуття провини вказує на наявність різноспрямованих тенденцій, які виявляють досліджувані навіть на декларативному рівні. З одного боку, можна спостерігати тенденцію до зовнішнього реагування шляхом агресії, а з іншого – тенденцію до спрямування агресії на себе. Це може свідчити про те, що існує досить сильний стримуючий фактор для прямих форм вираження агресії, а також про те, що прояв агресії щодо інших часто супроводжується спрямуванням частини цієї агресії на себе (покарання себе за внутрішню слабкість, за неможливість стриматися, невміння повністю контролювати себе). Почуття провини багато в чому пов'язане з оцінним ставленням людини до самої себе, тобто є похідною від внутрішніх, часто неусвідомлюваних, механізмів нормативного контролю. Однак до почуття провини належать також і усвідомлювані аспекти самоконтролю, а також різні неусвідомлювані чинники (неусвідомлювані імпульси, інстинктивні спонукання тощо). Від поєднання всіх цих складових і залежить, як припускаємо, конкретний прояв почуття провини (воно може бути адекватним або неадекватним, усвідомлюваним або неусвідомлюваним, реальним або ірреальним, руйнівним або продуктивним тощо), тому даний показник має розглядатися з урахуванням всіх зазначених складових.

У будь-якому випадку почуття провини має певний фоновий рівень і виконує певні позитивні функції (стримування, противаги тощо). У випадку досить високої міри вияву почуття провини блокується не тільки агресія, але й продуктивна активність. У цьому випадку почуття провини саме по собі може стати потужним джерелом агресії щодо інших і до самого себе.

Висновки./Conclusions. Факт поєднання почуття провини і прямих форм прояву агресії вказує на певну нестійкість психіки, імпульсивність. Встановлений рівень почуття провини може вказувати на те, що досліджувані докладають надмірні зусилля для самоконтролю, відчують комплекс недостатності, піддаються чужому впливу і залежні від авторитету (думки значущого оточення, керівництва тощо). Не виключено, що демонстрація такого рівня почуття провини є бажанням отримати добре враження про себе.

Більшість досліджуваних (60%) заперечують в собі (або витісняють) або намагаються не показати міру своєї образи, , на що вказує досить велика частка осіб, які виявили середній рівень вияву образи (32%).

ОСОБЛИВОСТІ І ХАРАКТЕРИСТИКИ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Пріснякова Л. М.

доктор психології, професор

Павлова Н. О.

магістрант кафедри психології

Дніпровський гуманітарний університет, Україна

Анотація. Проблема психологічного стресу (с травматизацією та реабілітацією) набуває актуальності у зв'язку зі зростанням політичної, соціальної, економічної, техногенної та особистісної екстремальності. Велика відповідальність та обмеженість технічного і людського ресурсу, висунули надзвичайні вимоги до стресостійкості та психологічної підготовки особистості. Задля перехоплення ініціативи та здобуття тактичної та психологічної переваги, велика увага повинна приділятися підвищенню готовності та стресостійкості військових для збереження їх психічного здоров'я.

Тема стресостійкості, на сьогодні досить розповсюджена в науковій літературі, це говорить про складнощі контролю стресу особистості та про варіативність систем її вивчення. Дослідження стресових станів має свою історію, де новітні дослідження в цій області поповнюються інформацією про цей феномен.

Ключові слова: стрес, стресостійкість, мобілізація ресурсів, індивідуальна стійкість, фрустраційна толерантність.

Психологічна наука розробила безліч варіацій психологічних особливостей особистості, що характеризують стійкість людини до стресу. Умовно їх розділяють на декілька категорій: індивідуальні психологічні компоненти, специфіка міжособистісної взаємодії та особливості спілкування з людьми.

Стресостійкість - це якість особистості, що здатна протистояти

стрес-факторам за той період часу, який необхідний для створення нових умов, при яких стресор перестає бути загрозою. Таким чином, вона здатна забезпечувати працездатність та будь-яку іншу діяльність, а також зберігає здоров'я.

Загальна функція стресостійкості - забезпечення оптимального стану мобілізації моральних ресурсів без можливої дезорганізації роботи психіки людини. Під поняттям оптимального стану мобілізації моральних ресурсів розуміється стан, коли з одного боку людину можна вивести з зони комфорту і спонукати до активних дій, а з іншого боку це не призводить до надмірного перенавантаження, що здатне викликати тривожний стан, руйнувати осмислену та організовану роботу і діяльність загалом, що сприяє подоланню стресогенних чинників. В будь-якій добре функціонуючій системі є така властивість як стійкість, що характеризується здатністю до опору негативним змінам зовнішнього середовища.

Звертаючись до вікових особливостей формування стресостійкості, хочеться відзначити, що коли людина стає дорослою, вона набуває певної індивідуальності, доросла особистість вже має свій досвід реагування на стресові ситуації і деякі особистісні риси стали стійкішими, а якісь тільки розвиваються. Проживаючи у соціумі, людина переживає багато стресу.

Розвиток стресостійкості на різних етапах дорослішання мають свої особливості. В юнацькому віці увага в розвитку особистості прикута до розширення соціальних зв'язків, активного життя і взагалі будь-якої соціальної взаємодії, що при відсутності досвіду здатна викликати стрес. Вже будучи дорослими, вони підтримують вже раніше сформовані контакти з близькими людьми. Таким чином, ці соціальні контакти стають ресурсом для укріплення стресостійкості.

Стресостійкість має також і тендерні відмінності, які у своїх дослідженнях показав Дж. Віткін. Різниця виражається у тому, що представниці жіночої статі, під час стресової події, витрачають багато емоційної енергії, але вони фізіологічно більш заощадливі внаслідок цього поріт їх чутливості до

стресу значно вище. Чоловікам, своєю чергою, притаманна симптоматико-адреналінова реакція, яка говорить про те, що поріг чутливості до стресу в них менше, але дистресовий вплив в них вище.

Початковими спробами визначення особистісних якостей, що впливають на стресостійкість були дослідження Дж. Ормела, Р. Сандермана і Р. Стюарта. Науковці виявили три основні властивості, які впливали на особистісні змінні, від яких залежить стресостійкість індивіда: рівень нейротизму, рівень самооцінки та локус контролю. На думку вчених, ці змінні, здатні впливати на поведінку людини в критичній ситуації.

Здатність людини переносити досить значні емоційні, вольові та інтелектуальні навантаження, різноманітні види стресу, в залежності від їх сили, враховуючи особистісні якості, називають стресостійкістю (індивідуальною стійкістю).

В. М. Писаренко, у своїх дослідженнях відмітив, що емоційна стійкість особистості є здатністю боротися із наслідками стресу, емоційною напругою, яка його супроводжує. Такий вплив, на думку науковця, підвищує затурбованість, здатність до контролю астеничних проявів психіки задля забезпечення виконання поставлених задач. Їх було відкрито Є. О. Мілеряном, де він пояснював властивості стресостійкості.

Стресостійкість досліджувалася за двома напрямками:

- *природне походження* (генетично успадкована від одного з батьків або у комбінації, як здатність протидіяти негативним проявам навколишнього середовища);
- *сформована в процесі життя*.

В той чи іншій мірі ці напрямки здатні доповнювати один одного, бо ті можливості, що були закладені генетично, з часом, в будь-якому випадку будуть змінюватися.

О. В. Довгополова зазначила, що стресостійкість є якістю людини, яка проявляється у вигляді комбінації емоційного, інтелектуального та вольового компонентів.

М. С. Корольчук і В. М. Крайнюк наголосили, що психологічна стійкість дає змогу перешкоджати труднощам в житті людини, при цьому зберігаючи працездатність та стан здоров'я для подальшого опору. Окремими елементами психологічної стійкості, вченими було виділено такі особливості як: опірність (можливість зберігати свободу у виборі способу життя та поведінки), врівноваженість (здатність до стримування наруги, яка може призводити до руйнівних процесів психіки), стабільність (підтримка стабільного настрою).

Більшість психологів вважали, що поняття «емоційна стійкість», «фрустраційна толерантність», «стресостійкість», «стресова резистентність» являються словами близькими за значенням.

Н. Є. Водоп'янова дотримувалася думки про те, що стресостійкість є індивідуальною комплексною особливістю, що забезпечує загальний гомеостаз систем організму людини для взаємодії з навколишнім світом.

Можна зробити висновок, що зведення такої кількості психологічних термінів в синоніми, здатне призвести до втрати індивідуального значення кожного із термінів, наприклад, емоційна стійкість являється складовою частиною стресостійкості, якщо відокремити від неї емоційну стійкість, то так збільшиться вірогідність втратити загальний сенс цього терміну через неможливість чіткого формулювання даного значення.

Збереження оптимального рівня стресостійкості залежить від наявних внутрішніх ресурсів, що здатні допомагати в подоланні негативного впливу стресу на організм людини, на цей момент, а також попереджати їх.

К. Матені відносив до ресурсів стресостійкості наступні фактори: *психологічні фактори* (адекватна самооцінка, здатність до самоконтролю, упевненість в собі та у своїх силах), *фізіологічні якості* (відсутність важких спадкових захворювань, генетичні задатки), *когнітивні фактори* (здатність до навчання, загальна розвиненість, конструктивні погляди та переконання), *матеріальний добробут*. Вчений звернув особливу увагу на важливість превентивних заходів, бо, наприклад, для розвитку адекватної самооцінки та сприйняття самого себе потрібен час. Вчасне попередження цих факторів

позитивно впливають на матеріальний добробут та соціальну підтримку і сприяють своєчасному фокусуванню на стресорах з метою їх подолання.

Було виявлено взаємодію між такими факторами як стресостійкість і потенціал комунікації. Т. Рібо був відмічений міцний зв'язок між стійкістю до стресу та моральною нормативністю. Цей взаємозв'язок є своєрідним захисним механізмом, що в стресовій ситуації виступає каталізатором стресостійкості. Моральна нормативність здатна розвивати стресостійкість через одночасне врахування своєї думки та моральних пріоритетів, впевненості в собі й загалом суспільної думки. Особистісні та міжособистісні конфлікти між власним загальним їх баченням і суспільно прийнятими моральними нормами, провокують зростання психічної напруги, що має негативний вплив на стресостійкість.

С. Мадді поєднував поняття стресостійкості та психологічну еластичність, де розвиток психологічної стійкості залежить від відсутності факторів деструктивної самокритики, здатності та вміння людини контролювати свою поведінку, проживати горе та укріплювати своє психічне здоров'я. Психологічна еластичність, у даній теорії, розвивається шляхом зовнішнього стану «Я маю», стану на цей момент часу «Я є» і розвинутості соціальних навичок та вмінь «Я можу».

В. М. Корольчук вказувала, що базовими чинниками формування та розвитку стійкості до стресу в людини є «Я-концепція», локус контролю, розвиненість навичок комунікації, розвиток когнітивних здібностей та темпераментні особливості особистості, що є базисними, адже вони відображають силу і динаміку нервових процесів в стресі.

Вчені, в загальному розвитку стресостійкості, вбачали набір функцій та характеристик, які сприяють її розвитку та укріпленню. До них відносилися: локус контролю, «Я-концепція», рівень самооцінки, когнітивні навички, темпераментні особливості, тривожність, самоконтроль, комунікативні навички, стилі мислення, мотивація та конфліктність.

Локус контролю має три варіації особистісного контролю, а саме:

поведінковий контроль, який полягає у контролі дій та поведінкових проявів; контроль рішучості, який допомагає у виборі та варіантах розв'язання нагальних питань; когнітивний контроль, що сприяє інтерпретації наявних на цей момент подій. Зі стресом вони пов'язані комплексно, впливаючи на нього в більшій чи меншій мірі, або взагалі ніяк не впливаючи. Особистісний контроль – першочергова функція, що зберігає здатність людини до контролю. Неможливість контролювати критичну ситуацію підсилює виділення гормону кортизолу, тобто сприяє розвитку дистресу. Наявність локусу контролю сприяє відповідальності при прийнятті рішень, когнітивну активність, стресостійкість, достатнє усвідомлення професійних, або освітніх перспектив та планів на майбутнє.

«Я-концепція» в подоланні стресу та в розвитку стресостійкості загалом є хорошим ресурсом, адже травматичні ситуації здатні руйнувати індивіда. «Я-концепція» є складно сформованою системою, яка асинхронно формує свої структури, компоненти та форми. Функціонально вона відображає вікові та індивідуальні особливості й займається розвитком людини у тісній взаємодії та з іншими феноменами, таким чином вносячи свій вклад в особистість.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Корольчук В. М. Психологія стресостійкості особистості [текст]: дис. д-ра психологічних наук 19.00.01 / Корольчук В. М.; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН Укр. Київ. 2009. 511 арк.: рис., табл. Бібліографія: 434 с.
2. Корольчук В. М. Психологія стресостійкості особистості. Київ, 2009, 261с.
3. Корольчук М. С. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я. Київ, 2002. 272 с.
4. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості: монографія / В. М. Крайнюк. Київ: Ніка-Центр, 2007. 432 с.

ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНИХ СТОСУНКІВ В СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Пріснякова Л. М.

доктор психології, професор

Рудницький О. В.

магістрант кафедри психології

Дніпровський гуманітарний університет, Україна

Вступ./Introduction. Поняття конфлікту сьогодні не належить якійсь одній визначеній області науки чи практики. У міждисциплінарному огляді робіт по дослідженню конфліктів А. Я. Анцуповим та А. І. Шипіловим виділяються одинадцять областей наукового знання, які так чи інакше вивчають конфлікти: психологія, соціологія, політологія, історія, філософія, педагогіка та інші. Проблема спілкування відноситься до числа найважливіших для ЗВО в сфері життєдіяльності. Усі психологи єдині у визнанні значення спілкування у формуванні особистості у юнацькому віці. Тому вивчення проблем спілкування стає дуже актуальним. Її актуальність різко зростає на даному етапі розвитку суспільства, коли йде різка зміна соціальних відносин, характеру особистісних взаємодій, моральних норм, цінностей і т.д.

Ціль роботи./Aim. Мета дослідження: визначення кількісних і якісних показників, які свідчать про прояв конфліктних стосунків в студентському середовищі.

Матеріали та методи./Materials and methods. В емпіричному дослідженні використано наступні методики: «Методика діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки» К. Томаса та методика Басса - Дарки на визначення агресії та агресивності особистості. Базою нашого дослідження є навчальний заклад міста Дніпра – ПЕБТ. Прийняло участь в дослідженні 50 осіб віком 18 років.

Результати та обговорення./Results and discussion. Аналіз результати діагностики по методиці К.Томаса, фіксуємо що, у учасників дослідження перевищують стилі змагання – 15 осіб (30%) та співробітництва - 15 осіб (30%),

трохи менше учасників обирають стиль компроміс – 12 осіб (24%), та однакова кількість учасників дослідження обирає стиль пристосування – 4 особи (8%) та уникання – 4 особи (8%).

Розглянемо стилі поведінки в конфліктній ситуації учасників за статевими особливостями.

Рисунок 1. Стили поведінки у конфліктних ситуаціях по Томасу у учасників дослідження чоловічої статі.

Аналіз рисунку дозволяє констатувати що, у учасників чоловічої статі переважає стиль змагання, на другому місті стиль співробітництва, на третьому компроміс, на четвертому стиль уникання, та на останньому, п'ятому місті стиль пристосування.

Аналіз стилів поведінки в конфліктних ситуаціях у учасників дослідження жіночої статі.

Рисунок 2. Стили поведінки у конфліктних ситуаціях по Томасу у учасників дослідження жіночої статі.

Таким чином, у учасників дослідження жіночої статі переважає стиль співробітництва, на другому місці стиль компроміс, на третьому стиль змагання, на четвертому стиль пристосування, та на останньому, п'ятому місці, стиль уникання. Це свідчить, що на формування поведінки в конфліктній ситуації впливають статеві особливості, а також виховання та попередній досвід особистості в цьому віці.

Діагностика Басса – Даркі «Опитувальник для виявлення агресії та ворожості».

Розглянемо результати діагностики більш детально, в залежності від гендерних особливостей.

Розглянемо рівень показника ворожості серед учасників дослідження. Учасники дослідження жіночої статі показали такі результати: показник ворожості нижче нормального значення у 5 осіб, це 16%; показник ворожості у нормі у 16 осіб, це 51% ; та показник ворожості більше нормального значення у 10 осіб, це 33%.

Учасники дослідження чоловічої статі показали такі результати: показник ворожості менше за нормальне значення у 2 осіб, це 11%; показник ворожості в нормі у 9 осіб, це 47%; та показник ворожості вищий за нормальне значення у 8 осіб, це 42%.

Проаналізувавши результати, ми можемо стверджувати, загалом, показники ворожості в групі, яка приймала участь в даному дослідженні, в нормі, про це вказує більша кількість учасників, які опинились в таких показниках – 25 осіб, тобто 50% (від усієї кількості учасників дослідження). Але були виявлені показники ворожості, які вказують на відхилення від норми, це 7 осіб, тобто 14 % (від усієї кількості учасників дослідження), що опинились нижче норми, та 18 осіб, тобто 36%, які опинились вище нормальних показників.

Аналіз показника агресії учасників дослідження жіночої статі нижче норми у 4 осіб, це 13%, показник агресії у нормі у 19 осіб, це 61% та показник агресії більше нормального значення у 8 осіб, це 26%.

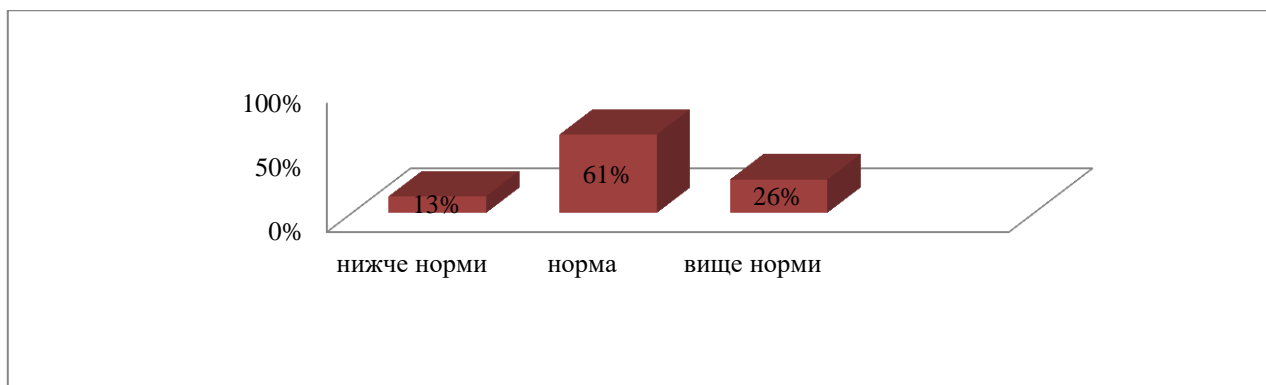

Рисунок 3. Рівень показника агресії серед учасників жіночої статі.

Учасники дослідження чоловічої статі показали такі результати: показник агресії менше за нормальне значення у 2 осіб, це 10%; показник агресії в нормі у 10 осіб, це 53%; та показник агресивності вищій за нормальне значення у 7 осіб, це 37%.

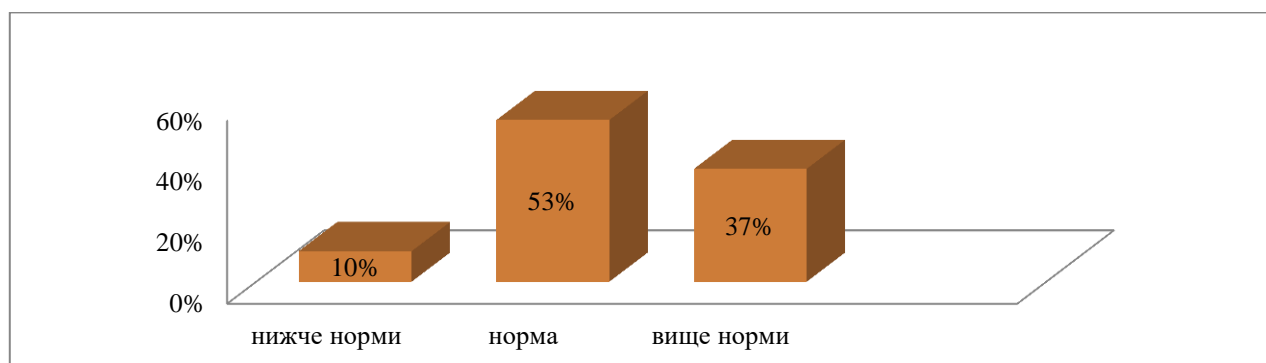

Рисунок 4. Рівень показника агресії серед учасників чоловічої статі.

Таким чином, аналіз дозволяє констатувати, що показник агресії у більшості учасників, тобто у 29 осіб (58% від усієї кількості учасників дослідження), дослідження у нормі, 15 осіб (30% від усієї кількості учасників дослідження) показали результати, які вище за нормальні показники та 6 осіб (12% від усієї кількості учасників дослідження) показали результати, які виявились нижче за норму.

В даному дослідженні використався найвідоміший і часто вживаний метод кореляційного аналізу – аналіз за К.Пірсоном для виявлення зв'язків між показниками стилю поведінки в конфліктній ситуації (методика Томаса) та показниками агресії (Методика Басса - Даркі)

Таблиця 1.

**Результати кореляційного аналізу зв'язку між показниками поведінки у
конфлікті та показниками агресії**

	Суперництво	Пристосування	Компроміс	Уникання	Співпраця	Самооцінка конфліктності
Фізична агресія	0,65	-0,21	-0,46	-0,41	0,18	0,20
Непряма агресія	-0,29	-0,02	0,09	0,44	-0,35	0,10
Роздратованість	0,03	0,26	-0,14	-0,33	0,18	0,10
Негативізм	0,31	-0,04	-0,30	0,14	-0,40	0,19
Образа	0,15	0,24	-0,18	-0,15	-0,10	0,15
Підозрілість	0,17	0,02	-0,36	0,03	0,02	0,39
Вербальна агресія	0,59	-0,31	-0,47	-0,21	0,11	0,23
Відчуття провини	-0,20	0,03	0,01	0,38	-0,24	0,19
Індекс ворожості	0,18	0,16	-0,28	-0,09	-0,06	0,24
Індекс агресивності	0,53	-0,13	-0,35	-0,29	0,22	0,25

Примітка. Заливкою в таблиці виділені статистично достовірні зв'язки (значимі коефіцієнти кореляції).

Висновки./Conclusions. Результати кореляційного аналізу показали що, чим вищі показники за рівнями фізичної та вербальної агресії, нейротизму та індексів ворожості та агресивності, тим вище вірогідність того, що у цієї особи буде присутній стиль поведінки в конфліктній ситуації – суперництво. Також чим вищі показники за рівнями фізичної та вербальної агресії, нейротизму, підозрілості, індексів ворожості та агресивності, тим вище вірогідність того, що у такої особи не буде присутній стиль поведінки у конфліктній ситуації-компроміс. З кореляційного аналізу очевидно що, чим більші у учасників дослідження показники по непрямій агресії та негативізму, тим менше вірогідність наявності стилю поведінки у конфлікті – співробітництво.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ INSTAGRAM, FACEBOOK ТА ТІКТОК НА РОЗВИТОК ЛІЦЕЇСТІВ, СТУДЕНТІВ ТА ДОРОСЛИХ ЛЮДЕЙ В УКРАЇНІ В 2023-2024 РОКАХ

Беглова Надія Миколаївна,
Асистент Інституту комп'ютерних систем
Національний університет «Одеська політехніка», Україна
просп. Шевченка, 1, м. Одеса, 65044

Клябіна Тетяна Миколаївна,
Магістр
Беглов Кирило Костянтинович,
Ліцеїст
«Одеський ліцей № 28», Україна
вул. Академіка Філатова, 13-В, м. Одеса, 65080

Соціальні мережі стали невід'ємною частиною повсякденного життя багатьох людей, значно впливаючи на їхні соціальні, психологічні та освітні аспекти. Соціальні мережі надають доступ до великої кількості освітніх ресурсів, онлайн-курсів та професійних спільнот, що сприяє підвищенню рівня знань і навичок. Залежність від соціальних мереж може призвести до зниження академічної продуктивності через витрату часу на некорисний контент та відволікання від навчання. Соціальні мережі можуть сприяти підтримці психологічного здоров'я через зв'язок з друзями та родиною, участь у підтримуючих спільнотах і отримання емоційної підтримки. Соціальні мережі сприяють розвитку соціальних навичок, участі в громадських рухах та волонтерських проектах, а також збільшують можливості для професійного нетворкінгу.

Соціальні мережі можуть допомогти ліцеїстам знайти та розвивати свої інтереси, а також отримувати підтримку у навчанні. Однак надмірне

використання може відволікати їх від навчання та спортивних активностей. Для студентів соціальні мережі можуть бути корисними для обміну інформацією, організації групових проектів та підтримки контактів з одногрупниками. Проте, це також може призводити до прокрастинації та зниження академічної продуктивності.

Дорослі люди використовують соціальні мережі для професійного розвитку, нетворкінгу та підтримки контактів. Проте, зловживання може негативно впливати на баланс між роботою та особистим життям.

Соціальні мережі Instagram, Facebook та TikTok мають як позитивний, так і негативний вплив на різні вікові групи в Україні в 2023-2024 роках. Важливо забезпечити баланс між використанням цих платформ та реальним життям, сприяти відповідальному користуванню та усвідомленню можливих ризиків. Ефективна освітня та виховна робота може мінімізувати негативні наслідки і максимально використовувати позитивні аспекти соціальних мереж для розвитку особистості.

Ключові слова: соціальні мережі, освітні ресурси, академічна продуктивність, професійний нетворкінг, соціальні навички, професійний розвиток, баланс між роботою та особистим життям, емоційна підтримка, підтримуючі спільноти.

Вступ.

Соціальні мережі стали невід'ємною частиною повсякденного життя багатьох людей, впливаючи на їхні соціальні, психологічні та освітні аспекти. Зокрема, такі платформи, як Instagram, Facebook та TikTok, займають провідні позиції серед користувачів різного віку в Україні. Вони пропонують безмежні можливості для комунікації, обміну інформацією та особистісного розвитку, однак їх вплив не завжди є однозначно позитивним.

У 2023-2024 роках, соціальні мережі продовжують мати вагомий вплив на ліцеїстів, студентів та дорослих людей в Україні. Ліцеїсти, завдяки цим платформам, можуть знайти та розвивати свої інтереси, отримувати підтримку

у навчанні та бути частиною різноманітних спільнот. Водночас, надмірне використання соціальних мереж може відволікати їх від навчання та спортивних активностей, негативно впливаючи на академічну продуктивність.

Для студентів, соціальні мережі є важливим інструментом для обміну інформацією, організації групових проєктів та підтримки контактів з одногрупниками. Проте, зловживання цими платформами може призводити до прокрастинації та зниження академічних результатів. Дорослі люди використовують соціальні мережі для професійного розвитку, нетворкінгу та підтримки контактів, але надмірне використання може порушити баланс між роботою та особистим життям.

З огляду на значний вплив соціальних мереж на різні вікові групи, важливо забезпечити баланс між використанням цих платформ та реальним життям, сприяти відповідальному користуванню та усвідомленню можливих ризиків. Ефективна освітня та виховна робота може мінімізувати негативні наслідки і максимально використовувати позитивні аспекти соціальних мереж для розвитку особистості.

Ця робота досліджує вплив соціальних мереж Instagram, Facebook та TikTok на ліцеїстів, студентів та дорослих людей в Україні в 2023-2024 роках, розглядаючи як позитивні, так і негативні аспекти їх використання.

Мета роботи.

Метою цієї роботи є дослідження впливу соціальних мереж Instagram, Facebook та TikTok на розвиток ліцеїстів, студентів та дорослих людей в Україні у 2023-2024 роках. Зокрема, ця робота ставить перед собою такі завдання:

- 1. Оцінити освітній вплив:** Аналіз впливу соціальних мереж на освітні досягнення та академічну продуктивність ліцеїстів та студентів.
- 2. Дослідити психологічні аспекти:** Вивчення того, як соціальні мережі впливають на психологічне здоров'я користувачів різного віку, зокрема на самопочуття, самооцінку та рівень стресу.
- 3. Розглянути соціальний вплив:** Вивчення ролі соціальних мереж у

формуванні та розвитку соціальних навичок, участі у громадських рухах, волонтерських проєктах та підтримці соціальних зв'язків.

4. Аналіз професійного розвитку: Оцінка впливу соціальних мереж на професійний розвиток та нетворкінг дорослих людей.

5. Виявити ризики та негативні наслідки: Ідентифікація можливих ризиків, таких як залежність від соціальних мереж, прокрастинація та порушення балансу між роботою та особистим життям.

6. Запропонувати рекомендації: Розробка рекомендацій для мінімізації негативних наслідків та максимізації позитивного впливу соціальних мереж на різні вікові групи.

Дослідження спиратиметься на аналіз наявної літератури, опитування користувачів соціальних мереж та інтерв'ю з експертами у галузях психології, освіти та соціології. Це дозволить створити комплексне розуміння впливу соціальних мереж на різні аспекти життя ліцеїстів, студентів та дорослих людей в Україні.

Результати та обговорення.

1. Вплив на ліцеїстів

Позитивний вплив:

Освітні ресурси: Ліцеїсти використовують соціальні мережі для доступу до освітніх матеріалів, онлайн-курсів та навчальних відео. Це сприяє поглибленню знань і підвищенню академічних досягнень.

Соціальна підтримка: Соціальні мережі допомагають ліцеїстам підтримувати зв'язок з друзями та родиною, отримувати емоційну підтримку та брати участь у підтримуючих спільнотах.

Розвиток інтересів: Через такі платформи, як Instagram та TikTok, ліцеїсти можуть знайти та розвивати свої хобі та інтереси, що сприяє їхньому особистісному зростанню.

Негативний вплив:

Відволікання від навчання: Надмірне використання соціальних мереж

може призводити до зниження академічної продуктивності через витрату часу на некорисний контент.

Соціальна ізоляція: Хоча соціальні мережі сприяють комунікації, вони також можуть спричинити соціальну ізоляцію, коли взаємодія в онлайні замінює реальні соціальні контакти.

Психологічні проблеми: Постійне порівняння себе з іншими та прагнення до ідеального зображення може призводити до низької самооцінки та розвитку тривожних розладів.

2. Вплив на студентів

Позитивний вплив:

Організація навчання: Соціальні мережі допомагають студентам організувати групові проекти, ділитися навчальними матеріалами та підтримувати контакти з одногрупниками.

Професійний розвиток: Платформи, такі як Facebook, дозволяють студентам приєднуватися до професійних груп і спільнот, де вони можуть отримувати поради та знаходити можливості для стажувань та працевлаштування.

Підтримка психологічного здоров'я: Соціальні мережі можуть бути засобом для отримання емоційної підтримки від друзів та участі у спільнотах, спрямованих на підтримку ментального здоров'я.

Негативний вплив:

Прокрастинація: Соціальні мережі можуть стати причиною прокрастинації, коли студенти відволікаються від навчання та виконання завдань.

Інформаційне перевантаження: Надмірна кількість інформації, доступної через соціальні мережі, може спричинити перевантаження та зниження здатності до концентрації.

Ризик кібербулінгу: Студенти можуть стати жертвами кібербулінгу, що негативно впливає на їхнє психологічне здоров'я та академічну продуктивність.

3. Вплив на дорослих людей

Позитивний вплив:

Професійний нетворкінг: Соціальні мережі, зокрема LinkedIn та Facebook, допомагають дорослим розширювати професійні контакти, знаходити нові можливості для кар'єрного росту та брати участь у професійних спільнотах.

Освітні можливості: Дорослі можуть використовувати соціальні мережі для доступу до онлайн-курсів та вебінарів, що сприяє їхньому професійному розвитку.

Соціальна активність: Соціальні мережі сприяють участі у волонтерських проектах та громадських рухах, що підвищує соціальну активність дорослих людей.

Негативний вплив:

Баланс між роботою та особистим життям: Надмірне використання соціальних мереж може порушити баланс між роботою та особистим життям, що призводить до стресу та зниження продуктивності.

Залежність: Дорослі люди також можуть розвивати залежність від соціальних мереж, що негативно впливає на їхнє психологічне здоров'я та соціальні взаємини.

Дезінформація: Соціальні мережі можуть стати джерелом дезінформації та фейкових новин, що негативно впливає на критичне мислення та прийняття рішень.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ.

Процес соціалізації нерозривно пов'язаний із спілкуванням і діяльністю у реальному і онлайн-просторі часу у зв'язку з входженням нового покоління в Інтернет-простір. Кожна особистість може виносити з об'єктивно однакових ситуацій свій соціальний досвід, як позитивний, так і негативний.

У комп'ютеризованій діяльності формуються властивості людини-діяча, що пов'язано з дуже високим рівнем процесів моделювання, визначення мети,

планування і контролю при «перекладі» практичної задачі на мову комп'ютерних технологій. Все це сприяє більш ранньому оволодінню соціальними видами діяльності різних категорій людей, які активно включаються в комп'ютеризовану діяльність.

Саме тому було проведено власне дослідження, за допомогою методу опитування, щоб дізнатися що ж дійсно настільки приваблює людей у соціальних мережах, скільки часу вони там проводять, які мережі є найпопулярнішими серед людей в Україні і яким чином ці мережі можна використати з максимально позитивним результатом для соціалізації сучасного миру. На запитання, скільки часу щодня ви проводите в усіх зареєстрованих соціальних мережах в цілому, ми отримали: 55% проводять 2-4 години щодня, 26% - менше 1 години, 19 % - 5-7 годин (Рис. 1)

Рисунок 1

На запитання, чи вважаєте ви, що у Вас є залежність від соціальних мереж, 44 % респондентів відповіли, що частково є (Рис. 2)

Рисунок 2

На запитання, яка буде ваша реакція, якщо випадково станеться, що всі соціальні мережі й подібні сайти у світі закриють, 41% відповіли що їм байдуже, 29% будуть незадоволені, 23% - дуже незадоволені (Рис. 3)

Рисунок 3

На запитання, чому я користуюся соц.мережами, респонденти відповіли:

- вони допомагають підтримувати зв'язок зі знайомими - 75%;
- вони допомагають зв'язатися з людьми, яких я не бачив деякий час (наприклад, друзі, які знаходяться далеко) - 58%;
- вони дають змогу приєднатися до різних груп, що мене цікавлять-43%;
- вони допомагають зайняти вільний час - 32%;
- вони допомагають зберігати важливу для мене інформацію - 31%;
- вони допомагають отримати необхідну інформацію - 31%.

Отже, найбільше частина людей різних вікових категорій у соціальних мережах спілкуються з друзями - (88%), слухають улюблену музику - (76%).

Тест Кімберлі Янг на Інтернет-залежність

Тест Кімберлі Янг на Інтернет-залежність - тестова методика, розроблена і апробована в 1994 році д-ром Кімберлі Янг (Kimberley S. Young), професором психології в Бретфорде. Тест являє собою інструмент самодіагностики патологічного пристрасі до Інтернету (незалежно від форми цієї пристрасі).

Складається з 20 основних і 20 додаткових питань, а також 14 питань, що стосуються особистості респондента. Необхідно враховувати, що дані мають суб'єктивний характер, так як його заповнює сам випробовуваний. Виявилося, що поширеність цього розладу схожа з поширеністю патологічної азартності і

складає від 1 до 5% користувачів Інтернету.

Цей тест був використаний в дисертаційному дослідженні В.О.Лоскутової (2004), присвячений Інтернет-залежності. Було проаналізовано 3500 анкет (тестів на Інтернет-залежність). Результати показали, що скринінгове обстеження з використанням тесту Кімберлі Янг має профілактичну дію відносно розвитку Інтернет-залежності, а також частково вносить елемент психокорекції серед осіб з прикордонним кількістю балів і серед Інтернет-залежних.

Оцініть свої відповіді на кожне з питань за наступною шкалою: ніколи або вкрай рідко - 1 бал; іноді - 2 бала; регулярно - 3 бала; часто - 4 бала; завжди - 5 балів. Відповідайте, будь ласка, чесно на наступні питання.

Тепер порахуйте результат:

- 20-49 балів – Ви звичайний користувач Інтернету. Можете подорожувати по мережі скільки завгодно довго, тому вмієте контролювати себе.

- 50-79 балів – у Вас деякі проблеми, пов'язані з надмірним захопленням Інтернетом. Якщо Ви не звернете на них увагу зараз - надалі вони можуть заповнити всю Ваше життя.

- 80-100 балів – використання Інтернету викликає значні проблеми у Вашому житті. Потрібна допомога фахівця.

Питання Відповідь

Ніколи
Іноді
Регулярно
Часто
Завжди

1. Чи помічаєте, що проводите в онлайн більше часу, ніж мали намір?
2. Нехтуйте домашніми справами, щоб довше побродити в мережі?
3. Віддаєте перевагу перебування в мережі інтимному спілкуванню з партнером?
4. Заводите знайомства з користувачами Інтернету, перебуваючи в онлайні?
5. Дратуєтесь через те, що оточуючі цікавляться кількістю часу, проведеним вами в мережі?
6. Відзначаєте, що перестали робити успіхи в навчанні або роботі, тому що занадто багато часу проводите в мережі?
7. Перевіряєте електронну пошту раніше, ніж зробите щось інше, більш необхідне?
8. Відзначаєте, що знижується продуктивність праці через захоплення Інтернетом?
9. Займаєте оборонну позицію і скромничаєте, коли вас запитують, чим ви займаєтесь в мережі?

10. Блокуєте думки, які вас турбують, про вашій реальному житті думками про Інтернет?
11. Перебуваєте в передчутті, коли заходите в Мережу?
12. Чи відчуваєте, що життя без Інтернету нудна, порожня і безрадісна?
13. Сваритесь, кричите або іншим чином висловлюєте свою досаду, коли хтось намагається відволікти вас від перебування в мережі?
14. Нехтуєте сном, сидячи в Інтернеті допізна?
15. Перебуваєте в передчутті, чим будете займатися в Інтернеті, перебуваючи в офлайн?
16. Говорите собі: "Ще хвилину", сидячи в мережі?
17. Терпите поразку в спробах скоротити час, що проводиться в онлайн?
18. Намагаєтесь приховати кількість часу, який проводите в мережі?
19. Замість того, щоб вибратися куди-небудь з друзями, вибираєте Інтернет?
20. Чи відчуваєте депресію, пригніченість або нервозність, перебуваючи не в мережі і відзначаєте, що цей стан проходить, як тільки ви опиняєтесь в онлайн?
21. Чи відчуваєте Ви ейфорію, пожвавлення, збудження, перебуваючи за комп'ютером?
22. Чи потрібна Вам проводити все більше часу за комп'ютером, щоб отримати ті ж відчуття?
23. Чи відчуваєте ви порожнечу, депресію, роздратування, перебуваючи не за комп'ютером?
24. Чи траплялося Вам нехтувати важливими справами, в той час, коли Ви були зайняті за комп'ютером, але не роботою?
25. Чи проводите Ви в мережі більше 3-х годин на день?
26. Якщо Ви здебільшого використовуєте комп'ютер для роботи, чи спілкуєтесь в робочий час в чатах або заходите на сайти, не пов'язані з роботою, більше 2-х разів на день?
27. Ви завантажуєте файли з сайтів з порнографічним змістом?
28. Чи вважаєте Ви, що з людиною легше спілкуватися «онлайн», ніж особисто?
29. Чи говорили Вам друзі або члени сім'ї, що Ви занадто багато часу проводите «онлайн»?
30. Чи заважає Вашій діловій активності кількість часу, що проводиться в мережі?
31. Чи бувало таке, що Ваші спроби обмежити час, проведений в мережі, виявлялися безуспішними?
32. Чи буває так, що Ваші пальці втомлюються від роботи на клавіатурі або від клацання кнопкою миші?
33. Чи траплялося Вам брехати на питання про кількість часу, проведеному в мережі?
34. Чи був у Вас хоч раз «синдром карпального каналу» (оніміння і болі в кисті руки)?
35. Чи бувають у Вас болі в спині частіше 1-го разу на тиждень?
36. Чи буває у Вас відчуття сухості в очах?
37. Чи збільшується час, проведений Вами в мережі?
38. Чи траплялося Вам знехтувати прийомом їжі або їсти прямо за комп'ютером, щоб залишитися в мережі?
39. Чи траплялося Вам знехтувати особистою гігієною, наприклад, голінням, причісування тощо, щоб провести цей час за комп'ютером?
40. Чи з'явилися у Вас порушення сну і/або чи змінився режим сну з тих пір, як Ви стали використовувати комп'ютер щодня?

Висновки.

Соціальні мережі Instagram, Facebook та TikTok мають значний вплив на розвиток ліцеїстів, студентів та дорослих людей в Україні у 2023-2024 роках.

Аналіз показує, що ці платформи відіграють важливу роль у наданні освітніх ресурсів, підтримці соціальних зв'язків та сприянні професійному розвитку. Проте, їх використання несе як позитивні, так і негативні наслідки для різних вікових груп.

Основні висновки:

1. Ліцеїсти:

- **Позитивні аспекти:** Доступ до освітніх матеріалів, підтримка соціальних зв'язків, розвиток інтересів.

- **Негативні аспекти:** Відволікання від навчання, соціальна ізоляція, психологічні проблеми.

2. Студенти:

- **Позитивні аспекти:** Організація навчання, професійний розвиток, підтримка психологічного здоров'я.

- **Негативні аспекти:** Прокрастинація, інформаційне перевантаження, ризик кібербулінгу.

3. Дорослі люди:

- **Позитивні аспекти:** Професійний нетворкінг, освітні можливості, соціальна активність.

- **Негативні аспекти:** Порушення балансу між роботою та особистим життям, залежність, дезінформація.

Рекомендації:

- **Освітня робота:** Необхідно активно впроваджувати освітні програми, спрямовані на розвиток медіаграмотності та відповідального використання соціальних мереж серед ліцеїстів, студентів та дорослих людей.

- **Психологічна підтримка:** Створення підтримуючих спільнот та програм психологічної допомоги для користувачів соціальних мереж усіх вікових груп.

- **Баланс:** Заохочувати користувачів до знаходження балансу між часом, проведеним у соціальних мережах, та реальним життям, акцентуючи на важливості фізичної активності та особистих взаємин.

- **Профілактика залежності:** Розробка та впровадження стратегій для профілактики та лікування залежності від соціальних мереж, зокрема через консультації та підтримку спеціалістів.

- **Інформаційна безпека:** Підвищення рівня обізнаності про кібербезпеку та заходи для захисту особистих даних, а також навчання критичному мисленню для розпізнавання дезінформації.

Заключні зауваження:

Вплив соціальних мереж на розвиток ліцеїстів, студентів та дорослих людей є складним і багатогранним явищем. Підтримка позитивного використання цих платформ та мінімізація їх негативних наслідків вимагає спільних зусиль з боку освітніх установ, батьків, самих користувачів та суспільства в цілому. Ефективна освітня та виховна робота може допомогти забезпечити, щоб соціальні мережі стали інструментом для збагачення знань, підтримки здоров'я та розвитку соціальних навичок, а не причиною для занепокоєння та проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Бабенко Ю. А. Вільний час і дозвілля української молоді в умовах нової соціокультурної реальності / Ю. А. Бабенко // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2013. – № 2. – С. 74-79.

2. Богдан М. С. Психологічні особливості спілкування залежних від соціальних мереж / М. С. Богдан, О. В. Горецька // Психологія і соціологія: проблеми практичного застосування. – 2014. – С. 25-29.

3. Белінська О. Н. Сучасні дослідження віртуальної комунікації: проблеми, гіпотези, результати / О. Н. Белінська, А. М. Жичкина [Електронний ресурс] // Белінська О. Н., Жичкина А. М. Сучасні дослідження віртуальної комунікації: проблеми, гіпотези, результати. Режим доступу: www.psychology.ru/internet. – Заголовок з екрану.

4. Городецька.О. Вплив соціальних мереж на розвиток та соціалізацію особистості. [Електронний ресурс]

5. Гнатюк Р. Соціальні мережі: співвідношення позитиву і негативу? / Р. Гнатюк [Електронний ресурс] // Гнатюк Р. Соціальні мережі: співвідношення позитиву і негативу? – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/family/socialni-merezhi-spivvidnoshennyapozitivu-i-negativu.html>. – Заголовок з екрану.
6. Гончарук В. Д. Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія / В. Д. Гончарук [Електронний ресурс] // Гончарук В. Д. Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія. – Режим доступу: <http://konf.koipro.kr.ua>. – Заголовок з екрану.
7. Лаврухіна О. І. Інтернет-залежність як проблема сучасності / О. І. Лаврухіна [Електронний ресурс] // Лаврухіна О. І. Інтернет-залежність як проблема сучасності. – Режим доступу: www.rusnauka.com/10_DN_2012. – Заголовок з екрану.
8. Сергєєва Н. В. Соціально-педагогічні умови профілактики комп'ютерної адикції підлітків: [автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. педаг. наук : спец. 13.00.05] / Н. В. Сєпргєєва. – К., 2010. – 19 с.
9. Церковний А. Аспекти формування Інтернет-залежності / А. Церковний [Електронний ресурс] // Церковний А. Аспекти формування Інтернет-залежності. – Режим доступу: www.politik.org.ua/vid/magcontent.php.

JOURNALISM

УДК: 316.772.5 (477.63)

ДНІПРОВСЬКИЙ ТЕЛЕКАНАЛ «ВІДКРИТИЙ» ЯК МІСЦЕВЕ КОНВЕРГЕНТНЕ МЕДІА

Власова Наталія

аспірантка кафедри масової та
міжнародної комунікації
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара,
Дніпро, Україна

У даній розвідці розглянуто роль телеканалу «Відкритий» як конвергентної медіа-організації, проаналізовано його структуру, специфіку контенту. Телеканал орієнтується на виклики та можливості конвергенції медіа, обслуговуючи різноманітну аудиторію та сприяючи залученню спільноти. «Відкритий» значною мірою підтримує надійну традиційну структуру мовлення, що встановлювалась і шліфувалась десятиліттями, щоб зраз демонструвати свою ефективність. Канал має сайт, сторінку у фейсбукові, телеграмі, інстаграмі, тік-току, твітері, ютубі, Гугл-ньюз. Редакційний колектив створює і транслює різноманітні програми, включаючи новини, ток-шоу, розважальні програми. Прихильність каналу до високоякісного контенту та регіональної актуальності зміцнила його позицію як надійного джерела інформації та розваг для громади Дніпра.

Ключові слова: медіаконвергенція, місцевий телеканал, «Відкритий».

Вступ. Сучасний український медіаландшафт характеризується швидким технологічним прогресом і злиттям різноманітних медіаформ. Телеканал «Відкритий» (Дніпро) є прикладом цієї еволюції як конвергентна

медіа-платформа, що поєднує традиційне телевізійне мовлення з цифровими та інтерактивними медіа.

Конвергенція медіа означає злиття різних медіатехнологій, платформ і форм контенту, що забезпечує безперервне спілкування та поширення інформації. Це явище зумовлене цифровізацією, поширенням інтернету та зростаючим попитом на інтерактивний контент на запит.

«Відкритий», досить відомий телеканал у Дніпрі, може бути прикладом для розуміння динаміки конвергентних ЗМІ. Це гібридна модель, яка поєднує традиційне мовлення з новими медіатехнологіями, створюючи багатогранний медіа-досвід. «Відкритий» виник у медіа-ландшафті міста як кабельний канал, зосереджений здебільшого на регіональних новинах, частково – розважальних та культурних програмах. Завдяки глобальній мережі канал отримав можливість охопити цифрові платформи, соціальні медіа, перетворившись на конвергентну медіа-організацію.

Ціль роботи: дослідити особливості телеканалу «Відкритий» (Дніпро) як місцевого конвергентного медіа.

Матеріали та методи. Для отримання результатів дослідження ми використали відкриті джерела, вдалися до методів узагальнення і синтезу, опису отриманих даних.

Результати та обговорення. Місцевий дніпровський недержавний канал «Відкритий» (юридична особа – ТОВ «А БІЗНЕС») розпочав мовлення 15 вересня 2018 року у кабельних мережах. З 4 березня 2022 року Т2, з 21 квітня 2022 року отримав тимчасовий дозвіл на мовлення у Т2 у місцевому МХ на 42 ТВК. Кінцеві власники (на момент проведення дослідження, червень 2024 року) – Касьянов Сергій Павлович, Кошляк Михайло Анатолійович.

Канал має сайт (<https://opentv.media/ua/>), сторінки у фейсбукові (<https://www.facebook.com/opentvmedianews>), телеграфі, інстаграмі (<https://www.instagram.com/opentv.media/>), тик-току (<https://www.tiktok.com/@vidkrytyi>), Твітері (<https://x.com/opentvdnipro>), ютубі (<https://www.youtube.com/@vidkrytyi>), Гугл-ньюз (<https://news.google.com/>

publications/CAAiEJQ7C18j563rAaF_XRzGasIqFAgKIhCUOwtfI-et6wGhf10
cxmrC?r=0&oc=1&hl=uk&gl=UA&ceid=UA:uk).

Така представленість на різних платформах дає можливість назвати «Відкритий» місцевим конвергентним медіа.

Розглянемо специфіку подання контенту каналу на згаданих платформах. Почнемо з офіційного сайту (<https://opentv.media/ua/>). У шапці сайту міститься 7 рубрик: «Дніпровські новини», «Новини області», «Новини України», «Статті», «У світі», «Відкритий TV», «Пресцентр». У свою чергу, практично всі рубрики містять низку тематичних підрубрик. Так, «Дніпровські новини» пропонують: «Новини культури», «Надзвичайні події», «Новини політики», «Новини суспільства», «Новини транспорту», «Новини спорту», «Кримінальні новини».

«Новини області» пропонує матеріали про ті населені пункти, що входять до Дніпропетровської області (Новомосковськ, Вільногірськ, Верхньодніпровськ, Верхівцеве, Жовті Води, Зеленодольськ, Кам'янське, Кривий Ріг, Марганець, Нікополь, П'ятихатки, Підгороднє, Павлоград, Перещепине), рубрика «Статті» пропонує відвідувачам підрубрики «Лайфхаки на кожен день», «Отримай відповіді», «Персона», «Інтерв'ю». у рубриці «Відкритий TV» розміщено підрубрики «Новини TV», «Програма “Шах і мат”», «Online», «Телепрограма». У рубриці «Пресцентр» лише дві підрубрики – «Анонси» та «Релізи».

Під шапкою подано піктограми соціальних мереж, де представлено «Відкритий». Передбачено піктограми пошуку по сайту і перемикання мов (подано лише російську та українську).

Головна сторінка ресурсу лаконічна. Ліву половину виділено під рубрику «Стрічка новин», де щогодини з'являється кілька останніх новинних матеріалів. ¼ вертикальної площі відведено під рубрику «Статті», яка дублює матеріали відповідної рубрики у шапці сайту. І на останній, лівій вертикальній чверті площі розташовано рубрику «Останні новини».

У футері знаходиться контактна інформація і (телефони, електронна

пошта, фізична адреса редакції, бот зворотного зв'язку у телеграм та месенджері зворотного зв'язку у фейсбук). Також є змога зв'язатись з редакцією з питань розміщення реклами.

Унизу ідуть рубрики «Зворотній зв'язок», «Про нас», «Політика конфіденційності», «Правила користування сайтом», «Реклама».

В інформації «Про нас» зазначено: «Відкритий – це медіахолдинг, що включає телеканал, сайт і пресцентр. Відкриті та незаангажовані майданчики, де можна дізнатися актуальну інформацію про стан справ у місті, регіоні та країні. Тримаємо в курсі подій щодня, оперативно, без свят та вихідних!» (<https://opentv.media/ua/pro-nas/>)

Також подано інформацію про керівників: «Директор медіахолдингу «Відкритий» - Наталія Бабаченко. Керівники напрямків: Керівниця департаменту інформаційного мовлення телеканалу «Відкритий» – Наталія Богиня. Головний редактор сайту opentv.media – Олександр Коптев. Керівниця пресцентру – Тетяна Кир'янова.

Останнім рядком розміщено знак копірайту і зауваження: «© “Відкритий” — використання всіх матеріалів ресурсу можливе лише з використанням відкритого для пошукових систем посилання». (<https://opentv.media/ua/pro-nas/>).

Фейсбук-сторінка «Відкритого» знаходиться за адресою: <https://www.facebook.com/opentvmedianews>. На день проведення дослідження (12 червня 2024 року) було 4 тисячі читачів та 3,5 позначок «Подобається».

Про себе редакція пише: «Актуальні новини Дніпра, Дніпропетровської області, України та світу».

На сторінці передбачено рубрику «Дописи», де розміщено найцікавіші, на думку редакції, сюжети з різних програм каналу. Так, 12 червня 2024 року відвідувач міг подивитись сюжети: «Бум весіль. Як в Україні реєструють шлюб під час війни» (ток-шоу «Шах і мат», 1 червня), «Ярослав Безкоровайний» (ток-шоу «Український характер», 4 травня), «Андрій Пушкарьов» (ток-шоу «Український характер», 27 січня 2024).

Нижче знаходиться рубрика «Дописи», в якій редакція вміщує готові на певний момент матеріали. Вся стрічка чудово гортається і переглядається. Відвідувач має доступ до актуальних новин міста й області. За добу викладається приблизно 30-35 матеріалів.

Telegram-канал «Відкритого» на дату проведення дослідження (червень 2024) мав 2 221 підписника. Редакція закликала їх пропонувати свої новини і писати х будь-яких питань у чат-бот каналу.

За даними <https://uk.tgstat.com/channels/search> телеграм «Відкритого», крім означеної кількості підписників, мав охоплення 1 поста в 436 одиниць, індекс цитованості становив 15,9. Канал згадувався 92 рази, звичайних згадувань було 339, контент був перепощений 94 рази. Середнє охоплення однієї публікації – 436, середнє рекламне охоплення однієї публікації – 386.

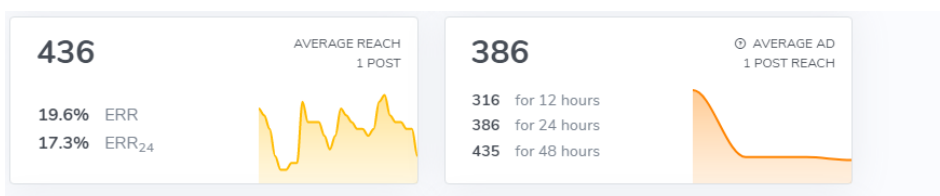

Рис. 1. Реакція на пости і середнє охоплення аудиторії

Станом на червень 2024 року каналу було 5 років і 9 місяців. Почав він свою роботу 30 червня 2018 року. За цей час загальна кількість постів сягнула 63 741. За попередній день була викладено 35 повідомлень, за тиждень їх кількість склала 216, за місяць – 924.

У тому, що стосується взаємодії з аудиторією, маємо такі показники: 20 % підписників читають викладені пости, 18 % читають контент у перші 24 години після публікування. Параметр залученості підписників становить 2,22 %, пересилань – 2, коментарів – 3, реакцій – 9.

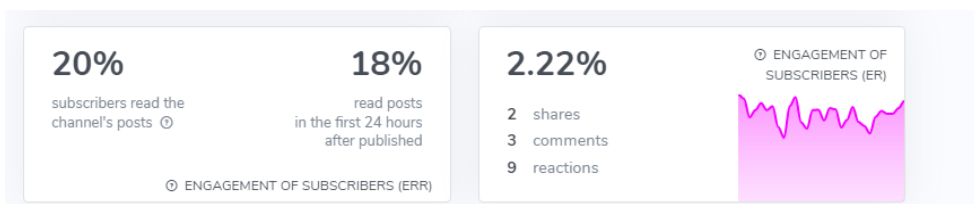

Рис. 2. Взаємодія телеграм-каналу «Відкритий» з аудиторією

Інстаграм телеканалу знаходиться за адресою: <https://www.instagram.com/opentv.media/>. Відвідувачеві пропонують рубрики: «Новини Дніпропетровщини», «Новини України», «Хроніки війни». Також передбачено перехід на сторінку «Відкритого» на ютубі.

На день проведення дослідження на інстаграм «Відкритого» було підписано 2202 людини, відвідувачі мали змогу побачити 957 викладених публікацій, канал мав 386 підписок.

На сторінці розміщено рубрики «Читати», «Ексклюзив», «Youtube», «Льоня», «Проекти», «Кіно», «Вакансії».

Основну частину головного екрану відведено під сюжети, які випускав «відкритий» у різні дні у своїх передачах.

Важко сказати, що контент користується неабияким попитом в інстаграмі. Найбільша кількість лайків за сюжет становила 219, найменша – 3. Практично немає коментарів від глядачів. Сюжет «Якщо треба, піду по головах» отримав 3 коментарі, «Був в Америці! Чому не залишився?» (обидва – інтерв'ю з Данилом Фільченком, заслуженим майстром спорту) – 2 коментарі.

Найбільшу реакцію отримав сюжет «Податок на бездітних?» (219 лайків і 91 коментар). Найдавніший викладений сюжет датований 29 вересня 2018 року («Открытие театрального фестиваля “Феерия Днепра”»), наймолодший – «Помідори, що треба!» (16 червня 2024 року).

«Відкритий» використовує соціальні медіа, щоб розширити охоплення та взаємодіяти з аудиторією. Такі платформи, як Facebook, Instagram, YouTube, Телеграм використовуються для обміну фрагментами або цілими передачами, оновленнями в реальному часі. Ця інтеграція не тільки розширює базу аудиторії каналу, але й сприяє створенню відчуття спільності завдяки створеному користувачами контенту, і відгукам.

Твітер «Відкритого» знаходиться за адресою: <https://x.com/opentvdnipro>. Без реєстрації допуску до контенту не дає. Це незручно для абсолютної більшості шанувальників каналу, які надають перевагу моментальному входу на потрібну сторінку й ознайомленню з найновішим контентом. Відсутня навіть

можливість зайти через акант у гугл. У будь-якому разі твітер вимагає реєстрації. Більше того, це недружньо до відвідувачів і зменшує кількість можливих підписників на «Відкритий» у твітері. З огляду на відсутність необхідності бачити ідентичний контент, що дублюється на різних платформах, дослідниця не стала задавати собі клопоту і реєструватись у соцмережі, якою не користується у повсякденному житті.

У тік-току на «Відкритий» підписано 4810 осіб, контент здобув понад сто тисяч лайків (111, 1), наявні 2 підписки. Зауважено, що глядачеві пропонуються «Найсвіжіші новини Дніпра та області, авторські програми та ексклюзивні інтерв'ю» (<https://www.tiktok.com/@vidkrytyi>)

Контент дублює викладений на інших платформах. Перевагою є можливість побачити кількість переглядів. Глядачі набагато активніше, ніж, скажімо, в інстаграмі, реагують на сюжети. Наприклад, закріплений ролик «Скільки платять в ЗСУ?» отримав 2195 реакцій, був прокоментований 496 разів.

Контент каналу доступний на багатьох пристроях, включаючи смартфони, планшети та смарт-телевізори. Ця крос-платформна доступність гарантує, що глядачі можуть плавно переходити між різними пристроями, не пропускаючи жодного контенту, що відображає прагнення каналу до уніфікованого медіа-досвіду.

Сторінка «Відкритого» у Гугл-ньюз знаходиться за адресою: https://news.google.com/publications/CAAiEJQ7C18j563rAaF_XRzGasIqFAgKlhCUOwtfI-et6wGhf10cxmrC?r=0&oc=1&hl=uk&gl=UA&ceid=UA:uk

Відвідувачеві пропонується низка рубрик: «Головна», «Для вас», «Підписки», «Україна», «Світ», «Місцевий пошук», «Бізнес», «Наука і технології», «Розваги», «Спорт».

Контент організований максимально просто. У зворотному хронологічному порядку, тобто від останніх до попередніх викладаються новинні сюжети. На сторінці поміщаються ролики за попередні 4 дні. Статистичної інформації про канал, наприклад, щодо кількості підписників,

числа сюжетів, глядацьких реакцій, немає.

Чомусь контент викладено російською без можливості перемикання на інші мови. Заголовки матеріалів клікабельні. При натискуванні читач переходить безпосередньо на сайт «Відкритого», де може повністю прочитати новину, що його зацікавила.

На гугл-сторінку каналу можна перейти лише з сайту або підписавшись зі свого гугл-акаунту. Тому здається вкрай дивним і не зовсім раціональним таке представництво «Відкритого» на даній платформі.

Скоріше за все, така представленість пояснюється тим, що редакції конвергентних медіа максимально користуються можливостями надання контенту споживачеві найбільш зручним способом.

Ютуб-канал «Відкритого» зазначає: Найсвіжіші новини Дніпра та області, авторські програми та ексклюзивні інтерв'ю. Телеканал "Відкритий" пропонує своїм глядачам цікавий оригінальний контент». (<https://www.youtube.com/@vidkrytyi>).

Зареєстрований 30 липня 2018 року, станом на 16 червня 2024 року ютуб «Відкритого» має 64 тисячі підписників, містить 17 590 відео, які були переглянуті 20 997 549 разів.

Глядачеві пропонуються рубрики:

- «Для вас» (добірка сюжетів з різних новинних рубрик, ток-шоу та авторських програм каналу за кілька років);
- «Сюжети “Open News” 2024» (популярні новинні сюжети за останні 5 днів);
- Shorts (нарізка коротких відео з повноформатних новинних сюжетів);
- «Останні новини» (випуски новин по датах);
- «Народні експерти» (фрагменти інтерв'ю з простими дніпрянами, які висловлюють думки з певних приводів);
- «Пресцентр» (випуски однойменної програми каналу);
- «Шах і мат» (сюжети цього ток-шоу за останній місяць);

- «Український характер» (інтерв'ю з цікавими українцями);
- «Ексклюзивно з “Відкритим”» (спілкування з медіа персонами, здебільшого юмористами, співаками, авторами прозових та віршованих текстів);
- Fresh (сюжети даної програми за останній місяць).

Висновки.

Доповнюючи своє традиційне мовлення, «Відкритий» встановив потужну присутність на цифрових платформах. Його веб-сайт, сторінки у соцмережах та на відеохостингу ютуб додаток пропонують пряму трансляцію, послуги відео на вимогу та інтерактивні функції. Ці платформи надають користувачам гнучкість доступу до вмісту в будь-який час і в будь-якому місці, підвищуючи залучення глядачів.

Хоча конвергенція пропонує численні переваги, вона також створює проблеми, зокрема в управлінні фрагментованими аудиторіями. «Відкритий» зіштовхується з викликом, що полягає у необхідності постійно впроваджувати інновації, щоб зберегти інтерес глядачів на різноманітних платформах. Це вимагає стратегічного підходу до створення, поширення контенту і залучення аудиторії.

Зосередженість каналу на регіональних подіях дозволяє йому вирішувати місцеві проблеми, відзначати культурну спадщину та створювати платформу для голосів громади. Інтерактивні функції каналу ще більше розширюють можливості глядачів, заохочуючи громадянську участь і діалог.

Можна стверджувати, що «Відкритий» є прикладом потенціалу конвергентних ЗМІ для трансформації традиційного мовлення. Завдяки інтеграції цифрових технологій, інтерактивних функцій і крос-платформної доступності канал пропонує комплексний і захоплюючий медіа-досвід. Оскільки конвергенція медіа продовжує розвиватися, адаптивні стратегії каналу і прагнення залучати громаду можуть бути моделлю для інших регіональних мовників, які орієнтуються на цифрові технології.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Cunningham Stuart, Craig David. YouTube, multichannel networks and the accelerated evolution of the new screen ecology. *Convergence*. Volume 22, Issue 4: Special Issue: Connected Viewing Aug 2016. Pp. 341–460. <https://doi.org/10.1177/1354856516641620>
2. Dwyer, T. (2010). *Media Convergence*. McGraw-Hill Education. 200 p.
3. Flew, T. (2014). *New Media: An Introduction*. Oxford University Press.
4. Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York. University Press.
5. Jenkins H., Deuze M. (2008). Editorial: Convergence Culture. *Convergence*. Volume 14, Issue 1. Feb. 2008. Pp. 5–12. https://doi.org/10.1177/1354856507084415open_in_new

POLITICAL SCIENCES

КЛЮЧОВІ РИЗИКИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН ТА МЕТОДИ ЇХНЬОЇ МІНІМІЗАЦІЇ НА ФОНІ ПЕРЕМОВИН ПРО ВСТУП УКРАЇНИ ДО ЄС

Бутенко Ілля Романович
аспірант

Національний Університет «Києво-Могилянська Академія»

Вступ/Introduction

Незважаючи на політику підтримки України, яку Польща провадить з початку повномасштабного російського вторгнення, в українсько-польських відносинах існує низка суперечностей, що загострилися у 2023-2024 році. Ці суперечності можуть являти собою перешкоду для перемовин щодо вступу України до Європейського Союзу, які Київ та Брюсель почали влітку 2024 року. Серед цих суперечностей найвагомим ризиком є питання економічної конкуренції між Польщею та Україною, що накладається на проблему експорту з України. В 2023-2024 рр. в Польщі відбулися масштабні акції блокування кордону з Україною, що призвело до негативних наслідків в українській зовнішньоекономічній діяльності, а це у свою чергу ставить під удар хід перемовин між Києвом та Брюселем.

Ціль роботи./Aim.

В статті автор розглядає актуальні суперечності у відносинах України та Польщі в контексті початку перемовин про вступ України до Європейського Союзу а також надає рекомендації з мінімізації ризиків та загальному покращенні стану двосторонніх відносин.

Ключові слова: Європейська інтеграція, українсько-польські відносини, вступ України до ЄС.

Впродовж 2022-2024 років Польща стала одним з найбільш активних союзників України в питанні протидії російському вторгненню, зокрема саме Варшавою були реалізовані перші ініціативи з поставок Україні озброєнь, надання дозволу з використання поставленої зброї по російській території, прийому українських біженців. Проте, згодом, відносини між Польщею та Україною почали загострюватися, кінцевою точкою чого стало проведення польськими фермерами масових акцій з блокування українсько-польського кордону та недопуску українських товарів на територію Європейського Союзу.

Ситуація загострювалася тими факторами, що протести фермерів використовувала в політичній риториці колишня правляча партія Польщі “Право та справедливість” [1], а час їхньої найбільшої активності припав на дефіцит боєприпасів в українській армії, який не міг бути закритий через те, що нові боєприпаси мали бути провезені через заблоковані маршрути. Це дало змогу висунути припущення, що блокада кордону могла бути інспірованою країною-агресором з метою посилення протиріч між Україною та Польщею, а також збільшення дефіциту боєприпасів в українських військ [2].

Ситуація мало змінилася й після приходу до влади у Польщі коаліційного уряду на чолі з Дональдом Туском. Новий уряд досяг домовленостей з Україною про врегулювання двосторонніх суперечностей та з фермерами про зняття блокади, проте в подальшому випадки блокування кордону відновилися.

Матеріали та методи

Серед причин, що призвели до неповного врегулювання ситуації, можна назвати:

- Сприйняття польським виробником української аграрної сировини як конкурентної по відношенню до польської.
- Значний вплив аграрного лобі у польській економічній та зовнішньополітичній політиці.
- Залежність коаліційного уряду в Польщі від позиції Селянської партії, яка декларує своєю ключовою позицією лобіювання інтересів польського сільськогосподарського виробника.

- Спекулювання на проблемі конкуренції між польськими та українськими аграрними виробниками з боку російської пропаганди та колишньої правлячої партії Польщі “Право та справедливість” [3]

Кожна серед цих причин має свої фактори, що вплинули на її формування і відповідно-на складність вирішення.

Говорячи про сприйняття польським виробником української продукції як конкурентної, необхідно зазначити, що ключовими факторами цього стали послаблення квот на експорт українських товарів до ЄС, що було зроблено після початку повномасштабного вторгнення, використання логістики ЄС для експорту українських агропродуктів до третіх країн в умовах блокади українських чорноморських портів та складність контролю за перевезенням продукції до кінцевого пункту призначення, що створює ризик шахрайства на темі прихованого реекспорту української агропродукції на ринок ЄС.

Вплив аграрного лобі на політику Польщі зумовлений історичними аспектами економічного розвитку держави. Будучи єдиним недержавним сектором польської економіки в період соціалістичного панування, після 1990 року аграрне виробництво Польщі стало одним з драйверів економічного зростання, а в умовах інтеграції Варшави до ЄС саме надання сільському господарству субсидій від Євросоюзу дозволило прискорити зростання польської економіки та стати вагомим гравцем на європейському аграрному ринку.

Окрім економічного фактору позиція польського аграрного сектору також впливає і на політичний курс уряду. Одним з членів блоку партій, що утворює польський уряд є Селянська партія, що фактично репрезентує інтереси польського аграрного бізнесу. При цьому необхідно зазначити, що попри перемогу на виборах в Польщі партії “Громадянська платформа” на чолі з Дональдом Туском, саме в Селянській партії є право вирішального голосу, оскільки ідеологічно ця політична сила не пов’язана обмеженнями, що можуть вступати в коаліції як з “Громадянською платформою”, так і з “Правом та справедливістю”. Це означає, що для уникнення розпаду коаліції уряд повинен

враховувати думку Селянської партії, зокрема у питанні ставлення до українського аграрного експорту.

Ще одним важливим чинником, що посилює ці ризики є спекуляції з боку російської пропаганди, яка спрямована на посилення українсько-польських суперечностей. Оскільки Польща є ключовим логістичним хабом для України в умовах блокади чорноморських портів, зусилля країни-агресорки спрямовуються на створення ізоляції України по західному кордону, наслідком чого може стати припинення більшої частини українського експорту, імпорту, та що не менш важливо-постачання боєприпасів, оскільки під час страйків фермери не пропускали також озброєння, що постачалися в Україну з західних держав.

Результати та обговорення

Наявність наведених вище суперечностей створює загрози щодо позиції Польщі у перемовинах про вступ України до ЄС. Незважаючи на загальну підтримку урядом Туска курсу на інтеграцію України та ЄС, негативний вплив суперечностей може призвести до зміни позиції офіційної Варшави шляхом затягування перемовин. Найбільш важливими факторами ризику в даному аспекті є гіпотетичне повернення до влади “Права та справедливості”, активізація європейських ультраправих в цілому, збільшення впливу європейського аграрного лобі та конкуренції з українським виробником. Спільна характеристика цих факторів-їхній вплив на польську економіку та політику, що у свою чергу може охарактеризуватися збільшенням протекціоністських, право-популістських тенденцій та погіршенням ставлення до загальноєвропейського інтеграційного процесу, в тому числі до процесу вступу України до ЄС. [4]

Можливими рішеннями, що можуть спростити Києву перемовини в трикутнику Україна-Польща-ЄС можуть слугувати:

Пропозиція створення спільного аграрного консорціуму, в якому візьмуть участь країни Центрально-Східної Європи включно з Польщею, Україна та наднаціональні органи ЄС. В майбутньому такий консорціум дозволить

узагальнити позиції країн регіону в питаннях аграрної політики та зменшити конкуренцію, що негативно впливає на ставлення польського виробника до українського.

Акцентування можливостей позитивного впливу подальшого розподілу регіонального ринку праці в ЄС для Польщі. З початку 90-х років Варшава зробила ще одну ставку у власній економічній політиці-приваблення до Польщі виробництв з індустріально розвинутих країн Західної Європи, головним аргументом для яких стала наявність дешевої робочої сили. Станом на середину 2020-х років ця перевага польської економіки вичерпала себе через зростання рівня добробуту в країні, а з іншого боку до початку російського вторгнення цей фактор як власну перевагу почала декларувати Україна, що також вплинула на сприйняття Польщею України як конкурента. Необхідно зазначити, що з початку вторгнення Україна потерпає від гострої економічної кризи і таким чином позиція Києва в цьому плані слабша за польську. З огляду на це, як запоруку вигоди для Варшави від підтримки Києва, Україна може запропонувати можливість створення ще одного регіонального гео економічного проекту-розподілу праці, внаслідок якого Польща зможе перейти до моделі виробництва товарів з високим ступенем доданої праці, що у перспективі посилить позиції польської економіки в загальноєвропейській, а також знизить залежність від сільськогосподарського виробництва, що є одним з ключових факторів конкуренції між Польщею та Україною.

Окрім впливу на вирішення економічних суперечностей між Польщею та Україною, таке рішення може створити передумови для формування в Східній Європі кластеру регіональної інтеграції, заснованого на принципах взаємної економічної підтримки та розподілу регіонального ринку праці.

Також, створення міжнародних структур підтримки виробництва дасть змогу знизити залежність євроінтеграції України від загальноєвропейського аграрного лобі, яке наразі впливає на політику на рівні ЄС та продемонструє хибність протекціоністських та право-популістських тенденцій в польській політиці. [5]

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Радченко Г. Чому вже майже пів року Польща та ЄС не розв'язують цю проблему? URL: <https://forbes.ua/money/spochatku-kordon-z-ukrainoyu-blokuvali-polski-perevizniki-teper-fermeri-chomu-vzhe-mayzhe-piv-roku-polshcha-ta-es-ne-rozvyazuyut-tsyu-problemu-rozpovidat-gennadiy-radchenko-06032024-19686>
2. Качка Т: “Польські фермери зрозуміли, що спецслужби РФ використовують їхній протест для розпалювання ворожнечі, - Мінекономіки” URL: <https://espreso.tv/ekonomika-polski-fermeri-zrozumili-shcho-spetssluzhbi-rf-vikoristovuyut-ikhniy-protest-dlya-rozpalyuvannya-vorozhnechi-minekonomiki>
3. На протесті польських фермерів знову з'явилися плакати з пропутінськими гаслами URL: <https://vsn.ua/news/na-protesti-polskih-fermeriv-znovu-zyavilisya-plakati-z-proputinskimi-gaslami-38979>
4. Алексієвець А., Алексієвець, М., Ільчук І. Тенденції та проблеми співпраці України і Польщі в економічній сфері у сучасних умовах - ТНПУ. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7423/1/Alexiyevets_L.pdf
5. Стан та перспективи стратегічного партнерства Польщі та України. Аналітична доповідь. Міжнародна група з дослідження відносин Польщі та України URL: https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2022/01/stan-i-perspektywy-partnerstwa_ua_web-1.pdf

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН ТУРЕЧЧИНИ У ДИСЕРТАЦІЯХ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ

Садовий Олексій Сергійович,
аспірант Київського університету культури

Вступ. Наразі Туреччина намагається дотримуватися своєрідного балансу в реалізації своєї зовнішньополітичної лінії, що вимагає від неї значних зусиль у втриманні стратегічної ініціативи у відносинах як із західними, так і зі східними країнами.

Тому інтерес до зовнішньої політики Туреччини та до її відносин з різними державами зростає, особливо в умовах російсько-української війни, яка почасти вимагає від країн визначення щодо своїх преференцій у міжнародних відносинах.

Мета роботи – коротко проаналізувати основні напрями досліджень зовнішньополітичних преференцій Туреччини у дисертаціях українських науковців.

Матеріали та методи. Окрім загальнонаукових методів аналізу, синтезу, узагальнення, систематизації, застосовувався контент-аналіз наукової літератури, який дав змогу визначити основні напрями напрацювань українських вчених щодо зовнішньополітичних преференцій та ролі Туреччини у сучасних міжнародних відносинах.

Результати та обговорення. Міжнародні преференції та відносини Туреччини – актуальна тема сучасних досліджень українських науковців, про що свідчить проблематика дисертацій останніх років.

Так, Е. Соловійова у роботі «Зовнішньополітична стратегія Туреччини в Центральній Азії (в період правління ПСР)» (2023) [5] на основі зв'язку між внутрішньополітичною динамікою та зовнішньополітичною траєкторією Туреччини аналізує місце Центральної Азії у зовнішньополітичних пріоритетах Туреччини під час правління Партії справедливості та розвитку.

У дисертації «Зовнішня політика Турецької Республіки у контексті

внутрішніх та зовнішніх взаємовпливів» (2021) [1] К. Буза досліджує внутрішні та зовнішні фактори зовнішньої політики Туреччини, зокрема роль США, РФ, ЄС, а також розглядає основні тенденції та роль Туреччини у міжнародних відносинах.

Д. Ніколаєва-Цанкова у роботі «Близькосхідна політика Турецької Республіки: концептуальне забезпечення та практична реалізація» (2021) [3] аналізує рівень відповідності сучасних доктринальних основ та практичних засад близькосхідної політики Туреччини національним інтересам та констатує, що концептуальною основою зовнішньої політики Туреччини на Близькому Сході став неоосманізм.

На жаль, безпосередньо відносинам України і Туреччини присвячені дисертаційні дослідження початку XXI століття.

В. Шишкіна у роботі «Українсько-турецьке співробітництво як фактор регіональної безпеки» (2006) [7] вивчає чинники і особливості становлення партнерських відносин між Україною та Туреччиною та їхній вплив на формування системи безпеки в Чорноморському регіоні, а також історичне підґрунтя, пріоритетні напрямки і геополітичну значимість українсько-турецького партнерства та місце Чорноморського регіону в системі міжнародних відносин і регіональної безпеки.

Р. Стадніченко у дисертації «Україна в геополітичних інтересах країн Середнього Сходу: Туреччини, Ірану, Афганістану» (2005) [6] аналізує причини та результати впливу геополітичних інтересів держав Середнього Сходу на українську зовнішньополітичну стратегію, зокрема особливості та специфіку геополітичних інтересів Туреччини щодо нашої країни, а також місце та роль дво- та багатостроннього співробітництва України з Туреччиною.

Серед більш сучасних досліджень можна виокремити історичні напрацювання Б. Сергійчука «Українсько-турецькі відносини в першій чверті XX ст. (2011)» [4] та Р. Мамут огли «Кримська діаспора Туреччини у процесі репатріації кримли на історичну Батьківщину (кін. 1980 х – поч. 2000 х рр.). (2022) [2].

Б. Сергійчук аналізує зовнішньополітичний курс України в Чорноморському регіоні в першій чверті ХХ ст. на основі аналізу українсько-турецьких відносин, відносини між УСРР і керівництвом національно-визвольного руху Туреччини у 1921 -1922 рр. та ін. [4].

Р. Мамут огли досліджує роль кримської діаспори Туреччини у процесі повернення народу кримли на історичну Батьківщину – Крим та процеси відродження національної культури, освіти та духовності, а також відносини між Україною та Туреччиною [2].

Висновки. Отже, можна констатувати зростання інтересу українських вчених до позиції та ролі Туреччини в міжнародних відносинах. Утім, недостатньо ґрунтовних досліджень, які торкаються взаємовідносин Туреччини та України на сучасному етапі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Буза К. А. Зовнішня політика Турецької Республіки у контексті внутрішніх та зовнішніх взаємовпливів: автореф. дис. ... к. політ. н. : 23.00.04, 2021.
2. Мамут оглу Р. А. Кримська діаспора Туреччини у процесі репатріації кримли на історичну Батьківщину (кін. 1980 х – поч. 2000 х рр.): автореф. дис. ... д.філософ : 032, 2022.
3. Ніколаєва-Цанкова Д. О. Близькосхідна політика Турецької Республіки: концептуальне забезпечення та практична реалізація.: автореф. дис. ... д.філософ : 052, 2021.
4. Сергійчук Б. В. Українсько-турецькі відносини в першій чверті ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Київ, 2011. 19 с.
5. Соловійова Е. Зовнішньополітична стратегія Туреччини в Центральній Азії (в період правління ПСР) : автореферат дис. ... д.філософ : 291. 2023.
6. Стадніченко Р. В. Україна в геополітичних інтересах країн Середнього Сходу: Туреччини, Ірану, Афганістану : автореф. дис... канд. політ.

наук: 23.00.04. Київ, 2005. 20 с.

7. Шишкіна В. О. Українсько-турецьке співробітництво як фактор регіональної безпеки: дис... канд. політ. наук: 23.00.04 ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2006.

**СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ:
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК**

Фастовець Наталія Валеріївна,

к.н.з держ. упр., доцент

Заворотній Степан Русланович,

студент

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Вступ. З початком російської агресії проти України у 2014 році та розв'язанням росіяни у 2022 році повномасштабної війни, питання національної єдності та ідентичності набули надзвичайної актуальності.

На думку авторів, дослідження феномену формування українського націоналізму сприяє розумінню сучасних політичних процесів в Україні. Розуміючи сутність націоналістичних рухів, які відіграють значну роль у ключових історичних подіях нашої держави, сучасний свідомий громадянин отримує можливість оцінити їх вплив на формування сучасного політичного ландшафту України.

Мета полягає у дослідженні феномену українського націоналізму та його ролі у формуванні національної свідомості й єдності українців в умовах зовнішньої агресії та внутрішніх викликів.

Георгій Касьянов у своїй статті «Український націоналізм: проблема наукового переосмислення» визначає український націоналізм як світогляд, центральним елементом якого є визнання незаперечності, природності права на існування та легітимності певної нації чи націй взагалі. Він підкреслює важливість переосмислення цього терміну, позбавлення його ідеологічних упереджень та стереотипів, що були нав'язані радянською пропагандою [1].

Олександр Сич у своїх роботах акцентує увагу на революційному та соціально-консервативному складниках українського націоналізму. Він визначає його як ідеологічну систему, центральним компонентом якої є

категорія нації. Науковець наголошує на ролі націоналізму у формуванні української державності, підкреслюючи його важливість у процесі відновлення та збереження національної ідентичності в умовах зовнішніх загроз [2, 3].

На думку Володимира В'ятровича, український націоналізм – це ідеологія, що протистоїть російській агресії та рашизму, яка сприяє збереженню української ідентичності, культури і мови. Націоналізм мобілізує українців на боротьбу за свободу та сприяє єдності нації, маючи демократичний характер, який відображає прагнення до свободи і розвитку демократичних інститутів [4].

Леонід Зашкільняк визначає український націоналізм як феномен, що включає елементи етнічної та політичної ідентичності, спрямовані на побудову національної держави. Він наголошує на ролі історичних подій, таких як визвольна боротьба ОУН та УПА, у формуванні сучасного розуміння націоналізму [5].

На думку Юрія Пундика, український націоналізм – це ідеологія, яка стверджує важливість національної ідентичності та незалежності України, протиставляючи себе негативним історичним конотаціям, пов'язаним з фашизмом і шовінізмом. Український націоналізм об'єднує українців навколо спільних цінностей, культури та мови, надаючи їм моральні зобов'язання перед спільнотою та відповідальність за її майбутнє. Український націоналізм підтримує ідею збереження національної ідентичності, як захисту від зовнішніх агресій та асиміляційних загроз, зокрема комуністичних і імперських. Науковець акцентує увагу на тому, що ідеологія українського націоналізму є протилежністю індивідуалістичному нігілізму та служить інструментом для досягнення національної згоди і процвітання, ставлячи національні інтереси вище особистих [6].

Таким чином, науковці підходять до визначення терміну «український націоналізм» з різних точок зору, враховуючи історичні, соціальні, політичні та культурні аспекти цього феномену. Кожен з них робить акцент на певних елементах, що дозволяє сформувати комплексне розуміння українського націоналізму як позитивної складової свідомого суспільства.

Науковці виділяють наступні історичні етапи формування українського націоналізму:

I Період зародження

Київська Русь: Початкові форми національної ідентичності можна простежити ще за часів Київської Русі, коли відбулося формування першої державності на українських землях.

Литовсько-польська доба: Після монгольського іґа, українські землі увійшли до складу Великого князівства Литовського, а пізніше до Речі Посполитої. Це сприяло збереженню певної автономії та національної свідомості.

Козацька доба: Гетьманщина: під час Гетьманщини на чолі з Богданом Хмельницьким почало формуватися розуміння української ідентичності, особливо у контексті боротьби проти польської шляхти. *Козацька державність:* створення автономної козацької держави підвищило рівень національної свідомості та національної ідентичності.

II Становлення українського націоналізму

XIX століття: Національне відродження: Пробудження національної свідомості в українських землях, особливо у Західній Україні (Галичина), де почали з'являтися перші національні і організації та рухи.

Діяльність літературних та культурних діячі, які своїми творами сприяли формуванню національної ідентичності (*Івана Франка, Тараса Шевченка та ін.*).

Перша світова війна: Українська революція (1917-1921): Утворення Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, які стали першим реальним кроком до створення незалежної української держави.

Міжвоєнний період та Друга світова війна: діяльність Організації українських націоналістів, включаючи період радикального націоналізму, що боровся за створення незалежної української держави, включаючи боротьбу проти радянської та нацистської окупації.

Радянський період: Дисидентський рух: ідеологічна боротьба проти радянської влади, що включала культурний та політичний спротив.

III Сучасний період

1991 рік — здобуття незалежності: формування сучасного українського націоналізму, що включає різні політичні, культурні та соціальні рухи, які прагнуть зберегти та розвивати українську ідентичність. *Революція Гідності:* активізація націоналістичних рухів та їхній вплив на політичні процеси. *Війна на Сході України та анексія Криму:* зростання патріотизму та національної єдності у відповідь на зовнішню агресію; 24 лютого 2022 року війна росії проти України.

Історичний екскурс свідчить про те, що в Україні національна свідомість, розуміння національної ідентичності, яка згодом трансформується в український націоналізм формувалася під впливом зовнішніх загроз. Не є виключенням і сучасний стан цього питання. Наразі процес формування національної ідентичності людей, які вважають себе українцями попри свою приналежність до інших національностей, переживає складний процес формування, особливо в умовах сучасних політичних та соціальних викликів. Відбувається цей процес одночасно із формуванням самосвідомості і соціальної відповідальності в умовах військового стану і боротьби за свої громадянські права. Цей процес має свої унікальні аспекти, які відрізняють його від аналогічних процесів у країнах Євросоюзу та США, де також відбувається активне формування та перегляд національної ідентичності через глобалізацію та міграцію.

Процеси глобалізації торкнулися України, коли українці проголосували за проєвропейську орієнтацію і відмовилися йти шляхом, який пропонувала росія. Україна забажала інтегруватися до наднаціональних утворень, таких як Європейський Союз. На той, час більшість українців не ототожнювала поняття український націоналізм із поняттям української національної ідентичності. Це починається поступово відбуватися з 2014 року із початком війна на Сході України та анексії Криму.

В ЄС процеси формування національної ідентичності відбуваються також поступово у контексті модернізації та індустріалізації. Цей процес включає розмивання традиційних етнічних зав'язків та створення нових структур, заснованих на громадянстві та універсальній освітній системі. Можемо констатувати, що європейська ідентичність лише формується. Фундаментом її формування є інституції економіки та політики, які можуть вступати у конфронтацію із «способом життя» та культурними традиціями домінуючих груп [7].

Це можуть бути освітні системи, правові норми, релігійні інститути та інші структури, що впливають на соціальну інтеграцію та рівність. Парадокс феномена національної ідентичності країн ЄС та США в його подвійній природі, яка утворюється з однієї сторони завдяки функціонуванню демократичних інституцій, що забезпечують гідне соціальне існування і як результат усвідомлення значимість свого статусу громадянина розвинутої країни (бажанням жити у такій країні), а з іншої сторони – реальний вплив міграції на національну ідентичність шляхом внесення ефекту мультикультурності, який може створювати певні протиріччя у громадянське суспільство [7].

Як і в ЄС та США, в Україні процес трансформації відчуття національної ідентичності у стан свідомого націоналізму часто є реакцією на зовнішні загрози та внутрішні виклики. Наразі в Україні ця реакція відбувається через реальні військові дії на території країни, що викликали загострення соціальних і політичних конфліктів із активізацією політичної і правової свідомості українців.

Хоча Україна має менше досвіду інтеграції великих міграційних потоків у порівнянні з ЄС та США, внутрішні переміщення та культурне різноманіття все одно грають важливу роль у формуванні національної ідентичності, особливо в умовах, коли велика кількість українців вимушено переїхали із фронтних регіонів у мирні міста і села, або змушені були стати біженцями у інших країнах світу. Відчуття національної ідентичності допомагає українцям

налагоджувати життя після переїзду, отримуючи волонтерську допомогу та соціальну підтримку від українців, які підтримують своїх співвітчизників у складні часи.

Треба зазначити, що в Україні історія та мова мають вирішальне значення у формуванні національної ідентичності. Це схоже на Францію, де також велике значення надається історичним та культурним аспектам у визначенні національної ідентичності. З початком повномасштабного вторгнення російських військ на територію суверенної України, велика кількість українців принципово відмовилася розмовляти російською мовою, «відвернулася» від усього, що має відношення до так званої «російської культури», почала активно підвищувати свій рівень освіти в сфері національної історії та культури, переосмислила своє відношення до терміну націоналізм і з гордістю називає себе українськими націоналістами. На тлі трагічних подій, що розгортаються в країні активним чином проходять процеси росту національної самосвідомості.

Велику роль у тому, що Україна залишається суверенною державою, а ми її громадяни маємо можливість жити відносно «мирним» життям, відіграє почуття націоналізму, яке присутнє у наших військових хлопців та дівчат. Лише відчуття того, що ми українці, а це українська земля, що війна йде за право жити вільно, як це бачать українці, мотивує наших захисників і захисниць ризикувати своїм життям.

Проаналізувавши процеси формування національної ідентичності, які відбуваються у демократичних країнах світу та в Україні можна впевнено заявляти, що сучасними інструментами формування національної ідентичності в демократичних країнах головне місце посідають: *заходи демократичної інклюзії*, які включають в себе забезпечення широкої участі в демократичних процесах, забезпечені соціальних потреб суспільства, створенні умов для самовиявлення та саморозвитку населення; *освіта та публічна обізнаність* - просування демократичних цінностей через освіту та публічні просвітницькі кампанії, які сприяють формуванню спільної національної ідентичності, яка підтримує мирне співіснування та повагу до демократичних норм; *розвиток*

міцних демократичних інституцій, які підтримують верховенство права та прав людини, як запорука стабільності та ідентичності нації; наявність зовнішньої загрози існуванню державності бажання відстоювати свій інтеграційний вибір.

Висновок. Процес формування українського націоналізму пройшов довгий шлях від початкових форм національної свідомості за часів Київської Русі до сучасних проявів націоналізму в боротьбі за незалежність України. Націоналізм постійно еволюціонував під впливом історичних подій та викликів, які стояли перед українським народом. Сучасні форми українського націоналізму різноманітні і включають як радикальні, так і більш помірковані рухи, об'єднані спільною метою збереження незалежності, територіальної цілісності та розвитку української державності і культури. Наразі український націоналізм у всіх його проявах це інструмент захисту незалежності України і підстава для підвищення рівня свідомості громадянського суспільства на шляху формування правової держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Касьянов Г. В. Український націоналізм: проблема наукового переосмислення / Касьянов Г. В. // Український історичний журнал. - 1998. - № 2. - С. 39-54. - Режим доступу: http://resource.history.org.ua/publ/journal_1998_2_39.
2. Сич О. М. Організація українських націоналістів і становлення структур сучасного українського націоналізму. Прикарпатський вісник НТШ. Думка. 2017. № 5–6 (41–42). С. 181–194.
3. Сич О. М. Вплив національно-визвольної боротьби ОУН–УПА на мілітаризацію сучасного українського націоналістичного руху. Регіональні студії. 2018. Вип. 16. С. 116–124.
4. В'ятрович В. Чому український націоналізм – це те, що потрібно Україні та світу? Режим доступу: <https://glavcom.ua/columns/vyatrovych/chomu-ukrajinskiy-nacionalizm-ce-te-shcho-potribno-ukrajini-ta-svitu-854322.html>
5. Зашкільняк Л. Історична пам'ять та історіографія як дослідницьке поле

для інтелектуальної історії / Л. Зашкільняк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 15/2006-2007. – С.855-862.

6. Юрій Пундик «Український націоналізм» Чикаго 1965. Режим доступу: <https://kroun.info/artefakty/ukrayinskyj-naczionalizm/>.

7. Rex, John (1996a): National identity in the Democratic Multicultural State. Sociological Research Online. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000138797>.

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: ПІДВИЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ У КОНТЕСТІ ТЕНДЕНЦІЙ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ/ГЛОКАЛІЗАЦІЇ

Федун Роман Миколайович,
аспірант
Київський Університет Культури
м. Київ, Україна

Вступ. Українська економіка та сфера державного управління нині стали на шлях змін, обумовлених загальними світовими глобалізаційними трансформаціями, суспільно-політичними потрясіннями (пандемія коронавірусної хвороби COVID-19, російсько-українська війна та ін.) – а, отже, ці реалії вимагають пошуку нових та вдосконалення вже існуючих напрямків розвитку України. Із огляду на це, актуальності набувають окремі аспекти сфери публічного управління – **ціллю роботи** визначено дослідження механізмів публічного управління в ракурсі зростання його ефективності, на тлі глобалізаційних концепцій сучасності та підходів глокалізації.

Матеріали та методи. Специфіка й проблематика поняття «механізм публічного управління» різнобічно досліджена вітчизняними науковцями, серед яких Г. Атаманчук, О. Вольська [2], Є. Григоніс, О. Корнієцький [5], О. Коротич, П. Надолішній, Н. Нижник, А. Орел [5], О. Руденко, О. Федорчак. О. Дорофеев та В. Пашнев подали загальну характеристику механізму публічного управління, представили авторське бачення зазначеного поняття, а також, визначили склад комплексного механізму управління [3]. Проблематику механізмів публічного управління актуалізували й О. Білик та У. Лукашевська [1]. М. Іщенко, А. Костенко та Є. Міщук охарактеризували поняття й структуру механізму публічного управління, зосередившись на аналізі взаємозв'язку механізмів і технологій публічного управління та на розмежуванні управління від адміністрування [4]. Г. Разумей і М. Разумей дослідили специфіку діджиталізації публічного управління як складової частини вітчизняної

цифрової трансформації [7].

У той же час, беручи до уваги мінливі реалії сьогодення, які стали викликами та платформою нових можливостей для сфери публічного управління, існує потреба у введенні в науковий обіг матеріалів, у яких наявний більш предметний аналіз механізмів публічного управління, у ракурсі сучасного діалогу глобального й локального на всіх рівнях людської діяльності. При здійсненні дослідження застосовано міждисциплінарний підхід, **методи** аналізу й синтезу, класифікації, систематизації та логіко-теоретичного узагальнення.

Результати та обговорення. Механізми публічного управління, в сукупності з методами, інструментами й технологіями сприяють реалізації концепції сучасного публічного управління як відкритої системи людських взаємовідносин [2]. О. Білик у своєму дослідженні характеризує механізми публічного управління як «...оптимальне поєднання засад, притаманних товарному виробництву (конкуренція, попит і пропозиція, вільне ціноутворення), цілеспрямованої політики державного регулювання економічних процесів» [5, с. 179]. Вчений зазначає, що «...Державне регулювання та публічно-приватне партнерство доповнюють ринковий механізм, що в сукупності створює основу для макроекономічних стратегій економічного розвитку країни загалом, окремих регіонів, громад» [5, с. 179].

Нині функціонують взаємозалежні механізми публічного управління – економічний, мотиваційний, політичний, правовий, організаційний, інформаційний, які є засобами впливу «суб'єкту управління (органів публічної влади та місцевого самоврядування) на об'єкти управління» [6, с. 124]. Так, економічні механізми формують такі складові публічного управління, як банківська, інвестиційна, кредитна, грошово-валютна та ін. політика. А мотиваційні механізми стимулюють посадових осіб до продуктивної діяльності засобом застосування адміністративних та соціально-економічних стимулів. Політичні ж механізми є визначальними у формуванні управлінських концепцій через інструменти фінансової, економічної, соціальної й

промислової політики.

Оскільки поняття «публічне управління» характеризує діяльність органів державного управління й місцевого самоврядування, приватних підприємств різних форм власності, громадських та політичних організацій, міжнародних фондів та недержавних організацій різних форм власності – на сьогодні відзначається посилення тенденції консолідації державних, громадських і приватних структур. У першу чергу, для подолання наслідків багаторівневої кризи, пов'язаної з пережитками радянських управлінських традицій та, загалом особливістю політичної культури, соціальною апатією, браком фінансових ресурсів, повномасштабним військовим вторгненням Росії на територію України.

Але значною мірою процес докорінних змін в українській системі публічного управління пов'язаний із функціонуванням нових світоглядних парадигм. Так, глобалізація як всесвітній процес охопила абсолютно всі складові частини суспільно-політичного, фінансово-економічного, технологічного, інформаційного й культурно-мистецького життя національних держав, об'єднавши їх в єдину систему. У той же час, глокалізація як глобальний світогляд, адаптований до локальних умов, пропонує нові шляхи розвитку України – на тлі глобалізації всіх сфер життя, посилення уваги до національної української культури, збереження управлінської ідентичності з урахуванням перейняття якісно нових засад публічного управління.

Безумовно, в глобальних та локальних вимірах основна властивість вищезгаданих механізмів – їхня здатність підлаштовуватись під мінливі обставини сьогодення. У сучасних умовах, коли Україна є невіддільною від світових глобалізаційних процесів, вітчизняні механізми публічного управління стають саме такими, що дозволяє налагоджувати більш ефективний діалог між всіма ланками державного управління, місцевого самоврядування й сфери бізнесу, а також, взаємодіяти з іноземними партнерами. Це, в свою чергу, сприяє покращенню іміджу держави на міжнародній арені.

Загалом, управлінські механізми є опорними пунктами у формуванні

підходів до запровадження якісно нових моделей публічного управління. Наприклад, це стосується реорганізації органів влади, осучаснення їхньої діяльності (поява по всій країні Центрів надання адміністративних послуг тощо), розширення спектру публічних послуг, вихід державних та приватних компаній на міжнародний ринок тощо.

Так, Закарпатською обласною військовою адміністрацією в 2023 р. започаткована Місія амбасадорів Закарпаття – залучення керівників органів місцевої влади та приватних підприємств до популяризації цього регіону своєю управлінською діяльністю в Україні та за її межами. Станом на липень 2024 р. місію амбасадорів Закарпаття несуть вже 24 особи – як уродженці краю, так і представники бізнесу, релокованого після початку війни, а також, іноземці.

У контексті загальносвітових тенденцій, в Україні в сфері публічного управління (та суспільного життя загалом) активно впроваджуються інформаційні технології – застосування діджиталізації в сфері публічного управління не лише створює більш комфортні умови надання послуг населенню органами державної влади й місцевого самоврядування, а й підвищує рівень конкурентоспроможності української економіки. Так, із 2022 р. на загальносвітовий загаль успішно вийшла значна кількість вітчизняних виробників сільськогосподарської, текстильної промисловості, ювелірних прикрас, косметики тощо. А також, локальних виробників продуктів харчування.

Висновки. Таким чином, встановлено, що на сьогодні українська система публічного управління, на тлі глобалізаційних концепцій та з врахуванням підходів глокалізації, що дозволяють зберегти національну соціально-економічну, політичну та культурно-мистецьку ідентичність, трансформується, стає більш гнучкою. Переймаючи новітні технології, існує в руслі взаємодії з різними структурами всередині країни та налагоджує активну співпрацю за її межами. Дія механізмів публічного управління спрямована на зміцнення консолідації українців, формування продуктивного діалогу між суспільством і державою, усунення управлінських недоліків, традиції яких закріплювались

протягом попередніх історичних епох та на зростання конкурентоздатності України в світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик О. І., Лукашевська У. Т. Сутність, значення та розвиток публічного механізму. *Економіка і суспільство*. 2017. № 12. С. 177–180.
2. Вольська О. Публічне управління як системне явище в сучасному суспільстві. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2020. № 3. С. 15–20.
3. Дорофеєв О., Пашнєв В. Поняття та структура механізму публічного управління. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2023. № 6 (324). С. 256–261.
4. Іщенко М. І., Міщук Є. В., Костенко А. С. Механізми та технології публічного управління й адміністрування у сфері партнерства місцевої влади з бізнес-структурами. *Держава та регіони. Серія «Державне управління»*. 2019. № 3 (67). С. 159–164.
5. Корнієцький О. В., Орел А. М. Методологічні аспекти сучасних технологій публічного адміністрування: інноваційні інструменти. *Галицький економічний вісник*. 2016. № 2. С. 45–51.
6. Радчук Т. М. Класифікація механізмів публічного управління інноваційним розвитком економіки. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 19. С. 124–127.
7. Разумей Г. Ю., Разумей М. М. Діджиталізація публічного управління як складник цифрової трансформації України. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 2 (25). С. 139–145.

PHILOLOGICAL SCIENCES

MODIFICATIONS OF THE MODERN ENGLISH NOUN PHRASE

Drofyak Nadiya

Lecturer

Ivan Franko National University

Lviv, Ukraine

Introductions. The research on noun phrases come from a variety of different perspectives and theoretical backgrounds and has attracted the attention of scholars for decades. From a syntactic perspective, the most controversial issue has perhaps been the characterisation of the head of the noun phrase. Most researchers maintain that the head's profile is the determinant at the composite structural level of such word combinations as a noun phrase. The main component of the noun phrase is a noun. Nouns represent not only a certain form such as human, material, place, institution, and collective noun, but also a name of an action, such as *running* and *struggle*, a word that shows the meaning of abstraction, such as *meditation* and *knowledge*, the meaning of qualities, such as *kindness* and *strength*, a word that shows emotional meanings, such as *fury* and *astonishment*, a word that indicates phenomena, such as *lightning* and *failure*. But a noun group is a linguistic constituent, existing in the position of a subject, object, subject complement, or preposition complement in a sentence structure. All of them bear the idea of nomination. So, **the aim** of this work is to present an insight into a specific phenomenon of English nominal groups – asyndetic noun phrases and their modifications in contemporary English.

Materials and methods. Asyndetic noun phrases are word combinations (phrases) which consist of at least two nouns (with or without determiners) with an asyndetic type of connection between the components. The term *asyndetic* used in the title refers to asyndetic coordination, i.e. a kind of coordination with no coordinating

conjunction or preposition which in the English language would mean the absence of *and, or, but* and *of*. This restrictive understanding of asyndeton is reflected in Quirk [11], where the notion is discussed as a type of coordination. Language means which name a thing, a person, an action, a process, an event or the relation to extra-linguistic reality constitute the system of the nominative means of the language. It is obvious that nouns have a dominant position among the parts of speech in respect of their nominative aspect as they are based on the meaning of substance or thing in a broad meaning [1]. As nouns are the nominations of objects and phenomena by a certain characteristics they present little information about the denotate, the nomination through a noun is not sufficient enough to convey a certain meaning [2]. So there is a tendency of nomination with the help of a phrase, asyndetic noun phrase in particular, as it emphasizes the subject which is the nuclear component of a phrase and puts the accent on some peculiarities of the object expressed by the nucleus (head) [8].

Most linguists [8; 10] refer both a noun and a noun phrase to the nominative units of the language. Words and phrases as nominative units have a lot in common which is vividly seen in such aspects:

1. Syntactic function of a noun phrase in a sentence can be seen via the function of the key noun of a phrase;
2. For many free phrases especially noun ones some equivalent words can be found;
3. In all languages there is a tendency to lexicalization of phrases and their changing into words or at least phraseological complexes which are functionally synonymous with the words.

Some linguists who support the idea of the nominative structure of a noun phrase think that it is based on the expression of one complex meaning. That idea was advocated by Halliday [6]. Another group of linguists assert that phrases convey one but broken meaning [7].

Results and discussions. Any combination of words doesn't present a sum of meanings but new ones, there are all reasons to consider the meanings conveyed by asyndetic noun phrases synonymous with the key word but more precise. The main

function of a noun phrase lies in limiting the certain nominative meaning. The key component of a noun phrase expresses the gender meaning, the dependent component—the typical diversity. Any word highlights only one characteristics of an object, but within a phrase there is a possibility to define other significant features with the help of the dependent components so that the meaning becomes clear and definite. In this respect propositional frames are of the great significance for they can present the noun phrase as the combination of a unity of a syntactic form and semantic meaning. Fillmore defines their two main features: "... external syntax-properties of a construction as a whole and internal syntax – a description of a construction's make-up" [3, p. 36]. Taking into account the above mentioned we can speak of the certain modifications of the noun phrases which exist within the certain propositional frames: the subject frame, the action frame, the possessive frame, the comparative frame, the identification frame. In this study we present the certain examples from the English periodicals of the Subject Frame. It identifies the information regarding the properties of the certain object. Within this frame we can speak of the following modification schemes.

1. Quantitative scheme «X is/has (how many/much)-quantity»:

- *36 faculty positions* - "*X- faculty has QUANTITY 36 positions*";
- *the two key distinctions* - "*X- key distinctions are QUANTITY two*";

2. Qualitative scheme - «X is (what kind)- quality»:

- *an overwhelming authority response*- "*X authority response is QUALITY overwhelming*";
- *mineworkers national union* - "*X mineworkers union is QUALITY national*"

3. Location scheme - «X exists (there)-place/location»:

- *Sheffield region stadium* – "*region stadium exists THERE in Sheffield*";
- *British Columbia regional innovation endowment chair* – "*X regional innovation endowment chair exists THERE in British Columbia*;

4. Temporal scheme«X exists (when)-time»:

- *annual treaty education conference* – "*X Treaty education conference is WHEN annually*";

- *last week's committee donation –“X committee donation was WHEN last week”*;

5. Property scheme «OW-the owner possesses smth» :

- *Collin Blakemore's article-“OW Collin Blakemore has OD article”*;

- *Council taxpayers' cash –“ OW council has OD taxpayers' cash”*;

6. Inclusive scheme «CR-container has the content»:

- *public sector workers' rising anger-“ CR- public sector workers have CT -rising anger”*;

- *New York's unfinished skyline- “CR- New-York has CT- unfinished skyline”*.

Classifications of complements and modifiers capable of occurring in a noun phrase are commonly based on semantic or functional criteria. Keizer [8] deals with this in her monograph on the English noun phrase and its linguistic categorisation when she revisits the interaction between the form of noun phrases, their meaning and their use, concluding that communicative, pragmatic and cognitive factors must be considered in order to fully explain the internal structure of noun phrases and utterances.

Conclusions. The instances of the modifications of the above mentioned examples prove the nominal status of the noun phrase, since it is the noun (the nucleus of the phrase) that determines valency relations among arguments and adjuncts – the noun selects the type of adjuncts which are permissible in the noun phrase, the noun licenses genitive 's, etc. The word order in the noun phrase is also determined by the head noun. Being the nucleus of the phrase the noun is responsible for the subject-verb agreement, is the carrier of the inflection and stress distribution which enables the coherent discourse.

REFERENCES.

1. Artemis A. A Noun Phrase in the Generative perspective. Berlin, 2007.-
2. Breban T. Is there a postdeterminer in the English Noun Phrase. Transactions from the Philological society - 108(3). 2010.-p.248-264.

3. Fillmore Ch. The Mechanisms of “Construction Grammar” //– BLS. – 1988. – №14. – P.35-55
4. Green C. (2012, August). Noun phrase cohesion in English discourse: A corpus –based analysis of patterns and influences. *International Journal of English Linguistics*, 2012 12(4). 44-57.
5. Grimshaw J. *Argument Structure*. Cambridge. MIT Press,1990.
6. Halliday M. *An introduction to functional Grammar*. London,1985
7. Hoey M. *Lexical priming: a new theory of words and language*. London. Routledge, 2004
8. Keizer E. *The English Noun Phrase. (The nature of linguistic categorization)*. Cambridge University Press, 2007
9. Leech G. *Communicative Grammar of English*. Longman.1994
10. Mariet J. *Nominal phrases from a Scandinavian perspective*. Philadelphia, 2005
11. Quirk, Randolph, Greenbaum . *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London. Longman,1985

CONTEXTUAL SYNONYMS IN SPORT MEDIA TEXTS

Kazymir Iryna

Candidate of Philological Sciences,

Senior Lecturer,

Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University

Abstract: The given article is aimed at analyzing contextual-synonymous nominations of the referent in sport media texts. It has been established that contextual synonymy is a verbal-mental descriptor within the conceptual picture of the world during the comprehensive description of the denotation.

The purpose of the article is to analyze and establish the peculiarities of the functioning of the referee nomination based on the material of newspaper articles on sports topics.

Materials and methods. Newspaper texts of 2021-2024 quality mass periodicals (*“THE TELEGRAPH”*, *“THE GUARDIAN”*, *“THE SUN”*, *“MIRROR”*, *“DAILY MAIL”*) served as factual material. Based on the material of sports articles, we will present a classification of lexical means of creating the nominative variation of the referent. The article uses the following methods: component (semantic) analysis to determine the seminal composition of a lexeme; contextual for establishing co-referentiality of singled out units, singling out pragmatic information and the final composition of lexemes; logical analysis – to establish changes in semantics; definitional analysis to determine the original volume of value.

Results and discussion. Synonymy is a reflection of the cognitive process that colorfully characterizes our thinking. For a long time, synonymy in the aspect of terminology was considered a harmful phenomenon and indicated the irregularity of highly specialized vocabulary. However, today any discourse is an open system in which the constant development of new meanings or concepts takes place, so the emergence of synonymy within this process is inevitable.

While considering synonymy from a cognitive standpoint, it seems obvious

that the use of two or more synonyms allows characterizing a concept or phenomenon from different angles and makes professional communication more effective. Today, sport are one of the most popular forms of leisure, a profitable object for mass media and a powerful means of uniting the nation.

The sport sphere is actively developing and is one of the significant areas of human activity, which includes socio-political, financial and economic aspects. Due to the emergence of new sports realities, new and emergent words, phrases, terms and concepts appear in the language [1; 3; 4].

The basis for identifying contextual synonymy is the semantic (presence of at least one common seven) and functional commonality of words and combinations, as well as the commonality of the contextual denotation (referent). Contextual synonymy differs from linguistic synonymy in that the common sema is not recorded in the dictionary, but is derived during the analysis [7, p. 28].

Thus, contextual synonymy is a speech phenomenon that is characterized by referential identity, semantic similarity, unity of functional and stylistic indicators, and common pragmatic orientation of nominative units that were synonymous in the context.

Based on the criteria of separation and definition, one can note such problems of defining contextual synonyms as determining the scope of the common meaning and establishing the commonality of the referent, respectively, the context that is sufficient to unambiguously establish synonymy.

Contextual synonymy is characterized by the asymmetry of the linguistic sign and the versatility of the referent. The authors of newspaper articles try to verbally present to the reader all the meanings of this or that concept, phenomenon or person using the means of secondary nomination, referring to contextual synonyms [5].

The creation of nominative variability of the referent in newspaper online texts is achieved through the presentation of a person through the description of one or more of his relevant features, namely, the characteristics of the denotation *by age, position, place of residence*:

Of course there still needs to be defensive rigour and tactical shape but, after

62 caps, the 31-year-old Slade sounds as if a weight has been lifted from his shoulders. “I mean, I’ve had a great career for England and been part of some really great squads. I’ve had some great experiences but, overall, there is probably a little bit of frustration in terms of how we have played – sometimes, how I’ve played and how many opportunities I’ve had to get on the ball (THE GUARDIAN 12.06.2024).

Conclusions. Distinctive for sports discourse is the characterization of a person by age category, in contrast to medical or political discourses. Age plays a significant role in sports. There are certain immutable truths about the performance of the human body as it ages, particularly when an athlete reaches 40 years of age. The physical peak for most people in most sports is between the ages of 25 and 35.

Sport discourse is a situation in which the communication process unfolds. The factual material shows that the category of contextual synonymy is a verbal-mental descriptor of the conceptual picture not only of a separate linguistic culture, but also of the world.

REFERENCES

1. Lefever, K. (2012) *New Media and Sport: International Legal Aspects*. Springer.
2. Maja Stanojević *Cognitive Synonymy*. FACTA UNIVERSITATIS Series: Linguistics and Literature Vol. 7, No 2, 2009, pp. 193 - 200
3. Müller T. *Football, language and linguistics*. Tübingen : Gunter Narr, 2007. P. 356 – 362.
4. Stead, D. (2008) *Sport and the Media*. *Sport and Society: A Student Introduction*. 2nd Edition. SAGE Publications Ltd.
5. Suddia A.M. (2014). *Funkcionyvannia kontekstyal’nuh synonimiv-prykmetnykiv y nimetskomovnomy hydozhniomy duskyrsi: kognituvnuy ta pragmastulistuchnuy aspektu*. (Functioning of contextual synonyms-adjectives in German-language artistic discourse: cognitive and pragmastylistic aspects): (PhD thesis). Zaporozhye: Zaporizhia national university [in Ukrainian].

**АВТОБІОГРАФІЧНІСТЬ В ЛІТЕРАТУРНІЙ КРИТИЦІ ХІХ СТОЛІТТЯ
(ПОСТАТІ ТА ДОСЛІДНИКИ)**

Кайгородцева Богдана Олександрівна,

аспірантка

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Анотація. Робота присвячена літературно-критичним та белетристичним нарисам літературних діячів, що досліджували автобіографічність в творах світової літератури. В ній представлені судження критиків про твори письменників, в яких герої мають схожі з ними характеристики, а також автобіографій самих письменників. У студіях висвітлені особливості втілення у тексті автобіографічності таких літературних діячів як Пантелеймон Куліш, Микола Костомаров, Лев Толстой. У кожного з цих літературних діячів свій погляд на автобіографічність в художньому тексті. Автобіографія Пантелеймона Куліша «Жизнь Куліша» була написана ним за зразком автобіографій європейських літераторів. Також у письменника спостерігаємо низку творів, в якій біографічні факти життя письменника переплетені з художнім вимислом. Такий самий принцип втілення автобіографічності помічаємо і у автобіографічних творах Льва Толстого. Микола Костомаров має дві автобіографії, але в них помічаємо розбіжності та неточності з реальними життєвими віхами письменника, так як вони були записані зі слів різних людей.

Ключові слова: літературна критика, ХІХ століття, автобіографічність, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш.

Найбільш відомими українськими письменниками, що мають автобіографічні твори в своєму творчому доробку є Микола Костомаров та Панелеймон Куліш. Останній писав свою «Жизнь Куліша» (1867) «за зразком і моделлю <...> саможиттеписів європейських літератур» [4, с. 70], зокрема Жан-

Жака Руссо та Йогана Вольфганга фон Гете. Дослідниця Катерина Риженко акцентує увагу на наступних складових елементах зразків автобіографічної літератури: «ретроспективний виклад історії життя автора; гомодієгетична форма нарації; тотожність автора і героя або наратора і автора; акцент на авторських рефлексіях; оцінне ставлення до давномнулих подій» [4, с. 70]. Хоча, ми вважаємо, що «тотожності автора і героя або наратора і автора» [4, с. 70] не можливо досягти в літературному тексті. Авторка вважає, що літературна думка ХІХ століття тяжіє до суспільно-громадських проблем народу або творчих (літературних) здобутків автора [4, с. 70], що відобразилося у автобіографії Пантелеймона Куліша.

Пантелеймон Куліш є «одним з основоположників жанру літературної автобіографії та автобіографічної повісті» [3, с. 73] в українській літературі. Дослідниця Катерина Мазурик розділила автобіографічні доробки письменника на дві групи. До першої увійшли твори, що мають суто автобіографічний характер (белетризована автобіографія, листи, записи з щоденника автора). Друга група включає твори, в яких реальні факти з життя Пантелеймона Куліша є лише їх частиною [3, с. 73]. До них належать «Жизнь Куліша», «Інша людина», цикл «Спогади дитинства», «Заповіт дідуся», «Владимирія», «Омут», роман у віршах «Євгеній Онегін нашого часу», «Історичне оповідання», «Історія Ульяни Терентіївни» та інші.

У творчості Миколи Костомарова також спостерігаємо автобіографічність. Стаття Іващенко В. присвячена безпосередньо двум автобіографіям життя Миколи Костомарова. Одна з них була записана з його слів Надією Білозірською, іншу автор сам «продиктував» своїй дружині Аліні Костомаровій [1, с. 84]. Згодом саме ця автобіографія митця стане «канонічною» [1, с. 84]. Дослідник акцентує увагу на розбіжностях деяких фактів біографії у двох дописах. Це свідчить про «літературність» даних текстів, не дивлячись на те, що вони обидва відносяться до жанру мемуаристики.

Євген Соловйов писав у своїх літературно-критичних нарисах про

автобіографічність багатьох творів письменника свого часу Льва Толстого. Ніколенька Іртенєв із автобіографічної трилогії «Дитинство», «Отроцтво», «Юність»; князь Дмитро Нехлюдов із «Ранку поміщика» і «Воскресіння»; юнкер Дмитрій Оленін із «Казаків»; Костянтин Левін із «Анни Кареніної»; ліричний герой «Сповіді» – всі вони мають спільні риси зі своїм автором, передають його настрій і думки періода, в який був написаний той чи інший твір. Деякі душевні переживання П'єра Безухова і Андрія Волконського із «Війни та миру» також співпадають з авторськими. В творах «Рубка лісу», «Набіг», «Кавказький полонений», «Азбука» знаходимо епізоди з життя Толстого.

Критик відмічає, що перший твір Льва Толстого «Дитинство» зосереджений «не на відділені від дійсності, а на її висвітленні і одухотвореності» [2, с. 280], але наголошує, що це художній твір, в якому переплетені правда та вимисел [2, с. 280]. Євген Соловйов підкреслює, що тут ми бачимо буденні картини з життя письменника: барські будні, образ його матері, моральний образ сім'ї [2, с. 281]. Звертаючись до «Юності», критик описує в поведінці Ніколеньки (прототипу Толстого) ознаки «старих барських дріжджів» [2, с. 281], які проявлялися в «гульнях та непризнанні переваг деяких однолітків в університеті» [2, с. 281]. Згодом, Лев Толстой згадував цей період з огидою [2, с. 281].

Післяуніверситетське життя письменника у Ясній Полянї описане в його творі «Ранок поміщика», який, за Євгеном Соловйовим, є «кращою характеристкою його тодішнього життя» [2, с. 281]. Письменник розумів, що саме завдяки «володінню семистами душ» [2, с. 281] він написав «Войну і мир» – «нашу Іліаду» [2, с. 281], якою, по словам Євгена Соловйова він собі заслужив звання «генерала нашої літератури» [2, с. 281].

Життя на Кавказі Льва Толстого послуговувало темою таких його творів як «Кавказький полонений», «Рубка лісу», «Казаків» та «Набіг». А у своїй «Азбучці» він написав про своїх собак Мільку та Бульку, мисливство, а також про деякі епізоди з життя на Кавказі.

Костянтин Левін – герой роману «Анна Кареніна» також має спільні з автором риси. Зі свого особистого життя в роман Лев Толстой переніс «сцену освічення в коханні, перешкоди до вступу в шлюб, радості сімейного життя» [2, с. 282].

Прагнення Толстого зблизитися з народом також відобразилося у його творчості, насамперед у повісті «Козаки» [2, с. 282]. Критик Євген Соловйов вважає, що саме Толстой першим підняв це питання [2, с. 282].

Морально-релігійні аспекти буття також відображалися в творчості письменника. Так само як і автор, герой твору «Війна і мир» П'єр Безухов, за спостереженнями Євгена Соловйова, рятувався «грою в карти, жінками, конями, мисливством, вином» [2, с. 283]. Але письменник знайшов «джерело ідеалізму» [2, с. 283], яке заключалося у «спокої духа» [2, с. 283].

Самозречення і любов також є чеснотами, які стали невід'ємними як для самого автора, так і для героїв його творів. Євген Соловйов порівнює вчинок Костянтина Левіна із «Анни Кареніної», коли він «взяв сім'ю і пішов у її життя» [2, с. 283] з вчинком самого письменника, який «взяв народ і пішов у його життя» [2, с. 283]. Критик також відмічає спільність «пошуку Бога та муки невіруючої душі» [2, с. 283] у Льва Толстого та його героїв Андрія Волконського, П'єра Безухова та Костянтина Левіна.

Лев Толстой був представником «каючогося дворянства», що відобразилося в його творчості, а саме у «Сповіді» та «Воскресінні». У автобіографічному творі «Сповідь» ми спостерігаємо душевні метання ліричного героя «від повного нігілізму до кризи, хвилин відчаю, думок про смерть, бажання користуватися працею мужика» [2, с. 283-284]. В останньому романі Льва Толстого «Воскресіння» душевний стан автора та ліричного героя переплетені. Євген Соловйов назвав цей твір «епопеєю прокинутої совісті» [2, с. 284]. Критик також помітив «дещо нове» у питанні про «причини зла і страждань культурного життя», що послугувало причиною переродження і переосмислення героїзму персонажа «Воскресіння» князя Дмитрія Нехлюдова, в якому ми також помічаємо риси «каючогося дворянина» [2, с. 284].

Літературний критик Євген Соловйов, будучи сучасником Льва Толстого, вважав, що «біографію Толстого можна сміливо писати по його власним творам <...> особливо це стосується душевного життя великого письменника» [2, с. 284].

Автобіографічність є частиною творчого доробку багатьох літературних діячів XIX століття. Дослідити та порівняти втілення автобіографічності у творчості інших літературних діячів вважаємо перспективною дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Іващенко В. Ю. Дві автобіографії М. І. Костомарова: проблеми деконструкції. Харківський історіографічний збірник. 2017. вип. 16. с. 83-100. URL: <https://periodicals.karazin.ua/historiography/article/view/11880/11249>
2. Кайгородцева Б. А. Автобиографичность произведений Льва Толстого (взгляд Евгения Соловьёва) // Science and technology: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 5th International scientific and practical conferenc. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2023. Pp. 279-284. URL: <https://sci-conf.com.ua/v-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-technology-problems-prospects-and-innovations-16-18-02-2023-osaka-yaponiya-arhiv/>.
3. Мазурик К. Жанрові інваріанти автобіографістики Пантелеймона Куліша // Філологічні науки. 2015. № 21. с. 73-79.
4. Риженко К. В. Автобіографічний дискурс художньої прози Пантелеймона Куліша. дис... канд. філол. наук: 10.01.01. Київ, 2019. 233 с.

ECONOMIC SCIENCES

ВИКОРИСТАННЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ЧАСОВИХ РЯДІВ З AMAZONE FORECAST ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЄКТАМИ В ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ

Власенко Тетяна Володимирівна,

Кандидат економічних наук, доцент
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

Ковалишин Олександра Федорівна,

Доктор економічних наук, професор

Власовець Віталій Михайлович,

доктор технічних наук, професор

Львівський національний університет природокористування
м. Дубляни, Україна

Вступ. Зміна клімату суттєво впливає на територіальні громади України через ряд екологічних, економічних та соціальних факторів [1]. Вже сьогодні зони землеробства змістились на 100-150 км, що вплинуло не тільки на урожайності традиційних культур, а й призвело до необхідності використання нових сортів та стійких гібридів. Підвищення температури призводить також до змін у біорізноманітті, зокрема до зменшення популяції деяких видів рослин і тварин, які не можуть адаптуватися до нових умов [2]. Зміна клімату призводить до збільшення ерозії ґрунтів і деградації земель через посухи та сильні опади. Вартість систем зрошування буде також суттєво зростати з кожним роком зміни клімату, тому такі капітальні витрати також мають бути закладені в бюджети розвитку громад [3]. Екстремальні погодні умови, такі як сильні дощі та повені, які межують з посухами та періодами недостатніх опадів, можуть також руйнувати інфраструктуру, що потребує додаткових витрат на її відновлення та створює необхідність формування додаткового ресурсного

Результати та обговорення. Для вирішення поставленої проблеми на рівні територіальної громади необхідно підготувати декілька сценаріїв розвитку подій та заздалегідь підготувати інноваційні проєкти, які дозволять зменшити негативний вплив від зміни клімату, або, навіть, дозволять реалізувати нові можливості зростання.

Для прогнозування часових рядів доцільним є використання Amazon Forecast - одного із сервісів, керованих штучним інтелектом і машинним навчанням, доступний на хмарній платформі AWS. Хоча сьогодні всі організації використовують ту чи іншу форму прогнозування, традиційні методи не можуть використовувати зростаючу кількість і складність доступних нам сигналів часових рядів.

Для виконання прогнозів необхідно підготувати часовий ряд так, щоб його могли сприймати кілька алгоритмів - Amazon Forecast може підготувати послідовності часових рядів для моделей глибокого навчання (DL) або згенерувати кілька випадкових послідовностей, щоб вивести ймовірнісні прогнози для власних алгоритмів, таких як непараметричні часові ряди (NPTS). Далі виберили найкращі алгоритми залежно від сформованих наборів даних – Amazon Forecast може використовувати AutoML для автоматичного вибору між статистичними алгоритмами прогнозування (такими як авторегресійне інтегроване ковзне середнє (ARIMA), експоненціальне згладжування (ETS), NPTS або Prophet) і більш просунутими архітектурами на основі нейронних мереж, що вимагають великих обсягів даних (такими як DeepAR+ або глибокі нейронні мережі (DNN) на основі згорткової нейронної мережі - квантильної регресії (CNN-QR)). За результатами отримали ряд алгоритмів, які після оцінки якості прогнозування можуть бути рекомендованими для моделювання та побудови сценаріїв.

Висновки. Таким чином, використання проектного управління інноваційними розробками, включаючи необхідність покращення збору даних, посилення міждисциплінарної співпраці та планування розвитку територіальних громад на основі сценаріїв є одним з напрямків підвищення

ефективності управління. Для прогнозування часових рядів для територіальних громад особливу ефективність мають методи Amazon Forecast.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваль Г. В. Сільські територіальні громади як первинні суб'єкти місцевого самоврядування / Г. В. Коваль // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія. - 2009. - Т. 122, Вип. 109. - С. 60-63
2. Vlasovets V., Vlasenko T., Kovalyshyn S. Effect of various factors on the measurement error of structural components of machine parts materials microhardness using computer vision methods. (2023) *Przeglad Elektrotechniczny*, 99 (1), pp. 323 - 329
3. Куценко Т. Ф. Об'єднані територіальні громади в Україні: короткий аналітичний огляд / Т. Ф. Куценко, Є. Ю. Дударенко // Економіка та держава. - 2017. - № 3. - С. 64-70.
4. Забарна Е. М. Територіальні громади в європейському транскордонному просторі / Е. М. Забарна // Економічний форум. - 2020. - № 3. - С. 3-9.
5. Власенко Т. В., Власовець В. М. Управління інноваційними проектами з роботизації машинобудівного виробництва. Управління розвитком соціально-економічних систем: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 21-22 березня 2024 року). Харків: ДБТУ. Ч. 1. 2024. С. 406-409.
6. Boas, I., Farbotko, C., Adams, H., Sterly, H., Bush, S., Van der Geest, K., et al. (2019). Climate migration myths. *Nat. Clim. Change* 9, 901–903.
7. Cottier, F., Flahaux, M. L., Ribot, J., Seager, R., and Ssekajja, G. (2022). Framing the frame: Cause and effect in climate-related migration. *World Dev.* 158, 106016

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ВИСОТНОГО БУДІВНИЦТВА: СТРАТЕГІЯ І ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ

Кадол Олександр Миколайович,

к. іст. н. доцент

Кадол Лариса Василівна,

к.т.н., доцент

Вейс Ігор Станіславович,

здобувач другого (магістерського)

рівня вищої освіти

Криворізький національний університет,

м. Кривий Ріг, Україна

Анотація: Відродження України після ПЕРЕМОГИ тісно буде пов'язано з будівництвом, в тому числі і висотним. Активація висотного будівництва повинна бути обґрунтована вітчизняною нормативною базою та історичним досвідом передових країн.

В своїй роботі ми навели напрямки досліджень в руслі техніко-економічних показників висотного будівництва.

Ключеві слова: історичний досвід висотного будівництва, нормативна база, трудомісткість, ресурси, кошторисна вартість.

Базові та універсальні правила зведення хмарочосів, що актуальні і в теперішній час розроблено американським архітектором, творцем концепції органічної архітектури Луїсом Салліваном (1856-1924 рр.). Взагалі розвиток будівництва висотних житлових та громадських будівель почався з бурхливого розвитку промисловості Америки.

Висока вартість землі, запровадження податку з прибутку від використання земельної ділянки та винахід інженера Уільяма Джені у 1884 році конструкції надійного сталюого ліфта сприяли розвитку висотного будівництва. Відсутність ліфтових конструкцій не давало можливість будівництва більше ніж 5 поверхів.

Зведення американських висотних об'єктів - хмарочосів тісно пов'язана з комерційною діяльністю.

За визначенням Луїса Саллівана «Пристрасть продавати – це рушійна сила американського життя», а його послідовник-Гарві Уайл Корбет (1873-1954 рр.) прихильник та захисник ідей висотного будівництва зазначав, що комерціалізація є керівним духом епохи; будинок, що сам себе рекламує, знаходиться в гармонії з самою епохою [1].

Щільність забудови в престижних місцях заселення стала одним із чинників необхідності зведення висотних об'єктів. Зменшення вартості необхідних комунікацій, 1 одиниці площі будівлі зі збільшенням висоти стало комерційним підґрунтям реалізації ідеї будівництва хмарочосів.

З цього часу висотному будівництву присвячено чимало праць вчених.

Моделювання технологічної системи монолітного висотного житлового будівництва в працях Бадеяна Г. В. [2].

Обґрунтування методики трудомісткості та тривалості висотного будівництва, які визначають і саму вартість, наводить в своїх наукових розробках директор ТОВ «АС-ІНТЕРБУД А. П. Броневицький. Досить корисна блок – схема, наведена науковцем, яка надає можливість коригувати параметри моделі – кількісні значення організаційно-технологічних факторів з конкретним врахуванням проекту [3].

А. П. Броневицький в праці «Світовий досвід висотного будівництва: стратегія і пріоритетні напрямки» визначає, що одним із головних показників ефективності проектів будівництва висотних об'єктів є термін та кошторисна вартість.

Професор Кравчуновської Т. С. в статті «Програмна реалізація моделей обґрунтування раціональних організаційно-технологічних рішень спорудження висотних будівель» наводить статистично достовірні моделі, які можливо застосувати для обґрунтування вартості висотного будівництва. Розроблена нею модель дозволяє оптимізувати кошторисну вартість висотного будівництва

при зміні організаційно-технологічних та економічних факторів за статистичним критерієм Фішера, прогнозувати вартість висотного будівництва, враховує коефіцієнт містобудівної вартості території. Дана модель корисна інвесторам, замовникам, підрядникам, органам управління, експертам для визначення доцільності будівництва, та, в випадку реалізації проекту, корегування показників проекту [4, с. 35-46].

Корегування трудовитрат з ціллю зменшення собівартості наведено в працях Д. Ф. Гончаренко [5].

Досліджую реальні проекти Григоровський П. Є. формує математичні моделі та розробляє методику визначення техніко – економічних показників в залежності від різноманітних умов щільності та передбачає зміну показників в залежності від змін щільності забудови - це кошторисна вартість, тривалість та трудомісткість виконання будівельно-монтажних робіт) [6].

О. С. Іщенко та В. І Доненко в науковому дослідженні визначили та оцінили основні технологічні, організаційні, містобудівні, економічні та управлінські фактори, що безпосередньо мають вплив на вартість висотного будівництва та ефективність виконання будівельних робіт.

Науковці аналізувавши склад виробничих процесів, розгалузили їх на дві групи – матеріальні та інформаційні. Розроблена ними модель дає можливість виявити резерви використання виробничих та трудових ресурсів будівельного процесу на всіх стадіях життєвого циклу реалізації проекту [7].

Таким чином, узагальнюючі наукові напрацювання щодо економічності оцінювання проектів будівництва висотних будівель можливо ствердити, що:

- в умовах обмеженої щільності в великих містах проекти з будівництва висотних будівель мають шанс на життя;
- технологічні, організаційні, містобудівні, економічні та управлінські фактори безпосередньо мають вплив на вартість висотного будівництва та ефективність виконання будівельних робіт;
- оптимальні моделі планування техніко – економічних показників

визначення вартості будівництва висотних будівель, запропоновані сучасними науковцями дають можливість спрогнозувати та скорегувати кошторисну вартість та трудовитрати при реалізації проєктів;

- реалізація та оптимізація моделей зведення хмарочосів дають можливість виявити резерви трудових та матеріальних ресурсів в ході будівництва і, тим самим, зменшити кошторисну вартість об'єкту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Визначення та історія хмарочосів URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9> (дата звернення 28.05.2024).
2. Бадеян Г. В., Ковалев Ю. Н., Плоский В. А. Графоаналитическая модель технологической системы монолитного высотного жилищного строительства. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/12876/1/%> (дата звернення 28.05.2024).
3. Броневицький А. П., Броневицький С. П. Організаційно-технологічне обґрунтування тривалості зведення цивільних висотних будівель в умовах щільної міської забудови. *Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*. Дніпро, 2011. № 11-12. С. 47-52.
4. Кравчуновська Т. С. Єпіфанцева С. В. Програмна реалізація моделей обґрунтування раціональних організаційно-технологічних рішень сполучення висотних будівель. *Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*. Дніпро, 2019. №4. С. 35-46.
5. Гончаренко Д. Ф., Яровий Ю. М., Перепелиця Е. А., Гармаш А. А. Розробка конструктивних, технічних і організаційних рішень з відновлення оглядових шахт каналізаційних тунелів. *Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*. Дніпро, 2016. № 12. С. 10-19.
6. Григоровський П. Є., Молодід О. С., Надточій М. І. Методика визначення техніко-економічних показників нового будівництва в ущільнених умовах. URL: <https://urss.knuba.edu.ua/files/zbirnyk-22/34.pdf> (дата звернення 28.05.2024).
7. Іщенко О. С., Доненко В. І., Охрименко О. В. Визначання структури

будівельної технології через систему організаційних та технологічних параметрів висотного будівництва. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/322454311.pdf> (дата звернення 28.05.2024).

8. Кадол Л. В. Сучасні аспекти визначення вартості будівництва висотних будівель на Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 26(1). С. 63-66.

**ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ ІЗ
ПРОГНОЗУВАННЯМ ТА ВРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ДІЯЛЬНОСТІ (НА МАТЕРІАЛАХ ПРИВАТНОГО ПІДПРИЄМСТВА
«ФАБРИКИ ВІКОН ЛЮКС»)**

Калинович Андрій Романович,
здобувач доктора філософії,
Рошко Наталія Борисівна,
к.е.н., завідувач кафедри обліку і фінансів
ПВНЗ «Буковинський університет»,
м. Чернівці, Україна

Вступ./Introductions.

Дослідження щодо поточного стану ринку пластикових вікон свідчать, що в Україні він зменшився через війну. За оцінками експертів, падіння становить близько 50% порівняно з 2021 роком. Попит на пластикові вікна знизився через зменшення будівництва та реконструкції приватних будинків та комерційних приміщень. Ціни на пластикові вікна зросли через зростання цін на енергоносії, сировину та логістичні послуги. Багато підприємств змушені були закритися через війну або через значне падіння попиту.

Необхідно звернути увагу на такі аспекти:

1. Тривала війна може й далі негативно впливати на ринок пластикових вікон.
2. Зростання цін на енергоносії та сировину може призвести до подальшого зростання цін на пластикові вікна, що може негативно вплинути на попит.
3. Зміна пріоритетів споживачів може призвести до того, що люди будуть менше витратити грошей на пластикові вікна та більше на інші товари та послуги.

Хоча є ймовірність про різні розвитку подій під впливом зовнішніх факторів:

1. Відновлення будівництва після закінчення війни може призвести до

зростання попиту на пластикові вікна.

2. Зростання популярності енергоефективних будинків може призвести до зростання попиту на енергоефективні пластикові вікна.

3. Вихід на нові ринки може допомогти підприємствам збільшити обсяги продажів.

Ціль роботи./Aim.

Здійснити ґрунтовне дослідження ринку пластикових вікон та на прикладі підприємства Чернівецької області показати як відбувається оцінка діяльності приватного підприємства, здійснити прогноз можливостей розвитку ринку пластикових вікон у повоєнний час.

Визначити, яка інформація необхідна для здійснення оцінки діяльності підприємства. На прикладі підприємства Чернівецької області запропонувати розрахунок основних показників, які характеризують стан підприємства у 2023 році.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Загальні рекомендації для суб'єктів господарювання, які займаються виготовленням та реалізацією пластикових вікон в Україні.

1. Підприємствам, які займаються виготовленням пластикових вікон, рекомендується диверсифікувати свою діяльність та розширювати асортимент продукції.

2. Важливо зосередитися на енергоефективності пластикових вікон, адже це може стати конкурентною перевагою.

3. Підприємствам слід активно просувати свою продукцію та збільшувати свою присутність на онлайн-ринку.

4. Важливо зберігати високу якість продукції та рівень обслуговування клієнтів.

Важливо зазначити, що прогнози щодо розвитку ринку пластикових вікон в Україні є досить невизначеними через війну та інші фактори.

Для отримання більш детальної інформації рекомендується звернутися до аналітичних звітів конкретних підприємств.

Для проведення аналізу мені потрібна наступна інформація:

- бухгалтерський баланс за декілька звітних періодів (наприклад, за останній рік або два).
- звіт про фінансові результати за декілька звітних періодів (наприклад, за останній рік або два).
- інші звіти та фінансові дані, які можуть бути relevant (наприклад, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал).

Оцінка діяльності це результат комплексного економічного аналізу, який включатиме:

1. Аналіз фінансового стану підприємства (ліквідність, рентабельність, фінансова стійкість).
2. Аналіз динаміки розвитку підприємства (зростання виторгу, прибутку, активів).
3. Оцінку ефективності використання ресурсів підприємства.
4. Виявлення сильних та слабких сторін підприємства.
5. Формулювання рекомендацій щодо покращення фінансового стану та результатів діяльності підприємства.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Важливо зазначити, що для проведення глибокого та точного аналізу необхідна не лише сама звітність, але й розуміння контексту діяльності підприємства (галузь, конкурентне середовище, макроекономічні умови).

Що було враховано при роботі зі звітністю приватного підприємства «Фабрика вікон Люкс» Аналіз фінансового стану на основі даних звіту про фінансові результати за 2023 рік:

1. Загальна оцінка:
 - Валовий прибуток підприємства за 2023 рік склав 48 774 грн., що на 34,4% менше, ніж у 2022 році.
 - Чистий дохід від реалізації продукції за 2023 рік склав 334 852 грн., що на 22,4% менше, ніж у 2022 році.
 - Адміністративні витрати підприємства за 2023 рік склали

12 617 грн., що на 26,8% більше, ніж у 2022 році.

- Витрати на збут підприємства за 2023 рік склали 13 885 грн., що на 17,2% більше, ніж у 2022 році.

- Інші операційні витрати підприємства за 2023 рік склали 7 115 грн., що на 36,9% більше, ніж у 2022 році.

2. Ліквідність:

- Коефіцієнт поточної ліквідності підприємства за 2023 рік склав 0,87, що нижче за нормативний рівень (1). Це означає, що у підприємства можуть виникнути труднощі з покриттям своїх короткострокових зобов'язань за рахунок оборотних активів.

- Коефіцієнт швидкої ліквідності підприємства за 2023 рік склав 0,44, що також нижче за нормативний рівень (0,5). Це означає, що у підприємства можуть виникнути труднощі з покриттям своїх короткострокових зобов'язань за рахунок найбільш ліквідних оборотних активів (грошових коштів та дебіторської заборгованості).

- Коефіцієнт автономії підприємства за 2023 рік склав 0,23, що свідчить про низький рівень фінансової стійкості. Це означає, що у підприємства велика частка власного капіталу фінансується за рахунок позикових коштів.

3. Рентабельність:

- Рентабельність активів підприємства за 2023 рік склала 0,15, що свідчить про низьку ефективність використання активів.

- Рентабельність власного капіталу підприємства за 2023 рік склала -0,17, що свідчить про те, що підприємство не приносить прибуток своїм власникам.

- Чиста рентабельність підприємства за 2023 рік склала -0,17, що свідчить про те, що підприємство не приносить прибуток.

4. Висновок:

На основі аналізу звіту про фінансові результати за 2023 рік можна зробити наступні висновки:

- 1) Підприємство знаходиться у складному фінансовому стані.
- 2) Підприємство має збитки.
- 3) Підприємство має низьку ліквідність.
- 4) Підприємство має низьку рентабельність.

Рекомендації для підприємства – необхідно вжити заходів для покращення свого фінансового стану. Це може включати:

- 1) Зниження витрат.
- 2) Збільшення виторгу.
- 3) Підвищення ефективності використання активів.
- 4) Залучення додаткових інвестицій.
- 5) Підприємству необхідно посилити контроль за дебіторською заборгованістю.

Важливо враховувати дані звіту про фінансовий стан, що дає можливість побачити такі дані за 2023 рік.

1. Фінансовий стан підприємства

- Активи:
 - Поточні активи: 58 857 грн.
 - Необоротні активи: 690 грн.
 - Загальні активи: 59 547 грн.
- Пасиви:
 - Поточні зобов'язання: 14 413 грн.
 - Довгострокові зобов'язання: 0 грн.
 - Загальні зобов'язання: 14 413 грн.
 - Власні кошти: 45 134 грн.

2. Рентабельність

- Рентабельність активів: 0.24 (24%)
- Рентабельність власного капіталу: 1.02 (102%)

3. Ліквідність

- Коефіцієнт поточної ліквідності: 4.08
- Швидкий коефіцієнт: 2.83

- Коефіцієнт абсолютної ліквідності: 1.41

4. Платоспроможність

- Коефіцієнт покриття процентних платежів: 8.13
- Коефіцієнт боргового покриття: 4.13

Висновки:

- Підприємство має стійке фінансове становище.

1) Рентабельність активів та власного капіталу свідчать про ефективне використання ресурсів. Підприємству слід продовжувати моніторити та оптимізувати свою діяльність для підтримки стійкого фінансового стану.

2) Підприємству слід розглянути можливість розширення асортименту товарів, що торгуються, або виходу на нові ринки.

3) Підприємству слід продовжувати інвестувати в розвиток свого бізнесу.

Використання ресурсів. Підприємство має високий рівень ліквідності, що означає, що воно може погасити свої зобов'язання в строк. Коефіцієнти платоспроможності свідчать про те, що підприємство здатне обслуговувати свої борги. Важливо зазначити, що це лише попередній аналіз. Для більш ґрунтовного аналізу необхідна додаткова інформація, наприклад, про динаміку фінансових показників підприємства, його конкурентне середовище та плани на майбутнє.

Висновки./Conclusions. Прогнози на майбутні періоди за результатами дослідження. Ринок пластикових вікон в Україні має значний потенціал для розвитку в найближчі роки. Цьому сприяють такі фактори:

1) Зростання попиту на нове житло: За прогнозами експертів, попит на нове житло в Україні буде зростати в найближчі роки. Це призведе до збільшення попиту на пластикові вікна, які є одним з основних елементів сучасного житла.

2) Зростання доходів населення: Зростання доходів населення призводить до збільшення попиту на товари та послуги, в тому числі на пластикові вікна. Люди готові витратити більше коштів на енергоефективні та

екологічні вікна, які забезпечують комфорт та безпеку житла.

3) Державні програми з енергоефективності: Держава впроваджує програми з енергоефективності, які стимулюють заміну старих вікон на нові, енергоефективні. Це сприяє зростанню попиту на пластикові вікна.

4) Зростання популярності енергоефективних вікон: Пластикові вікна з енергозберігаючими склопакетами стають все більш популярними, оскільки вони дозволяють економити на опаленні та кондиціонуванні. Це призведе до збільшення попиту на такі вікна в найближчі роки.

Очікується, що ринок пластикових вікон в Україні буде зростати в середньому на 5-7% щорічно протягом наступних 5 років. Основними тенденціями розвитку ринку пластикових вікон в Україні в найближчі роки будуть:

- Зростання попиту на енергоефективні вікна: Споживачі все більше уваги приділяють енергоефективності вікон при їх виборі. Це призведе до збільшення попиту на вікна з енергозберігаючими склопакетами.

- Зростання попиту на кольорові та ламіновані вікна: Кольорові та ламіновані вікна стають все більш популярними, оскільки вони дозволяють підкреслити індивідуальний стиль фасаду будинку.

- Зростання попиту на вікна з розумним склом: Розумне скло - це новий тип скла, який може змінювати свою прозорість під впливом електричного струму. Цей тип скла стає все більш популярним, оскільки він дозволяє створювати вікна з покращеною енергоефективністю, звукоізоляцією та конфіденційністю.

- Зростання популярності онлайн-продажів вікон: Онлайн-продажі вікон стають все більш популярними, оскільки вони дозволяють споживачам порівнювати ціни та вибирати вікна з широкого асортименту.

Реальний розвиток ринку може відрізнятись від прогнозованого в залежності від ряду факторів, таких як економічна ситуація в країні, політична стабільність та ціни на енергоносії.

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ СЕРЕД СУЧАСНИХ КОНФІГУРАЦІЙ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ФОРМИ ПРАВЛІННЯ

Ларіонова Катерина Андріївна

PhD здобувач

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
м. Дніпро, Україна

Вступ. Протягом майже всієї другої половини ХХ століття науково-гуманітарний дискурс зосереджувався навколо питань демократії та тоталітаризму, обмислюючи політичний та соціокультурний досвід двох країн – Германії та СРСР – та аналізуючи можливості попередження тоталітарних тенденцій і укріплення демократичних традицій у всьому світі. Проте, незважаючи на вагомі теоретичні здобутки у цій сфері, практичне їх використання видалося нелегкою справою; результатом цього стало відродження тоталітаризму в окремо взятій державі та її агресивний напад на територію нашої країни, яка впевнено обрала демократичний шлях.

І це знову спонукає теоретиків публічного управління звернутися до пошуків відповіді на питання, чи можлива сьогодні демократія взагалі, яких форм вона може набувати й які напрями обирає для подальшого розвитку. Безумовно, електронний вимір демократії також перебуває в просторі цього аналітичного пошуку. Розгляд феноменів хакерства, штучного інтелекту, соціальних мереж в аспекті новітнього осмислення демократії як влади населення, де кожен має й обстоює власну думку, перманентно навіює сумніви: а чи дійсно власна ця думка?

Мета роботи. Огляд існуючих у сучасній зарубіжній науці поглядів на особливості використання інформаційно-комунікативних технологій в різних конфігураціях демократичної форми правління для конструювання теоретичної бази дослідження потенціалу ІКТ як чинника демократизації.

Матеріали та методи. Теоретичну базу нашої роботи становлять запропоновані сучасними зарубіжними науковцями типологізації демократії; за

допомогою аналітичного методу та методу теоретичного узагальнення ми намагатимемося виявити взаємозв'язки між окремими різновидами демократії та інтенсивністю цифровізації публічно-управлінського простору.

Результати та обговорення. Демократія як спосіб організації управління суспільством, за якого рішення щодо визначних соціальних подій та актів ухвалює більшість, являє собою певного роду ідеальний тип – абстрактне уявлення, суто теоретичний конструкт, який втілюється в реальне життя за різними сценаріями залежно від конкретного суспільства, в якому це втілення відбувається. Цей факт дає науковцям змогу вести мову не про демократію, а про «демократії» – окремі конфігурації демократичного управління, що в типовий спосіб продукуються в певних соціальних умовах.

Традиційно в теорії публічного управління розглядаються такі види демократії, як пряма і представницька. Пряма демократія надає громадянам більше можливостей для участі в управлінні: люди самі голосують за політику та закони замість того, щоб обирати політиків, які роблять це від їхнього імені (що характеризує демократію представницьку). Як зазначають С. Берг і Дж. Гофман, саме із впровадженням електронних засобів комунікації були пов'язані очікування щодо повної реалізації ідеї прямої демократії (хоча у сучасному світі вона часто виявляє себе лише як механізм вирішального всенародного голосування). Однак концепція «електронна демократія = пряма демократія» не пройшла перевірки часом; на заваді цьому, на думку вчених, стали інституційно-організаційні обмеження [2, р. 8].

Водночас сьогодні в чистому виді пряма та представницька демократії не зустрічаються; переважним чином існують комбінаторні моделі, що поєднують окремі характеристики згаданих видів демократії. Наприклад, Д. ван Дейк, відомий теоретик у галузі е-демократії, деталізував типологізацію форм демократії через виділення шести її різновидів. Причому два з них – законну демократію та конкурентну демократію – він відносить до типів демократії, орієнтованих на уряд, тобто з переважанням рис представницької демократії; інші чотири (плебісцитарна демократія, плюралістична демократія, демократія

участі та лібертаріанська демократія) наближені до прямого типу демократії й орієнтовані на громадськість [4].

У свою чергу, Р. Лінднер та Г. Айххольцер на підставі огляду наукової літератури стверджують, що безліч існуючих різновидів демократії шляхом абстрагування можна звести до трьох ідеально-типових моделей: ліберальної, партисипаторної (демократії участі) та деліберативної (дорадчої). Ліберальна є найбільш розповсюдженою у світі моделлю; демократичний процес у ній концептуалізується як ринкова конкуренція між стратегічними акторами (групами інтересів, політичними партіями та елітою), а громадянин виступає як споживач, чия політична участь більш-менш обмежується періодичним вираженням індивідуальних уподобань (*що дозволяє констатувати наближеність до представницької моделі демократії – К.Л.*). Головна характеристика цієї моделі – акцент на функціонуванні демократичних інституцій і дотриманні правових процедур, що забезпечують захист громадян від державного свавілля [3].

Партисипативна демократія розширює горизонти участі громадян в управлінні; хоча вони й не мають права ухвалювати політичні рішення, однак значною мірою можуть впливати на них [3]. Розвиток ІКТ сприяє збагаченню арсеналу зручних та ефективних інструментів участі; традиційні збори громадян, громадські ініціативи та референдуми набули електронної форми, значно спрощуючи можливості партисипації й підсилюючи соціальну інклюзію.

У свою чергу, деліберативна модель фокусується на громадському обговоренні суспільно важливих питань. Акцент робиться на проведенні раціональних дискусії у публічній сфері та в мережах організацій громадянського суспільства, завдяки чому громадяни реалізують свою комунікативну силу для впливу на систему прийняття політичних рішень [3]. Тобто якщо в партисипаторній моделі громадяни впливають на політичні рішення, то в деліберативній вони радше створюють порядок денний, визначаючи важливість і черговість конкретних рішень у постійному

обговоренні на засадах рівності, відкритості та свободи думки і слова. І на кожному аспекті деліберативної демократії позитивно відбивається можливість застосування електронно-інформаційних технологій, що спрощують суспільно-політичне спілкування й обмін думками, долаючи часові й просторові межі.

На думку Р. Лінднера та Г. Айххольцера, кожній із зазначених конфігурацій відповідає певний тип електронної демократії, тобто конкретний комплекс інформаційно-комунікативних інструментів, що використовуються для посилення політичної демократії або участі громадян у демократичному спілкуванні [3]. Такої самої позиції дотримується Р. Бекон, стверджуючи, що сьогодні для реалізації на практиці всіх форм демократії використовуються цифрові інструменти, але асортимент цих інструментів значно варіюється: від доступу до урядової інформації через Інтернет до використання технологій для забезпечення більшої участі громадян у прийнятті політичних рішень. Визнаючи потенціал ІКТ як засобів позитивного впливу на демократичні процеси, дослідниця вказує на існування тенденції збереження status quo в середовищі політиків, їхнє небажання реформувати традиційні демократичні інституції і відповідні обмеження з їхнього боку процесів впровадження засобів електронної демократії [1].

Висновки. Аналізуючи наведені погляди вчених, можна дійти висновку, що електронна демократія може бути інструментом будь-якої моделі демократії, хоча з окремими її типами (партисипативною та деліберативною) вона корелює краще за інші.

Е-демократія як інформаційно-технологічне оформлення демократичних явищ і процесів, що відбуваються у сучасному світі, потенційно дозволяє якнайширшим масам брати безпосередню участь у формуванні політичного порядку денного, ставити першочергові завдання органам публічного управління та слідкувати за їх вирішенням, тобто сприяє втіленню головної ідеї демократії як влади народу. Тому прогнози щодо подальшої трансформації конфігурацій демократії та домінування еквівалентних цифровій ері моделей

видаються нам найбільш реалістичними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Beacon R. (2021) What Is the State of Debate on Digital Democracy? Available at: <https://institute.global/policy/what-state-debate-digital-democracy>
2. Berg S., Hofmann J. (2021). Digital democracy. Internet Policy Review, 10 (4). Available at: <https://doi.org/10.14763/2021.4.1612>
3. Lindner R., Aichholzer G. (2020). E-Democracy: Conceptual Foundations and Recent Trends. Available at: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-27184-8_2
4. Dijk van J. (2012) Digital Democracy: Vision and Reality. Available at: https://www.researchgate.net/publication/287413539_Digital_democracy_Vision_and_reality

HR-МЕНЕДЖМЕНТ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ВІЙНИ

Панасюк Ірина Петрівна

к.е.н., доцент кафедри
управління людським фактором
Національний авіаційний університет

Якимець Петро Іванович

викладач вищої категорії
ДНЗ «Тернопільський професійний коледж
з посиленою військовою та фізичною підготовкою»

Засядателева Ярослава Олегівна

студентка
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Війна суттєво впливає на ринок праці та роботу персоналу, спричинивши значні коливання та зміни. Невизначеність, воєнний стан, звуження можливостей для застосування робочої сили, її структурні та якісні трансформації, великий потік внутрішньо переміщених осіб і труднощі з мобілізацією загострили проблеми зайнятості. Незважаючи на поступову адаптацію економіки до нових умов праці, рівень безробіття в Україні залишається високим. У контексті поглиблення існуючої нестабільності на ринку праці проблема ефективного використання робочої сили стає все гострішою.

Ціль роботи./Aim. Дослідження стратегій і методів продуктивності праці працівників, забезпечення безпеки та психологічного здоров'я в умовах війни. Це включає адаптацію кадрової політики до кризових ситуацій, підтримку морального духу команди, забезпечення гнучкості робочого процесу та підтримку основних бізнес-процесів, незважаючи на зовнішні загрози.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Методології дослідження ґрунтуються на використанні основних загально-логічних методів, до яких належать синтез, аналіз, узагальнення й систематизація, які дозволяють структурувати та обробляти інформацію.

Економіко-математичні методи в роботі використовуються для кількісного аналізу економічних показників та прогнозування розвитку процесів.

Результати та обговорення./Results and discussion. За даними дослідницького агентства Info Sapiens, у січні 2024 року рівень безробіття склав 17%. Станом на 1 січня 2024 року загальна кількість зареєстрованих у Державній службі зайнятості безробітних становила 96,1 тисяч осіб, з яких понад 40% мають вищу освіту. При цьому кількість вакансій становила 40,2 тисячі. У 2023 році статус безробітних мали 483,2 тисячі осіб, що значно менше порівняно з 867,6 тисячі у 2022 році. У 2023 році працевлаштовано 160,1 тисячі осіб, а професійне навчання пройшли 32,9 тисячі осіб, тоді як у 2022 році ці показники становили відповідно 248,8 тисячі та 46,6 тисячі осіб [1].

За даними одного з найбільш популярних сайтів для пошуку роботи «Work.ua», у січні 2024 року ринок праці відновився на 93% порівняно з лютим 2022 року. Однак відновлення відбувається нерівномірно по регіонах. У деяких областях кількість вакансій значно перевищує довоєнні показники. Наприклад, у Закарпатській області кількість вакансій зросла на 155%, в Івано-Франківській — на 146%, у Хмельницькій — на 125%, у Львівській — на 123%, у Вінницькій — на 120%, у Рівненській — на 118%, а в Чернівецькій-на 116% (рис. 1). За абсолютною кількістю пропозицій роботи лідерами залишаються Київська, Львівська, Дніпропетровська, Одеська та Харківська області. У Київській області наявні 30 913 вакансій, у Львівській — 8 473, у Дніпропетровській — 8 452, в Одеській — 5 752, а в Харківській — 3 347 [2]. Це свідчить про те, що хоча загалом ринок праці в Україні поступово відновлюється, але це відбувається з різною швидкістю залежно від регіону.

Після аналізу статистичних даних, особливу увагу потрібно звернути на виклики, які стоять перед HR-менеджментом під час війни. Управління персоналом в умовах воєнного стану відіграє важливу роль не тільки в наборі нових співробітників, але і в підтримці та захисті тих, хто вже працює в компанії. Важливо зрозуміти, які конкретні стратегії можна використовувати для підтримки ефективності та морального стану команди, адже у кожного

співробітника з'явилися нові обов'язки та задачі.

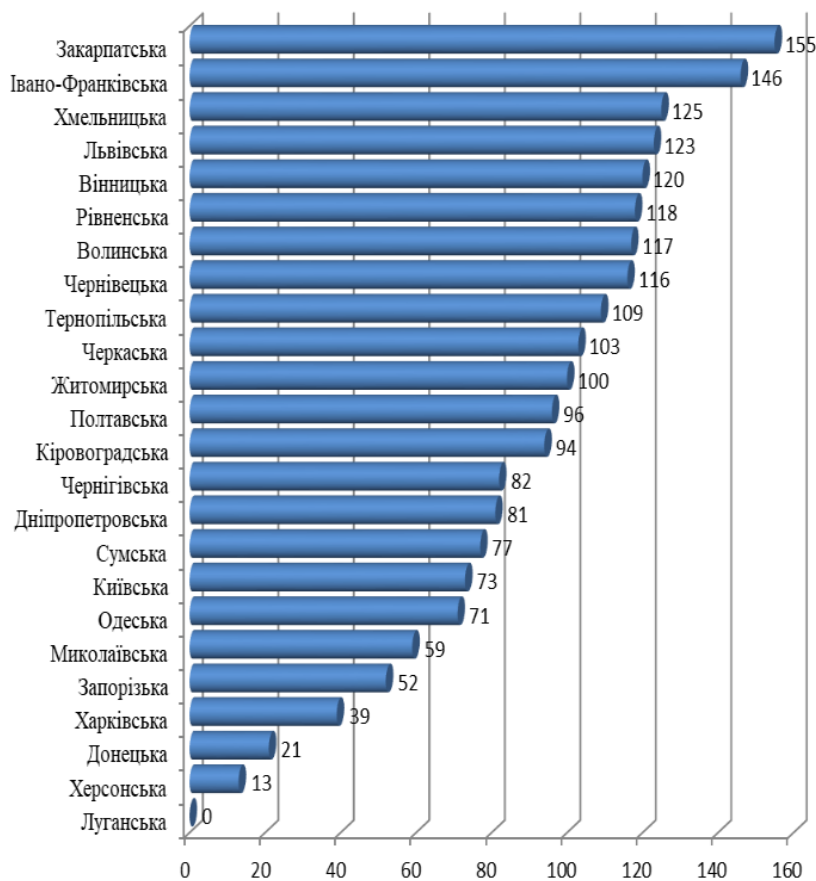

Рис. 1. Відновлення регіональних ринків праці України за кількістю вакансій (січень 2024 р./лютий 2022 р.), %

Розглянемо напрямки розвитку HR процесів у компаніях під час кризового воєнного періоду:

Дистанційне управління. Необхідно навчати керівників роботі в нестандартних обставинах, налагоджувати трансферні та робочі процеси в критичних ситуаціях і не забувати про підтримку співробітників. Важливим є досвід віддаленого управління персоналом організації під час війни, що сприяє підвищенню продуктивності та забезпеченню безпеки співробітників. По-перше, це дозволяє підприємству продовжувати працювати в ситуаціях, коли фізична присутність працівників у звичайному режимі неможлива через загрози безпеці. Крім того, такий підхід дозволяє швидко реагувати на зміни в критичних внутрішніх і зовнішніх ситуаціях.

Комунікація. Спілкування зі співробітниками відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності та безпеки персоналу. Сучасні організації повинні

використовувати різні канали комунікації для забезпечення оперативного інформування та координації своїх працівників. Наприклад, структурована комунікація в компанії «Київстар» має два головних напрямки. Структурована комунікація в компанії «Київстар» має два головних напрямки. Команди компанії активно використовують чати для координації дій, обміну інформацією про безпечні маршрути та підтримки співробітників, що проживають на тимчасово окупованих територіях. Також спеціально був створений окремий чат для фахівців, які проживають на тимчасово окупованих територіях, де вони можуть отримати підтримку та оновлення від компанії. Інший напрям - офіційні повідомлення від керівництва та інструкції для команди, які публікуються на платформі Workplace, що використовувалася для обміну новинами та ідеями ще до початку війни. Цікавим також є досвід компанії SoftServe, що запустила новий розділ на тій же платформі, що містить інструкції, плани SoftServe, рекомендації та поштові скриньки для співробітників, які можуть задавати питання. Крім цього, кожного дня виходили поновлення від команди Emergency Response Team.

Розробіть план. CEO чи HRD можуть висунути стратегічні і технічні ініціативи, які потім будуть розгорнуті перед командами та працівниками. Це важливий етап, що дозволяє забезпечити впровадження наукових розробок і практичних рішень, що відповідають сучасним викликам і потребам організації в умовах нестабільності. Стратегічні вирішення включають планування ресурсів, оптимізацію процесів та використання новітніх технологій для підтримки бізнес-операцій. Технічні ініціативи, зокрема у сфері ІТ, спрямовані на забезпечення безпеки даних, підвищення ефективності роботи та забезпечення доступності інформаційних ресурсів у будь-якій ситуації. Також під час війни можуть виникати різноманітні ситуації, тому важливо розглядати можливі альтернативи для непередбачуваних умов. Особливо важливо мати альтернативні джерела інтернету, джерела енергії, а також заздалегідь підготувати мінімальні запаси продуктів і матеріалів в офісі. Зокрема, актуальним є питання забезпечення резервними джерелами енергії, коли

можливе відключення світла від 7 годин на день.

Не забувати про цінності. Кожен працівник виконує свою роботу, долає труднощі і працює поза межами можливого, керуючись цінностями, які відбиваються у вірі в майбутнє: відповідальність, чесність, професіоналізм, колективна праця і результативність. Треба не забувати нагадувати команді про те, що об'єднує і чому саме ці цінності є гарантом успіху та перемоги.

Психологічна підтримка. Також з початку війни було відкрито гарячі лінії для психологічних консультацій. Багато свідомих організацій підтримують психічне здоров'я команди за допомогою лекцій та вебінарів з психологами, що допомагають зберегти моральний дух і емоційне благополуччя колективу в умовах стресу та невпевненості.

Інноваційні типи відсутності на роботі. Нові види відсутності на робочому місці, що запровадили у SoftServe включають оплачувану Emergency Leave для випадків, коли член команди не може працювати через повітряну тривогу, військові дії або відсутність електропостачання. Та впровадили Military Leave та Territorial Defense Leave для співробітників, які знаходяться на військовій службі або у територіальній обороні країни [3].

Висновки./Conclusions.

Управління персоналом під час війни вимагає комплексного підходу і гнучкості в стратегіях. Розглянуті питання, такі як рівень безробіття в період кризи, відновлення ринку праці і поліпшення кадрових процесів, підкреслюють необхідність стратегічного планування.

Впровадження дистанційного керування, розробка плану дій, що відповідає цінностям компанії, та надання психологічної підтримки працівникам виявилися ключовими факторами підтримки продуктивності та морального стану працівників.

А військова відпустка чи Emergency Leave, виявилася необхідною для забезпечення безпеки та захисту працівників під час військових конфліктів. Ці всі напрями сприяють здатності швидко реагувати на критичні зміни під час війни й підтримувати продуктивність у нестабільному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА/REFERENCES

1. Аналітична та статистична інформація. Державна служба зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/view>
2. Відновлення ринку праці в Україні в умовах війни: регіональні аспекти. Національний інститут стратегічних досліджень. 2024. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/vidnovlennya-rynku-pratsi-v-ukrayini-v-umovakh-viyny-rehionalni>
3. HR під час війни. Як підтримувати та спрямовувати тисячі співробітників під час кризи. Кейси трьох великих українських компаній. Forbes Ukraine. 2022. URL: <https://forbes.ua/inside/hr-pid-chas-viyni-yak-pidtrimuvati-ta-spryamovuvati-tisyachi-spivrobitnikiv-pid-chas-krizi-keys-trokh-velikikh-ukrainskikh-kompaniy-21042022-5566>
4. Короленко, О., & Кутова, Н. HR-МЕНЕДЖМЕНТ ПІДПРИЄМСТВА: ВИКЛИКИ ТА РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ. Економіка та суспільство, (53). 2023 URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-60>
5. Огляд ринку праці. Що відбувається з роботою в Україні під час війни? Forbes Ukraine. 2022. URL: <https://forbes.ua/company/oglyad-rinku-pratsi-shcho-vidbuvaetsya-z-robotoyu-v-ukraini-pid-chas-viyni-19072022-7243>
6. HR менеджмент під час війни: як піклуватися про персонал. HURMA. 2022. URL: <https://hurma.work/blog/hr-menedzhment-pid-chas-vijny-yak-pikluvatysya-pro-personal/>
7. Як налаштувати HR-процеси під час війни? HR.Studio. 2023. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/%D1%8F%D0%BA-%D0%BD%D0%B0%D0%B8-%D0%BF%D1%96%D0%B4-%D1%87%D0%B0%D1%81-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8-hr-studio-sofi-papirnyk>

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В КРАЇНАХ ЄС

**Урбан Оксана Анатоліївна,
Чиж Наталія Михайлівна,**
к.е.н., доценти
**Урбан Дарина Валентинівна,
Поліщук Тарас Вікторович,**
студенти

Луцький національний технічний університет
м. Луцьк, Україна

Вступ. / Introductions. Сучасні екологічні проблеми в умовах сучасного розвитку світогосподарських процесів за рівнем актуальності відіграють вагомую роль у світовій економіці. На існуючу екологічну ситуацію та тенденції розвитку здебільшого впливає високий рівень промислового виробництва та господарської діяльності. За умови існування численних досліджень шляхів вивчення навколишнього середовища актуальною залишається необхідність пошуку нових шляхів і підходів до вирішення еколого-економічних проблем промислового виробництва у контексті переходу до сталого розвитку.

Соціально-економічне зростання неможливе без вирішення важливих екологічних проблем. З огляду на це, зростає необхідність наближення вітчизняних природоохоронних стандартів підприємницької діяльності до світового та європейського досвідів і подальша імплементація у виробничу діяльність.

Мета роботи. / Aim. Мета дослідження полягає у поглибленні загальних теоретичних аспектів та розробка на їх основі практичних рекомендацій щодо необхідності збільшення рівня екологізації підприємств України.

Матеріали та методи./Materials and methods. При дослідженні було використано такі загальнонаукові методи: монографічний (при дослідженні сутності поняття екологічне підприємництво), системного аналізу (для визначення особливостей формування інноваційних форм екологічного

підприємництва); аналогії та порівняння (при оцінці сучасного регулювання інноваційного підприємництва в країнах ЄС); аналізу, синтезу та узагальнення (при здійсненні аналізу стану).

Результати та обговорення./Results and discussion. Екологічне підприємство – це підприємницька діяльність, що здійснюється на екологічному ринку, спрямована на отримання прибутку завдяки задоволенню суспільних потреб в екологічно сприятливих умовах життєдіяльності.

На сучасному етапі ціни на екологічну продукцію значно вищі, ніж на аналогічні товари та послуги. Загальне виробництво важливої екологічної продукції потребує значно більших затрат на подальше придбання екологічно чистих технологій та покупку необхідного оновленого обладнання.

У багатьох розвинених країнах світу міжнародний екологічний бізнес та виробництво екологічної продукції є досить привабливим. Загалом у країнах ЄС існує більше 10 тис. фірм, що займаються новим бізнесом що називається екологічним підприємництвом. Дана продукція займає лідируючі позиції у багатьох економічно розвинених країнах, коли випускаються товари промислового призначення.

Частку екологічного підприємництва у загальному ВВП країн «Великої сімки» вчені оцінюють на рівні 12–25 %. Щорічний його обсяг складає у ФРН близько 20, Франції понад 10 млрд.дол.США.

Український бізнес, що орієнтується на розв'язання екологічних проблем, формується з 80-х років ХХ сторіччя. Протягом останніх десятиліть впроваджуються консультаційні та дорадчі послуги, зокрема екологічний консалтинг, моніторинг та аудит.

Варто зазначити, що сучасний ринок екологічних товарів та послуг в Україні розвивається, на жаль, повільними темпами, оскільки допоки відсутній ефективний механізм підтримки природоохоронного підприємництва. Для подальшого залучення підприємців до розвитку нового екологічного бізнесу потрібно створити гнучкий механізм взаємодії природоохоронних та ринкових структур, забезпечувати на постійній основі матеріальну зацікавленість та

підтримку підприємницької активності державою.

Основними чинниками, що сприяють розвитку вітчизняного екологічного підприємництва, є: – посилення міжнародних та національних екологічних стандартів та збільшення рівня зацікавленості споживачів в отриманні екологічних благ та послуг.

Підприємства зеленого бізнесу в майбутньому будуть отримувати конкурентні переваги, що пов'язані з покращенням ділової репутації та іміджу. Ефективна інвестиційно-інноваційна політика сприятиме розвитку екологічно орієнтованого українського бізнесу та сприятиме підвищенню рівня активності розвитку екологічного ринку товарів та послуг.

Сучасне вивчення суспільно-технологічного спрямування до біосферосумісності базується на двох етапах історичного розвитку екологічного підприємництва, таких як:

- 1) історія господарсько-підприємницької діяльності та машинного виробництва, що набула свого розвитку у світі до 60-х років минулого століття;
- 2) починаючи з 60-тих років ХХ ст. до сьогодні;
- 3) найближче майбутнє щодо подальшої реалізації взаємодії технологічних та загальноприродних явищ та процесів.

Саме тому на постійній основі зростає роль просторових, часових характеристик екологічного підприємництва. Залежно від наявного стану локальних екосистем вимоги до рівня біосферосумісності постійно диференціюються.

Високий рівень біосферосумісності досягається при умові використання новітніх інноваційних технологій, що базуються на основних закономірностях та принципах замкнутих ланок кругообігу речовин та енергії.

Завдяки даним науковим дослідженням виникли нові напрями теоретико-методологічного аналізу проблем системної взаємодії суспільства та природи. Значна увага при цьому приділяється дослідженням процесів екологічної кризи та її негативного впливу на розвиток підприємництва.

Зростання рівня загальної екологічної грамотності та повсюдне

впровадження в країнах ЄС сертифікації у відповідності до міжнародних вимог, постійні труднощі щодо просування товарів і послуг на ринку є причиною формування досить нового явища в бізнесі, що має назву корпоративна стабільність, що базується на взаємодії екологічної та соціальної відповідальності.

Еволюція підходів щодо вивчення питань екологічної безпеки, що подано на рис.1, полягає в переході від *екологічно пасивної* до *екологічно активної стратегії*. Саме тому доречно зосередити увагу на ланцюгу моделі розвитку екологічної стратегії підприємства.

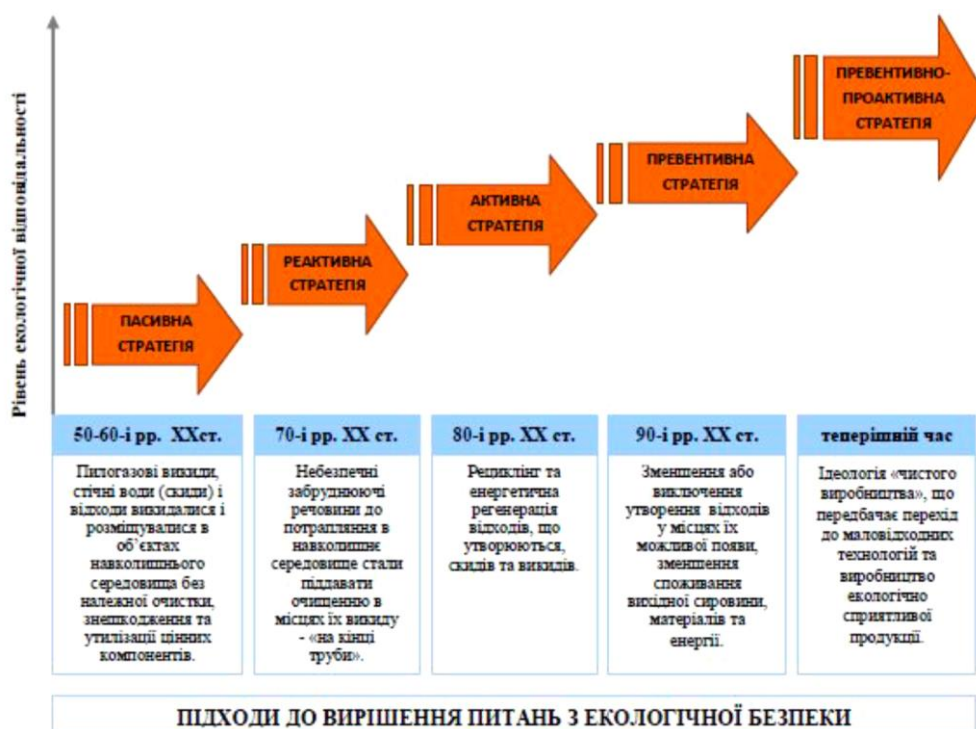

Рис. 1. Еволюція підходів щодо проблематики екологічної безпеки

Екологічна діяльність спрямована на подальшу реалізацію ідей сталого розвитку, що можливе завдяки застосуванню нових методик ведення бізнесу, зокрема, інтеграції всіх економічних суб'єктів-виробника та постачальників сировини, що займаються просуванням продукції на ринку. Тому сучасна система екологічного менеджменту застосовується на рівні підприємств та допомагає їм вирішувати екологічні проблеми.

Висновки./Conclusions. На сьогодні Україна є потужним гравцем у глобальних світових процесах. Завдяки сталому розвитку забезпечується

поступове подолання внутрішніх небезпек, що взаємопов'язане зі зниженням потенційних соціально-економічних ризиків. Отже, світова економічна криза суттєво вплинула на рівень національного соціально-економічного зростання.

Значна частка машинобудування, металургії, хімії були експортноорієнтованими. Погіршення основних макроекономічних показників розвитку – не є проблемою останніх років, оскільки її витoki беруть свій початок ще з 2004-го року, коли ВВП збільшився на 112% у порівнянні з минулим роком. На жаль, власники підприємств основних галузей економіки не використали вигідну для України кон'юнктуру світових цін на продукцію металургії та машинобудування задля реінвестування у процеси виробництва. Тому сучасні прогнози є досить невтішними.

Пошук шляхів подолання негативних явищ базується на загальних тенденціях розвитку глобальних ринків та сценаріїв розвитку світу у контексті технологічних пріоритетів.

Розвиток сучасного підприємництва з метою залучення його до процесів екологізації базується на багатофункціональності та синергії впливу на результати соціально-економічної ефективності. Оскільки в самій природі екологічного підприємництва вкрай важливим є розуміння закладених моральних та матеріальних стимулів до його самоорганізації та генерації новітніх ідей.

Доведено, що екологічне підприємництво є динамічним процесом, що набуває масштабності в контексті охоплення всіх сфер економіки завдяки

Автором розкрито суть екологічного підприємництва з урахуванням основних засад збалансованого розвитку. У цьому контексті головним завданням екологічного підприємництва є створення ефективної моделі о балансування між прибутком та збереженням довкілля.

Визначено особливості впливу глобалізації на екологічне підприємництво. Глобалізація сприяє розширенню масштабів економічних відносин, що створює істотні загрози, зумовлені розмежуванням країн на цивілізаційний центр та периферійну зону. При цьому дедалі більше

поглиблюється диференціація соціально-економічного, екологічного та науково-технічного розвитку. Існуюча модель світової економіки спрямована на розширення масштабів еколого-економічної експансії у вигляді екологічного сепаратизму та екологічного неокolonіалізму. Це дає вагомі підстави стверджувати про загострення конфліктів у світовому економічному просторі. Процес екологізації підприємництва є важливим стратегічним напрямом у зменшенні напруги в міжнародних економічних відносинах.

В Україні сформувалася потужна модель економіки з особливими механізмами саморозвитку та інноваційно-інвестиційної синерції у сфері екологічного підприємництва. Це сприяє продукуванню енергоємної та неконкурентоспроможної вітчизняної продукції.

Автор визначив роль мотиваційно-стимулюючого механізму в забезпеченні розвитку екологічного підприємництва.

Доведено, що суб'єкти екологічного підприємництва мають враховувати нерівнозначність і змінність екологічних мотивацій та екологічних інтересів у суспільстві. Тому основними компонентами таких мотивацій є такі підсистеми: моніторингова, аналітична, генеруюча, реалізуюча. Дієвість та взаємодія цих підсистем визначається: створенням інфраструктури екологізації підприємництва; формуванням соціально-екологічного та економічного партнерства між органами влади та підприємництвом; впровадженням сприятливих правових умов для екологічних підприємств. Досліджено особливості державно-регулятивного механізму екологічного підприємництва в Україні, що полягає у необхідності вдосконалення правового та фінансово-економічного забезпечення. Реформування передбачає структурну перебудову національного виробництва та подальшу екологізацію підприємництва завдяки створенню експортної еколого-орієнтованої спеціалізації. Систематизація національного природоохоронного законодавства та адаптація його до міжнародних його екологічних стандартів відбувається завдяки впровадженню спільної екологічної політики.

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПЕРЕШКОДИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Хмельницький Сергій Сергійович

Магістр факультету Обліку та податкового менеджменту
Київський національний Університет ім. В. Гетьмана

Вступ: не було ще в історії Незалежної України з 1991 року моменту, коли б економічний стан та перспективи економічного розвитку Держави українське суспільство сприймало однозначно позитивно. Стереотип про Україну як про найбіднішу країну Європи засів в головах не тільки міжнародної спільноти, але і серед самих українців. Це при тому, що довгий час до та ще певний час після здобуття Незалежності у 1991 році серед науково-економічних кіл України йшлося про те, що Україна серед країн-учасниць Радянського Союзу є другою за науково – технічним потенціалом, а за певними аспектами – навіть другою серед Європи (наприклад у виробництві сталі та добутку вугілля). [1]

І коли вже у грудні 1991 року у центрі Києва був вивішений жовто-блакитний прапор і нові політичні та економічні можливості почали майорити на горизонті, здавалося, що Україна вже скоро займе своє законне місце серед розвинутих країн Європи. Що ж пішло не так? Чому країну в якій присутньо кілька антикорупційних апаратів до сих пір асоціюють з корупцією? Чому не зважаючи на те, що Україна за підсумками 2023 року посідає 38 місце серед 180 країн за рейтингом Природного капіталу вона залишається бідною. [2]

Мета роботи. Повільний економічний розвиток України при наявному у Україні потенціалі є проблемою. Сучасні науковці із галузей економіки, політології і навіть психології мають дійти певного загальнонаукового висновку щодо причин гальмування економіки – оскільки тільки через розуміння стану соціально-економічного життя теперішнього, а також факторів, що до такого стану призвели, можна мати надію побудувати

економічно розвинуту Україну майбутнього.

Матеріали та методи. Дослідження проводилося на основі літературного огляду наукових джерел.

Результати та обговорення. Українцям, як і багатьом громадянам колишніх радянських республік, на протязі довгого періоду історії був притаманний так званий «патерналізм».

Згідно з професором кафедри всесвітньої історії К-ПНУ ім. Івана Огієнка Володимиром Газіним слово "патерналізм" прийшло до нас з латинської мови і представляє собою систему відносин між громадянами та Державою, коли влада за допомогою сильної руки забезпечує життя та потреби своїх громадян, а громадяни в обмін на це дозволяють диктувати їм моделі правильної поведінки. [3] Тобто Державні відносини будуються на основі таких собі сімейних відносинах із суворим, але справедливим батьком в якості голови сім'ї.

Згідно з думкою автора така система щонайменше у 90х роках була притаманна і Україні. Це пов'язано з довгим періодом перебування значної кількості України у складі Російської Імперії, де «самодержавие» було однією з основ державності, а панщину та кріпосне право відмінили тільки у другій половині 19 століття. Під час радянської доби, особливо до моменту приходу до влади Хрущова, культ голови Держави як «вождя народу» дістав нових вершин.

В 1991 Україна отримала Незалежність і перейшла з планової на ринкову економіку. Від автократизму до демократії. Культ вождя теж мав би залишитись у минулому, однак у масовій свідомості громадян обраний президент Леонід Кравчук – це той самий вождь, тільки з іншим титулом. Українці в 90х у масі своїй і надалі були готові делегувати свої свободи Державі в обмін на стабільність, оскільки розуміння того як себе має поводити громадянин у умовах демократії ще тільки формувалося.

Однак 90ті роки в Україні, особливо з точки зору економіки навряд можна назвати стабільними. Намагання в молодій Державі регулювати економіку за допомогою наявних у першій половині 90х адміністративних

методів було поєднане з менеджерським хаосом на місцях, який з'явився через юридично відсутні чітко розділені функції та повноваження різних фіскальних та контролюючих органів Влади за необґрунтовано великої кількості таких органів. Податки у 1994 році перевищували прибуток функціонуючих підприємств. Результат був очевидним – прибуткова економіка негайно сховалася в тінь – за різними оцінками, на 1996 р. від 60 до 75% операцій здійснювалося поза системою оподаткування. [4] Широка громадськість була мало залучена у економічні та політичні аспекти держави. Приватизація, що була запущена у 1992 році, була обмеженою.

Приватизація відбувалася через ваучери, 50 мільйонів яких випустив Фонд державного майна. В Україні на той момент населення було фінансово безграмотним, а жодних інституцій які б могли дозволити громадянам розібратись що до чого, наприклад через курси для населення з цього питання, не існувало, через що більшість ваучерів була викуплена дуже невеликою кількості людей наближених до влади – це призводило до появи монополій і сучасної олігархії відомої кожному Українцю.

По суті такий стан речей, коли малого та середнього бізнесу майже не існує, або він існує в тіні (як це було і за Радянські часи), а підприємства-монополісти та Державні підприємства надають більшу частину товарів та послуг – для рядового українця життя не сильно відрізняється від його ж життя за часів Союзу. Тільки тепер в житті нема навіть натяку на стабільність, що викликає невдоволення громадян. Успішний патерналізм може існувати тільки за стабільних умов, а тут «Папа» не працює.

Певне покращення умов відбулося у 1998 році. Влітку цього року президент України (тепер вже Леонід Кучма) підписав указ про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності для малого бізнесу.

В Україні почав розцвітати середній клас, який займався малим бізнесом. Саме середній клас малих підприємств – став опорою Помаранчевої Революції 2004 року. Українці, завдяки спрощенню оподаткування малого бізнесу, а згодом і спрощенню реєстрації малого бізнесу, стають все більш залучені у

соціально-економічне життя Держави. Патерналістські ідеї уступають індивідуалізму кожної особи, стає популярна думка, що кожен є володарем власної долі і має нести за неї відповідальність. [5]

Після Революції Гідності 2014 року здавалося, що старі часи вже остаточно в минулому і тепер українців чекає щасливе майбутнє, як політичне, так і економічне. Однак цього нажаль не сталося. Питання постає – чому? Україна все ще є перспективною країною для розвитку (рейтинг природного капіталу від міжнародної організації Solability 2023 року в якому Україна зайняла 38 місце доводить це), на відміну від 1991 року в суспільстві державний патерналізм вже не має тієї підтримки, що існувала в 90х, населення стало більш економічно освіченим, у малого бізнесу є спрощена система оподаткування і зареєструвати власний бізнес тепер за відносно короткий час може практично кожен. Але економічно стрибку так і не сталося. Невже причина лише в початку війни на сході України у 2014 та початку повномасштабної війни з Росією у 2022 році?

Як виявилось є ще один дуже критичний елемент, який необхідний економічному розвитку – а саме принцип Верховенства права.

Як виявилось країни з більш високим значенням показника Верховенства Права мають також кращий рівень економічного розвитку. США, Швеція, Норвегія та Німеччина за оцінкою Світового Банку відносяться до категорії країн із високим рівнем Верховенства права і ці країни є світовими лідерами ВВП на душу населення. Україна ж відноситься до категорії країн з дуже низьким рівнем Верховенства Права, як наприклад Лівія та Румунія. Окрім цього спільним між Україною, Румунією та Лівією є дуже низькі в порівнянні з лідерами списку показники ВВП на душу населення. [6]

Ця пряма кореляція між розвитком Верховенства Права та економічним добробутом країни пояснюється дуже просто – навіть при спрощеній системі реєстрації і пільгових умовах оподаткування, якщо присутня недовіра до державних структур, якщо люди бояться, що їх бізнес можуть просто забрати по надуманій причині і спотвореній інтерпретації законів – люди будуть

недостатньо замотивовані до економічної діяльності.

Громадянам також не подобається, коли у спорах із Державними органами їх одразу ставлять у позицію винуватого, що має довести свою невинність. Як приклад, при створенні та функціонуванні електронної системи оподаткування виникли певні непорозуміння із підприємцями, що ведуть електронний податковий облік. Незважаючи на презумпцію невинуватості, коли система СМ КОР (механізм, який дозволяє автоматично аналізувати податкову накладну на наявність ризиків та запроваджений Податковим кодексом України для підвищення ефективності боротьби з ухиленням від оподаткування) подає сигнал стосовно сумнівності коректного заповнення Податкової Накладної, то до з'ясування обставини у підприємства попросту блокується можливість реєстрації податкових накладних, тим самим по суті призупиняється сама діяльність такого підприємства. Ця обставина також відлякує потенційних підприємців, що хотіли б вийти «із тіні». [7]

Таким чином, в Україні між Державою та громадянами все ще нема достатньої довіри і відповідно мотивація людей працювати у системі якій вони не довіряють – надзвичайно низька.

Україна робить деякі правильні кроки – наприклад уведення системи Prozorro, через яку проходять усі Державні тендери та аукціони, робить процес укладання Державних контрактів і відповідно їх умов прозорим для суспільства.

Так, через завищені контрактні ціни Державних закупівель наприклад на покупку будівельного обладнання на відбудову Харкова та завищені ціни на їжу для військових, які були опубліковані у системі Prozorro, у суспільстві був справжній резонанс. Однак тепер через прозорість системи закупівель та тендерів цей резонанс бодай був можливий, бо суспільство бачить за яким цінами Державні і Комунальні заклади роблять ті чи інші закупівлі і може поставити стосовно таких цін свої питання.

Одна цих кроків недостатньо, бо доки в Україні не буде в повній мірі діяти Верховенство Права і довіра між Державою та суспільством не буде на

прийнятному рівні – стрімкого економічного зростання в Україні не буде.

Висновок. Підсумовуючи сказане вище можна стверджувати, що головним елементом, що стримує економічне зростання України, окрім об’єктивних політичних факторів таких як війна, є слабо розвинута інституція Верховенства права. Ми можемо приймати економічні закони розвинутих країн, навіть ті що довели свою дієвість у ситуації схожу на Українську, однак доки в суспільства не буде віри, що ці закони дійсно працюватимуть – від них буде мінімальний зиск. А потенціал України так і залишиться потенціалом, так ніколи в історії і не реалізованим. Таким чином – впровадження принципу Верховенства права і повна відмова від авторитарних патерналістських соціальних конструкцій – це запорука успішного майбутнього щасливого життя України. Як політичного так і економічного.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Sunstein, Cass R., and Richard H. Thaler. «Libertarian Paternalism.» *American Economic Review* 93 no. 2 (May 2003): P. 175–179.
2. Solability Індекс природного капіталу країн за 2023 рік. URL. <https://solability.com/download/gsci-scores-2023/?tmstv=1699490937>
3. ПАТЕРНАЛІЗМ: ВІД ЛЮМПЕНІВ РИМУ ДО ЕЛЕКТОРАТУ УКРАЇНИ. URL https://zn.ua/ukr/HISTORY/paternalizm-vid-lyumpeniv-rimu-do-elektoratu-ukrayini-_.html
4. Т. А. Балабушевич. ЕКОНОМІЧНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. 2011. С 523-524.
5. Майдан: форма протесту, яка застаріла? URL <https://ukrsocstandart.com/uk/maydan-forma-protestu-yaka-zastarila/#i-7>
6. Як вимірювати стан верховенства права: економічний індекс? URL <https://cost.ua/yak-vymiryuvaty-stan-verhovenstva-prava-ekonomichnyj-indeks/#:~:text>
7. ЩО ТАКЕ СМ КОР? URL. https://krliman.gov.ua/upload/files/o_1c1q237q6ov37kr6p87ivtvga.pdf

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ БУДІВНИЦТВА В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Шевченко Євген Вікторович

аспірант кафедри економічної кібернетики СумДУ

Вступ

У сучасному світі сталий розвиток набуває все більшого значення, оскільки людство стикається з проблемами змін клімату, виснаження природних ресурсів і соціально-економічної нестабільності. Будівельна галузь відіграє ключову роль у цьому процесі, оскільки вона споживає значні ресурси і впливає на навколишнє середовище. Тому виникає необхідність впровадження нових технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ), для підвищення ефективності управління будівельними процесами та забезпечення сталого розвитку.

Штучний інтелект у будівництві

ШІ включає в себе різні технології, такі як машинне навчання, нейронні мережі, комп'ютерний зір, що дозволяють автоматизувати та оптимізувати різні процеси. В будівництві ШІ застосовується для прогнозування витрат, управління ресурсами, моніторингу будівельних майданчиків та підвищення безпеки.

ШІ і управлінські процеси

ШІ значно покращує ефективність планування будівництва, дозволяючи точніше прогнозувати витрати та строки виконання проектів. Наприклад, алгоритми машинного навчання допомагають виявляти потенційні ризики та оптимізувати використання ресурсів, що знижує витрати та час будівництва. Використовуючи моделі машинного навчання, можна передбачати попит на матеріали та обладнання, що дозволяє зменшити витрати і уникнути перевитрат ресурсів. За допомогою таких інструментів, як Building Information Modeling (BIM), можливо інтегрувати дані з різних джерел для створення більш точних і

детальних планів проектів. Шведська багатонціональна будівельна компанія Skanska використовує ІІІ для управління своїми проектами з будівництва. Використання моделей машинного навчання дозволило компанії знизити витрати на матеріали на 15% і скоротити терміни будівництва на 10% завдяки більш точному плануванню та управлінню ресурсами.

Сталий розвиток та ІІІ

Застосування ІІІ сприяє енергозбереженню та зменшенню викидів парникових газів шляхом оптимізації проектування та управління будівельними процесами. Наприклад, використання ІІІ для моніторингу енергоспоживання будівель дозволяє знижувати витрати енергії та підвищувати екологічність будівель.

Крім того, ІІІ допомагає оптимізувати використання матеріалів, зменшуючи будівельні відходи та вплив на навколишнє середовище. Так у Лондоні був реалізований проект "The Edge" — найзеленіший офісний будинок у світі, який використовує системи ІІІ для моніторингу та управління енергоспоживанням. Завдяки впровадженню інтелектуальних систем енергозбереження будівля споживає на 70% менше енергії порівняно з традиційними офісами.

Підвищення безпеки на будівельних майданчиках

Безпека є ключовим аспектом будівництва, і ІІІ може значно підвищити рівень безпеки на будівельних майданчиках. Використовуючи системи комп'ютерного зору та аналізу відеоданих, можна автоматично виявляти потенційно небезпечні ситуації та оперативно реагувати на них.

Наприклад, дослідження показали, що використання комп'ютерного зору для моніторингу будівельних майданчиків може зменшити кількість нещасних випадків на 30%. У будівництві нової штаб-квартири Google у Каліфорнії було впроваджено систему моніторингу безпеки на базі ІІІ.

Система аналізує відеозаписи з камер спостереження і миттєво повідомляє про потенційні небезпечні ситуації, що дозволяє оперативно реагувати та запобігати нещасним випадкам. Це дозволило знизити кількість

інцидентів на 40%.

Якість будівництва та контроль

ШІ може також сприяти підвищенню якості будівництва за рахунок автоматизованого контролю якості. Використання дронів для моніторингу будівельних робіт та аналізу зображень може допомогти виявити дефекти на ранніх стадіях та забезпечити відповідність стандартам якості.

Дослідження показали, що застосування ШІ в контролі якості дозволяє зменшити кількість дефектів і підвищити загальну якість будівельних проектів на 20%. Будівельна компанія PCL Construction використовує дрони, обладнані камерами високої роздільної здатності та системами ШІ для моніторингу якості будівельних робіт. Це дозволяє виявляти дефекти та недоліки на ранніх стадіях будівництва, що забезпечує високу якість кінцевого продукту та знижує витрати на ремонт.

Переваги впровадження ШІ в будівництво

1. **Зниження витрат:** Завдяки точнішому плануванню та прогнозуванню ШІ допомагає знижувати загальні витрати на будівництво Wang et al., 2020.

Приклад з реального світу: Компанія McCarthy Building Companies використовує ШІ для прогнозування витрат і управління ресурсами, що дозволило їм знизити витрати на 12% у порівнянні з традиційними методами.

2. **Підвищення якості будівництва:** ШІ дозволяє контролювати якість будівельних робіт у режимі реального часу, що знижує кількість дефектів та підвищує довговічність будівель.

Приклад з реального світу: Компанія AECOM використовує дрони та системи ШІ для моніторингу будівельних робіт, що дозволяє їм виявляти дефекти на ранніх стадіях та забезпечувати високий рівень якості будівництва.

3. **Забезпечення безпеки праці:** Використання ШІ для моніторингу будівельних майданчиків сприяє підвищенню безпеки працівників, зменшуючи кількість нещасних випадків.

Компанія Turner Construction впровадила систему на базі ШІ для

моніторингу безпеки, що дозволило знизити кількість інцидентів на їхніх будівельних майданчиках на 25%.

Виклики та обмеження

1. **Технологічні бар'єри:** Впровадження ІІІ потребує значних інвестицій в інфраструктуру та навчання персоналу, що може бути недоступним для малих будівельних компаній.

Приклад з реального світу: Компанія XYZ Construction зіштовхнулася з труднощами при впровадженні ІІІ через високу вартість обладнання та необхідність навчання працівників.

2. **Етичні питання:** Використання ІІІ піднімає питання конфіденційності та захисту даних, а також відповідальності за прийняті алгоритмами рішення.

У Європейському Союзі було розпочато проект з вивчення етичних аспектів використання ІІІ в будівництві, щоб забезпечити захист даних і відповідність законодавству.

3. **Вартість впровадження:** Незважаючи на потенційні вигоди, початкові витрати на впровадження ІІІ можуть бути значними, що стримує його поширення. Компанія ABC Construction відклала впровадження ІІІ через високі початкові витрати, попри очікувані довгострокові вигоди.

Перспективи розвитку

Майбутні дослідження повинні зосереджуватися на подоланні технологічних бар'єрів, розробці етичних стандартів та зниженні вартості впровадження ІІІ. Також важливо розвивати міждисциплінарні підходи, що об'єднують інженерів, архітекторів та спеціалістів з ІІІ для досягнення сталого розвитку.

У різних країнах вже впроваджуються технології ІІІ в будівництві. Наприклад, в Китаї компанія Country Garden використовує роботизовані системи для автоматизованого зведення будівель, що дозволяє зменшити кількість будівельних відходів і скоротити терміни будівництва. У Сполучених Штатах компанія Built Robotics розробила автономні будівельні машини, які

можуть виконувати різні будівельні роботи без участі людини, що підвищує ефективність і знижує ризики для працівників.

Висновок

Штучний інтелект має значний потенціал для трансформації будівельної галузі в умовах сталого розвитку. Використання ШІ для оптимізації управління ресурсами, підвищення безпеки та якості будівництва може значно зменшити вплив на навколишнє середовище та підвищити ефективність будівельних процесів. Реальні приклади впровадження цих технологій вже демонструють їх ефективність і перспективи для майбутнього розвитку галузі.

Впровадження ШІ в будівництво не лише сприяє сталому розвитку, але й відкриває нові можливості для інновацій та підвищення конкурентоспроможності будівельних компаній.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Brundtland Commission. (1987). Our Common Future. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
2. Bock, T., & Linner, T. (2015). Robot-Oriented Design: Design and Management Tools for the Deployment of Automation and Robotics in Construction. Springer.
3. Deng, X., Cheng, J., & Nnaji, C. (2019). Artificial intelligence in the AEC industry: Current applications and trends. *Journal of Automation in Construction*, 106, 102849. doi: 10.1016/j.autcon.2019.102849
4. Azizi, N., Montazeri, H., & Haghghat, F. (2020). Machine learning for predicting building energy consumption: a comparative study. *Energy and Buildings*, 209, 109871. doi: 10.1016/j.enbuild.2019.109871
5. Wang, C., Wang, L., & Zhang, S. (2020). The impact of artificial intelligence on construction management. *Journal of Computing in Civil Engineering*, 34(4), 04020038. doi: 10.1061/(ASCE)CP.1943-5487.0000860
6. Zhang, Y., Deng, X., & Nnaji, C. (2021). Real-time quality control in

construction: a review of computer vision applications. *Automation in Construction*, 120, 103385. doi: 10.1016/j.autcon.2020.103385

7. Li, H., Chan, G., & Skitmore, M. (2019). Real-time safety monitoring in construction: a review of recent developments. *Safety Science*, 115, 19-28. doi: 10.1016/j.ssci.2019.02.004

КОМУНІКАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Юрченко Олександр Анатолійович

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
Україна

Неділько Максим Сергійович

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
спеціальності 051 «Економіка»,
освітньої програми «Міжнародна економіка»
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
Україна

Вступ. Комунікація є важливим інструментом, необхідним для соціально-економічного розвитку та культурного прогресу Європейського співтовариства. Щоб отримати доступ до інформації про повсякденну діяльність Європейського Союзу, люди починають процес комунікації та отримують повідомлення із зовнішнього середовища. Взаємодія між елементами суспільства вимагає міцної і практичної платформи задля здійснення успішного діалогу. Ця платформа являє собою набір форм комунікативної взаємодії, який використовується суспільством у відповідності з певним поєднанням зовнішнього і внутрішнього середовища.

Цілі роботи визначити роль та місце комунікаційної політики Європейського Союзу в контексті міжнародних економічних відносин.

Методи дослідження. Методи наукового узагальнення, порівняння, групування та системного аналізу використанні під час дослідження задля визначення функцій і завдань комунікаційної політики ЄС, вивчення концептуальних підходів до організації зовнішньої комунікації на рівні ЄС.

Результати та обговорення. Комунікаційна політика Європейського Союзу – це набір принципів і правил, спрямованих на сприяння об’єктивному поширенню інформації щодо діяльності Європейського Союзу та його

політики, а також встановлення прямого зв'язку між інституціями ЄС і громадянським суспільством, бізнесом. Комунікаційна політика ЄС залучає громадян до процесу розробки рішень важливих проблем. У фокусі комунікаційної стратегії Європейського Союзу виступають інституції ЄС.

Уряди держав-членів, місцеві органи влади, громадяни, мас медіа, бізнес, неурядові організації є об'єктами комунікаційної політики ЄС.

Функції комунікаційної політики ЄС та їх характеристика зображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Функції комунікаційної політики ЄС

№ з\п	Функції	Характеристика
1.	Публічності	забезпечує передачу та розповсюдження інформації в соціальному просторі спілкування. Комунікаційна політика ЄС через функцію публічності сприяє різноманітним процесам, явищам та об'єктам із специфічною гласністю, інформаційною відкритістю та прозорістю. Публічність інституцій ЄС виступає одним із основних чинників демократичного розвитку.
2.	Впливу	забезпечує формування, зміцнення, розуміння соціальних суб'єктів стосовно політичних, економічних, соціальних рішень ЄС.
3.	Інклюзивна	формує єдиний інформаційний простір та комунікаційну платформу шляхом використання нових технологій в управлінні інформацією та впливу на громадську думку.

Джерело: узагальнено автором на основі [2]

Завданнями комунікаційної політики ЄС є:

- надання можливості громадянам отримувати чітку та зрозумілу інформацію про свої права, обов'язки та можливості;
- сформувати доступ до інформації про діяльність та політику ЄС.

На комунікаційну політику ЄС впливають ряд принципів, зокрема :

- інформаційної свободи, яка полягає у вираженні поглядів, що є основоположними складовими комунікаційної політики та закріплені у Хартії ЄС про захист основних прав;

- інклюзивного характеру, який полягає в тому, що всі громадяни ЄС мають право отримувати інформацію, яка становить суспільний інтерес, рідною мовою та різними способами;

- різноманітність підходів до викладення інформації – вміння поважати точки зору всіх учасників публічних дискусій;

- формування дискусій – це участь громадян ділитися своїми думками, а також бути почутими в дискусії з тими, хто має значний вплив.

Ю. В. Збираник у своїх наукових дослідженнях виокремлює шість принципів комунікаційної політики у ЄС зокрема : 1) максимальної відкритості і прозорості; 2) єдиного інформаційного поля; 3) орієнтації на цільову аудиторію; 4) побудови інтегрованої системи комунікацій одночасно на центральному та місцевому рівнях; 5) диверсифікації каналів комунікації; формування європейської ідентичності; 6) взаємодії з громадянським суспільством [1, с. 103]

Розвиток становлення комунікаційної політики в ЄС за останні тридцять років охоплює декілька етапів:

1. Формування доктрини європейського інформаційного суспільства у доповіді «Європа і глобальне інформаційне суспільство: рекомендації для Ради ЄС» (1994 р.);

2. Рішення Європейської комісії про трансформацію співпраці у рамках інформаційної та комунікативної політики ЄС. Наголошення на ролі держав-членів у поширенні інформації про європейські пріоритети щодо формування інноваційного середовища (2001 р.);

3. Реалізацію плану D щодо демократії, діалогу і дебатів щодо майбутнього ЄС. Забезпечення каналів публічної комунікації, що нададуть спільноті доступ до інформації про діяльність наднаціональних інститутів і можливість впливати на прийняття їхніх рішень. (2005-2006 рр.);

4. Нові правила у сфері авторського права у країнах ЄС (2019 р.).

Вважаємо, що основними напрямками зовнішньої комунікації на рівні ЄС може бути:

- культурна дипломатія (просування національної культури; поширення теле- і радіомовної продукції; розвиток туристичної привабливості; популяризація освітніх програм);
- публічна дипломатія (реалізуються ініціативи взаємодії з аудиторією щодо пояснення зовнішньополітичної діяльності ЄС);
- стратегічні комунікації (вивчення медіапростору щодо розробки заходів протидії дезінформації і реалізація проектів щодо зміцнення медіасередовища).

Отже, за результатами проведеного дослідження визначено роль та місце комунікаційної політики ЄС, охарактеризовані її функції, принципи. Розглянуто історичні етапи становлення комунікаційної політики в ЄС; з'ясовані основні напрямки зовнішньої комунікації на рівні ЄС, зокрема, культурна та публічна дипломатія, стратегічні комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Збираник Ю .В. Принципи і особливості розвитку комунікаційної політики європейського союзу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 6. С. 99-103
2. Карпчук Н. П. Міжнародна інформація та суспільні комунікації: навч. посіб. для студ. закл. вищ. освіти . Луцьк 2018. 514 с.

LEGAL SCIENCES

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ОБМІНУ ПОЛОНЕНИМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Крайник Григорій Сергійович,

к.ю.н., доцент

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

Вступ. / Introductions. Перший обмін військовополоненими України та рф відбувся ще у серпні 2014 р. Після повномасштабного вторгнення рф в Україну в лютому 2022 р., низки запеклих боїв питання обміну полоненими стало особливо актуальним. За час війни в Україну повернули з російської неволі 3310 людей, що стало результатом понад 53 обмінів [1].

Один із законних шляхів обміну - видання Президентом України указів щодо помилування окупантів (військових з рф та інших територій), колаборантів та державних зрадників (громадян України) на наших полонених, у тому числі політичних в'язнів. Окремо постає питання про повернення викрадених та вивезених з України дітей.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є окреслення оптимальних напрямів врегулювання рівноцінного обміну полоненими - військовими та цивільними між Україною та рф.

Матеріали та методи./Materials and methods. У дослідженні використано статистичний, порівняльно-правовий, комплексний метод, індукцію та дедукцію.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Уперше військовополонених України та рф обміняли у 2014 р., станом на вересень 2014 р. нараховувалося 853 полонених громадян України [2]. Після

повномасштабного вторгнення рф в Україну у лютому 2022 р. питання обміну полоненими стало особливо актуальним з огляду на кількість військовополонених.

Один із законних шляхів обміну - видання Президентом України указів щодо помилування окупантів (військових з рф та інших територій), колаборантів та державних зрадників (громадян України) на наших полонених, у тому числі політичних в'язнів. Окремо постає питання про повернення викрадених та вивезених з України дітей.

Уперше за п'ять років рф видала Україні першого (з 2019 р.) політв'язня з Криму - заступника голови Меджлису кримськотатарського народу Наріман Джеліяла, затриманого в Криму у вересні 2021 р., згодом ще двох священників української греко-католицької церкви, затриманих у Бердянську у листопаді 2022 р., співробітницю Горлівського художнього музею, затримана окупантами у 2018 р., декількох цивільних громадян України, затриманих та засуджених в республіці білорусь [1].

На цей час умови обміну військовополоненими, на жаль, нерівні. Рф вимагає подекуди міняти наших солдат на їх офіцерів, зтягує строки обмінів, зменшує кількість осіб для обміну (наприклад, замість 30 пропонує 10). Водночас, є приклади, коли обмін відбувся на користь України, зокрема, 21 вересня 2022 р. рф звільнила 215 захисників України, митників та 10 іноземців в обмін на 55 російських окупантів та кума путіна - Медведчука [2]. На мою думку, потрібен закон України, що врегульовує умови обміну полоненими з рф, який пропоную назвати "Про обмін полоненими".

За даними Генерального прокурора Анрія Костіна в рф зафіксовано понад 10000 цивільних заручників та понад 5600 постраждало від тортур, але реальна кількість значно більша [3].

Офіс упрвноваженого Верховної Ради України з прав людини повідомив, що в Україну повернули 517 депортованих в рф дітей, а всього було депортовано 19546 дітей [4]. Викрадені та депортовані з України діти (понад

19500) підлягають негайному поверненню, з притягненням винних у цьому до кримінальної відповідальності.

Заслужують на підтримку заклики лідерів церков (папи Римського Франциска, Вселенського патріарха Варфоломія) до обміну за схемою “всіх на всіх” [5].

Висновки./Conclusions. 1. Потрібен закон, що врегульовує умови обміну полоненими, який пропоную назвати “Про обмін полоненими”. На цей час умови обміну військовополоненими, на жаль, нерівні. Рф вимагає міняти наших солдат на їх офіцерів, зтягує строки обмінів.

2. Одна з найскладніших ситуацій – з політичними в'язнями, що перебувають у полоні рф. Уперше за п'ять років рв видала Україні першого політв'язня з Криму - заступника голови Меджлісу кримськотатарського народу Наріман Джеліяла з 2019 р. на жаль, багатьох українських політв'язнів розстріляно або закатовано рф.

3. Викрадені та вивезені з України діти (понад 19500) підлягають негайному поверненню, з притягненням винних у цьому - як тих, хто віддав кримінально протипрані накази, так і тих, хто їх виконав, до кримінальної відповідальності.

4. Президент України може сприяти обміну полоненими шляхом видання указів щодо помилування як окупантів (військових з рф та інших територій), так і колаборантів та державних зрадників (громадян України) на наших полонених, у тому числі політичних в'язнів.

5. Підтримую обмін “всіх на всіх” військовополонених між рф та Україною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зеленський: За час повномасштабного вторгнення Україна звільнила з російського полону 3310 людей. URL: www.ukrinform.ua

2. Полонені в російсько-українській війні. URL: www.uk.m.wikipedia.org

3. Агентство “Інтерфакс-Україна”. 26 березня 2024 р. URL: interfax.com.ua.
4. Офіс Омбудсмана України. URL: t.me/dmytro_lubinetzs.
5. Вселенський патріарх Варфоломій закликав до обміну “всіх на всіх” між рф та Україною. URL: www.radiosvoboda.org.

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ**

Кучмак Юрій Ярославович,

аспірант

Явний Олексій Іванович,

аспірант

Чорній Богдан Ігорович,

аспірант

Погребняк Андрій Тарасович,

аспірант

Заклад вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права»

м. Львів, Україна

Анотація: На основі вивчення теорії та практики розкрито питання, що стосується відповідальності за порушення вимог законодавства у сфері захисту персональних даних, а також представлено відповідні аспекти і висновки за результатами дослідження у цьому напрямі.

Ключові слова: юридична відповідальність, персональні дані, захист персональних даних, законодавство України.

У сучасному цифровому світі, де обмін та обробка персональних даних стають необхідністю, захист цих даних має вирішальне значення для забезпечення приватності та безпеки кожної людини. Це особливо актуально в умовах зростаючої кількості кіберзлочинів і загроз для цифрової безпеки.

Водночас нагадаємо, що у статті 32 Конституції України [1] визначено ряд гарантій у сфері захисту персональних даних: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Кожний громадянин має право знайомитися в

органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації» [1].

Поряд з тим, Конституційний Суд України, даючи офіційне тлумачення окремих аспектів статті 32 Конституції України, вважає, що «інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за їх згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [2].

В Україні питання захисту персональних даних врегульовані Законом «Про захист персональних даних» [3], який встановлює вимоги до обробки та зберігання такої інформації і визначає відповідальність за її порушення.

Закон України «Про захист персональних даних» [3], ухвалений у 2010 році, встановлює правові основи для захисту конфіденційної інформації, яка стосується фізичної особи – суб'єкта персональних даних. Він зобов'язує суб'єктів обробки персональних даних (фізичних та юридичних осіб)

забезпечувати належний рівень захисту даних та дотримуватися принципів їх обробки, таких як легальність, справедливість, добросовісність, відкритість та інші.

Порушення захисту персональних даних може мати серйозні наслідки для суб'єктів обробки даних. Згідно з законодавством України, відповідальність може бути цивільною, адміністративною або кримінальною залежно від важкості порушення [4–6].

Забезпечення відповідності вимогам України «Про захист персональних даних» [3] є важливим елементом управління ризиками для будь-якої організації, установи, підприємства, що обробляє персональні дані. Це включає розробку та впровадження політик захисту даних, технічних і організаційних заходів для запобігання порушенням, а також регулярні аудити та оцінки відповідності.

В Україні відповідальність за порушення захисту персональних даних є серйозною правовою проблемою, яка вимагає уваги та дотримання всіма суб'єктами обробки даних. Забезпечення належного захисту даних є не лише юридичною вимогою, але й важливим кроком для збереження довіри суспільства до цифрових технологій та обміну інформацією.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Конституція України*: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.06.2024).

2. *Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012.*

3. *Про захист персональних даних*: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 01.06.2024).

4. Чанишева Г. І., Чанишев Р. І. Відповідальність за порушення порядку захисту персональних даних працівника // *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 107–111.

5. Павлюк І., Калічак В. Чи реально притягти до відповідальності за порушення захисту персональних даних в Україні? // *Матеріали Інтернет-порталу «Юридична газета online»*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chi-realno-prityagti-do-vidpovidalnosti-za-porushennya-zahistu-personalnih-danih-v-ukrayini.html> (дата звернення: 01.06.2024).

6. Скриньковський Р., Нога І., Чубенко А. Діагностика стану кадрового обліку і діловодства на підприємстві та відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері захисту персональних даних // *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 52–57.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Любарський Вадим Сергійович,
аспірант
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Транспарентність є визначальною характеристикою належного функціонування публічної адміністрації в демократичному суспільстві. Вона забезпечує відкритість та підзвітність органів державної влади та місцевого самоврядування, сприяючи зміцненню довіри між владою та громадянами. Інформаційне забезпечення транспарентності діяльності публічної адміністрації є невіддільною складовою даного процесу, адже доступ до інформації про роботу владних інституцій дозволяє громадськості здійснювати ефективний громадський контроль та брати активну участь у прийнятті рішень.

Важливість створення дієвих механізмів інформаційної транспарентності в органах публічної адміністрації зумовлена низкою факторів. По-перше, це є вимогою демократичного врядування, яке ґрунтується на принципах відкритості, прозорості та підзвітності влади перед суспільством. По-друге, забезпечення доступу до інформації про діяльність владних структур сприяє боротьбі з корупцією та зловживаннями службовим становищем, оскільки громадський контроль стає дієвим інструментом стримувань і противаг. Крім того, вільний обмін інформацією між публічною адміністрацією та громадянами створює сприятливе підґрунтя для ефективного залучення громадян до процесів прийняття рішень, що, у свою чергу, підвищує легітимність та якість даних рішень.

Ціль роботи. Комплексний аналіз інформаційного забезпечення транспарентності діяльності публічної адміністрації, визначення ключових елементів та напрямів його реалізації для забезпечення належного рівня відкритості й прозорості органів державної влади та місцевого самоврядування

в демократичному суспільстві.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові методи аналізу, синтезу, системно-структурний підхід, а також порівняльно-правовий та логіко-юридичний методи. Емпіричну базу складають наукові публікації, нормативно-правові акти, статистичні дані.

Результати та обговорення. Інформаційне забезпечення транспарентності діяльності публічної адміністрації є нагальною вимогою сучасного інформаційного суспільства. Доступ до інформації та можливість вільного обміну нею стають визначальними чинниками успішної реалізації демократичних процесів і належного врядування. Зважаючи на зазначене, публічна адміністрація повинна виступати флагманом інформаційної відкритості. Вона має надавати громадянам вичерпні відомості про свою діяльність, плани, рішення та їх обґрунтування.

Водночас, як зауважує К. Токарева, в епоху стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій забезпечення інформаційних прав людини, зокрема у соціальних мережах, має здійснюватися на правовому рівні з урахуванням технічних особливостей функціонування відповідних технологій [1, с. 92]. Іншими словами, необхідно створити чіткі правові механізми, які забезпечать рівновагу між свободою слова та доступом до інформації в інтернеті, з одного боку, та захистом приватності, безпеки даних та інших законних інтересів користувачів – з іншого.

Слід зазначити, що інформаційне забезпечення транспарентності публічної адміністрації має декілька ключових елементів. По-перше, органи влади повинні володіти необхідними матеріально-технічними та кадровими ресурсами для ефективної реалізації інформаційної політики [2, с. 112-113]. Для досягнення зазначеної мети необхідна наявність спеціалізованих підрозділів, відповідальних за збір, обробку та поширення інформації, а також сучасної технічної інфраструктури для зберігання та передачі даних.

По-друге, невіддільною складовою інформаційного забезпечення

транспарентності є налагодження дієвої взаємодії та комунікації з громадськістю. Публічна адміністрація має активно інформувати громадян про свою діяльність, використовуючи різноманітні канали комунікації: офіційні веб-сайти, соціальні мережі, засоби масової інформації та інші доступні платформи. Крім того, важливо забезпечити зворотний зв'язок, створюючи можливості для громадян ставити запитання, висловлювати свої побажання та зауваження щодо роботи владних інституцій.

Ще одним ключовим аспектом є залучення громадськості до процесу прийняття управлінських рішень. На наш погляд, даний процес може реалізовуватися шляхом проведення публічних консультацій, громадських слухань, опитувань та інших форм залучення громадян на різних етапах розробки та впровадження політик і програм. Г. Терещук доцільно згадує про додаткові інструменти, зокрема: публічні консультації, громадські слухання, опитування, дискусійні платформи, створення спільних робочих груп із залученням активних представників громадськості, а також проведення фокус-груп під час аналізу можливих рішень з різних питань публічної влади [3, с. 69]. Розмаїття форматів взаємодії сприяє максимальному урахуванню різноманітних думок та пропозицій на різних етапах розробки та впровадження політик і програм. Такий підхід сприяє підвищенню якості управлінських рішень, оскільки враховує інтереси та потреби різних груп населення. Водночас він є важливим інструментом для підвищення якості та ефективності державного управління.

Окрім того, важливим елементом інформаційного забезпечення транспарентності публічної адміністрації є забезпечення вільного доступу до інформації про діяльність органів влади, регламентоване Законами України «Про інформацію» [4], «Про захист персональних даних» [5], «Про державну таємницю» [6]. Недоступність інформації стає перешкодою для реалізації права на свободу вираження поглядів та отримання чи поширення відомостей [7]. Тому зазначений напрям передбачає чітке визначення переліку інформації, яка повинна бути оприлюднена, а також створення зручних і зрозумілих механізмів

для отримання відповідних даних. Необхідно забезпечити, щоб вся інформація була представлена у форматі, зрозумілому для пересічних громадян, уникаючи надмірного використання спеціалізованої термінології та бюрократичної мови.

Водночас слід пам'ятати, що забезпечення транспарентності не повинно порушувати питання захисту персональних даних, державної таємниці та іншої конфіденційної інформації, передбаченої законодавством. Тому органи влади повинні чітко розмежовувати інформацію, яку можна оприлюднювати, та ту, що має залишатися конфіденційною.

Не менш важливим елементом є постійний моніторинг та оцінка ефективності заходів із забезпечення інформаційної транспарентності. Зазначений напрям дозволить своєчасно виявляти недоліки та прогалини в діяльності органів влади та вживати відповідних коригуючих дій. Для цього можуть бути залучені як внутрішні ресурси (спеціалізовані підрозділи, аудиторські служби тощо), так і зовнішні експерти, незалежні організації та представники громадянського суспільства.

Крім того, на наш погляд важливо забезпечити належну підготовку та навчання державних службовців у сфері інформаційної транспарентності. Вони повинні чітко розуміти свої обов'язки щодо надання інформації, дотримання принципів відкритості та прозорості, а також володіти необхідними навичками ефективної комунікації з громадськістю. З такою метою можуть бути організовані спеціальні тренінги, семінари та курси підвищення кваліфікації.

Також необхідно забезпечити належний рівень кібербезпеки та захисту даних. Згідно з даними команди реагування на надзвичайні ситуації пов'язані з комп'ютерами в Україні, протягом січня 2022 - вересня 2023 року на інформаційну інфраструктуру України було здійснено близько 4 тисяч кібератак з боку ворога [8]. Розширення використання цифрових технологій для забезпечення інформаційної транспарентності значно підвищує ризики несанкціонованого доступу, витоку інформації та кіберінцидентів. Тому в період воєнного стану органи публічної адміністрації мають приділяти особливу увагу розробці та впровадженню посилених систем кібербезпеки,

регулярно проводити навчання персоналу з протидії кіберзагрозам. Необхідно вживати всіх можливих заходів для максимального захисту інформаційних ресурсів та мінімізації ризиків витоку критичних даних, які можуть бути використані ворогом.

Додатково вважаємо, що забезпечення транспарентності діяльності публічної адміністрації має реалізовуватися на всіх рівнях влади, включно з органами місцевого самоврядування, де відбувається безпосередня взаємодія з громадянами. Для досягнення зазначеної мети необхідно розвивати інституційну спроможність органів місцевого самоврядування у сфері інформаційної політики шляхом виділення ресурсів, розробки нормативно-правових актів, створення спеціалізованих структурних підрозділів та налагодження міжвідомчої координації. Важливим є розвиток електронного урядування, цифровізація послуг та залучення громадськості до прийняття рішень через онлайн-інструменти. Органи місцевого самоврядування мають активно співпрацювати з громадськими організаціями, ЗМІ та експертними групами, забезпечувати належне фінансування відповідних заходів з місцевих бюджетів та залучати альтернативні джерела. Постійний моніторинг та оцінка ефективності заходів з інформаційної транспарентності на місцевому рівні за участю громадянського суспільства є вкрай важливими.

Висновки. Інформаційне забезпечення транспарентності діяльності публічної адміністрації є невіддільною складовою належного демократичного врядування. Реалізація принципів відкритості, прозорості та підзвітності органів державної влади та місцевого самоврядування перед громадянами значною мірою залежить від ефективного впровадження комплексних заходів у сфері інформаційної політики. Такі заходи передбачають створення дієвих механізмів для оприлюднення інформації, налагодження ефективної комунікації та залучення громадськості до процесів прийняття рішень, забезпечення вільного доступу до публічної інформації з дотриманням принципів захисту персональних даних та конфіденційності, розвиток

інституційної спроможності органів влади, а також посилення кібербезпеки та захисту інформаційних ресурсів.

Лише комплексна реалізація зазначених напрямів дозволить досягти бажаного рівня транспарентності діяльності публічної адміністрації, сприяючи зміцненню довіри між владою та громадянами, підвищенню якості управлінських рішень та ефективності державного управління в цілому. Водночас, слід пам'ятати, що забезпечення інформаційної транспарентності є безперервним процесом, який потребує постійного моніторингу, оцінки та вдосконалення з урахуванням мінливих реалій та викликів сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Токарева К. Забезпечення інформаційних прав людини в соціальних мережах. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 4 (32). С. 88–93.

2. Терещук Г. Концептуальні засади адміністративно-правового забезпечення реалізації принципу транспарентності в діяльності органів публічної адміністрації України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Тернопіль, 2021. 406 с.

3. Терещук Г. Зарубіжна практика забезпечення принципу транспарентності в діяльності публічної адміністрації. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 3(19). С. 65–70.

4. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII : станом на 27 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 07.05.2024).

5. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI : станом на 27 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 07.05.2024).

6. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення: 07.05.2024).

7. Свобода вираження поглядів у практиці Європейського суду з прав

людини. *Центр демократії та верховенства права*. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/svoboda-vyrazhennya-poglyadiv-u-praktytsi-yevropejskogo-sudu-z-pravlyudyny/> (дата звернення: 07.05.2024).

8. В Україні зафіксували майже 4 000 кібератак з боку РФ. *Суспільне*. URL: <https://suspilne.media/619941-v-ukraini-zafiksuvali-majze-4-000-kiberatak-z-boku-rf/> (дата звернення: 07.05.2024).

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ КОМЕНДАНТСЬКОГО ЧАСУ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Марданов Олександр Сергійович,

курсант ДР-243 ННППФППП

Тінін Дмитро Геннадійович,

майор поліції, старший викладач кафедри ТСП,

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8593-1706>

Дніпровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро

Вступ

Комендантська година – необхідний захід безпеки в умовах воєнного стану, який полягає в обмеженні пересування для всіх громадян, за винятком тих, хто задіяний в конкретних завданнях на місцевості.

Забороняється перебувати на вулиці та в громадських місцях під час комендантської години. Виключення – особи, яким надано таке право, що засвідчується перепусткою, або особи, які мають відповідне посвідчення.

З огляду на те, що комендантська година як особливий захід в Україні впроваджується досить рідко, відповідальність за їх порушення не включені до законів України. Відсутність відповідальності за порушення комендантської години знижує ефективність реагування уповноважених органів на випадки порушення комендантської години та обумовлює актуальність наукових пошуків механізмів впровадження відповідальності за такі правопорушення.

У загальному розумінні комендантська година це наказ уповноваженого органу, який визначає її тривалість. Вона передбачає обмеження для осіб, яких це стосується, щодо перебування в громадських місцях протягом певного періоду часу, у вечірні та нічні години. [1].

В умовах сучасності комендантська година використовується як спеціальний захід під час введення військового стану [2, с. 32].

Багато людей у всьому світі асоціюють комендантську годину з відключенням електроенергії та бомбосховищами як місцями захисту громадян від нічних повітряних нальотів. Під час війни комендантська година, крім

забезпечення громадської безпеки, мала також функцію економії ресурсів. Концепція комендантської години має бути ретельно розроблена та регламентована у правовому полі для запобігання порушенням прав людини та можливих скарг. Відповідні розпорядження уряду щодо введення комендантської години мають бути видані доступною мовою та чітко визначати перелік заборонених дій, перелік осіб на яких поширюються заборони, та на яку територію, дати та час комендантської години, повноваження правоохоронних органів протягом періоду дії відповідного розпорядження [3].

Отже, актуальним є питання встановлення адміністративної відповідальності за порушення комендантської години. Вбачається можливим застосування декількох підходів:

- доповнити Главу 14 «Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку» КУпАП окремою статтею, яка передбачатиме настання адміністративної відповідальності безпосередньо за порушення комендантської години.

- використати підхід, застосований під час боротьби з пандемією, та доповнити Главу 15 «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» КУпАП спеціальною нормою, яка передбачатиме відповідальність за порушення заходів правового режиму воєнного стану, серед яких є і комендантська година.

- доповнити окремою статтею Главу 15 «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління» КУпАП, якою передбачити настання відповідальності за порушення законних розпоряджень та наказів військового командування або військової адміністрації [4].

Умови війни вимагають негайного поліпшення чинного законодавства та адаптації його до сучасних реалій. Запровадження комендантської години в умовах військового стану має об'єктивне та розумне обґрунтування, однак за відсутності відповідальності за порушення встановлених норм втрачає свою ефективність як засіб забезпечення громадського порядку і безпеки та навіть

може призвести до порушення прав людини. Водночас слід зазначити, що встановлення заходів відповідальності навіть в умовах військового стану вимагає виваженого підходу та забезпечення якості та ефективності закону. Важливо залучити вчених і практиків у сфері кримінального судочинства сектору безпеки і оборони, розробити ефективний механізм відповідальності за порушення комендантської години, що сприятиме цьому ефективно забезпечення громадського порядку та безпеки [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Комендантський час. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Curfew>
2. Правові вказівки щодо контролю за переміщенням людей і майна під час надзвичайної ситуації. С. 32 URL: <https://cutt.ly/6GkNNDo>
3. Комендантська година має темну історію: не дивно, що люди протистоять їй під час пандемії. URL: <https://www.kcl.ac.uk/curfews-have-a-dark-history-no-wonder-people-are-resisting-themin-the-pandemic>
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Текст>
5. Історія комендантської години. URL: <https://www.johnmooremuseum.org/the-history-of-thecurfew-2/>

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕРМІНУ «ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ» У РІШЕННЯХ ЄСПЛ ТА ДОКУМЕНТАХ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Медвідь Андрій Богданович

д.ю.н., професор,

Медвідь Юлія Олегівна

старший викладач

Львівський торговельно-економічний університет

м. Львів, Україна

Вступ./Introduction. Незалежна Україна, як одну із своїх пріоритетних цілей проголосила побудову держави на засадах верховенства права та демократії, у якій будуть забезпечуватися права та свободи кожної людини згідно з міжнародними, в тому числі європейськими, нормами і стандартами. Своєю чергою, право на судовий захист займає особливе місце не лише у системі прав людини, але й серед глобальних цінностей демократичного суспільства. Оскільки, саме право на судовий захист забезпечує найбільш надійну та ефективну систему захисту усіх прав людини, якою є механізм судового розгляду та здійснення правосуддя.

Однак, на сучасному етапі розвитку України, в умовах збройної боротьби Українського народу проти військової агресії російської федерації, не лише вище вказані основоположні цінності, але й сама держава зазнає перманентної загрози. Тому, за таких умов, особливо актуальним є забезпечення ефективного функціонування та зростання ролі судової гілки влади. Однак, на даний час значущим викликом залишаються питання оптимального функціонування судових органів, а також правового регулювання їх діяльності.

Зважаючи на це пригадаємо, що частина перша статті 9 Конституції України вказує: «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [1]. Тому, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – «Конвенція») [2], яка ратифікована Верховною Радою України

ще у 1997 році, є частиною національного законодавства України та підлягає обов'язковому застосуванню на території нашої держави.

Ціль роботи./Aim. Тому, актуальним є компаративістське дослідження особливостей застосування поняття «доступ до правосуддя» та інших близьких за змістом понять у рішеннях Європейського суду з прав людини та документах загальноєвропейських міжнародних організацій, що і визначено метою даної наукової публікації.

Матеріали та методи./Materials and methods. Усталена судова практика офіційного тлумачення та застосування Конституційним Судом України положень статті 55 Конституції України, щодо гарантування права людини і громадянина на судовий захист, загалом кореспондується із практикою тлумачення та застосування Європейським судом з прав людини положень пункту 1 статті 6 Конвенції, стосовно імпліцитного закріплення ними права на доступ до суду, як структурного елемента права на справедливий суд.

Водночас, порівняльне дослідження особливостей застосування поняття «доступ до правосуддя» та інших близьких за змістом понять, таких як: «доступність правосуддя», «доступ до суду», «право на доступ до суду», та інших, буде здійснюватися з обов'язковим комплексним та детальним вивченням і врахуванням усталеної практики органів, які наділені повноваженнями щодо їх офіційного та неофіційного тлумачення та застосування, зокрема Європейським судом з прав людини (надалі - ЄСПЛ) та загальноєвропейськими міжнародними організаціями.

Результати та обговорення./Results and discussion. Перш за все зазначимо, що детальне дослідження питань доступності правосуддя розпочалося в Європі у 60-х роках ХХ ст. у межах всесвітнього руху «Доступ до правосуддя». Іноземні вчені (до прикладу: І. Джекоб [3, с. 415-478], М. Каппеллетті та Б. Гарт [4, с. 21-54]) визначають три етапи («хвилі») вказаного руху, які були головним чином спрямовані на полегшення доступу до судових інститутів соціально незахищених і незаможних верств населення, а також представництва інтересів колективних (групових) суб'єктів у справах

захисту прав споживачів та охорони навколишнього природного середовища. Зокрема, розглядалися питання зменшення судових витрат та вартості судового розгляду загалом, спрощення та пришвидшення судових процедур, тощо. При цьому, зарубіжними експертами переважно застосовувався універсальний англomовний термін «access to justice» [3, 4]. У перекладі на українську мову термін «access» - серед іншого, має значення: «доступ, допуск (до чогось або кудись), право доступу...» [5, с. 24]; тоді як, термін «justice» - серед іншого, має значення: «юстиція, правосуддя, справедливість, член суду...» [5, с. 578]. Тому, варто погодитися з твердженням, що термін ««access to justice» можна перекласти як «доступ до правосуддя» і як «доступ до судді» (буквально), тобто доступ до суду», і «саме термін «access to justice» широко вживається в міжнародних документах, що містять стандарти доступності правосуддя» [6, с. 19, 20].

Водночас, Європейський суд з прав людини визначаючи обов'язковість забезпечення права на доступ до суду (у межах вимог статті 6 Конвенції) у автентичних англomовних текстах своїх рішень зазвичай застосовує словосполучення «access to the courts». Прикладом цього є пункти 28, 34 та інші рішення ЄСПЛ від 21 лютого 1975 року у справі «Голдер проти Об'єднаного Королівства» [7], у межах якої було вперше встановлено наявність конвенційного гарантування вказаного права. У перекладі на українську мову термін «court» - серед іншого, має значення: «суд, зал суду, будівля суду, суддя, ...» [263, с. 250]. Тому, на нашу думку найбільш коректним перекладом на українську мову англomовного терміну «access to the courts» є «доступ до судів» (або в однині «доступ до суду»). Однак, у неофіційному російськомовному перекладі рішення у справі «Голдер проти Об'єднаного Королівства» [8] (наявному на офіційному інтернет сайті Верховної Ради України) у пунктах 28, 34 та інших, вживається термін «доступ к правосудию», який, як вбачається, не є коректним перекладом терміну «access to the courts».

Поряд із цим, варто зауважити, що у практиці Європейського суду з прав людини надається автономне тлумачення терміну «суд». Зокрема, ЄСПЛ

зазначає: «у субстантивному сенсі самого терміна суд або трибунал характеризуються своєю судовою діяльністю, тобто ухваленням рішень і постанов у межах своєї компетенції на основі правових положень і після розгляду, здійсненого відповідно до встановленої процедури» (рішення Великої Палати у справі «Кіпр проти Туреччини» [9, п. 233]).

У свою чергу, Комітетом Міністрів Ради Європи 14 травня 1981 року було прийнято Рекомендацію R (81) 7 державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя [10], у назві та автентичному англomовному тексті якої застосовується термін «access to justice» [11]. Зокрема, у преамбулі Рекомендації R (81) 7 Комітету Міністрів, серед іншого, наголошується що «...право на доступ до правосуддя та справедливий розгляд судом, гарантоване статтею 6 Європейської конвенції з прав людини, є одним з основних ознак будь-якого демократичного суспільства», а також вказується на доцільність «...спрощення процедури у всіх можливих випадках з метою полегшення доступу приватних осіб до судів, при одночасному дотриманні належного порядку здійснення правосуддя» [10].

У Додатку до Рекомендації R (81) 7 [10], серед загального переліку заходів (які варто застосувати для покращення інформування громадян про способи захисту своїх прав в суді, або для спрощення судових процедур), такими що містять безпосередню вказівку щодо полегшення доступу осіб до правосуддя, визначено: встановлення не обов'язкової участі адвоката в окремих справах і відповідно можливості громадян самотійного представництва у суді (пункт 4), можливо допустимого зменшення або скасування судових витрат (пункт 12) та необхідність звернути увагу на розміри гонорарів адвокатів та експертів (пункт 13).

Водночас, пункт 6 Додатку до Рекомендацій використовує термін «access to the court» [11] («доступ до суду») вказуючи, що «держава має звернути особливу увагу на проблему усного та письмового перекладу і забезпечити, щоб незабезпечені та малозабезпечені особи не знаходилися в несприятливому становищі з точки зору доступу до суду або участі в судовому процесі в силу їх

нездатності говорити або розуміти мову яка використовується в суді» [10].

Поряд із цим, зазначимо, що у документах інших загальноєвропейських міжнародних організацій, в яких застосовується термін «доступність правосуддя», все ж таки надаються окремі пояснення, щодо юридичного змісту цього терміну. До прикладу, у Тематичному звіті «Доступ до правосуддя в контексті конфлікту в Україні» 2015 року Спеціальної моніторингової місії в Україні Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) (із посиланням на «Юридичну збірку міжнародних стандартів забезпечення права на справедливий суд» розроблену Бюро з демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ у 2012 році) зазначається, що серед іншого, враховуючи спеціальні гарантії права на справедливий суд та права на ефективний засіб юридичного захисту закріплені у Європейській Конвенції з прав людини «широке поняття «доступ до правосуддя»» «передбачає право на доступ до ефективних, своєчасних та справедливих послуг судів та органів прокуратури», тому «для цілей цього звіту «доступ до правосуддя» означає зобов'язання держави забезпечувати право кожної людини на доступ до ефективних та справедливих послуг у сфері юстиції та правосуддя, що надаються своєчасно» [12, с. 8, 9].

Висновки./Conclusions. На підставі викладеного ми доходимо висновку, що в документах Комітету Міністрів Ради Європи, спрямованих на застосування заходів для покращення забезпечення права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Європейської конвенції з прав людини, поряд із застосуванням притаманної для рішень ЄСПЛ категорії «право на доступ до суду» широко застосовуються категорії «доступність правосуддя» та «право на доступ до правосуддя» без будь-яких застережень щодо наявності відмінностей у їх юридичному змісті.

Поряд із цим слід звернути увагу, що хоча у документах, так званого «м'якого права», загальноєвропейських міжнародних організацій наявні приклади паралельного застосування термінів «доступ до суду» та «доступ до правосуддя», проте їх юридичний зміст не є тотожним. Зокрема, важливо

відзначити що термін «доступ до правосуддя» наділяється більш широким юридичним змістом, який включає в себе окрім доступу до суду, також і доступ до органів прокуратури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами та доповненнями. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст.141.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004

3. Jacob H. Access to Justice In England [Text] / H. Jacob // Access to Justice. – Milan. – 1979. – Vol. 1. – P. 415-478.

4. Cappelletti M., Garth B. Access to Justice: The Worldwide Movement to Make Rights Effective: A General Report // Access to Justice. – Milan, 1979. – Vol. 1. – P. 5–124.

5. Карабан В. І. Англійсько-український юридичний словник: понад 75 тисяч слів та словосполучень юридичної підмови та близько 160 тисяч українських перекладних відповідників. – Вінниця, Нова книга, 2004. – 1088 с.

6. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: Монографія. — Х.: Право, 2008. — 304 с.

7. Case of Golder v. the United Kingdom. Application no. 4451/70. Judgment of 21 February 1975. The European Court of Human Rights. URL: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/001-57496.pdf>

8. Справа «Голдер (Golder) проти Об'єднаного Королівства». Заява № 4451/70. Рішення від 21 лютого 1975. Європейський суд з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_086

9. Справа «Кіпр проти Туреччини». Заява № 25781/94. Рішення від 10

травня 2001 року. Велика Палата. Європейський суд з прав людини. Страсбург.
URL: <https://rm.coe.int/16806b5964>

10. Рекомендація R (81) 7 Комітету міністрів державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя : Рекомендації; Рада Європи від 14.05.1981 № R(81)7. URL:https://zakon.rada.gov.ua/go/994_133

11. Recommendation no. R (81) 7 of the Committee of ministers to member states on measures facilitating access to justice (Adopted by the Committee of Ministers on 14 May 1981 at its 68th Session). Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/168050e7e4>

12. Доступ до правосуддя в контексті конфлікту в Україні. Тематичний звіт 2015 рік. Спеціальна моніторингова місія в Україні. Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ). URL: <https://www.osce.org/uk/ukraine-smm/212321?download=true>

ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВ ПЕРСОНАЛУ

Нагорний Олег Романович,
здобувач вищої освіти
курсант 2 курсу,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник
Наточій Анатолій Дмитрович,
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Вогнева підготовка військовослужбовців є невід'ємною частиною військової підготовки і забезпечує необхідну ефективність в оперативних бойових умовах. Однак з удосконаленням і розвитком цього важливого етапу підготовки виникають різні правові аспекти, пов'язані з безпекою військовослужбовців і дотриманням їх прав. Актуальність обраної теми виділяється в контексті постійних змін в сучасних військових конфліктах і більш широкого використання технологій в навчанні пожежогасіння. Це вимагає глибокого розуміння правової бази, що регулює цей процес, для забезпечення найвищих стандартів безпеки та захисту індивідуальних прав військовослужбовців. У документі представлений детальний аналіз правових аспектів вогневої підготовки з акцентом на забезпечення безпеки військовослужбовців та дотримання їх прав у ході цього складного процесу, зокрема, проблем, які виникають у контексті внутрішнього законодавства, міжнародних норм, а також використання сучасних технологій у вогнева підготовка буде прийнята до уваги. Особлива увага приділяється психологічним та етичним аспектам, пов'язаним зі стресом, а також впливу тренувань на психічне здоров'я військовослужбовців.

Військовослужбовці мають невід'ємне право на визнання своєї гідності та

фізичну безпеку. Право на життя і недоторканність тіла є основоположним, і аналіз в контексті вогневої підготовки може визначити заходи щодо забезпечення безпеки на цьому важливому етапі навчання. Гарантія психологічної та етичної безпеки відіграє важливу роль у забезпеченні добробуту військовослужбовців. [1] Заходи, спрямовані на зменшення психологічного стресу та дотримання етичних норм, вважаються важливим аспектом управління психологічними та етичними аспектами вогневої підготовки. Вибір і відмова від участі в навчанні також має своє юридичне відображення. Право на усвідомлений вибір і визначення можливості неучасті дають військовослужбовцям можливість приймати обґрунтовані рішення і забезпечувати свою безпеку і інтереси. Право військовослужбовців на захист від дискримінації та помсти забезпечується за допомогою вивчення механізмів захисту, спрямованих на забезпечення справедливості та рівності в умовах вогневої підготовки. Забезпечення прав і гарантій військовослужбовців у цьому контексті визначається як важливий аспект забезпечення ефективної та відповідальної військової підготовки. [4]

Військовослужбовці несуть індивідуальну відповідальність, спрямовану на забезпечення їх власної безпеки під час протипожежних навчань. Це включає Оволодіння технікою та суворе дотримання правил безпеки, щоб уникнути травм та забезпечити власну безпеку під час тренувань. Крім того, колективна відповідальність військовослужбовців є важливим фактором забезпечення загальної безпеки. [2] Ефективна комунікація і співпраця всередині військової групи визначає роль військовослужбовців у забезпеченні колективної безпеки і нормальному функціонуванні команди. Також, військовослужбовцям необхідно вивчати і вдосконалювати свої тактичні навички для забезпечення колективної безпеки та ефективної взаємодії з іншими членами військової команди. Це включає співпрацю в різних військових ситуаціях, а також здатність адаптуватися та реагувати на надзвичайні ситуації в умовах стресу. Крім того, ключовою частиною відповідальності є використання стратегічних методів для підготовки до

можливих загроз та мінімізації можливих ризиків. Аналіз відповідальності військовослужбовців у забезпеченні безпеки з урахуванням особистих і колективних аспектів відображає комплексний підхід до взаємодії в умовах їх військової підготовки та вогневої виучки.

Військова дисципліна як важливий аспект військової служби підлягає ретельному аналізу. Визначення цього поняття та розгляд його основних аспектів допоможуть визначити його важливість для забезпечення ефективності та боєготовності військових підрозділів. [3] Норми і приписи військової дисципліни визначаються рядом стандартів і вимог, встановлених як на національному, так і на міжнародному рівні. Розгляд цих норм, а також етичних правил і цінностей розкриває широкий спектр вимог, що пред'являються до військовослужбовців для забезпечення військової дисципліни. Важливо вивчити, як застосовується військова дисципліна в різних ситуаціях, таких як управління кризовими ситуаціями та ефективність навчання, а також його вплив на боєготовність військових організацій. Механізми регулювання військової дисципліни включають внутрішній контроль і нагляд, а також судові аспекти встановлення відповідальності за їх порушення. Це забезпечує не тільки визначення правил, але й вжиття заходів щодо забезпечення дотримання правил та підтримання дисципліни серед військовослужбовців. [3]

У статті представлений детальний аналіз правових аспектів вогневої підготовки в контексті військової служби. Аналіз особливостей військового права в контексті вогневої підготовки виявив такий важливий аспект, як обов'язок забезпечувати безпеку і захист прав військовослужбовців під час навчання. Підкреслюється необхідність врахування етичних і психологічних аспектів для забезпечення гідності і благополуччя військовослужбовців при навчанні пожежогасіння. Крім того, вивчаються права особи військовослужбовців, зокрема право на усвідомлений вибір і можливість відмови від участі в навчанні. Аналіз механізмів регулювання військової дисципліни і відповідальності за порушення відображає важливість підтримки дисципліни і порядку у військовому середовищі. В ході роботи також було

визначено, що ефективна вогнева підготовка вимагає дотримання балансу між виконанням військових завдань і захистом особистих прав і безпеки військовослужбовців. Цей баланс є важливим фактором для створення найбільш продуктивної та безпечної військової підготовки. Загальна думка полягає в тому, що глибоке розуміння та дотримання правових аспектів вогневої підготовки є важливим для створення ефективної та справедливої військової системи, в якій безпека, права та дисципліна є невід'ємними елементами успішної військової служби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко, Валентин Володимирович. "Особливості програм первинної професійної підготовки працівників Національної поліції України." (2017).
2. Логачев, М. Г. "Правові та психологічні аспекти застосування вогнепальної зброї персоналом поліції." (2017).
3. Холод, Олег Володимирович, and О. В. Холод. "Етика та правові аспекти ведення вогню." (2023).
4. Швець, Дмитро Володимирович, and Д. В. Швець. "Формування особистості поліцейського в умовах фахової підготовки та професійної діяльності: правові та психологічні аспекти." (2019).